

ალექსანდრე დაუშვილი
კობა წენგუაშვილი

საქართველოს პირველი რესპუბლიკა და რუსეთის ბოლშევიკური პრესა

გამომცემლობა „ანიპრესა“
თბილისი 2013

უაკ (UDK) 947.922

დ 243

ახალი საარქივო მასალისა და რუსეთის ბოლშევიკური პრესის შესწავლის, მდიდარი ქართული ისტორიოგრაფიის გააზრების საფუძველზე ნაჩვენებია კომუნისტური რუსეთისა და დემოკრატიული საქართველოს ურთიერთობის კარდინალური საკითხები, პრესის ფურცლებზე ასახული ჭორი და სინამდვილე, 1921 წლის თებერვლის ტრაგედიის მომზადების იდეოლოგიური საფუძვლები და ამ საქმეში პერიოდული პრესის განსაკუთრებული მნიშვნელობა.

წიგნი განკუთვნილია საქართველოს უახლესი ისტორიის პრობლემებით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

რედაქტორი: ისტორიის დოქტორი მანანა ხომერიკი

რეცენზენტი: ისტორიის დოქტორი მაია ჯაფარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: ანა რუაძე

მარინე ბუტიკაშვილი

კორექტორი: ლუიზა ჯიქია

© ა. დაუშვილი, კ. ნენგუაშვილი, 2013

გამომცემლობა „უნივერსალ“, 2013

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-17-953-2

1917-1921 წლების რუსეთის ბოლშევიკური პრესა საქართველოში, გასაგები მიზეზების გამო, არ ინახება: ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ, სამოქალაქო ომის ესკალაციამ მთლიანად მოსწყვიტა სამხრეთ კავკასია რუსეთის ცენტრს. გაუგონარ ქაოსსა და ხელისუფლების რყევების ვითარებაში კავშირი ცენტრსა და პერიფერიას შორის, მათ შორის გაზეთების ინტენსიური გაცვლა-გამოცვლა, შეწყდა. საქართველოს საზოგადოებას ხელი არ მიუწვდებოდა რუსეთის ცენტრალურ პრესასზე. არც რუსეთის საზოგადოება კითხულობდა საქართველოში გამოშვებულ რუსულენოვან ჟურნალ-გაზეთებს.

აქედან გამომდინარე, საქართველოს წიგნთსაცავებში 1917-1921 წლებში მოსკოვში დაბეჭდილი ჟურნალ-გაზეთები არ არის. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ეს ხარვეზი არავის შეუესია და სწორედ ამიტომ – ქართველი ისტორიკოსებისათვის ხელმისაწვდომიც არ იყო.

ამასთან, საბჭოთა იდეოლოგიური მანქანა ისტორიკოსებისაგან მოითხოვდა „მენშევიკური“ საქართველოს ისტორიის მხოლოდ ნეგატიურ წარმოდგენას, ზედაპირულ შესწავლას, „კლასობრივი მიდგომის“ პოზიციებიდან მის კრიტიკულ გააზრებას. არავის არ დაუსახავს მიზნად რუსეთის ბოლშევიკური პრესის სპეციალური შესწავლა. აქედან გამომდინარე ქართულ ისტორიოგრაფიაში თითქმის არ არის შესწავლილი ბოლშევიკური საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესი დამოუკიდებელი საქართველოს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვან პრობლემებთან დაკავშირებით. ამას კი დიდი მნიშვნელობა აქვს რუსეთის საბჭოთა ხელისუფლების მიერ დამოუკიდებელი

საქართველოს წინააღმდეგ დაგეგმილი და განხორციელებული პოლიტიკური აგრესიის მექანიზმის გასაგებად.

2004-2005 წლებში საქართველოს საპატრიარქოს (ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტი დანიელის), საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელმძღვანელობის (აკად. გურამ თევზაძის), ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორის აკად. დავით მუსხელიშვილის და მოსკოვში ქართველთა სათვისტომოს წარმომადგენლის ბესო ჯოლოგაეას დახმარებით და ხელშეწყობით ისტორიკოსთა ჯგუფი ვიყავით მოსკოვში საქართველოს უახლესი ისტორიის მასალების მოსაძიებლად და საქართველოში ჩამოსატანად. ძირითადი მუშაობა მიმდინარეობდა რუსეთის სოციალ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში (ГАСПИ РФ) და რუსეთის სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში (ყოფილი ვ. ი. ლენინის სახ. სახელმწიფო ბიბლიოთეკა). ჩვენ შესაძლებლობა მოგვეცა დეტალურად შეგვესწავლა მოსკოვის სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკის ფონდებში საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის ისტორიის ამსახველი პუბლიკაციები რუსეთის ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანებში – „პრავდასა“ და „იზვესტიაში. ეს მასალები ეხება დემოკრატიული საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიკური, ეროვნებათაშორისო და საგარეო პოლიტიკური ვითარების აქტუალურ საკითხებს.

მასალის შესწავლამ დაგვარწმუნა, რომ ჩამოტანილი მასალა მდიდარი საგანძურია საქართველოს 1918-1921 წლების ისტორიის ობიექტური შესწავლის თვალსაზრისით, რადგან მასალა ასახავს არა მარტო დემოკრატიული საქართველოს ცხოვრების ისეთ მხარეებს, რომლებიც ჩვენთვის ცნობილია ადგილობრივი საარქივო მასალებით თუ პერიოდული პრესის ფურცლებიდან, არამედ ჩვენ წავაწყდით მასალას, რომლებიც მიგვანიშნებენ ბოლშევიკუ-

რი ხელისუფლების შიშებზე საქართველოს გეოსტრატეგიული ტერიტორიების დაკარგვის გამო, წარმოაჩენენ იმ ორიენტირებს, რომლებიც საბჭოთა რუსეთისათვის ფასეული და გამოსაყენებელი იყო საქართველოში, საერთოდ სამხრეთ კავკასიაში; გვინებენ პროცესს, თუ როგორ ხდებოდა რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების დროს დემოკრატიული საქართველოს სახით „მტრის ხატის“ ჩამოყალიბება, ძალიან ღირებულია საქართველოს ანექსიისათვის რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების ეტაპებისათვის თვალის გადავლება.

საერთოდ, საბჭოთა რეჟიმის დამხობის შემდეგ ქართულ ისტორიოგრაფიაში, განსაკუთრებით კი ახალსა და უახლეს ისტორიაში ყველაზე დიდი მიზანია – დემოკრატიული საქართველოს ისტორიის სრულყოფილი წარმოდგენა. ქართველმა ისტორიკოსებმა უდიდესი ღვაწლი დასდეს ამ პრობლემის მეცნიერულ შესწავლას: ა. ბენდიანიშვილის, უ. სიდამონიძის, ო. ჯანელიძის, შ. ვადაჭკორიას, დ. ჭუმბურიძის, ო. გოგოლიშვილის, ე. მესხიას, მ. მაცაბერიძის, და სხვათა საყურადღებო ნაშრომებში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის არაერთი მხარე, რიგი ასპექტია შესწავლილი და გასიგრძეგანებული. თუმცა, გასაგები მიზეზების გამო, მათ რუსეთის ბოლშევიკური პრესა სპეციალურად არ შეუსწავლიათ.

ჩვენი აზრით, რუსეთის ბოლშევიკური პრესის სიღრმისეული შესწავლა გვაძლევს საშუალებას:

1. სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოვიტანოთ ბევრი ახალი ისტორიული ფაქტი თუ მოვლენა;
2. წარმოვაჩინოთ მოსკოვის ბოლშევიკური ხელმძღვანელობის მიერ პრესის პროპაგანდისტული შესაძლებლობების გამოყენების ხერხები, მისი ხარისხი;
3. შევაჯეროთ და შევაფასოთ რუსული და ქართული პერიოდიკა და ლავინაზით ჭეშმარიტება;

4. თვალი გავადევნოთ ანტიქართული ფსიქოზის ფორმირების პროცესს და მის შედეგებს;

5. შევამჩნიოთ საქართველოს ხელისუფლების შეცდომები და ნაკლოვანებები;

6. გამოვაელინოთ რუსეთის ბოლშევიკური ხელისუფლების დანაშაულობები საქართველოს მიმართ თავისივე პრესის მოშეელიებით;

7. თანამედროვე საზოგადოებას დავანახოთ საბჭოთა რუსეთის მხრიდან საქართველოს ახალი ანექსიისა და ოკუპაციის მიზნით გაჩაღებული პროპაგანდისტული პროცესის თაურსახე;

ყოველივე ეს, უდავოდ, ახალი მასალით გაამდიდრებს ქართულ ისტორიოგრაფიას და კიდევ ერთი ნაბიჯით წასწევს წინ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის ობიექტურად შესწავლის საქმეს.

ნაშრომი დაწერილია როგორც ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანების „პრავდისა“ და „იზვესტიას“ 1917-1921 წლების სრული კომპლექტების შესწავლის საფუძველზე, ისე რუსეთის სოციალ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივის (ყოფილი სკკპ ცკ პარტიული არქივის) შესაბამისი მასალების (ტროცკის, სტალინის, ძერჟინსკის ფონდების, რკპ (ბ) ცკ-ს, კავშიუროს არქივისა და სხვ.), საქართველოს ცენტრალური ისტორიული არქივის, საქართველოში 1918-1921 წლებში გამოძეული პრესის, ასევე მდიდარი ქართული ისტორიოგრაფიის ღრმა შესწავლის საფუძველზე.

წინამდებარე ნაშრომი, ჩვენი აზრით, კარგ სამსახურს გაუწევს საქართველოს ისტორიით დაინტერესებულ მკითხველს, სტუდენტ ახალგაზრდობას. ავტორები ყველა არგუმენტირებულ შენიშვნას დიდი სიამოვნებით მივიღებთ და გავითვალისწინებთ მომავალ მუშაობაში.

**ბოლშევიკური რუსეთის ოფიციალური პრესა
ამიერკავკასიის, საქართველოს
დამოუკიდებლობის გამოცხადების შესახებ
(1918 წ. მარტი – ივნისი)**

წინამდებარე სტატიაში შესწავლილია მხოლოდ 1917 წლის ოქტომბრიდან 1918 წლის იელისამდე საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესების ბოლშევიკური შეფასება. ეს პერიოდი მდიდარია ისტორიული მოვლენებით: მოხდა ამიერკავკასიის რუსეთისაგან ჩამოცილება. ამიერკავკასიის ხალხებმა და სეიმმა არ მიიღეს ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო პირობები, რამაც კიდევ უფრო დაძაბა ვითარება რეგიონში. ამიერკავკასიის რესპუბლიკებმა დამოუკიდებლობა გამოაცხადეს და ა.შ. ყველა ამ მოვლენას სათანადო კომენტარებით აშუქებდა რუსეთის ბოლშევიკური პრესა.

პირველი ცნობები საქართველოს შესახებ ჩნდება გაზ. „პრავდაში“ და თარიღდება 1918 წლის მარტით. სტატიის ავტორია ი. ბ. სტალინი. ეს სტატია შესულია სტალინის თხზულებათა მეოთხე ტომში. სტატიაში ავტორის ყურადღება ეთმობა ფრონტიდან მოხსნილი რუსი ჯარისკაცების განიარაღების ფაქტს შამქორთან.¹ ქართულ საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში ეს ინციდენტი მენშევიკების დისკრედიტაციისათვის გამოიყენებოდა.² თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფია ამ ფაქტს სრულიად ლოგიკურად ხსნის – თბილისის უშიშროების დაცვით, რადგან ბოლშევიკური ორგანიზაციები ფრონტიდან დემობილიზებული ჯარის ნაწილებით თბილისის აღებას ცდილობდნენ, იმასაც მიუთითებენ, რომ რევოლუციურად განწყობილი ჯარისკაცების თბილისზე გატარება გამოიწვევდა მოულოდნელ შედეგებს, რაც მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებისათვის შეიძლება დამღუპველი აღმოჩენილიყო.³

მაგრამ 1918 წელს რუსეთის საზოგადოებრივი აზრისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმის მტკიცებას, რომ მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებმა განაიარაღეს ბოლშევიკურად განწყობილი რუსი სამხედრო შენაერთები, რომლებიც წინასწარ იყვნენ განწყობილნი რევოლუციური ბრძოლების ქარცეცხლში გახვეული რუსეთის კომუნისტური პარტიის ინტერესების დასაცავად.

დამოუკიდებელი ამიერკავკასიის წინააღმდეგ ბოლშევიკური პროპაგანდის მებაირახტრედ ამ შემთხვევაში ი. ბ. სტალინი გამოვიდა. ამისათვის მან თავის სტატიას დასათაურებაც მიზანმიმართულად შეურჩია: „ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციონერები სოციალიზმის ნიღბით“.

ი. ბ. სტალინი ეროვნული საკითხის თეორეტიკოსი იყო, რომელიც ვ.ი.ლენინთან ერთად იმედოვნებდა, რომ ეროვნული თვითგამორკვევის უფლების აღიარება გამოიწვევდა რუსეთის იმპერიაში შემავალი ხალხების მჭიდრო თანამშრომლობას მსოფლიო სოციალისტური რევოლუციის მიზნების განსახორციელებლად. მაგრამ რეალობა ყოველდღიურად ადასტურებდა, რომ ლენინის ეს თეზისი მოკლებული იყო ჭეშმარიტებას, რადგან რუსეთის იმპერიაში შემავალი ხალხების უმრავლესობა, მიისწრაფოდა დამოუკიდებლობისაკენ. ი.ბ. სტალინი ამ პროცესს ასე ხსნის: „სოციალისტური ესერულ-მენშევიკური ინტელიგენცია, რომელმაც იგემა ძალაუფლების ნაყოფი და ახლა მისი დაკარგვის პერსპექტივის საშიშროების წინაშე აღმოჩნდა, ავტომატურად მოექცა შეძლებულ კლასებთან კავშირში. ასე შეიქმნა ანტისაბჭოთა კოალიცია ამიერკავკასიაში“.⁴

სტალინის სტატიის მთავარი ამოცანაა რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის დარწმუნება, რომ „ამიერკავკასიის კომისარიატი, ერთი მხრივ თავისი თათარი ბეგებით, როგორებიც არიან ხანხოისკი და ხასმამედოვი, მეორე მხრივ, ქართველი თავადაზნაურული ინტელიგენტებით, როგორიც

არიან ჟორდანია და გეგეჭკორი, ამ ანტისაბჭოთა კოალიციის ცოცხალ განსახიერებას წარმოადგენს“.⁵

1918 წლის დასაწყისში რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის განსაკუთრებულ ყურადღებას შამქორ-ელიზავეტპოლის სარკინიგზო ხაზზე მომხდარი ინციდენტის კომუნისტური შეფასება წარმოადგენდა. ეს პერიოდი რუსეთის ყოფილ იმპერიაში საბჭოთა ხელისუფლების „ტრიუმფალურ სელად“ იყო მიჩნეული და პარტიული ლიდერებისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ადგილებზე კომუნისტურ გადატრიალებას და პროლეტარიატის დიქტატურის დამყარებას. ეს მათი თეორიული შეხედულებების პრაქტიკული რეალიზაცია უნდა ყოფილიყო. ამიტომაც ის რეგიონები, სადაც ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზებით კომუნისტური გადატრიალება ვერ ხერხდებოდა, მათ გულისწყრომას იმსახურებდნენ. ეს ტენდენცია აშკარად შესამჩნევია სტალინის აღნიშნულ წერილშიც. მას მოაქვს საკმაოდ ვრცელი ამონარიდები „ბაკინსკი რაბოჩის“ სტატიებიდან, რომელიც, როგორც ჩანს, მისი სტატიის ძირითადი წყაროა. სტალინი რუს მკითხველს აცნობს შამქორ-ელიზავეტპოლის ინციდენტის კომუნისტურ ინტერპრეტაციას. ამასთან, სტალინი ოსტატურად იყენებს ნ. ჟორდანიასა და როტმისტრ აფხაზეას მიმოწერას, რასაც თავისებურ შეფასებას აძლევს: „ფრონტიდან მომავალი რუსი ჯარისკაცების განიარაღებით და ამრიგად, „გარეშე“ რევოლუციონერების წინააღმდეგ ბრძოლით ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციური კომისარიატი ფიქრობდა ერთბაშად ორი კურდღლის დაჭერას. ერთი მხრივ, იგი სპობდა სერიოზულ რევოლუციურ ძალას, რუსულ რევოლუციურ არმიას, რომელზედაც შეეძლო უმთავრესად დაყრდნობა მხარის ბოლშევიკურ კომიტეტს. მეორე მხრივ, ამგვარად, იგი იღებდა საჭირო“ იარაღს, რათა შეეიარაღებინა ქართული, სომხური და მუსლიმანური ნაციონალური პოლკები, რომლებიც

მენშევიკურ-კონტრრევოლუციური კომისარიატის მთავარ დასაყრდენს წარმოადგენდნენ. ამრიგად, „გარეშე“ რევოლუციონერების წინააღმდეგ ომი მოწოდებული იყო უზრუნველყო „სამოქალაქო მშვიდობა“ ამიერკავკასიაში და ამ ვერაგულ პოლიტიკას ბატონები გეგეჟკორი და ჟორდანიას უფრო გადაჭრით ახორციელებდნენ, რაც უფრო უზრუნველყოფილად გრძნობდნენ თავს „ზურგიდან“ ე. ი. ჩრდილო კავკასიიდან, მისი კალედინებით და ფილიმონოვებით“.⁶

ი. ბ. სტალინის შეხედულებამ თავისებური სტიმული მისცა და საჭირო კალაპოტში მოაქცია კომუნისტური პრესის რუპორები შამქორ-ელიზავეტპოლის მოვლენების შეფასების დროს. აი რას წერდა 1918 წლის 11 აპრილს გაზეთი „იზეესტია“: „კავკასიელმა მენშევიკებმა, რომლებმაც თავი ისახელეს რუსი ჯარისკაცების მასობრივი ხოცვით, უარყოფენ ჩადენილ ბოროტმოქმედებას, მაგრამ კავკასიელი ბოლშევიკების მიერ გამოქვეყნებული დოკუმენტები აშკარად მეტყველებენ, რომ შამქორ-ელიზავეტპოლის გზაზე მოწყობილი სისხლისღერის ინიციატორები უშუალოდ იყვნენ მენშევიკები და მათი მეთაური ჟორდანიას“.⁷

ამრიგად, უკვე ი. ბ. სტალინის სანქციით რუსეთის ოფიციალურ პრესაში დაიწყო ქართველი სოციალ-დემოკრატების (მენშევიკების) სასტიკი დისკრედიტაცია. რუსეთის საზოგადოებრივ აზრს უკვე მოახვიეს შეხედულება ამიერკავკასიაში კონტრრევოლუციური ძალის შესახებ, რომელსაც ნ. ჟორდანიას და მენშევიკები, თათარ-ბეგებთან და თავადაზნაურულ ინტელიგენციასთან კავშირში, რუსეთის პროლეტარიატის, რუსი ჯარისკაცების წინააღმდეგ, რუსეთის ინტერესების წინააღმდეგ წარმართავენ. ამას ითვალისწინებდა, აგრეთვე, გაზეთ „პრავდაში“ 28 ივნისს გამოქვეყნებული სტატია „თბილისი და ბაქო“. ავტორის მიხედვით თბილისი ეს „მენშევიზმის ციტადელია. რეზიდენ-

ცია ბატონი წერეთელის, ჩხეიძის, გეგეჭკორისა და K, ყოველდღიურად კარგავს მშრომელთა მხარდაჭერას, საყოველთაო ნდობას“. მეტად შორსგამიზნულია შემდეგი მოსაზრებაც: „რუსეთისაგან ჩამოცილებულ თბილისში – გერმანულ-თურქული მფარველობის ქვეშ თავს იყრიან მემამულეები, კაპიტალისტები, ყველა ერის პარაზიტები“. ამრიგად, უკვე 1918 წლის შუა რიცხვებში ბოლშევიკური პრესა რეგიონში კონტრრევოლუციის ციტადელად თბილისს აცხადებდა.

ამიერკავკასიის ხელისუფლების დისკრედიტაციის საქმეში სტალინს რუსეთის პრესაში მხარი აუბა ცნობილმა ბოლშევიკმა ს. ქავთარაძემაც. 1918 წლის ივნისის დასაწყისში ის ჩავიდა მოსკოვში და 5 ივნისს მოხსენებით წარსდგა პარტიულ კონფერენციაზე, რომლის დეტალური სტენოგრამა გაზეთმა „პრავდა“ გამოაქვეყნა 20 ივნისს. სტატია საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც მასში გადმოცემულია ქართველი ბოლშევიკის თვალსაზრისი საქართველოში შექმნილი ვითარების შესახებ. მომხსენებელი აღნიშნავს: „გაეიდა 12 დღე, რაც მე გამოვედი თბილისიდან და სურათი ასე გამოიყურება. თქვენთვის ცნობილია ორი სიმაგრის უბრძოლველად დანებების სამარცხვინო ფაქტი. ამის შემდეგ ერთადერთი კარი, რაც გზას უკეტავდა თურქებს, გაიხსნა და თურქები ტალღასავით მოაწყდნენ. ისინი არ შეხვდნენ არავითარ წინააღმდეგობას. ყარსის აქეთ ისინი ძალიან წინ წავიდნენ და ჩემი წამოსვლის დროს თბილისიდან 90 კერსზე იყვნენ. ასეთივე მდგომარეობაა სამი სხვა მიმართულებით. ამიერკავკასია წარმოადგენს ცეცხლმოკიდებულ კასრს, რომელიც ყოველი მხრიდან გერმანია-თურქეთის იმპერიალიზმით არის შემოსარტყული“.

ს. ქავთარაძის მოხსენებაში ჩვენთვის განსაკუთრებით საყურადღებოა ის ეპიზოდი, რაც დაკავშირებულია თურქე-

თის შემოტევის შემდეგ საქართველოში შექმნილ ვითარებასთან: „ერთადერთი ხსნა საქართველოს სამხედრო გზაა, რომელსაც მოსახლეობა სტიქიურად მიაწყდა. პანიკურ შიშში მყოფი ადამიანები აგინებენ ქვეყნის მოღალატეებს და უმისამართოდ გარბიან აქედან. გზაზე არ არის კვების არც ერთი ობიექტი, თავშესაფარი. მხოლოდ ახლა გადადგა ამ მიმართულებით თერგის ეროვნულმა საბჭომ პირველი ნაბიჯები, რაც სადგურ ყაზბეგთან მოხერხდა“.⁸

რუსეთის ოფიციალური პრესის განსაკუთრებულ გაღიზიანებას იწვევდა ამიერკავკასიის ხელისუფალთა სურვილი ჩამოეცილებინათ რეგიონი საბჭოთა რუსეთისაგან და უშუალოდ დაკავშირებოდნენ ევროპის სახელმწიფოებს. ეს განწყობა განსაკუთრებით რელიეფურად გამოვლინდა როგორც „პრავდის“, ისე „იზვესტიას“ პუბლიკაციებში. „ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობამ, რაც წინ უსწრებდა სეიმის სხვა დანარჩენ ღალატს, გამოიწვია აღშფოთება მთელი ქართველი და სომეხი ხალხების, რომლებსაც სტიქიურად აღმოხდათ: „მოღალატენო!“ გეგეჭკორისა და კომპანიის მიმართ“.⁹ ან კიდევ „ყველაზე მკაცრი დარტყმა კავკასიის მშრომელი მასებისათვის იყო კავკასიის ჩამოცილება რუსეთისაგან. ყველას კარგად ესმის, რომ რუსეთისაგან ჩამოცილება ნიშნავს გერმანია-თურქეთის მონობას“.¹⁰

გაზეთი „იზვესტია“ წერდა: „კავკასიის სოციალისტებმა უნდა მოითხოვონ გეგეჭკორისა და მკვლელების ხროვის გასამართლება, რომლებიც თავის თავს ამიერკავკასიის კომისარიატს უწოდებენ“.¹¹

გაზეთი „პრავდა“ მიუთითებდა: „რუსეთისაგან ჩამოცილების პროექტი მენშევიკების მიერ მუშავდებოდა ტრაპიზონის კონფერენციამდე. სეიმის მიერ შექმნილი იყო კომისია, სადაც შემუშავდა დამოუკიდებლობის პროექტი. მენშევიკებმა რასულ ბეის შეკითხვაზე: ვინ ხართ თქვენ და

ვისგან მოხვედით? უპასუხეს, რომ ისინი ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი სახელმწიფოსაგან არიან“.¹²

რუსეთისაგან ამიერკავკასიის ჩამოცილების ფაქტი იმდენად მძიმე იყო (ეს გასაგებია – ამიერკავკასია იყო და არის მნიშვნელოვანი სტრატეგიული რეგიონი, იმუამად მსოფლიოში ნავთობის თითქმის ნახევარი ბაქოში მოიპოვებოდა), რომ ისინი თავისი კრიტიკის გასამაგრებლად იშველიებდნენ რუსი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატების პერიოდული პრესის მოსაზრებებსაც, რომელშიც ასევე კრიტიკულად იყო შეფასებული რუსეთისაგან ამიერკავკასიის ჩამოცილების ფაქტი. მაგალითად, გაზეთ „პრავდის“ კორესპონდენტი ბ. ვოლინი აქვეყნებს ამონარიდსა და საკუთარ კომენტარებს ცნობილი მენშევიკების მარტოვისა და დანის გაზეთიდან „ისკრა“ №1. „ახალი ზავი (იგულისხმება ტრაპიზონის კონფერენცია – კ. წენგუაშვილი), რომელიც სამ ნაწილად ყოფს ამიერკავკასიას, ბრესტთან შედარებით უარესია, წარმოადგენს თურქეთის ტერიტორიულ შენაძენს. ამასთან გერმანიას აძლევს მთელ რიგ სამხედრო და ეკონომიკურ უპირატესობას, რაც ქმნის საფრთხეს გადააქციოს კავკასია გერმანიის კოლონიალიზაციის ობიექტად და დასაყრდენ პუნქტად გერმანია-ინგლისის ურთიერთბრძოლის პირობებში“.¹³ გაზეთი „პრავდა“ კი პროპაგანდას უწევდა რუსი მენშევიკების იმ აზრს, რომ ამიერკავკასიის მიერ დადებული ხელშეკრულება თურქეთთან „სრული კაპიტულაციის ტოლფასია... ფაქტობრივად პოლიტიკური ძალაუფლება ამიერკავკასიაში გადადის გერმანიისა და თურქეთის ხელში. რა თქმა უნდა, ამის შედეგად რევოლუციის მონაპოვრისაგან, დემოკრატიული წყობის საფუძვლებიდან კავკასიაში აღარაფერი არ დარჩება“. აშკარაა, რომ რუსეთის სახელმწიფოებრივი ერთიანობის შენარჩუნების საკითხთან დაკავშირებით არავითარი განსხვავება არ არის რუს ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორის.

აშკარაა, რომ საბჭოთა რუსეთის ოფიციალური პრესის განსაკუთრებული აღშფოთება გამოიწვია იმან, რომ ამიერკავკასიის სეიმი არ დათანხმდა ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულების პირობებს და ბოიკოტი გამოუცხადა მათ. ამ ხელშეკრულების პრინციპები თვით რუსეთის კომუნისტურ პარტიაში იწვევდა აზრთა სხვადასხვაობას. როგორც ცნობილია, მას ეწინააღმდეგებოდნენ საგარეო საქმეთა პირველი სახალხო კომისარი ლ. ტროცკი, მემარცხენე კომუნისტები ნ. ბუხარინი და ა. კოლონტაი და სხვები, მემარცხენე სოციალისტ-რევოლუციონერები (მ. სპირიდონოვა და სხვები). რა თქმა უნდა ამ ხელშეკრულების მოწინააღმდეგენი იყვნენ საქართველოში, რადგან ხელშეკრულება ითვალისწინებდა რუსეთის იმპერიის მიერ 1877-1878 წლებში შემოერთებული ისტორიული ქართული ტერიტორიების ერთი ნაწილის თურქეთისადმი გადაცემას.

ამიერკავკასიის ახალ პოლიტიკურ ორიენტაციასთან დაკავშირებით გაჩაღებული იდეოლოგიური კამპანიის დროს რუსეთის ოფიციალური პრესის ფლაგმანები დიდ ყურადღებას უთმობდნენ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის თვალსაჩინო ლიდერების: ნ. ჟორდანიას, ნ. რამიშვილის, კ. ჩხეიძის, აკ. ჩხენკელის შეხედულებებში მომხდარი რადიკალური ცვლილებების წარმოჩენას. გაზეთი „პრავდა“ 1918 წლის 20 ივნისს ნ. ჟორდანიას შესახებ წერდა: „ჯერ კიდევ გვახსოვს ჟორდანიას გამონათქვამები – „ჩვენი ორიენტაცია არის ძველი, რუსეთის რევოლუციის საფუძველზე“ ამჯერად ისინი ყოველმხრივ ამცირებენ ამ ღოზუნგს, ამ ორიენტაციას, რომელსაც უწოდებენ შავსა და რეაქციულს“.

1918 წლის ზაფხულში გაზეთი „პრავდა“ აქვეყნებს წერილს სათაურით „მოქალაქე ჩხენკელი რუსი პატრიოტის როლში“ წერილის ავტორი იგონებს აკ. ჩხენკელის გამოსვლას 1917 წლის დემოკრატიულ თათბირზე, სადაც

მან „რუსეთის ერთიანობის დასაცავად ისეთი სიტყვა წარმოთქვა, რომ ცხარე ცრემლებით აატირა ობიექტულები და უცხოელი დიპლომატები. ამის შემდეგ ბაქოს გაზეთში „რუსკაია ეოლია“ გამოქვეყნდა ცრემლნარევი სტატია რუსული პატრიოტიზმის ფაქტორზე, რაც ამოიფრქვა აკნხენკელის გულიდან“.¹⁴

„პრავდაში“ გამოქვეყნებული წერილის ავტორი გაკვირვებული აღნიშნავს: „ამ ამბებიდან ხომ მხოლოდ ნახევარი წელი გავიდაო“.

აქ აშკარაა, რომ რუსეთის ბოლშევიკური ხელისუფლება თავის პროპაგანდისტულ საქმიანობაში ცდილობს გამოიყენოს ქართველი სოციალ-დემოკრატების ის პოლიტიკური განწყობილებები, იდეები და საქმიანობა, რაც დამახასიათებელი იყო 1917 წლის ოქტომბრის გადატრიალებამდე, როცა ისინი, რუსეთის რევოლუციის ინტერესებიდან გამომდინარე ხშირად იეიწყებდნენ ეროვნულ ინტერესებს და რუსეთის იმპერიის ერთიანობის მომხრედ გამოდიოდნენ, I მსოფლიო ომში „ობორონცების“ პოზიციაზე იდგნენ.

რუსეთის ოფიციალური პრესის სერიოზული გაღიზიანება გამოიწვია საქართველოს დამოუკიდებელი რესპუბლიკის გამოცხადებამ, რაც გერმანიის აღმოსავლურ პოლიტიკასთან იყო დაკავშირებული და მიზნად ისახავდა რუსეთისაგან სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი განაპირა რეგიონების ტოტალურ ჩამოცილებას. გაზეთი „პრავდა“ სპეციალურ სტატიას უძღვნის თბილისში, სასახლის წინ მოწყობილ ქართული და გერმანული საჯარისო ფორმირებების ერთობლივ აღლუმს. კორესპონდენტი წერს: „სათისათვის გამოვიდნენ საქართველოს მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე ნ. რამიშვილი, გერმანიის რწმუნებული გრაფი შულენბერგი, სამხედრო მინისტრი გიორგაძე, გენერალ-ლეიტენანტი ბაბერი, ობერ-ლეიტენანტი კაიზერი ოფი-

ცერთა ჯგუფის თანხლებით. მთავრობის მეთაურმა შემოუ-
არა ჯარის ნაწილებს დიდების ტაძრის მახლობლად. რა-
მიშვილმა მიმართა გერმანიის ჯარებს სიტყვით, რომელ-
შიც მიესალმა მათ ჩამოსვლას კავკასიაში და გამოთქვა
რწმენა, რომ ერთმანეთის პირისპირ მდგომი ქართული და
გერმანული არმიები, ერთმანეთთან მჭიდრო კონტაქტში,
შეძლებენ ქვეყანაში წესრიგის დამყარებას.¹⁵

რა თქმა უნდა, გერმანიის დამკვიდრება კავკასიაში
რუსეთისათვის მიუღებელი იყო. სტრატეგიულად მნიშვნე-
ლოვანი რეგიონი უნდა გადასულიყო მოწინააღმდეგე ქვეყ-
ნის ხელში. ეს უკმაყოფილება კარგად ასახა გაზეთმა
„პრავდამ“ სტატიაში „დამოუკიდებლობა თუ ოკუპაცია“.
მოსკოველი კორესპონდენტი ღვარძლიანად მიუთითებს:
„აღიარებენ რა ვილჰელმის უპირატესობას, თბილისელი
მენშევიკები თამაშობენ დამოუკიდებლობას. ასე ჭირდება
გერმანიის დიპლომატიას, რომ დააქუცმაცოს ამიერკავკა-
სია ნაჭრებად. მაგრამ რა არის ეს? – უბრალო ოკუპაცია
თუ ჭეშმარიტი დამოუკიდებლობა? ოკუპირებულია ბელგია,
პოლონეთი, ლიტვა და სხვა ხალხები. იქ არ იგრძნობა
„დამოუკიდებლობის თამაში“. ხალხმა იცის, რომ დამ-
პყრობლის ჩექმამ ის მიწას გააკრა. ამიტომაც ემზადება
ბრძოლისათვის“.¹⁶

რუსეთის ოფიციალური წრეები, ამიერკავკასიის მო-
სახლეობის ურთიერთუნდობლობის და რუსეთის მოსახ-
ლეობის შოვინისტური განწყობილების გასაძლიერებლად
პროპაგანდას უწევდნენ იმ მოსაზრებას, რომ „მენშევიკები
ჩხენკელის სახით გაურიგდნენ ბერლინს ბაქოს შესახებ...
გერმანელებს სურთ რუსეთისაგან ამოქაჩონ „შავი ოქრო“,
დატოვონ რუსეთი ნავთის, საპოხი მასალებისა და ბენზი-
ნის გარეშე“, რის გამოც მათ ბაქო აჩუქეს დამოუკიდებელ
საქართველოს. ახლა ისინი დაეხმარებიან საქართველოს
„ნაჩუქარის დასაკუთრებაში“. ქართველი მენშევიკები პრე-

ტენზიას აცხადებენ „ქართულ ბაქოზე“; თუმცა ქართველები აქ 2-3 პროცენტს შეადგენენ, ისიც მეღუქნეები არიან. გერმანულ-მენშევიკური ლაშქრობა ბაქოზე მზად არის“. ¹⁷

ქართულ ისტორიოგრაფიაში არ არის ცნობილი, რომ ყოფილიყო რაიმე მოლაპარაკება საქართველოსა და გერმანიას შორის ბაქოს საქართველოსთვის გადმოცემის შესახებ. ეს შეიძლება იყოს რიგითი საგაზეთო ჭორი, ან საჭიროა მომავალში ამ მიმართულებით მეცნიერული კვლევა.

რუსეთის საზოგადოებრივი აზრის მანიპულაციის მიზნით, საქართველოს ხელისუფლების პროგერმანული ორიენტაციის დასამტკიცებლად გასეთმა „პრავდამ“ გამოაქვეყნა პუბლიკაცია – „მენშევიკები გრაფ მირბახის მფარველობას ეძებენ“, რომელშიც მოტანილია ინფორმაცია, რომ საქართველოს მთავრობის თხოვნით საქართველოში გერმანიის ელჩმა გრაფმა შულენბერგმა ტელეგრამა გაუგზავნა გერმანიის ელჩს რუსეთში, გრაფ მირბახს და სთხოვა თავის თავზე აეღო რუსეთში მცხოვრები ქართველების ინტერესების დაცვა. ¹⁸

ახალ პოლიტიკურ ვითარებაში, როცა მოსკოვის ცენტრალური ხელისუფლება ამიერკავკასიისა და საქართველოს ჩამოცილების არა მარტო პერსპექტიული, არამედ უკვე რეალური ფაქტის წინაშე დადგა, ბუნებრივია, დაისვა საკითხი ამიერკავკასიისა და საქართველოში მისი ინტერესების განმახორციელებელი პოლიტიკური ძალების შესახებ. ჩვენი ყურადღება მიიპყრო იმ გარემოებამ, რომ 1918 წლის მარტი-ივნისში რუსეთის ბოლშევიკურ პრესაში გამოქვეყნებულ სტატიებში რუსეთის შესაძლო მოკავშირედ მომავალ რევოლუციურ ბრძოლებში დასახელებული არ არის პროლეტარიატი. ასეთ მოკავშირედ მიჩნეულია გლეხობა. აი, რას წერდნენ გასეთები: „განრისხებული ქართველი და სომეხი გლეხობა – ეს არის ეუღკანური სტიქია – აგი გადაიქცევა რევოლუციურ ძალად, უდავოდ მოახდენს

სასწაულს ამიერკავკასიაში (ამ სასწაულში, რა თქმა უნდა, რუსეთის ინტერესების გამარჯვება იგულისხმება – კ. წენგუაშვილი). ამიერკავკასიის გლეხოზა ჩვენს ხელშია (ხაზგასმა ჩვენია – კ. წენგუაშვილი). მასთან ერთად შეიძლება ბეერის გაკეთება, თუმცა საჭიროა მათი ორგანიზება“¹⁹.

გაზეთი „პრავედა“ 1918 წლის 1 მაისს საქართველოსთან დაკავშირებით წერდა: „გახშირებულია მთიანი გლეხობის აჯანყებები, რომელთა წინააღმდეგ მენშევიკური მთავრობა იძულებულია გააგზავნოს სადამსჯელო ექსპედიციები ჯუღელის მეთაურობით“. გაზეთები იმასაც მიუთითებდნენ, რომ „გლეხოზა არა ცნობს გერმანულ-მენშევიკურ დამოუკიდებლობას და მთელი სულით მიიდრიკება საბჭოთა რუსეთისაკენ“²⁰ სხვა ადგილზე ასევე აღნიშნულია შემდეგი: „მიმდინარეობს გლეხობისა და ბოლშევიკური პარტიის ცილისწამება, რამაც უკიდურეს ზღვარს მიაღწია“²¹.

ის, რომ ბოლშევიკი პროპაგანდისტები თავიანთ სტატიებში განსაკუთრებით გამოყოფენ გლეხობის როლს, როგორც ბოლშევიკური რუსეთის რეალური მოკავშირისას, გარკვეულ მეცნიერულ ინტერესს იწვევს. ასეთი მოსაზრებები, ჩვენი აზრით, მიაჩნებენ იმაზე, რომ იმ ეტაპზე რუსეთის საბჭოთა ხელისუფლებას თავის მოკავშირედ საქართველოში უფრო მეტად გლეხოზა მიაჩნდა, ვიდრე საქართველოს პროლეტარიატი. თუმცა ისიც აღსანიშნავია, რომ რუსეთის პერიოდიკას მხედველობიდან არ გამორჩენია საქართველოსა და ამიერკავკასიაში მცხოვრები არაქართველი მუშების ანტისამთავრობო გამოსვლები საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ. მაგალითად, გაზეთი „პრავედა“ აქვეყნებს საქართველოს რკინიგზის რუსი ეროვნების მუშა-მოსამსახურეთა კრების რეზოლუციას, რომელშიც ხაზგასმითაა მითითებული, რომ „რუსეთის მო-

ქალაქებისათვის შეუფერებელი იქნება მონაწილეობა მიიღონ ისეთ ქმედებაში, რომელიც მიმართული იქნება რუსეთის ხელისუფლების წინააღმდეგ“.²²

რუსი რკინიგზელები მოითხოვდნენ რკინიგზების ლიკვიდაციას საქართველოსა და ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე, რადგან თვლიდნენ, რომ “ისინი რუსეთის საკუთრება იყო“.

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდის ბოლშევიკური პრესის გაცნობა გვინტერესებს აზრს, რომ უკვე 1918 წლის დასაწყისში კრემლის პოლიტიკა ამიერკავკასიაში, განსაკუთრებით საქართველოსთან მიმართებაში ორიენტაციას იღებს აფხაზ სეპარატისტებზე. 1918 წლის 28 ივნისს გაზეთი „პრავედა“ აქვეყნებს ინფორმაციას: „თბილისში ჩავიდა აფხაზეთის დელეგაცია ინჟინერ კახუბაეას (ასეა გაზეთში – კ. წენგუაშვილი) ხელმძღვანელობით, რომელმაც საქართველოს ხელისუფლებას წარუდგინა მოთხოვნები. მთავარი არის ის, რომ აფხაზები იმ ტერიტორიაზე, რომელზედაც მოსახლეობენ, თვლიან თავს სუვერენულად და სურთ იცხოვრონ და მართონ თავისი ქვეყანა საქართველოს ხელისუფლებისაგან დამოუკიდებლად... არაფერს ვამბობთ გმირ აფხაზ ხალხზე, რომლებიც აღდგნენ თბილისის „ხელისუფლების“ შავი ბანდების წინააღმდეგ და იარაღით ხელში იცავენ სოხუმს. მთელი აფხაზეთი, დიდი თუ პატარა გამოვიდა. 2000 კაცი იბრძოდა სოხუმთან შემოჭრილი ბანდიტების წინააღმდეგ... მოსახლეობა წინააღმდეგია თბილისის „მოაფრობის“... რუსეთიდან გამოყოფის“.

ჯერ კიდევ 1918 წლის დასაწყისში რუსეთის ბოლშევიკურმა პრესამ ყურადღება მიაპყრო ოსი ეროვნების მოსახლეობას, რომელიც იმავეითვე დაუპირისპირდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებას. გაზეთი „პრავედა“ წერდა: „მაისის ბოლოს ჯაფაში (თბილისის გუბერნია) შედგა ოსი ხალხის ყრილობა – ძირითა-

დად სამხრეთ ოსეთის. იქ საქართველოს დამოუკიდებლობას მხარი არავინ დაუჭირა... მართალია, რეზოლუცია არ მიუღიათ, მაგრამ აღინიშნა, რომ გერმანია-თურქეთის ორიენტაცია ხალხს არ უნდა“.

მოსკოვის გაზეთები ყურადღებას ამახვილებენ საქართველოს სომეხი მოსახლეობის პოლიტიკურ განწყობილებებზეც და მას თავის საიმედო მოკავშირედ თვლიან. ნიშანდობლივია, რომ გაზეთი „პრავდა“ 1918 წლის 23 მაისს, ანუ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე სამი დღით ადრე აქვეყნებს სეიმის წევრის ქარჩიტქიანის ცნობას, რომ „თბილისში არეულობაა, სომხებმა დატოვეს სამინისტროს შემადგენლობა (იგულისხმება ამიერკავკასიის სეიმის პერიოდი – კ. წენგუაშვილი), მთელი სომხეთი გამოდის თბილისის უზურპატორი „ხელისუფლების“ წინააღმდეგ“.

რუსეთის ოფიციალური პრესის მთავარი ამოცანა, ისევე როგორც კომუნისტური პარტიის ლიდერებისა იყო რუსეთის საზოგადოების დარწმუნება, თითქოს საქართველოს მოსახლეობას არ სურდა დამოუკიდებლობა და რუსეთისაგან ქვეყნის პოლიტიკური ჩამოცილება. ამასთან დაკავშირებით გაზ. „პრავდა“ იტყობინებოდა, რომ 1918 წლის 14 მაისს გორის მაზრის სოფ. ახალქალაქში შედგა გრანდიოზული მიტინგი, რომელსაც დაესწრო 3000 კაცი. მიიღეს რეზოლუცია, რომელშიც არ ცნობენ ამიერკავკასიის სეიმს და ნდობას უცხადებენ საბჭოთა ხელისუფლებას. ამ მიტინგზე გადააყენეს სეიმის რწმუნებული კომისარი კაცი-აშვილი და წითელი გვარდიის მეთაური ონუფრიშვილი (ალბათ „ონოფრიშვილი“ – კ. წენგუაშვილი), აირჩიეს ახალი კომისარი ბახტაძე (ბოლშევიკი). ეს რომ შეიტყო სეიმმა, როგორც გაზეთი ირწმუნება, მეორე დღესვე გააგზავნა გვარდია, „დაიწყო დაპატიმრებები. 8 ამხანაგი ციხეშია“.²³

გაზეთი „პრავდა“ 1918 წლის 23 მაისს იტყობინებოდა, რომ თბილისში „მუშები და გლეხები ქუჩაში საპროტესტო დემონსტრაციებს აწყოვნ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების გამო. ქუთაისში, ხონში, ლენხუმიში, გორში, ღუშეთში მიმდინარეობს დემონსტრაციები მოთხოვნით: „ნატარდეს რეფერენდუმი დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან დაკავშირებით“.

ცოტა მოგვიანებით იგივე გაზეთი მკითხველს აუწყებდა, რომ „სამეგრელოში მიმდინარეობს გააფთრებული ბრძოლა მენშევიკურ ხელისუფლებასა, მისი მომხრე თავადაზნაურთა შეიარაღებულ ნაწილებსა და გლეხობას შორის, რომლებიც არ დამორჩილდნენ ბრძანებას იარაღის ჩაბარების შესახებ. სამეგრელოს გლეხობამ გააერცვლა მიმართვა მოსახლეობისადმი, „მთავრობის“ საწინააღმდეგო მობილიზაციის შესახებ. წალენჯიხაში მიმდინარეობს ბრძოლები წითელ ბანდიტებსა (იგულისხმება მენშევიკური გვარდია – კ. წენგუაშვილი) და ბოლშევიკებს შორის“.²⁴

ბუნებრივია, დაისმება შეკითხვა – რამდენად ასახავდა ბოლშევიკურ პრესაში გამოქვეყნებული ინფორმაცია საქართველოსა და ამიერკავკასიაში შექმნილ ობიექტურ რეალობას. ჩვენი ყურადღება მიიპყრო გაზეთ „პრავდის“ სხვადასხვა ნომერში გამოქვეყნებულმა ინფორმაციებმა. 1918 წლის 27 მარტის ნომერში ვინმე ი. ბაკალინი, რომელიც საქართველოს შესახებ აქვეყნებს ინფორმაციას, აღნიშნავს, რომ ბოლშევიკური კომიტეტის წევრები: ფ. მახარაძე, ნაზარეტიანი, კალანდაძე, შავერდოვი ხელისუფლებამ დააპატიმრა, რის გამოც თბილისის მთავარ სახელოსნოებში შედგა მიტინგი, რომელსაც დაესწრო 3000 კაცი. იგივე ავტორი ეხება რა თბილისის აღექსანდრეს ბაღთან ბოლშევიკური მიტინგის დარბევის ფაქტს, აღნიშნავს, რომ მიტინგს ესწრებოდა 3000 კაცი.²⁵ სხვა კორესპონდენტი ინფორმაციაში, რომელიც ეხებოდა სოფ. ახალქალაქში შემ-

დგარ მიტინგს, აღნიშნავს, რომ მას ესწრებოდა ასევე – 3000 კაცი.²⁶

რა თქმა უნდა, აქედან აშკარად ჩანს, რომ საქმე გეაქვს ფაქტების აშკარა ფაქტობრივობასთან. რადგან ძნელი წარმოსადგენია ყველა მიტინგსა და ანტისამთავრობო ღონისძიებას 3000 კაცი დასწრებოდა. ჩვენი აზრით, ეს რუსი ბოლშევიკი ურნალისტების საზოგადოებრივ აზრზე მანიპულირების მეთოდი უნდა იყოს, რომ შექმნილიყო ილუზია პროკომუნისტური მოძრაობის მასობრიობის შესახებ.

ამრიგად, ბოლშევიკური პრესის მიმოხილვა აშკარად მიუთითებს, რომ მიუხედავად 1918 წლის დასაწყისში საბჭოთა ხელისუფლებისათვის შექმნილი არახელსაყრელი ვითარებისა, ინტერესი ამიერკავკასიის, კერძოდ საქართველოს მიმართ კვლავ დიდია. რუსეთის ოფიციალური პრესა უარყოფითად აფასებდა შამქორის ინციდენტს, ამიერკავკასიის მესვეურების მცდელობას – ჩამოეცილებინა რეგიონი რუსეთისაგან, დაემყარებინათ მჭიდრო პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირი გერმანიასთან, რაც ბაქოს ნავთობის საბადოზე რუსეთის კონტროლის მოშლას გულისხმობდა. ისიც ცხადია, რომ რუსეთის ოფიციალურმა პრესამ, კრემლის ლიდერებთან შეთანხმებით, უკვე თავისი არსებობის პირველივე თვეებში განსაზღვრა საქართველოში ბოლშევიკური რევოლუციის ძირითადი ორიენტირები: გლეხობა და არაქართველი მოსახლეობა, რომლის ინტერესები, რუსული პრესის აზრით, მეკეთრად შელახა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გამოცხადებამ. ასე ჩაეყარა საფუძველი მანიპულაციას რუსეთის საზოგადოებრივ აზრზე, რომელსაც ამის შემდეგ აღარ უნდა გაჰკვირვებოდა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში საბჭოთა გადატრიალება, რადგან მისი ქვეყნის ოფიციალური გაზეთები უმტკიცებდნენ, რომ საქართველოსა და ამიერკავკასიაში ამისათვის ყველაფერი მზად იყო.

რუსეთის გოლშევიკური პრესა ქართველი „მენშევიკების“ შესახებ

დამოკიდებულება რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის ორ – მემარჯვენე („მენშევიკები“) და მემარცხენე („ბოლშევიკებს“) ფრთას შორის რუსეთის სამი რევოლუციის პერიოდში ჯერ კიდევ ბოლომდე ობიექტურად შესწავლილი არ არის. მარქსისტული მოძღვრების თაყვანისმცემელი, სოციალისტური იდეების ერთგული ერთი პარტიის ორი ფრაქცია რუსეთში სამკედრო-სასიცოცხლოდ გადაეკიდა ერთმანეთს პარტიის ფაქტობრივი დაფუძნებისთანავე (1903 წ.), თუმცა იყო ურთიერთობის დათბობის, თანამშრომლობის, ერთობლივი პოლიტიკური ბრძოლის მაგალითებიც. ამ ორ ფრაქციას შორის საზღვარი მეტად პირობითი იყო და დასაწყისში უფრო მეორეხარისხოვან (დღევანდელი გადასახედიდან) საკითხებს შეეხებოდა (პარტიის წევრობის საკითხი, ბურჟუაზიულ რევოლუციაში ჰეგემონის, დროებითი რევოლუციური მთავრობის შემადგენლობისა და სხვა საკითხებს), თუმცა პარტიული პროგრამა და მიზანიც ერთი ჰქონდათ – რომანოვების დინასტიის დამხობა და სოციალიზმის გამარჯვება.

წინააღმდეგობანი ფრაქციებს შორის, რომელთა უმრავლესობა პარტიის ლიდერების (პლეხანოვის, ლენინის, ტროცკის, ჩხეიძის, წერეთლის და სხვ.) უფრო პირად ამბიციებს, პარტიაში ჰეგემონიის სურვილებს უკავშირდებოდა, გარკვეულწილად დაიძლეოდა ხოლმე და 1913 წლამდე ორივე ფრაქცია ერთ პარტიაში, ერთი პროგრამით აღჭურვილი დარჩა. ამ ორ ფრაქციას შორის გადაულახავი წინააღმდეგობების არარსებობაზე ის გარემოებაც მიუთითებს, რომ ხშირად როგორც პარტიის რიგითი წევრები, ისე პარტიის ლიდერებიც გადადიოდნენ ერთი ფრაქციიდან მეორეში. რომ „ბოლშევიზმ-მენშევიზმის“ შორის წინააღმდეგობა

„ყურით მოთრეული“ იყო, სწორედ ამ გარემოებაზე მიუთითებს აგრეთვე ლ. დ. ტროცკის 1913 წლის წერილი კ. ჩხეიძისადმი, სადაც ის ხაზს უსვამს პარტიაში განხეთქილების მოსაწყობად ლენინის ძირგამომთხრელ მოღვაწეობას. აი რას სწერდა ის: „და რაოდენ უაზრო თავმოხვეულ ამბად აღიქმება ის საზიზღარი დავა, რასაც სისტემატურად აჩალებს ამ საქმის უბადლო ოსტატი ლენინი, რუსეთის მუშათა მოძრაობის ყველაზე ჩამორჩენილობის ეს პროფესიონალი ექსპლოატატორი. არც ერთი გონებაზე მყოფი ევროპელი სოციალისტი არ დაიჯერებს, რომ შესაძლებელია განხეთქილება იმ მარგარინისებული უთანხმოებების გამო, რასაც აცხობს ლენინი კრაკოვში“¹.

ასეთი განცხადების მიუხედავად, თვითონ ლ. ტროცკი, რომელიც 1917 წლამდე უფრო „მენშევიკი“ იყო, ვიდრე „ბოლშევიკი“, ოქტომბრის რევოლუციის წინა თვეებში არა მარტო გადავიდა ბოლშევიკების მხარეზე, არამედ ამ რევოლუციის ერთ-ერთი მთავარი სულისჩამდუმელიც კი გახდა.

რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის ერთგული წევრები და თვალსაჩინო პოლიტიკური ლიდერები იყვნენ ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები: ნ. ჟორდანია, კ. ჩხეიძე, ი. წერეთელი, აკ. ჩხენკელი და სხვ., რომლებიც ხელმძღვანელობდნენ სახელმწიფო სათათბიროში ფრაქციას (კ. ჩხეიძე), იყვნენ პარტიის წარმომადგენლები დროებით მთავრობაში (ი. წერეთელი მცირე ხნით) და ა.შ.

ნოე ჟორდანია გამორჩეული თეორეტიკოსი იყო, ზოგ შემთხვევაში ის „რომის პაპზე უფრო დიდ კათოლიკედ გვევლინებოდა“ და გადამეტებული გულმოდგინებით იცავდა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ერთიანობას, პარტიულ უნიტარიზმს, ილაშქრებდა პარტიის ფედერალური მოწყობის წინააღმდეგ, იყო რუსეთის სახელმწი-

ფოს ერთიანობის მომხრე ინტერნაციონალისტი, პარტიის თვალსაჩინო იდეოლოგი და ა.შ.².

ქართველი სოციალ-დემოკრატები ამ პრინციპებზე რჩებოდნენ 1917 წლის ოქტომბრამდე და საერთოდ არ ფიქრობდნენ არც საქართველოსა და არც ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობაზე, პირიქით უპირისპირდებოდნენ იმ ქართველ პატრიოტებს, რომლებიც პირველი მსოფლიო ომის დროს გერმანიის დახმარებით ვარაუდობდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენას³.

ოქტომბრის გადატრიალებამ და რუსეთში სამოქალაქო ომის შეშაღებამ ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები მკაცრი არჩევანის წინაშე დააყენა – ბოლშევიზმთან თანამშრომლობას და ერთიანი რუსეთის შემადგენლობაში ყოფნას მათ, იძულებით, ჯერ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა ამჯობინეს, შემდეგ კი, როცა მისი შენარჩუნება გადაუღალახავი წინააღმდეგობების გამო ვერ შეძლეს (სომეხ-თათართა დაპირისპირება და ა.შ.), შეეგუენ იმ აზრს, რომ საქართველოს ფიზიკურად გადასარჩენად აუცილებელი იყო ქვეყნის დამოუკიდებლობის გამოცხადება.

ამიტომაც ჯერ ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ, უკვე ნოემბრიდან მათ ხელი შეუწყვეს (ამიერკავკასიის სხვა ხალხების პოლიტიკურ ლიდერებთან ერთად) რუსეთისაგან სამხრეთ კავკასიის ჩამოცილებას, ხოლო თურქეთის აგრესიის შეჩერების მიზნით, რომ კაიზერული გერმანიისათვის მიეცათ იურიდიული საშუალება დაეცვა საქართველო თურქეთის აგრესიისაგან – 1918 წლის 26 მაისს გამოაცხადეს საქართველოს პოლიტიკური დამოუკიდებლობა.

ამ ისტორიული ფაქტის გამო მოსკოვის კრემლის ლიდერებისა და მათი ჟურნალისტების უარყოფითი რეაქცია ძალიან მალე გამოვლინდა: მათ მიერ ქართველი მე-

მარჯვენე სოციალ-დემოკრატები გამოცხადნენ რენეგატებად, რევოლუციის მოღალატეებად.

ქართველი „მენშევიკების“ კრიტიკა ბოლშევიკური პრესის ფურცლებზე დაიწყო ცნობილმა ქართველმა ბოლშევიკმა – სერგო ქავთარაძემ, რომელიც 1918 წლის 5 ივნისს გამოვიდა მოსკოვის ბოლშევიკური ორგანიზაციის კრებაზე და მიმოიხილა ამიერკავკასიაში შექმნილი პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება. სერგო ქავთარაძემ საქართველო დატოვა, როგორც ჩანს, 26 მაისამდე, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე. მის ზოგიერთ თვალსაზრისს ჩვენ უკვე შევეხეთ წინა თავში. აქ წარმოვაჩინოთ მის დამოკიდებულებას ქართველი „მენშევიკებისადმი“, რომელიც გაზეთმა „პრავდამ“ სრულად დაბეჭდა: „ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობა, რაც წინ უსწრებდა სეიმის სხვა დანარჩენ ღალატს, გამოიწვია აღშფოთება მთელი ქართველი და სომეხი ხალხის, რომელთაც აღმოხდათ სტიქიურად „მოღალატენო“ გეგეჭკორისა და კომპანიას მიმართ. ადამიანები, რომლებიც მასებს სათავეში ედგნენ, რომლებიც ეთაყვანებოდნენ მათ, ისე საოცრად დაბლა დაეცნენ მათ თვალში, რომ ყოველგვარი შესაძლებელი სამხედრო წინააღმდეგობა თავიდან უნდა გამოერიცხოთ, რადგან ხალხი განუდგა მათ, ხალხი მოითხოვს შურისძიებას. ეს ლიდერები, რომლებიც ქუხდნენ მთელს ამიერკავკასიაში, რუსეთში, ველარ ბედავენ გლეხოებაში გამოჩენას გაგლეჯის შიშით“⁴.

თავის სიტყვაში ს. ქავთარაძემ თათბირის მონაწილეებს გაახსენა ნოე ჟორდანიას მიერ რუსეთის სახელმწიფოს შესახებ არაერთხელ გამოთქმული უნიტარისტული, პრორუსული პოზიცია, რაც მტკიცედ ეფუძნებოდა მარქსისტულ დოგმას პროლეტარიატის მსოფლიო რევოლუციური მიზნების ერთიანობისა და დიდი, ეკონომიკურად ძლიერი სახელმწიფოების ურღვევობის შესახებ.

აი, რას უხსენებს ს. ქავთარაძე ნ. ჟორდანიას: „...ჯერ კიდევ გვახსოვს ჟორდანიას გამონათქვამი: „ჩვენი ორიენტაცია არის ძველი, რუსეთთან ურთიერთობის საფუძველზე“. ამჯერად ისინი ყოველნაირად ამცირებენ ამ ლოზუნგს, ამ ორიენტაციას და უწოდებენ შავსა და რეაქციულს.“

სერგო ქავთარაძის ეს სუბიექტური დამოკიდებულება ქართველ „მენშევიკებზე“ რუსეთის ჟურნალისტებმა არაერთხელ გაიმეორეს და ქართველი „მენშევიკები“ და მათი ლიდერები მომაკვდინებელ ცოდვებში დაადანაშაულეს. მაგალითად, ბოლშევიკი ჟურნალისტი ბ. ვოლინი თავის ერთ-ერთ სტატიაში აღნიშნავდა: „მენშევიკი ჩხეიძის სიტყვით „ჯობია თურქეთის ხელისუფლება საბჭოთა ხელისუფლებას“⁵. ჟურნალისტის ეს კრიტიკული გამონათქვამი იყო რუსეთის ოფიციალური აშკარა უარყოფითი რეაქციის გამოძახილი საქართველო-თურქეთის მოლაპარაკებებზე, თურქების ზომავადაცდენილ ტერიტორიულ პრეტენზიებზე რამაც, მართლაც მეტად რთული ვითარება შექმნა ამიერკავკასიაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველი „მენშევიკების“ რუსი ამხანაგები – რუსი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები (მარტოვი, დანი და სხვ.) არ იწონებდნენ ქართველი კოლეგების ასეთ რადიკალიზმს – რუსეთისაგან საქართველოს, ამიერკავკასიის ჩამოცილებას და თავის გაზეთში „ისკრა“ ისინიც მკაცრად აკრიტიკებდნენ ჟორდანიასა და წერეთელს საქართველოს რუსეთისაგან ჩამოცილების გამო⁶.

გაზეთ „პრავდის“ ერთ-ერთ კორესპონდენციაში ხაზგასმულია: „კავკასიიდან არარეგულარულად ვიღებთ გაზეთებსა და ცნობებს, ამიტომ დაწვრილებით არ ვიცით რას აკეთებენ „სოციალისტები და დემოკრატები“ წერეთლის, ჟორდანიას და სხვათა სახით. იმის გაფიქრებაც კი გვზარავს, რომ რამდენიმე თვის წინ ეს ხალხი ხელმძღვანე-

ლობდნენ რუსეთის რევოლუციას, რომ ერთი წლის წინ ისინი ფიცს დებდნენ გერმანიის იმპერიალიზმის სიძულვილზე“⁷.

ჩვენ მეტად საინტერესოდ გვესახება გაზეთ პრავდაში 1918 წლის 25 სექტემბერს გამოქვეყნებული ცნობილი ჟურნალისტის ლ. სასნოვსკის წერილი: „მოქალაქე ჩხენკელი რუსი პატრიოტის როლში“. წერილის ავტორი, რომელიც ძირითადად ქართულ თემატიკაზე მუშაობდა, იხსენებდა თითქმის ერთი წლის წინ, დემოკრატიული თათბირის ტრიბუნიდან ცნობილი სოციალ-დემოკრატის ა. ჩხენკელის გამოსვლას, რამაც რუსი პატრიოტების აღფრთოვანება გამოიწვია და რომელიც მიუძღვნა სწორედ რუსეთის სახელმწიფოს ერთიანობის საკითხს. ჟურნალისტი წერს: „მან ისეთი სიტყვა წარმოთქვა რუსეთის ერთიანობის დასაცავად, რომ ცრემლით აატირა ობივატელი და უცხოელი დიპლომატები... ამ ამბიდან ხომ მხოლოდ ნახევარი წელია გასული. დიდი რუსეთის პატრიოტი, გერმანელების წინააღმდეგ ბრძოლის მეზაირახტრე, „ობორონეცი“ მეფის დროს – აკაკი ჩხენკელი გახდა გერმანელების აგენტი კაუკასიაში. მან გაყიდა რუსეთი, რომლის სიდიადეზე ის ასე სწუხდა 1917 წლის სექტემბერში... მაგრამ არა მარტო მან. ეს ჩაიდინა ჩხენკელის, ჩხეიძის, წერეთლის, რამიშვილის, ჟორდანიას, მენშევიზმის ამ გამორჩეული ნაღების, ბურჟუაზიის ამ ლაქიების პოლიტიკური მიმდინარეობის მასწავლებლებისა და მოღვაწეების მენშევიკურმა პარტიამ“.

თუ ობიექტურები ვიქნებით, გარკვეული საფუძველი ასეთ შენიშვნას ჰქონდა. მართლაც, 1917 წლის სექტემბერში, როცა პეტროგრადში შეიკრიბა დემოკრატიული თათბირი, რომელშიც რუსეთის პოლიტიკური სპექტრის სხვადასხვა წარმომადგენელი მონაწილეობდა, აკაკი ჩხენკელმა წარმოთქვა შემდეგი სიტყვა: „ქართველი ერის მიზნად არის თავი დასდოს რუსეთის რევოლუციისათვის. ქართვე-

ლებმა ნაციონალური საკითხის გადაწყვეტა დამუშავებულ კრებამდე გადადეს. ქვეყნის ხსნა შეიძლება მხოლოდ ყველა ნაციის საერთო ძალით... ქართველების ნაციონალური გრძნობა არ განსხვავდება საერთო რუსულისაგან (ტაში). მე მინდოდა გრძნობაც არ განსხვავებულიყო ჩვენიდან. აქ ამბობენ მთავრობაზე და მის კომბინაციებზე და არ ჩანს თავი და თავი, ეს არის ნაციონალური გრძნობა (ტაში) ჩვენ გვინდა დიდებული რევოლუციის გამარჯვება მოვიპოვოთ ქვეყნის დაცვით (ტაში) ბოლშევიკების პროგრამაში მე ვერავითარ ქვეყნის დაცვას ვერ ვხედავ (ტაში. ოვაციას)“⁸.

ასეთი მგზნებარე გამოსვლა, ასეთი უნიტარული დამოკიდებულება რუსეთის სახელმწიფოს მიმართ საერთოდ დამახასიათებელი იყო ქართველი მენშევიკებისათვის და ახალ პოლიტიკურ ვითარებაში მათი სეპარატისტული ტენდენციები გამოწვეული იყო მკაცრი აუცილებლობით, რაც შეიქმნა ამიერკავკასიაში ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების შემდეგ და მათ მიერ აღიქმებოდა როგორც იძულებითი ნაბიჯი.

სწორედ ამასვე მიუთითებს ის „მობოდიშების“ წერილები, რაც 1918 წლის ივნისის თვეში იბეჭდებოდა ქართველი მენშევიკების ოფიციალური „ერთობის“ ფურცლებზე და მიზნად ისახავდა პარტიის წევრებისათვის აეხსნა ის რადიკალური შემობრუნება, რაც პარტიამ განახორციელა ახალი, მკაცრი საგარეო ფაქტორის გათვალისწინებით. აი მაგალითად, რას წერდა გაზეთი „ერთობა“ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ, სულ რაღაც ორი კვირის თავზე: „ჩვენი დემოკრატია, რომელიც იბრძოდა რუსეთის დემოკრატიასთან ერთად და მზად იყო კვლავ ძველი ნაცადი გზით ევლო, დღეს იბულებული შეიქნა (ხაზგასმა ჩვენი - ა. დ.) თავისი მოქმედების ასპარეზი საქართველოს ფარგლებით განესაზღვრა. ერთი მხრივ სა-

ერთაშორისო მდგომარეობამ, გარეშე მტრის საფრთხემ და, მეორე მხრივ, ამიერკავკასიის მთლიანობის დარღვევამ აიძულა (ხაზგასმა ჩვენია – ა.დ.) ქართული დემოკრატია გამოეცხადებინა საქართველოს დამოუკიდებლობა⁹.

ასეთი განცხადებები მიანიშნებს, რომ ქართველი სოციალ-დემოკრატებისათვის საქართველოს დამოუკიდებლობა არა სანუკუარი ამოცანა, არამედ გარემოებათა გამო თავს მოხვეული იძულებითი ნაბიჯი იყო. რა თქმა უნდა, მოგვიანებით, თანდათან მოხდება მათი შეხედულებების ევოლუცია, თუმცა ქართველ „მენშევიკებს“ ბოლომდე სოციალ-დემოკრატიული „ხაფთანი“ მაინც არ გაუხდიათ. ამის გამო ისინი მუდამ იმსახურებენ როგორც შინაური კომუნისტური ოპოზიციის, ისე მოსკოველი იდეოლოგიების კრიტიკას, რასაც გარკვეულწილად ობიექტური საფუძველიც ჰქონდა – შენ მტკიცედ იცავდი რუსეთის ტერიტორიული ერთიანობის პრინციპს ნიკოლოზ რომანოვის რეაქციული, ანტისახალხო მთაწერობის დროს და ამ ერთიანობის წინააღმდეგი გახდი „პროლეტარიატისა და უღარიბესი გლეხობის ინტერესების დამცველ“ საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის ვითარებაში, საქართველოს სოციალ-დემოკრატიას ასეთ მეტამორფოზას მოსკოველი იდეოლოგები არ აპატიებდნენ.

გვინდა ისიც აღვნიშნოთ, რომ ეს არგუმენტი საკმაოდ ანგარიშგასაწევი იყო და არა მარტო ის. ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ძალიან მალე დაივიწყეს საკუთარი პარტიის რიგი საპროგრამო დებულება: მაგალითად, რეგულარული არმიის გაუქმების ნაცვლად სახალხო შეიარაღების შემოღების შესახებ, რამაც გარკვეულწილად გლეხური ბუნტები გამოიწვია (მაგალითად, დუშეთში, რასაც ქვემოთ დავინახავთ). ასევე, პარტიული პრინციპების დაღატკეპებად მუშათა და ჯარისკაცთა საბჭოების რუსული მოდელის უარყოფა, რისი მხარდამჭერები ქართველი სოცი-

აღ-დემოკრატებიც იყვნენ და თვითონ კ. ჩხეიძე პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს თავმჯდომარეც კი იყო გარკვეულ პერიოდში.

ამრიგად, ქართველი სოციალ-დემოკრატების სწრაფი ევოლუცია იწვევდა სერიოზულ გაუგებრობებს ქვეყნის შიგნით და მწვავე კრიტიკას რუსულ ბოლშევიკურ პრესის ფურცლებზე.

კრიტიკის მეორე უმნიშვნელოვანესი სფერო იყო სა-ქართველო-გერმანიის კავშირი, გერმანიის გავლენის ზრდა ამიერკავკასიაში, რაშიც ლომის წილი, რა თქმა უნდა, ქართველ მენშევიკებს მიუძღოდათ (ეს მათ მოგვიანებით, პირველ მსოფლიო ომში გერმანიის დამარცხების შემდეგ – ძვირად დაუჯდებოთ). მაგალითად, ბოლშევიკი ჟურნალისტი სასნოვსკი, ყოველგვარი არგუმენტის გარეშე, ა. ჩხენკელს ადანაშაულებდა გერმანიასთან გარიგებაში, რომლის მიზანი იყო რუსეთისათვის ბაქოს ჩამოცილება¹⁰.

გაზეთი „პრავდა“ იმასაც მიუთითებდა, რომ საქართველოს სამხედრო მინისტრმა გიორგაძემ ერთ-ერთ ბანკეტზე გერმანიის წარმომადგენელს პროლეტარული ბაქოს წინააღმდეგ ბრძოლაში წარმატება უსურვა¹¹.

რუსეთის ბოლშევიკური პრესის ანალიზი ერთი დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობასაც იძლევა. თუ გარკვეულ ეტაპზე (1918-1919 წლებში) იგრძნობა ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიის ლიდერების ერთობლივი – ჯგუფური კრიტიკა, მოგვიანებით უკვე აშკარაა, რომ ცდილობენ წამოსწიონ მათ შორის გადაულახავი წინააღმდეგობა, დაპირისპირება და რუსეთთან დამოკიდებულებაში მათი აზრების სხვადასხვაობა. ბოლშევიკურ გაზეთებს აშკარად სურთ რუსეთის მკითხველს შეუქმნან შთაბეჭდილება საქართველოს მმართველ გუნდში განხეთქილების არსებობის შესახებ. აშკარაა, რომ ამ დაპირისპირებაში გამორჩეულ როლს ანიჭებენ ნ. ჟორდანიას, მას უფრო უპი-

რისპირებენ ან ნ. რამიშვილს, ან კიდევ ე. გეგეჭკორს. აი მაგალითად, ეხედებით ასეთ ინფორმაციას: „ბოლო ხანებში შეიმჩნევა მენშევიკებს შორის უკმაყოფილება ლიდერების გამო: ჟორდანიას იშვიათად გამოდის, გეგეჭკორი დუმს. უფრო ლაპარაკობს და აკეთებს წერეთელი. დემოკრატებს შორის არის აპათია“¹².

გაზეთმა „იზვესტიამ“ სერიოზული ყურადღება დაუთმო მენშევიკურ პარტიაში შიდაპარტიულ დაპირისპირებას, რასაც შედეგად მოჰყვა ერთი ჯგუფის – „ახალი სხივის“ გამოყოფა. „განხეთქილება მენშევიკთა შორის“ ასეთი სათაურით დაიბეჭდა ინფორმაცია, რომელშიც ნათქვამია: „მენშევიკურმა ოპოზიციამ (რომელიც გაერთიანებული გაზეთი „ახალი სხივის“ გარშემო), გადაწყვიტა გამოვიდეს მენშევიკური პარტიიდან, ოპოზიცია ბრალს დებს საქართველოს მენშევიკებს, რომ ისინი გადაიქცნენ ჩინოვნიკების პარტიად და სულ დაივიწყეს მუშათა საკითხი“¹³.

ის, რომ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში გარკვეული შიდაპარტიული დაპირისპირება არსებობდა, ეს ქართულ ისტორიოგრაფიაში დაფიქსირებულია. მკვლევარი შ. ვადაჭკორია მიუთითებს: „ოპოზიციის აღნიშნული მოთხოვნები ანგარიშგასაწევი იყო, რადგან დემოკრატიის ჩარჩოებში თავსდებოდა და მიზნად პარტიის საქმიანობის კეთილმოწყობას ითვალისწინებდა“¹⁴. მაგრამ ეს ბუნებრივი მდგომარეობა, დამახასიათებელი შიდაპარტიული დემოკრატიისათვის, ბოლშევიკური პრესის წარმომადგენლებმა პარტიაში არსებულ კრიზისად, მენშევიკების სისუსტედ გამოაცხადეს.

მეტად საინტერესოდ გვეჩვენება, რომ უკვე 1919 წლიდან ხდება ქართველი მენშევიკების ლიდერების საერთო მასიდან ნ. ჟორდანიას გამოყოფა და მისი „აპოლოგია“, ბოლშევიკი პროპაგანდისტები ყურადღებას აქცევენ ჟორდანიას გამონათქვამებს საქართველოში საბჭოების აღდგე-

ნის, უცხო ჯარების საქართველოს ტერიტორიიდან გაყვანის და სხვა პოლიტიკურ საკითხებთან დაკავშირებით. მაგალითად, გაზ. „იზვესტიაში“ იყო ასეთი ანშლავი „ჟორდანიას – უცხო ჯარების წინააღმდეგ“. აქ ჟურნალისტი აქცენტს აკეთებს ერთ-ერთ ბანკეტის დროს ნ. ჟორდანიას განცხადებაზე, რაც მან უცხო სახელმწიფოს წარმომადგენლების წინაშე გააკეთა: „საქართველო ამ ეტაპზე მოღიანად უზრუნველყოფილია სამხედრო ძალებით და არ საჭიროებს უცხო ქვეყნის ჯარებს“¹⁵.

საქართველოს ხელახალი ოკუპაციის წინა თვეებში „პრავდა“ მკითხველს აცნობებდა, რომ „ქართველი მენშევიკების თათბირზე ჟორდანიამ განავრცო თეზისი: „შექმნილი მძიმე პირობებიდან გამოსავალი შეიძლება მოინახოს მუშათა დეპუტატების საბჭოების შექმნაში, რომლებშიც წარმმართველები მენშევიკები უნდა იყვნენო. რამიშვილი ამ პროექტის წინააღმდეგი გამოვიდა. საკითხი ღიად დარჩა. მენშევიკების ხელმძღვანელობაში დიდი აისრთა სხვადასხვაობა“¹⁶.

ნოე ჟორდანიას მიმართ ასეთი შემრიგებლური ტონის გამოჩენა რუსულ მასმედიაში, აშკარად მიანიშნებს კრემლის ლიდერების გარკვეულ მცდელობას მენშევიკებს შორის განხეთქილების გაღრმავებით და ჟორდანიასზე აქცენტირებით, დაასუსტონ საქართველოს ხელისუფლების წინააღმდეგობა. არ უნდა იყოს გამორიცხული, რომ ნოე ჟორდნიას მიმართ „სიმპატიები“ გაუცხოველდა ვ. ი. ლენინსაც, რომელიც არ გამორიცხავდა მასთან თანამშრომლობასაც კი.

ცნობილია, რომ საქართველოს ახალი ინკორპორაციის დროს, როცა ქართველი მენშევიკები ჯერ კიდევ საქართველოში, კერძოდ ბათუმში იმყოფებოდნენ, ს. ორჯონიკიძესა და შ. ელიავასთან სატელეფონო საუბარში 1921 წ. 2 მარტს ლენინმა ხაზგასმით აღნიშნა ნ. ჟორდანიასთან შე-

საძლო თანამშრომლობის შესახებ: „უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ გამოინახოს მისაღები კომპრომისი ჟორდანიასთან ან მის მსგავს ქართველ მენშევიკებთან, რომლებიც ჯერ კიდევ აჯანყებამდე აბსოლუტურად მტრულად არ იყვნენ განწყობილნი გარკვეული პირობებით საქართველოში საბჭოთა წყობილების დამყარების აზრისადმი“¹⁷.

მიუხედავად ასეთი შეთავაზებისა, ქართული მენშევიზმის ლიდერებმა ბოლშევიკებთან თანამშრომლობას ემიგრაციაში წასვლა ამჯობინეს.

ამრიგად, სრულიად აშკარაა, რომ რუსეთის ბოლშევიკური პრესა ქართველ სოციალ-დემოკრატებს მკაცრად აკრიტიკებს მათი საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის რადიკალური ცვლილების გამო და ამას მიიჩნევდნენ რუსეთის რევოლუციის ღალატად, პროლეტარიატისა და უღარიბესი გლეხობის ინტერესების ღალატად.

როგორც ბოლშევიკური რუსეთის პოლიტიკური ლიდერები, ისე მათი მადიდებელი ჟურნალისტები ცდილობდნენ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიაში ვითარება წარმოესახათ ცალმხრივად, წინ წამოეწიათ უთანხმოება, განხეთქილება, დაპირისპირება, რაც გარკვეულ პერიოდში მართლაც შეიმჩნეოდა ქართველ „მენშევიკებში“.

ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანების უაპელაციო დისკრედიტაციამ გარკვეული როლი შეასრულა რუსეთში ქართველი სოციალ-დემოკრატის ლიდერების შესახებ უარყოფითი პოლიტიკური იმიჯის ჩამოყალიბებაში, რასაც გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა.

საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციები და რუსული პრესა

რუსეთის ცენტრალური პრესა, საკმაოდ ინტენსიურად და კვალიფიცირებულად ადევნებდა თვალს არა მარტო ამიერკავკასიასა და საქართველოში მიმდინარე პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებს, არამედ ყურადღებას არ აკლებდა ბოლშევიკური რუსეთის ინტერესების გამომხატველ ორგანიზაციულ ძალებს – ქართველ და ამიერკავკასიელ ბოლშევიკებს, მათ საქმიანობას, ამ საქმიანობის შედეგებს. კავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაცია თავისი მნიშვნელობით მუდამ გამორჩეული იყო, როგორც რევოლუციამდელ, ისე პოსტრევოლუციურ პერიოდშიც. ამ ორგანიზაციის თავისებურებებზე, როგორც სანიშნუშოზე, თავის თეორიულ ნაშრომებში მუდამ ამახვილებდა ყურადღებას ვ. ი. ლენინი, განსაკუთრებით გამოჰყოფდა ადგილობრივი სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციების ინტერნაციონალიზმს, რაც სამაგალითოდ მიაჩნდა. მართლაც, კავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციები, ობიექტური მიზეზების გამო, მართალია – არამრავალრიცხოვანი, მაგრამ პოლიტიკურ ბრძოლებში გამოცდილი და საკმაოდ კვალიფიციური კადრებით მდიდარი ორგანიზაციები იყვნენ.

ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ პირველი ინფორმაცია ქართველი ბოლშევიკების შესახებ გაზეთმა „პრავდამ“ 1918 წლის 20 ივნისს გამოაქვეყნა. ეს იყო ცნობილი ქართველი ბოლშევიკის სერგო ქავთარაძის მიერ მოსკოვის პარტიულ კონფერენციაზე 5 ივნისს გამოსვლის რეპორტაჟი. ჩვენ ზემოთ უკვე არაერთხელ აღვნიშნეთ ამ გამოსვლის მნიშვნელობა, ის ინფორმაცია, რაც სერგო ქავთარაძემ წარუდგინა თავის მოსკოველ ამხანაგებს: მოსკოვის აუდიტორიის წინაშე სამხრეთ კავკასიის რეგიონის

პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამხედრო და ა.შ. ასპექტები ამ მოხსენებაში სრულად იყო წარმოჩენილი. ეს, შეიძლება ითქვას, ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ მოსკოვში ქართველი ბოლშევიკის მიერ ჩატანილი ყველაზე სრული ინფორმაციაა, რომელიც ადრე საერთოდ უცნობი იყო ქართული ისტორიოგრაფიისათვის.

ამჯერად ჩვენს მიზანს წარმოადგენს წარმოვაჩინოთ ამ მოხსენების ის ასპექტი, რომელიც შეეხება საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციის მდგომარეობას, მის პოლიტიკურ შესაძლებლობებს. უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მხრივ ინფორმაცია საკმაოდ მწირია. მოხსენებაში უფრო მეტად საუბარია მენშევიკებზე (მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებზე), ვიდრე უშუალოდ ქართველ ბოლშევიკებზე. მაგრამ გარკვეული ინფორმაცია მაინც არის. მომხსენებელმა განაცხადა, რომ „მიმდინარეობს... ბოლშევიკური პარტიის ცილისწამება, რამაც უკიდურესობას მიაღწია. მეფის დროს უფრო ვიყავით გარანტირებული ჩვენს სიცოცხლეზე. ცამეტი საუკეთესო ბოლშევიკი თბილისის ციხეებშია. რეპრესიები იზრდება“¹. ამ მნიშვნელოვან ინფორმაციასთან ერთად მეტად მნიშვნელოვანია (ჩვენ ეს ადრეც აღვნიშნეთ), რომ სერგო ქავთარაძის მოხსენებაში აქცენტირებულია საქართველოს და ამიერკავკასიის გლეხობის გამოჩენილი როლი მოსალოდნელ პოლიტიკურ ბრძოლებში და არსად არ ჩანს მუშათა კლასი. „ამიერკავკასიის გლეხობა ჩვენს ხელშია, მასთან ერთად შეიძლება ბევრი გავაკეთოთ. მაგრამ საჭიროა მათი ორგანიზება“². ამრიგად, ქართველი ბოლშევიკების მთავარი პოლიტიკური ინსტრუმენტი ახალ პოლიტიკურ რეალობაში გახდა გლეხობა.

ეს განცხადება დიდი შინაარსის შემცველია – ბოლშევიკურმა პარტიამ გარკვეული მოვლენებიდან გამომდინარე, ორიენტაცია აიღო გლეხებზე, რომლის დარაზმვის შედეგად მას იმედი ჰქონდა, რომ პოლიტიკურ ვითარებას

ამიერკავკასიაში კრემლის ბოლშევიკი ლიდერების სასარგებლოდ გადაჭრიდა. ეს იმედი გამოსტევივის შემდეგ ფრაზაშიც: „ქართველი და სომეხი განრისხებული გლეხი, ეს ეულკანური სტიქიაა, რომელმაც უნდა მოახდინოს სასწაული ამიერკავკასიაში“³. ამრიგად, საქართველოს ბოლშევიკები 1918 წლის გაზაფხულ-ზაფხულში „სასწაულს“ ეი. „ბოლშევიკურ გადატრიალებას“ მოულოდნენ საქართველოს „განრისხებული გლეხობისაგან“, რომელიც გამოცხადდა რეგიონში ბოლშევიკური პარტიის მთავარ მოკავშირედ.

ქართველი გლეხის „განრისხება“, რა თქმა უნდა, გამოიწვია გაჭიანურებულმა პირუელმა მსოფლიო ომმა და თებერვლის რევოლუციის შემდგომი პერიოდის პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა ანარქიამ, ეკონომიკურმა სიდუხჭირემ და გაუსაძლისმა ყოფიერებამ, მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიის ლიდერების პოლიტიკური ორიენტაციის რადიკალურმა შეცვლამ და ა.შ. ამ ვითარებამ აშკარად მემარცხენე იდეოლოგიისათვის კარგ სამიზნედ აქცია ქართველი გლეხი და შედეგმაც არ დააყოვნა. უკვე 1918 წლის ზაფხულში გაზეთი „პრადა“ მკითხველს აწვდიდა ინფორმაციას, რომ „მთელ სამეგრელოში მიმდინარეობს ინტენსიური ბრძოლა მენშევიკებისა და მემამულეების მთავრობასა და გლეხ-ბოლშევიკებს შორის, რომლებსაც არ სურთ დაემორჩილონ ბრძანებას განიარაღების შესახებ“⁴.

ჩვენ ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ საქართველოს სოფლებში მიმდინარე ანტისამთავრობო გამოსვლები დაკავშირებული იყო როგორც ბოლშევიკური პარტიის აგიტაციასთან, ამასთან ერთად, და ამ გარემოებას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ვანიჭებთ, იმ გაუსაძლის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობასთან, რომელიც შეიქმნა ქართულ სოფელში მსოფლიო ომის შედეგების გამო და საჭიროებდა სწრაფ გადაწყვეტას. ადგილობრივი მემარ-

ჯვენე სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლება კი უკვე ცდილობდა რევოლუციური პროცესების კალაპოტში ჩაყენებას და ვარაუდობდა ყველა პრობლემური საკითხის გადაცემას დამფუძნებელი კრებისათვის, რაც თავისთავად გულისხმობდა დაცდას, თავის შეკავებას, ლოდინს.

რევოლუციურად განწყობილ მასებს კი აღარ შეეძლოთ ლოდინი, ისინი მოითხოვდნენ რევოლუციური მეთოდებით საკითხების სწრაფად გადაჭრას – აქ იკვეთებოდა ბოლშევიკური პარტიისა და ქართველი გლეხობის ინტერესების ერთობლიობა და ამიტომაც ასე აშკარაა გლეხობის რევოლუციური, აშკარად მემარცხენე-ბოლშევიკური აქტივობა 1918 წლის გაზაფხულ-ზაფხულში.

ჩვენ ზემოთ, სათანადო ადგილზე ისიც აღვნიშნეთ, რომ საქართველოს რადიკალურად განწყობილი გლეხების (დასავლეთ საქართველოში, აღმოსავლეთ საქართველოში) რევოლუციური აქტივობა საკმოდ მაღალი იყო, რომ სამეგრელოში მოქმედებდა ბოლშევიკურად განწყობილი გლეხების 1000 კაციანი რაზმიც კი აღ. გეგეჭკორის ხელმძღვანელობით, რომ ადგილი ჰქონდა ოსების ერთი ნაწილის ბრძოლას საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლების წინააღმდეგ, რომ ღუშეთის გლეხობის აჯანყება არაერთხელ მოექცა ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანების ყურადღების ცენტრში. ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ სერგო ქავთარაძის ინფორმაცია საქართველოში მიმდინარე მოვლენების შესახებ შეესაბამებოდა ქართულ სოფელში არსებულ მდგომარეობას.

ასეთი ვითარება ბადებდა იმედს, რომ ბოლშევიკური გადატრიალება სწორედ ქართველი გლეხის რევოლუციური ენთუზიაზმის საფუძველზე მოხერხდებოდა. ამის იმედი ჰქონდათ კრემლშიც, მაგრამ 1918 წლის სექტემბრისათვის ეს იმედი გაქრა. ამაზე მიუთითებს გაზეთ „იზვესტიას“ შემდეგი მეტად კრიტიკული შეფასება: „კომუნისტების სამ-

ხარეო კომიტეტმა მათ მხარი დაუჭირა (იგულისხმება გლეხთა შეიარაღებული ბრძოლა დემოკრატიული საქართველოს ხელისუფლების წინააღმდეგ - ა.დ.) და გადაწყვიტა აჯანყების ორგანიზება მოეწიე საქართველოს მასშტაბით. მაგრამ მათ ვერ გამოიჩინეს გამბედაობა და შეტევაზე არ გადასულან. ის რომ ამჟამად იქ ხელისუფლება მენშევიკ-ესერებს აქვთ ისევ ხელში; სამხარეო კომიტეტის დიდი დამსახურებაა. მათ ბევრი ხელსაყრელი მომენტი გაუშვეს...⁴⁵.

გაზეთ „იზვესტიას“ ეს დასკვნა მეტად მნიშვნელოვნად გვეჩვენება. ფაქტობრივად, რუსეთის კომუნისტური ოფიციალოზი ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტის ხელმძღვანელობას ბრალს სდებს, რომ მან ვერ გამოიყენა „ვეულკანური სტიქია“, არ გამოიჩინა „გამბედაობა“, არ გადავიდა „შეტევაზე“, რის შედეგადაც ამიერკავკასიაში დარჩა „მენშევიკურ-ესერული“ ხელისუფლება.

ქართულ საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში მუდამ იყო დავა იმის გამო (ამ გარემოებაზე არაერთხელ ამახვილებდა ყურადღებას აკად. იური კაჭარავა თავის შინაარსიან სემინარებზე, რასაც ჩვენ გვიკითხავდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში), თუ რატომ ვერ მოხერხდა პეტროგრადის პარალელურად თბილისშიც ბოლშევიკების მიერ ძალაუფლების ხელში აღება. აკად. იური კაჭარავა ამის მიზეზად ასახელებდა სწორედ ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციის ხელმძღვანელობის პასიურობას, უუნარობას.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამავე აზრს თავის დროზე იცავდა ლ. ბერიაკ თავის (უფრო სწორე იქნება თუ ვიტყვი - ავტორთა კოლექტივის) გახმაურებულ წიგნში, სადაც ხაზგასმით მიუთითებდა: ფ. მახარაძემ, ბ. მდივანმა, მ. ოკუჯავამ, მ. ტოროშელიძემ და სხვ. - წინააღმდეგ ლენინ-სტალინის მითითებებისა, გადაჭრით უარი თქვეს

საქართველოსა და ამიერკავკასიაში ძალაუფლებისათვის შეიარაღებულ ბრძოლის მომზადებასა და გადატრიალებაზე, თბილისის არსენალი ფაქტიურად გადასცეს მენშევიკებს, უარი თქვეს გაეწიათ აგიტაცია ჯარისკაცებში საბჭოთა ხელისუფლებისათვის და გამოეყენებინათ რევოლუციური ჯარისკაცები ბრძოლაში ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციური პარტიების (მენშევიკების, დაშნაკების, მუსავატელების) ბლოკის დასამხობად⁶.

მაგრამ არის სხვა მოსაზრებაც: საქართველოს XX საუკუნის დასაწყისის ისტორიის წინებული მკვლევარი ა. სურგულაძე ამტკიცებდა, რომ იმხანად „ბოლშევიკური ორგანიზაციები ნაწილობრივ განადგურებულნი იყვნენ. განადგურებას გადარჩენილნი არაღეგალურ მუშაობაზე იყვნენ გადასული... მუშათა და გლეხთა ერთობლივი გამოსვლის ორგანიზება ვერ ხერხდებოდა. ცალკეული აჯანყებები კი დამარცხებისათვის იყვნენ განწირულნი“⁷.

თუმცა, 1991 წელს გამოცემულ წიგნში, როცა პატივცემულმა პროფესორმა მთლიანად შეიცვალა თავისი შეხედულებები ოქტომბრის რევოლუციაზე, იმ პერიოდში საქართველოში მიმდინარე პროცესებზე, უკვე რადიკალურად განსხვავებულ შეხედულებას აყალიბებდა, რომ „1918 წ. თებერვალში ლეჩხუმში თითქმის ყოველდღიურად იმართებდა გლეხთა მიტინგები, სადაც ბოლშევიკური რეზოლუციები გამოქჷონდათ. გლეხთა შეიარაღებულმა რაზმებმა დაიკავეს ცაგერი, მოკლეს დადეშქელიანი, განაიარაღეს გვარდიული რაზმები. ქუთაისის საგუბერნიო ხელისუფლებას ხანგრძლივი დრო დასჭირდა ამ მღელვარების დასაწყნარებლად. ლეჩხუმის ერთდროულად აგრარული მოძრაობა დაიწყო გორის მაზრაში და სამეგრელოში. სალხინოში გლეხთა მრავალრიცხოვანი რაზმი ჩამოაყალიბა ბოლშევიკმა ა. გეგეჭკორმა. ამ რაზმებმა ბანძაში და მარტვილში

გარეკეს ერობის ხელისუფალნი, მალე ისინი წაღვენჯიხა-საც დაეუფლნენ...“⁸

საქართველოში პრობოლშევიკური განწყობილების და სერიოზული რევოლუციური მუხტის არსებობაზე 1918 წლის გაზაფხულ-ზაფხულში ხაზგასმით მიუთითებენ „საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევების“ ავტორებიც⁹.

ის რომ 1918 წლის გაზაფხულ-ზაფხულში ბოლშევიკები საქართველოში სერიოზულ ძალას წარმოადგენდნენ, ამაზე მიაჩნებოდა დემოკრატიული საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს ზუგდიდელი ინფორმატორის მოხსენებითი ბარათებიც: „ბოლშევიკურმა კონტრრევოლუციამ ამ ბოლო ხანებში მეტად საშიში ხასიათი მიიღო და ლაშქრის სამუდამოდ გარყვნას ჩვენი მაზრის ხალხი და ახალგაზრდობა, რომელიც მოლიანად ჩაითრია „შოენისა“ და ყაჩაღობის წყურვილმა. საშინელი ამბები მოდის სოფლებიდან... ბოლშევიკები მცხოვრებლებს ცხენებს ართმევენ, აწესებენ გადასახადებს, რომლებსაც დაუყოვნებლივ კრეფენ, აჯარიმებენ ათასობით მთაგრობისა და სოციალისტურ პარტიათა მომხრეებს...“¹⁰.

ამრიგად, შეიძლება დავეთანხმოთ გაზეთ „იზვესტიას“ კომენტატორებს, რომ კავკასიის სამხარეო კომიტეტმა ვერ გამოიყენა კომუნისტურად განწყობილი მასების შესაძლებლობები და სათავეში ვერ ჩაუდგა კომუნისტურ გადატრიალებას კავკასიაში.

მოხდა კი პირიქით, კავკასიის სამხარეო კომიტეტის ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა დაეტოვებინა კავკასია და ჩრდილო კავკასიაში გადასულიყო. პროფ. ა. სურგულაძე აღნიშნავს: „სამხარეო კომიტეტის ერთი ნაწილი (ფ. მახარაძე, ს. ქავთარაძე, ს. თოდრია, ნაზარეტიანი, ცინცაძე) მაშისონის უღელტეხილით ჩრდილოეთ კავკასიაში გადავიდა“¹¹. ამ ნაბიჯს პროფ. ა. სურგულაძე ხსნის იმით, რომ

საჭირო იყო „საბჭოთა ხელისუფლების განმტკიცებაში ადგილობრივი ძალებისადმი დახმარება. საბჭოთა ჩრდილოეთ კავკასია თავის მხრივ, ხელს შეუწყობდა ამიერკავკასიის მშრომელების ბრძოლას ინტერვენციისა და ადგილობრივი კონტრრევოლუციის წინააღმდეგ“¹².

ეს გადაწყვეტილება არგუმენტირებული არ ჩანს, რადგან მალე ჩრდილო კავკასია სამოქალაქო ომის ცეცხლში გაეხვია. ამ ომში დაიღუპა თერგის ოლქის საბჭოთა რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე ნოე ბუაჩიძე, რომელსაც გაზეთმა „პრაედამ“ დიდი ნეკროლოგი მიუძღვნა¹³. ჩრდილო კავკასიაში გარკვეული პერიოდი თეთრგვარდიელთა ხელისუფლება გაბატონდა.

როგორც დგინდება, მოსკოვის კომუნისტური გაზეთების ამოცანა იყო არა მარტო ინფორმაციის მიწოდება მკითხველისათვის, არამედ ადგილობრივი პარტიული ორგანიზაციების ხელმძღვანელების რევოლუციური მოწოდებების ბეჭდვაც, მათი მუშაობის გაშუქება, კომუნისტური იდეების პროპაგანდა. მიუხედავად იმისა, რომ 1918 წლის შემოდგომა-ზამთარი რუსეთის კომუნისტური ხელისუფლებისათვის გამორჩეულად მძიმე იყო (მიმდინარეობდა ჩეხოსლოვაკელთა კორპუსის ამბოხება, ცარიცინის თავდაცვა და ა.შ.), მაინც კავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციის მიმართ არ შენელებულა ინტერესი. ამას მიაჩნებნებ გაზეთ „იზვესტიაში“ ქართველი კომუნისტების მიმართაც. მას ხელს აწერენ ბუდუ მდივანი, ისიდორე თალაკვაძე, არკადი ელბაქიძე, პარმენ საბაშვილი და სხვ. მიმართვის მიზანია საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლების, ქართველი სოციალ-დემოკრატების დისკრედიტაცია, კომუნისტურად განწყობილ მასებში რევოლუციური ენთუზიაზმის გაღვივება, მომავალი ბრძოლებისათვის ხალხის მასების მომზადება და სხვ. მიმართვაში აღნიშნულია: „საქართველოს „სოციალისტური“ ხელისუფლება სრულად გა-

შიშვლდა. მათი შურისძიება მოწინააღმდეგეთა მიმართ უსაზღვროა. ბურჟუაზიული სამყაროს მოახლოებული კატასტროფის გამო თავზარდაცემულნი „დამოუკიდებელი“ რესპუბლიკის საცოდავი შემოქმედნი დაბოროტდნენ...”

ბოლოს არის სათანადო დასკვნაც: „არ მივეცემთ საშუალებას თქვენს მტანჯველებს გტანჯონ... ჩვენ გაიძულებთ გახსნათ თქვენი „სოციალისტური“ სამყაროსათვის წმინდა მეტეხის ციხის კარები გამარჯვებულთა წინაშე“¹⁴.

ქართველი კომუნისტების ამ მოწოდებას თან ერთვის გაზეთის შემდეგი ინფორმაცია, რომ კომუნიზმი საქართველოში ძლიერდება, რომ კომუნისტური ჯგუფები საქართველოს ყველა ქალაქსა და სოფელშია. ხაზგასმულია მთავრობის მხრიდან მზარდ რეპრესიებზეც: „უამრავი კომუნისტი იტანჯება ციხეში, ძირითადი ნაწილი დაპატიმრებულია სწორედ ბოლო 5-6 თვის განმავლობაში. მათთვის არავის ბრალდება არ წაუყენებია, რის გამოც კომუნისტებმა გამოაცხადეს შიმშილი“. როგორც „იზვესტიას“ კორესპონდენტი ამტკიცებდა, ქართველი კომუნისტების „ყველა მიმართვას „სოციალისტი“ ჟორდანიას მთავრობა ასე პასუხობდა – ჩვენ თქვენთან ვეწვეით სამკედრო-საციცოხლო ბრძოლას, მადლობა გვითხარით, რომ არ დაგხვრიტეთ“.

აქ არ შეიძლება ერთ მნიშვნელოვან გარემოებას არ მივაქციოთ ყურადღება – 1918 წლის დასაწყისიდან სამხრეთ კავკასიაში ბოლშევიკური გაზეთები ფაქტობრივად აღარ ვრცელდებოდა, ცენტრთან – მოსკოვთან კომუნიკაციების გაწყვეტის, სამოქალაქო ომის ესკალაციისა და ჩრდილოეთ კავკასიაში მიმდინარე დრამატული მოვლენების გამო. ამიტომ გაზეთებში „პრავდასა“ და „იზვესტია“-ში გამოქვეყნებულ ქართველი კომუნისტების მოწოდებებს, ინფორმაციებს საქართველოში „ბოლშევიზმის გაძლიერების“, „ბოლშევიზმის განმტკიცების“ შესახებ უფრო ადგილობრივი – რუსული მნიშვნელობა აქონდა და მიზ-

ნად ისახავდა მოსკოვის კომუნისტური ხელისუფლების იმიჯის ამაღლებას, რომ კომუნისტური იდეოლოგია „რკინის ნიაღვარივით“ ვრცელდება ყოფილი იმპერიის ტერიტორიებზე და შორს არ არის დრო, როცა მთელი მსოფლიო კომუნისტური გახდება (იმედი „მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის“ ახლო მომავალში რეალიზების შესახებ რუსეთის ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანების მთავარი ამოცანა იყო იმუამად და ეს იგრძნობა გაზეთების თითოეულ ფურცელზე).

მიუხედავად რუსეთში სამოქალაქო ომის ესკალაციისა, რამაც განსაკუთრებით მწავე ხასიათი 1919 წელს მიიღო, უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რუსეთის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, შეძლებისამებრ, ახალისებდა თავის ამიერკავკასიელ მომხრეებს გადასულიყვნენ შეტევაზე და გამოესწორებინათ „შეცდომა“, ხელში ჩაეგდოთ ძალაუფლება.

თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში მიაწინებენ, რომ კომუნისტური აგიტაცია და კომუნისტური საქმიანობა განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა 1919 წლის მეორე ნახევრიდან, როცა ცენტრმა (მოსკოვმა) გააძლიერა სუბსიდიები ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციებისათვის. მკვლევარი შ. ვადაჭკორია თავის ნაშრომში საუბრობს კავკასიის სამხარეო კომიტეტისადმი რაფაელის ფსევდონიმით გაგზავნილ წერილზე (1919 წლის 27 ოქტომბერი), სადაც დასახელებულია სუბსიდია 500 000 მანეთი ოქროს კურსით¹⁵. ეს თანხა უნდა გადანაწილებულიყო რეგიონებზე კომუნისტური აგიტაციისა და საქართველოში კომუნისტური რევოლუციის მომზადების დასაჩქარებლად.

მართლაც, ეს დადასტურებული იყო ქართულ საბჭოთა ისტორიოგრაფიაშიც, რომ 1919 წლის ოქტომბრისათვის საქართველოში მზადდებოდა კომუნისტური გადატრიალება. მაგრამ ის მარცხით დასრულდა – აჯანყების შესახებ

ცნობილი გახდა მთავრობისათვის და კომუნისტური პარტიის ლიდერები დააპატიმრეს.

როგორი იყო რეაქცია ამ ფაქტის შესახებ ბოლშევიკურ პრესაში?

სულ მოკლედ, რამდენიმე ფრაზით გაზეთი „პრავდა“ 1919 წლის 16 ნოემბერს წერდა: „ბოლშევიკური გადატრიალების მცდელობა საქართველოში. პარიზი. 15 ნოემბერი (რადიო). კონსტანტინოპოლიდან იტყობინებიან: 6 ნოემბერს საქართველოში განხორციელდა ბოლშევიკური გადატრიალების მცდელობა. მთავრობამ მიიღო ზომები. 100 ბოლშევიკი დაპატიმრებულია.“

აშკარად ძალიან მოკლე, არაფრისმთქმელი ინფორმაციაა. თანაც, რაც მთავარია ძალიან დაგვიანებულიც. საქართველოში ბოლშევიკური აჯანყების მცდელობის შესახებ მთავრობამ გაიგო ოქტომბრის დასასრულს, გაზეთმა „ერთობამ“ ამის შესახებ მკითხველს აუწყა 28 ოქტომბერს მკაცრი წერილით, რომელშიც მიუთითებდა ქართველი ბოლშევიკების უპასუხისმგებლობაზე, დამღუპველ პოლიტიკაზე: „...რა ეუყოთ მერმეთ, რომ ეს საქართველოს დემოკრატიისათვის, თვით ხალხს ფიზიკურ არსებობას განადგურებას უქადის. სოსო ჯუღაშვილებისათვის, ბუღუ მდიენებისათვის რა ღიდი საქმეა, რომ საქართველოს ხალხის ბედნიერება, ქართველ მუშათა რამდენიმე ათასი სიცოცხლე უფეშქაშონ ბატონ ტროცკებს“.

მაგრამ მისი უარყოფითი შედეგები რომ გაეფანტათ, უკვე 25 ნოემბერს გაზეთი „პრავდა“ ბეჭდავს ინფორმაციას: „ემზადებიან ხელისუფლების დასაპყრობად“. ეს ცნობა ეხება უკვე აზერბაიჯანელი ბოლშევიკების საქმიანობას ადგილობრივი ხელისუფლების რევოლუციური ძალით შესაცვლელად. ჩვენთვის ამ ინფორმაციაში ის არის საინტერესო რომ, როგორც გაზეთი „პრავდის“ ინფორმატორი ამტკიცებდა, კომუნისტური გამოსვლა მზადდებოდა საერთო

კავკასიური მასშტაბით, რის გამოც „თბილისში ბოლშევიკები შეეცადნენ არსენალის ხელში ჩაგდებას“.

საგარაუდებელია, რომ მსგავსი ინფორმაცია გაზეთ „პრავდის“ რედაქციას დასჭირდა მკითხველზე ქართველი ბოლშევიკების მარცხით გამოწვეული შესაძლო ეფექტის გასანეიტრალებლად, რომ შექმნილიყო ილუზია სამხრეთ კავკასიაში ერთიანი ფრონტით ბოლშევიკური გადატრიალების მზადების შესახებ. რადგან სინამდვილეში არავითარი თავდასხმა 1919 წლის ნოემბერში თბილისის არსენალზე არ ფიქსირდება. მართალია, წარუმატებელი აჯანყების მცდელობის შემდეგ ორ კვირაში, როგორც დასტურდება, ქართველი ბოლშევიკების ადგილობრივმა ორგანიზაციებმა 9-10 ნოემბერს გურიაში სცადეს ბოლშევიკური ამბოხებების მოწყობა – იყო გამოსვლები ლანჩხუთში, ჩოხატაურში, მაგრამ ისინი ძალიან მალე, ადგილობრივი მოსახლეობის დახმარებით, ადვილად გააუვნებელყვეს.

ამის შემდეგ ინფორმაცია საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციების შესახებ თითქმის აღარ არის.

საქართველოს კომუნისტების შესახებ ინფორმაცია მოსკოვის კომუნისტური პრესის ფურცლებზე ხშირდება რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ და ერთ-ერთი პირველი სტატია ეკუთვნის ცნობილ ქართველ ბოლშევიკს მიხა ცხაკაიას (ბარსოვს). წერილი გაზეთ „პრავდაში“ დაიბეჭდა სათაურით „კომუნისტების მუშაობა საქართველოში“. დასაწყისში მიხა ცხაკაია აკეთებს მოკლე ექსკურსს ოქტომბრის რევოლუციის შემდგომ პერიოდში ქართველი ბოლშევიკების საქმიანობაზე, ეხება მთავრობის მხრიდან განუწყვეტელ რეპრესიებს და აყალიბებს ახალ სამოქმედო გეგმებს: „1919-1920 წლებში ათასზე მეტი ჩვენი პასუხისმგებელი მუშაკი იჯდა მეტეხისა და ქუთაისის ციხეებში. 7-12 მაისის ხელშეკრულებამ გამოიხსნა ისინი და პარტიას ახლა აქვს

შესაძლებლობა იმუშაოს ლეგალურად. იმავე წუთს ჩვენ რკპ კავკასიის კომიტეტი გარდაეჭმენით საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტად. შეიკრიბა ცეკას თათბირი მსხვილი ორგანიზაციების წარმომადგენელთა მონაწილეობით, მივიღეთ რეზოლუცია მიმდინარე მომენტის შესახებ, როცა ლეგალური მუშაობის დაწყების გამო მოიხსნა ლოზუნგი შეიარაღებული აჯანყების შესახებ და გადაწყვიტეთ დავრჩენილიყავით რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულების ჩარჩოებში“.

წერილის ავტორი ამასთან დაკავშირებით აკეთებს შემდეგ ყურადსაღებ განცხადებას: „არცერთ ჩვენს გაზეთში, არც ქართულ და არც რუსულ ენაზე ვერ იპოვით ლოზუნგს, რომელიც მოუწოდებს საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ ბრძოლისაკენ“. ეს, რა თქმა უნდა, ბოლშევიკური თვალთმაქცობაა, რაც ნეიტრალდება მისი შემდეგი მტკიცებულებებით: „ჩვენ დავრჩით რკპ პროგრამის ფარგლებში და საერთოდ ვართ III ინტერნაციონალის პოზიციებზე.“¹⁶ ეს განცხადება უპირობოდ გულისხმობს ერთგულ დამოკიდებულებას რკპ (ბ) ცკ გადაწყვეტილებებისა და ინსტრუქციებისადმი, რასაც მკაცრად მოითხოვდა კომუნისტური პარტიის წესდება.

საქართველოში არსებულ ვითარებასთან დაკავშირებით მიხა ცხაკაია ხაზს უსვამს გლეხობის უდიდეს ინტერესს ბოლშევიკური მოძრაობისადმი და იმისაც აღნიშნავს, რომ ქალაქებშიც შეიმჩნევა მათდამი მღუმარე მხარდაჭერა. „მენშევიკებმა დაიწყეს ჩვენი დაპატიმრება. ისინი დარწმუნდნენ, რომ ლეგალური მუშაობა ჩვენთვის სასარგებლოა და დაიწყეს დაპატიმრება. ლანჩხუთის მაზრის ერთ-ერთ კომისარს წამოცდა, რომ სანამ ჩვენ ხელში იარაღი გვაქვს, ჩვენ არ დაუშვებთ რომ თქვენ ხელყოთ ჩვენი დამოუკიდებლობა“ – მიუთითებდა წერილის ავტორი.

თავის ეპისტოლეს მიხა ცხაკაია ასრულებს შემდეგი ოპტიმისტური სიტყვებით: „მასები უღარიბესი გლეხობისა – მენშევიკების აგრარული პროგრამით მოტყუებულნი, მასები პროლეტარიატისა – შეგნებული ელემენტით სათავეში ელიან და უკვე მოელიან „ბოლშევიკების მოსვლას“.

აშკარად, ოპტიმისტური სულისკვეთებით დაწერილი წერილია, აშკარაა მოლოდინი...

მაგრამ ამ მოლოდინს ჰქონდა კი რეალური საფუძველი?

ამ წერილის გამოქვეყნებიდან ძალიან მალე, 1920 წლის დეკემბერში რკპ (ბ) ცკ პლენუმს მოხსენება საქართველოს კომპარტიის მუშაობის შესახებ ანგარიში ჩააბარა ცნობილმა ქართველმა ბოლშევიკმა მამია ორახელაშვილმა, რომელიც ამტკიცებდა შემდეგს: „ჩვენ არ ეწყვეტო მცდელობას აღვადგინოთ დანგრეული ორგანიზაციები...“ მ. ორახელაშვილი იმაზეც ამახვილებს ყურადღებას, რომ იყო გარკვეული უთანხმოება ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტსა და ქართველი ბოლშევიკების ცენტრალურ კომიტეტს შორის, რომ ქუთაისის სოფლებში „პარტიული ორგანიზაციები არსებობდნენ იმისათვის, რომ მიიღონ სუბსიდიები „პროფესიონალთა“ შესანახად“¹⁷.

ამრიგად, მიუხედავად ლეგალური მუშაობის დაწყებისა, მიუხედავად კომუნისტური რუსეთის მხრიდან აშკარა მფარველობისა საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციები წელში მაინც ვერ გაიმართნენ სამწლიანი რეპრესიების გამო, რის გამოც, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, მოსკოვმა საქართველოს გასაბჭოების ორგანიზება სომხეთის კომუნისტურ ორგანიზაციას დაავალა, რაც მან პირნათლად განახორციელა კიდევ ქართველი კომუნისტების დახმარებით.

მაგრამ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ 1920 წლისათვის, საქართველოში კომუნისტური მოძრაობის ორგანიზაციუ-

ლი სისუსტის მიუხედავად, ბოლშევიკური იდეოლოგია მაინც საკმაოდ ძლიერად გამოიყურება, რასაც თვით საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელმძღვანელებიც კი აღიარებენ. ამ მხრივ საინტერესოა ნ. ჟორდანიას ერთი მოგონება: „ბოლშევიკური სული ტრიალებდა ჩვენს შორისაც. ალბათ ასეა რევოლუციაში, სადაც მთავრობა ვერ მთავრობობს“. ასევე ანგარიშგასაწევია მისი შემდეგი ერთი კომენტარიც: როგორც ჩანს ლანჩხუთში მისი ყოფნის დროს პარტიულ სხდომაზე გაბრიელ ხუნდაძის შინაარსიანი ანტიკომუნისტური, მოსკოვში მიმდინარე პროცესებზე ობიექტური მოხსენება მოუსმენიათ. შემდეგ მსმენელებთან (ე.ი. გემარჯვენე სოციალ-დემოკრატების პარტიის წევრებთან) მთავრობის თავმჯდომარის გასაუბრებაც შემდგარა. როგორც ნ. ჟორდანია ამტკიცებს: „გავიგე, რომ მთელ ამ ყრილობაში ათ კაცსაც არ დაუჯერებია გაბოს ნაამბობი, მაშინ პირველად გავიფიქრე – ჩვენი საქმე დაკარგულია, ხალხი იდეოლოგიურ რყევაშია“¹⁸.

ეს მოსაზრება მნიშვნელოვანია, რადგან მომდევნო პერიოდში საქართველოში მიმდინარე პროცესების გაგების შესაძლებლობას იძლევა.

არის ერთი საკითხი, რომელსაც არ შეიძლება ყურადღება არ მიექცეს: ეს არის საქართველოში მოქმედი არაქართული კომუნისტური ჯგუფებისადმი ცენტრალური კომუნისტური პრესის დამოკიდებულება. აქ მართლაც შეიძლება თავისებურება – იქმნება შთაბეჭდილება, რომ მათ განიხილავენ როგორც დამოუკიდებელ ორგანიზაციებს. შეიძლება ეს იმიტ იყოს გამართლებული, რომ 1920 წლამდე არ არსებობდა საქართველოს კომუნისტური ორგანიზაციები და ბოლშევიკები ერთიან სამხარეო პარტიულ ორგანიზაციებში იყვნენ გაერთიანებულნი და რთულ პოლიტიკურ ვითარებაში მათი კოორდინაცია არ ხერხდებოდა.

ჩვენ დავაფიქსირეთ, რომ რუსეთის ბოლშევიკური გაზუთები, მართალია არა ინტენსიურად, მართალია ფრაგმენტულად, მაგრამ მაინც ეხებიან საქართველოში მოქმედ არაქართულ ბოლშევიკურ ორგანიზაციებს, თუკი ისინი მოსკოვის პოზიციას კარგად გამოხატავენ. მაგალითად, ასეთი ყურადღება ჩანს აფხაზეთის ბოლშევიკური ორგანიზაციის მიმართ. არის ინფორმაცია, რომ უკვე 1918 წლის აპრილში (საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე) „ბოლშევიკების „სოხუმის საოლქო სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტი, ითვალისწინებს რა შექმნილი ვითარების სერიოზულობას, ამყარებს კავშირს შავიზღვის სანაპიროს სხვა ქალაქებთან. სოხუმისკენ დაძრულია მრავალი საბჭოთა მეომარი.“¹⁹

აქ აშკარად ფიქსირდება აფხაზი ბოლშევიკების მოწონება, რომლებიც „ამყარებს კავშირს შავიზღვის სანაპიროს სხვა ქალაქებთან“, რა თქმა უნდა, ბოლშევიკურ ქალაქებთან.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ აფხაზი ბოლშევიკების საქმიანობას ეხება ი. ბ. სტალინიც თავის იმდროინდელ ერთ-ერთ წერილში, სადაც აღნიშნავს: „მთელი აფხაზეთი – დიდი და პატარა – აჯანყდა სამხრეთიდან მოსულ დამპყრობთა ორატასიანი ბანდის წინააღმდეგ და უკვე 8 დღეა იცავს სოხუმის მისადგომებს 20 ვერსზე სოხუმის სამხრეთით“, – გეწერს სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტის თავმჯდომარე ეშბა“²⁰. აქ აშკარად ეშბა დამოუკიდებელი რევოლუციური რგოლის ხელმძღვანელად გამოიყურება, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს საქართველოს ბოლშევიკურ ორგანიზაციებთან.

ამრიგად, სტალინის თვალსაზრისით, ის რაც ვერ მოახერხეს ქართველმა ბოლშევიკებმა, მათმა ხელმძღვანელებმა – ვერ „გააწითლეს“ საქართველო, ეს ამოცანა აფხაზმა კომუნისტებმა შეასრულეს – უკვე 8 დღეა სოხუმში

კომუნისტური წითელი დროშა ააფრიალეს, დადებითი ქულა ჩაიწერეს მოსკოვთან ურთიერთობაში და ი. ბ. სტალინის შექებაც დაიმსახურეს.

1919 წლის 5 ივნისის „პრაუდა“ აქვეყნებს ინფორმაციას, რომ კიევში ჩავიდნენ სოხუმის კომუნისტური ორგანიზაციის წევრები, რომლებმაც ჩაიტანეს ინფორმაცია საქართველოს დამფუძნებელი კრების შესახებ.

აშკარად იქმნება შთაბეჭდილება, რომ საქართველოს არაქართული ბოლშევიკური ორგანიზაციები, ინტერნაციონალისტური პრინციპების აღიარების მიუხედავად, მაინც დამაინც არც ორგანიზაციულად და არც იდეურად მტკიცე კავშირში არ არიან ერთმანეთთან და პირდაპირ ცდილობენ დაამყარონ ურთიერთობა მოსკოვთან.

ჩვენ აზრს აძლიერებს, ოსი მშრომელების მემორანდუმი, რომელიც თარიღდება 1920 წლის 2 ივნისით, ოსი კომუნისტების მიერ არის დაწერილი და მასზე ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ. აქ დამატებით აღვნიშნავთ შემდეგს – მემორანდუმის ტონი და მასში დაყენებული საკითხები აშკარად მიუთითებენ ქართველ კომუნისტებთან ოსი თანაპარტიელების ურთიერთობის მანკიერ პრაქტიკაზე: ოსები აშკარად აბეზღებენ ქართველებს ცენტრალური კომიტეტის წინაშე, აბრალებენ პასიურობას და აღნიშნავენ შემდეგს: „ჰქონდათ რა მზა ნიადაგი და შესაძლებლობები განეხორციელებინათ გადატრიალება და დაემყარებინათ საბჭოთა ხელისუფლება, კომუნისტების უმრავლესობა 1918 წელს, ღმერთმა იცის რითი ხელმძღვანელობდა – ხმა მისცა გადატრიალების საწინააღმდეგოდ. ამიერკავკასიის კომუნისტების სათავეში მეტად თავისებურად, მეტად ოსტატურად და მოხერხებულად ჩასაფრებული იყვნენ და დღესაც არიან ჩვენთვის მეტად საეჭვო ტიპები“.

ასეთი უარყოფითი დამოკიდებულების შემდეგ სრულიად ლოგიკური ჩანს ოსი კომუნისტების შემდეგი

დასკვნაც: „1. სამხრეთ ოსეთი არის საბჭოთა რუსეთის დაუმარცხებელი ნაწილი; 2. სამხრეთ ოსეთი შედის საბჭოთა რუსეთის შემადგენლობაში უშუალოდ, საერთო საფუძველზე; 3. რუსეთის შემადგენლობაში შესვლას არა უშუალოდ, არამედ საქართველოს, ან რომელიმე სხვა რესპუბლიკის მეშვეობით, თუნდაც ის საბჭოთა იყოს, ჩვენ არაერთად შემთხვევაში არ დავუშვებთ“²¹.

ამ მემორანდუმს ხელს აწერენ ოსეთის 17 პარტიული ორგანიზაციის ხელმძღვანელი, რომელთა უმრავლესობა მოგვიანებით, საქართველოს ძალდატანებითი გასაბჭოების შემდეგ, პარტიულ სამუშაოზე დარჩა და ეს კრიტიკული განწყობილება საქართველოს პარტიული ორგანიზაციის ხელმძღვანელების მიმართ დიდხანს გულში ატარა.

საერთოდ, ქართულ ისტორიოგრაფიაში, თითქმის არ არის სპეციალურად შესწავლილი როგორი იყო ურთიერთობა ბოლშევიკურ პარტიულ ორგანიზაციაში ეთნიკური ნიშნით. როგორც ჩვენს მიერ მოტანილი მასალა ადასტურებს, ეს ურთიერთობა არ იყო სანაქებო და კოლეგიალური. უფრო სიღრმისეულ დეტალებს, ალბათ, მომავალი კვლევა დაადგენს.

რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის ხელშეკრულების შემდეგ რუსეთის ოფიციალურ პრესა საქართველოს მიმართ ახალ ტაქტიკაზე გადავიდა – დიწყო საქართველოს კომუნისტური ანექსიისა და ოკუპაციისათვის, ანუ კომუნისტური რევოლუციის ექსპორტისათვის იდეოლოგიური შემზადება, რასაც მოსკოვის პრესა საკმაოდ კვალიფიციურად ახორციელებდა. ამის შესახებ ჩვენ ქვემოთ სპეციალურ თავში გვექნება საუბარი.

ძართული „ვანდია“ და მოსკოვის ბოლშევიკური პრესა

1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდანვე, მთელ რიგ რეგიონებში დაიწყო გლეხთა უკმაყოფილება, გამოსვლები და ხელისუფლების სამხედრო ნაწილებთან შეიარაღებული შეტაკებები. სოციალ-დემოკრატების ოფიციალური, გაზეთი „ერთობა“ ამ პროცესებს საფრანგეთის დიდი რევოლუციის დროინდელი ვანდელი გლეხების აჯანყებებს ადარებდა. გაზეთი წერდა: „შეგნებულ საქართველოს ვანდია აუჯანყდა“¹. ხშირად იბეჭდებოდა სტატიები შემდეგი სათაურებით: „ჩვენი ვანდია“, „კონტრრევოლუციური აჯანყება სოფლად“ და სხვ. ერთ-ერთ წერილში მითითებული იყო: „ვანდიაში გლეხებს აცდენდნენ ქრისტეს სისხლით მღვდლები და ბერები. ჩვენს გლეხობას ატყუებენ სვინდისზე ხელაღებული დემაგოგი – ბოლშევიკები, თავადების აგენტები, ოსმალის ოქროთი მოსყიდული ყოფილი ნიკოლოზის თვითმპყრობელობის მოხელენი“².

ზოგიერთ კორესპონდენციაში ხაზი პქონდა გასმული გლეხთა დაბალ პოლიტიკურ მომზადებას, მის პოლიტიკურ გუნებაცვალებადობას. წერდნენ, რომ „დუშეთ-თიანეთის ექსცესები (იგულისხმება სახალხო გამოსვლები – კ. წენგუაშვილი.) ხალხის უეცრობაზე მოხერხებული ხელით დანერგილი პროვოკაციით აიხსნება“³.

რუსეთის წამყვანი გაზეთები დიდი ყურადღებით ადევნებდნენ თვალს ამიერკავკასიაში, კერძოდ, საქართველოში მიმდინარე მოვლენებს. ისინი ქართველი და კავკასიელი ბოლშევიკების (ს. ქათარაძე, ბ. მდივანი, კამო და სხვ.) დახმარებით იღებდნენ ინფორმაციას. 1918 წლის ზაფხულში კომუნისტურმა ოფიციალურმა განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმო ამბოხებას დუშეთის მაზრაში. გაზეთი „იზვესტია“ წერდა: „ყველაზე დიდი აჯანყება მოხდა დუშეთში, გლეხებ-

მა უარი განაცხადეს იარაღის ჩაბარებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ აჯანყებულთა რაოდენობა თავდაპირველად 70 კაცს არ აღემატებოდა, მათ მოკლეს სადამსჯელო ექსპედიციის 80 ჯარისკაცი და 120 ტყვედ ჩაიგდეს. ამის შემდეგ მათ სხვებიც შეუერთდნენ და განიზრახეს თბილისის აღება“⁴

გაზეთში „პრავდა“ 1918 წლის 18 ივლისს გამოქვეყნდა სტატია სათაურით „აჯანყება საქართველოში“, რომელშიც ვკითხულობთ: „22 ივნისს ვლადიკავკაზში მიიღეს ცნობა დუშეთის მაზრაში აჯანყების დაწყების შესახებ. მთელი ხაზი სამხედრო გზისა, მცხეთიდან ყაზბეგამდე აჯანყებული გლეხების ხელშია. საქართველოს მთავრობის ე.წ. „წითელი არმია“ ან გაწყვიტეს ან ტყვედ აიყვანეს“.

რუსეთის პრესის დაინტერესება დუშეთის მაზრის აჯანყებით საცსებით გასაგებია, რადგან ეს იყო ბოლშევიკების მიერ წაქეზებული გლეხების ყველაზე უფრო მასობრივი გამოსვლა მენშევიკური მთავრობის წინააღმდეგ, რომელმაც საქართველო აშკარად დააყენა სამოქალაქო ომის საფრთხის წინაშე. თუ რამდენად ობიექტურად ასახავდნენ რუსი კორესპონდენტები აღნიშნულ კონფლიქტურ სიტუაციას, ნათლად ჩანს გაზეთ „ერთობის“ შემდგომი ინფორმაციებიდან: „ათასი ჯორები დაბადეს საქართველოს მთავრობაზე მისმა მტრებმა... საქართველოს მთავრობა თავადაზნაურობამ მოისყიდა, მიწები მათვე უნდა დარჩეთ. სწორედ ამ მიზნით დაუკავშირდა მთავრობა გერმანიას, რომ თუ ვინიცობაა ამაზე გლეხობა აჩოჩქოლდა, გერმანიამ კისერში ჩაჰკრას და თავი მაღლა არ ააღებინოს გლეხსო... აი ამისთანა სიტყვებით მიიმხრეს უბირი ხალხი, ააღებინეს ხელში მახვილი და ძმა ძმის წინააღმდეგ გაიყვანეს... მათ სურთ გახსნან დარიაღის კარები – შემოუშვან რუსის ბოლშევიკები და მათის დახმარებით ჩამოაგდონ ძირს საქართველოს მთავრობა... სტეფანწმინდის, სნოსა და ცდოს 400 კომლიდან სულ 3000 კარგად შეიარაღებული ვაჟკაცი

დაუპირისპირდა საქართველოს მტრებს... მათ დახმარება სთხოვეს საქართველოს სამხედრო მინისტრს⁵.

ახალ პოლიტიკურ ვითარებაში, როდესაც მოსკოვის ცენტრალური ხელისუფლება ამიერკავკასიისა და საქართველოს ჩამოცილების არა მარტო პერსპექტიული, არამედ რეალური ფაქტის წინაშე იდგა, ბუნებრივია, დაისვა საკითხი რეგიონში მისი ინტერესების განმახორციელებელი პოლიტიკური ძალების შესახებ. როგორც ეს ზემოთ უკვე აღინიშნა, ჩვენი ყურადღება მიიპყრო იმ გარემოებათ, რომ 1918 წლის მარტ-ივნისში რუსეთის ბოლშევიკურ პრესაში გამოქვეყნებულ სტატიებში რუსეთის შესაძლო მოკავშირედ რევოლუციურ ბრძოლებში პროლეტარიატზე უფრო მეტად მიჩნეული იყო გლეხობა. აი, რას წერდნენ გაზეთები: „განრისხებული ქართველი და სომეხი გლეხობა – ეს არის ეულკანური სტიქია – იგი გადაიქცევა რევოლუციურ ძალად, უდავოდ მოახდენს სასწაულს ამიერკავკასიაში (ამ სასწაულში, რა თქმა უნდა, რუსეთის ინტერესების გამარჯვება იგულისხმება – კ. წენგუაშვილი). ამიერკავკასიის გლეხობა ჩვენს ხელშია. მასთან ერთად შეიძლება ბევრის გაკეთება, თუძკა საჭიროა მათი ორგანიზება“⁶.

ის, რომ იმ პერიოდში რუსეთის საბჭოთა ხელისუფლებას საქართველოში თავის მოკავშირედ უფრო მეტად გლეხობა მიაჩნდა, ვიდრე პროლეტარიატი არ არის გასაკვირი, რადგან ქართველი გლეხი უდიდეს მატერიალურ გაჭირვებას განიცდიდა. ამას კი რუსი პროპაგანდისტები სათავესოდ იყენებდნენ. 1918 წლის 5 იელისს გაზეთი „იზვესტია“ წერდა: „რევოლუციის შემდეგ საქართველოს გლეხობას კელავ არა აქვს მიწა. გლეხობა ხედავს, რომ მენშევიკები ხალხის მტრები არიან“...

საქართველოს სოფლებში არსებულ პრობლემებსა და გლეხთა უმძიმეს ყოფა-ცხოვრებას ფართოდ აშუქებდა საქართველოს სამთავრობო პრესაც. მოვიყვანო ამონარიდებს სხვადასხვა სტატიებიდან: „გორის მაზრა – სოფ. ახალდა-

ბა დიდ გაჭირვებას განიცდის უსახსრობის გამო... აქაური გლეხკაცობა აღელვებულია, რომ სადგურებზე ართმევენ ჭირნახულს რკინიგზის მილიციონერები... ამის გამო აქ ათასგვარ გაუგებრობას აქვს ადგილი და ხშირად პროვოკაციის ანკესს ეგება გლეხობა...“; „ხონში უწყეულო შიმშილობაა, ფუთი სიმინდის ფასი 100 მანეთამდე ავიდა, ფქვილი 130 მანეთია. სამეგრელოში სიმინდი არის, მარა მოთარეშე „გმირების“ შიშით ვერ გამოუტანიათ...“⁷. „ლანჩუთში და მის რაიონში შიმშილობისაგან ხალხი ქუჩაზე ეცემა.. შიმშილის ნიადაგზე მოსალოდნელია არეულობა“⁸ და ა.შ. რა თქმა უნდა, სოფლად არსებული პრობლემები გამოწვეული იყო ჯერ ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკის, შემდეგ კი პირველი მსოფლიო ომის უძძიმესი შედეგებით. ომში ასეულათასობით ქართველი გლეხის გაწვევის შედეგად, სოფლად დაეცა შრომის ნაყოფიერება, შემცირდა პროდუქციის წარმოების მოცულობა, ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა შიმშილობა, ფრონტიდან დაბრუნებულ ათასობით ქართველ გლეხს, მიწის სიმწირის გამო, არ ჰქონდა და არ ჰყოფნიდა მიღებული სურსათ-სანოვაგე. მიწის რადიკალური რეფორმა, რომელიც რუსეთში ვ. ლენინის დეკრეტით განხორციელდა, შეიძლება გამხდარიყო გლეხობის აჟიტირების პროვოცირების საფუძველი, რადგან ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებისთანავე რუსეთში ხელი შეეწყო „ღარიბკომების“ შექმნას, რომლებიც რევოლუციური მეთოდებით (თაყადაზნაურთა ძარცვა-რბევა, ქონებისა და მიწების ჩამორთმევა, სიცოცხლის ხელყოფა და ა.შ.) ახორციელებდნენ ვ. ლენინის დეკრეტს „მიწის შესახებ“. შექმნილი გარემოებით კარგად სარგებლობდნენ ქართველი ბოლშევიკები. ისინი გლეხებს მიწების უსასყიდლოდ გადაცემას ჰპირდებოდნენ და აჯანყებისაკენ აგულიანებდნენ.

ბოლშევიკი პროპაგანდისტების მოწოდება, ხშირ შემთხვევაში, გამოძახილს პოულობდა და ღატაკი ქართველი

გლეხი იარაღით ხელში ცდილობდა სანუკვარი მიზნის მიღწევას. სოფლად არსებული დაძაბულობის აღსაკვეთად აუცილებელი იყო აგრარული საკითხის უმოკლეს ვადაში გადაწყვეტა და პროპაგანდისტული მუშაობის გაძლიერება სოფლად, რათა აეხსნათ გლეხებისათვის დემოკრატიული საქართველოს მთავრობის გეგმები სოფელთან მიმართებაში. როგორც ჩანს, ბოლშევიკური პროპაგანდისტული მანქანა, ამ მხრივ, მენშევიკურთან შედარებით, უფრო ორგანიზებული და გამართული იყო. აგრარულ სფეროში არსებულ პრობლემებსა და ნაკლოვანებებს კარგად ხედავდნენ საქართველოშიც. ქართველი კორესპონდენტები ცდილობდნენ ობიექტურად აეხსნათ გლეხთა გამოსვლების მიზეზები. ისინი აღნიშნავდნენ: „გლეხოებას ჩვენ ვერ მივეცით მიწა და ეს გარემოებაა, რომ სოფელი ჩვენ მთავრობას არ ემორჩილება...“⁹, „ჩვენსა და გლეხოებას შორის ხილია ჩატეხილი.. მდგომარეობა (კუდი იყო და არის დღესაც)...“¹⁰, „საერთოდ სოფელი უყურადღებოდ არის მიტოვებული, ჩვენი ვალია მეტის ენერგიით ვიმუშაოდ სოფლად, სანქაროდ ჩავატაროთ მიწის რეფორმა“¹¹: „დღეს ხალხი სოფლად იმის მოლოდინშია, თუ როდის შეუდგება მიწის დამუშავებას, რომ მომავალში მაინც დაიკმაყოფილოს მშვიერი კუჭი...“¹², „რევოლუციის პირველი დღეებიდანვე სოფლის მუშა უცდის მიწის საკითხის გადაწყვეტას... მაგრამ მიწის საკითხი ისევ ძველ მდგომარეობაშია... ანარქიული აგიტაცია ფეხს იკიდებს, პირველ ყოვლისა უმიწაწყლო და ცოტა მამულიან გლეხებს მოთმინება ეკარგებათ და რა საკვირველია, თუ შავრაზმულ აგიტაციის არკესზე ადვილად ეგებიან... ისინი დღეს ცდილობენ ხელში ჩაიგდონ სხედასხეა მიწები, როგორც, მაგალითად: საუფლისწულო, მემამულეთა და სხვა... დაუყოვნებლივ უნდა გატარდეს ცხოვრებაში მიწის დეკრეტი...“¹³, „სურვილია, რომ პარტიული მუშაობა გაძლიერდეს, მეტი ყურადღება მიექცეს სოფელს...“¹⁴,

„ანარქიის მიზეზები მთავრობის სისუსტეა...“¹⁵, „სასოფლო კომისიამ... უნდა ხალხი დარაზმოს... აღმოუჩერას ის ჯორები, რომლებიც მატყუარა „ბალშევიკებმა“ გაავრცელეს...“¹⁶; „სოფ. გორის ციხის კრებამ საყვედური გამოთქვა მთავრობის ხალხზე, რომ თუ მოგვატყუილეს (იგულისხმებოდა ბოლშევიკები – კ. წენგუაშვილი), ეს ჩვენი შეუგნებლობის ბრალია, მაგრამ ამაში დამნაშავე თქვენცა ხართ, რომ არ გვიგზავნიდით კაცებს ჩვენთვის სიმართლე ეთქვათ... არც უურნალ-გაზეთები მოგვდიოდა და რაში იყო საქმე არ ვიცოდითო“¹⁷, „საჭიროა პროპაგანდისტ-აგიტატორების გაგზავნა პროვინციებში და შეგნების და განათლების შეტანა ხალხში“¹⁸ და სხვ.

ასეთი ვრცელი კომენტარებიდან ნათლად ჩანს, რომ საქართველოში სათანადოდ აცნობიერებდნენ გლეხთა მღელვარების მიზეზებს, მათთან მიმართებაში დაშვებულ შეცდომებს და კონფლიქტის მოსაგვარებლად მთავრობას კონკრეტული ღონისძიებების გატარებისაკენ მოუწოდებდნენ. აქედან გამომდინარე, აგრარული რეფორმა უმოკლეს ვადაში მომზადდა, თუმცა იმუშამინდელი ურთულესი საგარეო თუ საშინაო პოლიტიკური ვითარების გამო, მისი მთლიანად და უნაკლოდ განხორციელება ვერ მოხერხდა. ამავე დროს, შეიძლება ითქვას, რომ რეფორმის გატარებამ იხსნა საქართველო აგრარულ ნიადაგზე მოსალოდნელი სამოქალაქო ომისაგან.

საბჭოთა რუსეთის პრესა, გასაგები მიზეზების გამო, ყველა საშუალებით ცდილობდა მოეხდინა საქართველოს ხელისუფლების დისკრედიტაცია და მას აჯანყებული გლეხების მიმართ არაადამიანურ მოპყრობაში ადანაშაულებდა. გაზეთ „პრავდაში“ გამოქვეყნდა ინფორმაცია აჯანყებული სამეგრელოს წინააღმდეგ განხორციელებული სამხედრო ოპერაციის შესახებ¹⁹.

სამთავრობო ძალების მიერ ზღვარგადასულ ქმედებებს, ზოგ შემთხვევაში, საქართველოს მენშევიკური მთავრობის ოფიციალური პრესაც აკრიტიკებდა. 1918 წლის 2 ოქტომბრის გაზეთი „ერთობა“ წერდა: „ბოლშევიკური ანარქიის ჩასახშობად სენაკში ჩავიდა რაზმი მაზრის უფროსის მარღანიას, მილიციის უფროსის თ. ჩიქვანაიას და ოდიშარიას მეთაურობით... სიმართლე უნდა ითქვას, რომ ჩიქვანაიას და ოდიშარიას მოქცევამ ძლიერ ცუდი შთაბეჭდილება დატოვა სალხინოში.. მართალს და მტყუანს ყველას მათრახით უმასპინძლებოდნენ, გარჩევა არ იყო... ამ გარემოებაამაც ხალხში უკმაყოფილება გამოიწვია... ბოლშევიკები უფრო გაძლიერდნენ, მილიციონერების მოქცევა სადემაგოგოდ გამოიყენეს“. როგორც ვხედავთ, ქართული პრესა უფრო დემოკრატიულია რუსულთან შედარებით. ეს უკანასკნელი მხოლოდ ცალმხრივად აშუქებდა მოვლენებს და არაფერს ამბობდა იმ დანაშაულებრივ ქმედებებზე, რომელსაც ბოლშევიკები სჩადიოდნენ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში. გაზეთი „ერთობა“ წერდა: „ბოლშევიკებმა ბრძოლით აიღეს ხობი. გაძარცვეს ყველაფერი... გლეხებს აიძულებენ გააკეთონ სადილი და აჭამონ... თუ ყველი ექნათ ოჯახში უსათუოდ გადასელილი უნდა იქნეს... ახდევინებენ ფულსაც...“²⁰, „სენაკის მაზრის სოფლებში თავი იჩინა ბოლშევიკურმა გამოსვლამ... არ ზოგავენ არც ქალს, არც ბავშვებს... გაძარცვეს ეკლესიები, მონასტრები და კოოპერატიული დაწესებულებები... 5 წლის ბავშვს ოქროს ჯვარი წაართვეს... გაძარცვეს დუქნები“²¹. „24 ივლისს 600 „ბოლჩენიკი“ თავს დაესხა დაბა ომარეტას (სამეგრელო)... დაიწყეს ხარების, ქათმების, ცხენების თუ ბატების ხოცვა, რომ სადილი გაემართათ ჯარისათვის... ცხენები ყანაში გაუშვეს და... გაანადგურეს საწყალი გლეხის ყანები. შემდეგ იწყეს ხალხს შორის ფულის მოგროვება... წაიღეს რამდენიმე ათასი მანეთი ფულად“²²; „სოფ. ნაქვერში (ლენ-

ხუმი) შემოუღიათ ტერორი... მღვდელზე განრისხებულან, დაუჭერიათ და სიცხე-პაპანაქებაში ბოძზე მიუკრავთ, ხუთი გასათხოვარი ქალი პყლია მღვდელს, მათზე ძალა უხმარიათ“²³; „მეამბოხეთა სიმხეცე გამოუთქმელ საშინელებამდე აღის. ღამაზ ქალებს იტაცებენ და ერთი მეორეში კენჭისყრით ინაწილებენ“²⁴; მრავალი ასეთი შემზარავი ცნობის მოტანა შეიძლება ქართული გაზეთების ფურცლებიდან, რაზეც მათი რუსი კოლეგები შეგნებულად ხუჭავდნენ თვალს და არაფერს ამბობდნენ.

რუსეთის ოფიციალური პრესის ერთ-ერთი უმთავრესი ამოცანა, კომუნისტური პარტიის ლიდერების დავალებით, იყო რუსეთის საზოგადოების დარწმუნება, თითქოს საქართველოს მოსახლეობას არ სურდა დამოუკიდებლობა და რუსეთისაგან ქვეყნის პოლიტიკური ჩამოცილება. ამასთან დაკავშირებით გაზეთი „პრავდა“ იტყობინებოდა: „მუშები და გლეხები ქუჩაში საპროტესტო დემონსტრაციებს აწყობენ ამიერკავკასიის დამოუკიდებლობის გამოცხადების გამო. ქუთაისში, ხონში, ლენხუმში, გორში, დუშეთში მიმდინარეობს დემონსტრაციები მოთხოვნით: „ჩატარდეს რეფერენდუმი დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან დაკავშირებით“²⁵.

საქართველოსთან დაკავშირებით 1918 წლის 26 ივნისის „პრავდა“ წერდა: „გლეხობა არ ცნობს გერმანულ-მენშევიკურ დამოუკიდებლობას და მთელი სულით მიიდრიკება საბჭოთა რუსეთისაკენ“. „პრავდას“, როგორც ყოველთვის, მხარს უბამდა „იზვესტია“, რომელიც 1918 წლის 7 სექტემბერს იტყობინებოდა: „გლეხები და მოსახლეობა უკმაყოფილო არიან რუსეთისაგან გამოყოფით და მიწის საკითხის ისეთი გადაწყვეტით, რომლის მიხედვით მიწები უნდა გადავიდეს ოლქის ხელისუფლების ხელში. გლეხმა კი მიწა უნდა აიღოს არენდით. აზნაურობამ მიიღო ნადელები 7-15 დესეტინამდე, მაგრამ ისინი ძველებურად იღე-

ბენ შემოსავლებს, ასევე უფლება აქვთ მიწის გაყიდვისა. ამით უკმაყოფილო გლეხობამ დაიწყო გამოსვლები“.

რუსეთის ბოლშევიკურ გაზეთებში გამოქვეყნებული ცნობები, რომ ქართველი გლეხობა წინააღმდეგი იყო ქვეყნის დამოუკიდებლობისა, არ დასტურდება საქართველოს, როგორც სამთავრობო („ერთობა“), ისე ოპოზიციურ („საქართველო“) გაზეთებში. მართალია, დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე და მის შემდეგაც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში განვითარებული ანტისამთავრობო გამოსვლების მასშტაბები (როგორც ცნობილია, სამეგრელოში, საშა გეგეჭკორის მეთაურობით, მოქმედებდა გლეხთა მრავალათასიანი შეიარაღებული რაზმი, რომელიც ცდილობდა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებას ამ რეგიონში) იმაზე მიგვანიშნებს, რომ საქართველოს სოფელში, 26 მაისს, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების მიუხედავად, მძიმე სოციალური პრობლემების გამო გლეხობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ბოლშევიკურ პროპაგანდას აჰყვა. 1918 წლის 10 აგვისტოს გაზეთი „ერთობა“ ამ ფაქტთან დაკავშირებით დაუჯერებელ ცნობას გვაწვდის: „გეგეჭკორი 18 000 კაცით მოდის სამი მიმართულებით: თბილისზე, დუშეთზე და ტყიბულზე, უკან მოსდევს რუსის ჯარიო“. აჯანყებულთა ეს რაოდენობა დას. საქართველოში ანტისამთავრობო მოძრაობის, მართლაც, სერიოზულ მასშტაბურობაზე მიგვანიშნებს და გვაფიქრებინებს, რომ დამოუკიდებლობის გამოცხადებით გამოწვეული ეიფორია ისეთი ძლიერი არ იყო, რომ მას გადაეფარა მატერიალური სიდუხჭირით გამოწვეული გლეხთა უკმაყოფილება, მაგრამ ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ქართველი გლეხკაცობის დიდ უმრავლესობას კვლავ სურდა რუსეთის ბატონობის უღელქვეშ შესვლა, თუნდაც ის ბოლშევიკური ყოფილიყო. ხელისუფლების წინააღმდეგ შეიარაღებული გამოსვლები და მისი დამხობის მცდელობა, არ ნიშნავს აუცილებლად

დამოუკიდებლობაზე უარის თქმას. უბრალოდ, ეს არის ბრძოლა ცხოვრების უკეთესი პირობების შესაქმნელად.

ამასთან, რა თქმა უნდა, რუსულ პრესაში გაერცელებული ინფორმაციები, თითქოს საქართველოს მოსახლეობას არ სურდა დამოუკიდებლობა, მთლად არ იყო საფუძველს მოკლებული და მსგავსი პრეცედენტებიც ხშირად ხდებოდა, რადგან ეროვნული უმცირესობანი: აფხაზები, ოსები, რუსები, სომხები და სხვ. ქართველ ბოლშევიკებთან ერთად წარმოადგენდნენ რუსეთის მთავარ დასაყრდენს თავისუფლებისათვის მარადიულად მეზობლი ქართველი ხალხის წინააღმდეგ ბრძოლაში. რუსეთის მიერ პროვოცირებული ყოველი მათი გამოსვლა საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგ, პარტიული იდეოლოგიების მიერ ქართველი ხალხის საერთო ნებად ინათლებოდა და მომავლისათვის მზაკერული გეგმების განხორციელებას ისახავდა მიზნად.

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდის რუსული პრესის გაცნობა ადასტურებს ამ აზრს და ცხადი ხდება, რომ უკვე 1918 წლის დასაწყისში კრემლი საქართველოსთან მიმართებაში ორიენტაციას იღებს აფხაზ სეპარატისტებზე. 1918 წლის 28 ივნისს „პრავდაში“ გამოაქვეყნა შემდეგი ინფორმაცია: „თბილისში ჩავიდა აფხაზეთის დელეგაცია ინჟინერ კახუბავას (ასეა გაზეთში მოხსენიებული – კ. წენგუაშვილი) ხელმძღვანელობით, რომელმაც საქართველოს ხელისუფლებას წარუდგინა მოთხოვნები. მთავარი არის ის, რომ აფხაზები იმ ტერიტორიაზე, რომელზედაც მოსახლეობენ, თვლიან თავს სუვერენულად და სურთ იცხოვრონ და მართონ თავისი ქვეყანა საქართველოს ხელისუფლებისაგან დამოუკიდებლად... არაფერს ვამბობთ გმირ აფხაზ ხალხზე, რომლებიც აღდგნენ თბილისის „ხელისუფლების“ შავი ბანდების წინააღმდეგ და იარაღით ხელში იცავენ სოხუმს. მთელი აფხაზეთი, დიდი თუ პატარა გამოვიდა. 2000 კაცი იბრძოდა სოხუმთან შემოჭრილი ბანდიტე-

ბის წინააღმდეგ.... მოსახლეობა წინააღმდეგია თბილისის „მთაერობის“.... რუსეთიდან გამოყოფის“.

1918 წლის 18 ივლისის სტატიით „პრაედა“ ავრცელებს ინფორმაციას: „20 ივნისს ეკატერინოდარიდან მივიღეთ ცნობა, რომ აფხაზეთის ჯარები გადავიდნენ შეტევაზე გერმანულ-ქართული შეიარაღებული რაზმების წინააღმდეგ, დაამარცხეს მძიმე ბრძოლებში, ხელთ იგდეს ექვსი ქვემეხი. ამხანაგ ანტონოვის მეთაურობით დაიკავეს გუდაუთა და დასახმარებლად მეგრელებს მიმართეს. თერგის მხარის საბჭოთა ხელისუფლების ინფორმაციით აფხაზეთი და სამეგრელო ცეცხლის აღშია“

კომუნისტური პროპაგანდის ფლაგმანები ასევე სათანადო ყურადღებას უთმობენ საქართველოში მცხოვრები ოსი ეროვნების მოსახლეობის განწყობას, რომელიც, საბჭოთა რუსეთის წაქეზებით, იმთავითვე დაუპირისპირდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებას. გაზეთი „პრაედა“ წერდა: „მაისის ბოლოს ჯაფაში (თბილისის გუბერნია) შედგა ოსი ხალხის ყრილობა – ძირითადად სამხრეთ ოსეთის. იქ საქართველოს დამოუკიდებლობას მხარი არაეინ დაუჭირა.... მართალია, რეზოლუცია არ მიუღიათ, მაგრამ აღინიშნა, რომ გერმანია-თურქეთის ორიენტაცია ხალხს არ უნდა“²⁶.

გაზეთი „იზვესტია“ 1918 წლის 5 ივლისის სტატიაში – „კავკასიაში მენშევიკების მოღვაწეობის ისტორიიდან“ – წერდა: „...განსაკუთრებით აუტანელი ვითარებაა გორის მაზრაში. აქ მენშევიკების კომისიები მემამულეთა ინტერესებს გამოხატავენ, რამაც გლეხთა აჯანყება გამოიწვია. ის გაიშალა 18 ვერსზე. გლეხობამ მოითხოვა მენშევიკური კომიტეტის გადაცემა. უარი რომ მიიღო, ბრძოლით აიღო ქ. ცხინვალი. მენშევიკების ხელმძღვანელები: მაჩაბელი, კეცხოველი და კიზივეი მოკლეს. თბილისიდან გამოგზავნილმა შეიარაღებულმა რაზმებმა გადაწვეს ბევრი სო-

ფული. აჯანყებულები იძულებულნი გახდნენ მთაში გახიზნულიყვნენ. დაახლოებით 150 ქალი და ბავშვია მოკლული“.

რუსული პრესის ეს ინფორმაცია სრულად არ გამოხატავს რეალურად არსებულ მდგომარეობას და ცალმხრივად ადანაშაულებს ქართველებს ოსი მოსახლეობის მიმართ ბარბაროსულ ქმედებებში. ამ მოვლენებს ქართული გაზეთები სრულიად საწინააღმდეგო შეფასებებს აძლევენ: „ოსები თავს დაესხნენ ცხინვალს... და ცეცხლს მისცეს... მათთან ვერა მოლაპარაკებამ ვერ გაჭრა... მაჩაბელი და კეცხოველი დიდი წამებით მოჰკლეს... მათ გარდა მოჰკლეს: ლიაშვილი, კაპანაძის ქალი, კოზიშვილი და სხვა. ოსებს ძალა ემატებათ... იტყვიან – ქართველები უნდა განვდეინოთ და ჩვენები უნდა დასახლდნენ მათს ადგილებშიო... ცხინვალზე მოსული ოსობა რამდენიმე ათასია, აქეთ კავშირი ჩრ. კავკასიასთან... ოსების თარეშს ხელმძღვანელობს პრაპორშნიკი ხარებოვი... რომელმაც გორის მაზრის თავადაზნაურობა ამოუღიტა“²⁷. 1918 წლის 31 მარტის „საქართველო“ იტყობინებოდა: „ცხინვალიდან გუშინ დაბრუნდა რაზმი, რომელიც ოსთა აჯანყების ჩასაქრობად იყო გაგზავნილი... ჩვენ რაზმს მთების დაჭერის შემდეგ შესაძლებლობა ჰქონია ძირს შეფენილი სოფლების განადგურებისა, მაგრამ არც ერთი სოფელი არ დაუზარალებიათ“; „ჯავაში იმყოფებოდნენ ბალშევიკების მამა ფილიპე მახარაძე, გიორგი ჩხეიძე, სიხარულიძე და ტერ აკოპოვი... მათ ქსელივით გააბეს ბალშევიკური ორგანიზაციები მთელ მხარეში... ავრცელებდნენ ხმებს ვითომ მენშევიკებმა ყასიდათ მოიწვიეს თათრები და ნემცები ბალშევიკების წინააღმდეგ და გლეხებს არ მისცემენ არც მიწას და არც თავისუფლებას. მოუწოდებენ ოსებს, რომ არ ეღალატათ რუსეთისათვის და დარწმენილიყვნენ მასთან, მით უმეტეს, რომ თქვენი ძმები, ჩრ. კავკასიის ოსები რუსეთში რჩებიანო. ოსებს ჰპირდებოდნენ – აუარებელ მიწებს ჩრ. კავკა-

სიაში, პურს და სოციალისტურ წესწყობილებას²⁸. აი, ასეთი იყო ობიექტური რეალობა. როგორც აფხაზი, ისე ოსი სეპარატისტების ანტისამთავრობო, პრორუსული გამოხედვები და ექსცესები, რა თქმა უნდა, ანტიქართული შინაარსის იყო და საფრთხეს უქმნიდა საქართველოს დამოუკიდებლობას ისევე, როგორც სამეგრელოში, ლენხუმში, ქვემო ქართლსა და სხვა რეგიონებში ბოლშევიკების მიერ პროვოცირებული გლეხთა აჯანყებები. მათ დასაშოშმინებლად საჭირო ხდებოდა იარაღისა და ძალის გამოყენება. ასეთ მომენტში კი, ბუნებრივია, ადგილი ექნებოდა სამოქალაქო ომისათვის დამახასიათებელ ექსცესებს – სისხლის ღვრას, დარბევას, გადამეტებულ სიმკაცრეს, დაპატიმრებებს და ა. შ. ეს მით უმეტეს არ უნდა გაჰკვირვებოდეთ ბოლშევიკებს, რომელთა დევიზი მოწინააღმდეგის სრული განადგურება იყო. მაგრამ რუსეთის პრესა, კრემლის დაკვეთით, შორსმხმავალ გეგმებს ითვალისწინებდა და საზოგადოებაში ამწიფებდა აზრს, თითქოს საქართველოს მოსახლეობას არ სურდა რუსეთისაგან გამოყოფა და ამის გამო, იარაღით ხელში იბრძოდა მოღალატე მენშევიკური მთავრობის წინააღმდეგ.

ამრიგად, რუსეთის ბოლშევიკური პრესა დიდ ყურადღებას იჩენდა 1918 წ. საქართველოში მიმდინარე გლეხთა გამოსხელების მიმართ და ფართოდ აშუქებდა მას.

კვლევის შედეგებით დასტურდება, რომ რუსეთის ოფიციალური პრესა, თავის ინფორმაციებში ნაწილობრივ იყენებდა ობიექტურ ინფორმაციას საქართველოს სოფელში მიმდინარე პროცესებთან დაკავშირებით, რაზედაც საქართველოს რესპუბლიკის ოფიციალური მასმედიაც ამახვილებდა ყურადღებას, მაგრამ რუსი კორესპონდენტების მხრიდან აქცენტები მუდამ კეთდებოდა საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლების დისკრედიტაციის მიზნით. ხდებოდა გარკვეული მანიპულაციები ანტიქართულად გან-

წყობილი აფხაზი და ოსი მოსახლეობის სახარგებლოდ. ხშირად მათ ანტისამთავრობო გამოსვლებს განიხილადნენ „ქართველი გლეხობის აჯანყებად“, არ აკონკრეტებდნენ მიზეზებს და მათ მიზნებს. ასეთ პუბლიკაციებს კი მხოლოდ ერთი მიზანი ჰქონდა: რუს მკითხველს უნდა შექმნოდა წარმოდგენა, რომ ქართველ გლეხობას არ მოსწონდა რუსეთთან კავშირის გაწყვეტა და სწორედ ამის გამო უპირისპირდებოდა დემოკრატიულ ხელისუფლებას.

არ შეიძლება მხედველობიდან გამოგერჩეს იმ წლებში საქართველოს სოფლად არსებული გაუსაძლისი ეკონომიკური მდგომარეობა, რომელიც მნიშვნელოვანწილად აპირობებდა 1918 წელს ანტისამთავრობო გამოსვლებს, რასაც ასე ოსტატურად იყენებდნენ რუსი და ქართველი ბოლშევიკები.

იმ პერიოდის ქართული და რუსული გაზეთების ინფორმაციების შეჯერება ამდიდრებს ჩვენს წარმოდგენას საქართველოს სოფლებში მიმდინარე პროცესების შესახებ. აშკარაა, რომ რუსეთის პრესა, ხშირ შემთხვევაში, მოვლენათა პროკომუნისტურ ინტერპრეტაციას იძლევა. თვალში საცემია ისიც, რომ ბოლშევიკების ოფიციალური პრესა კომუნისტური გადატრიალების შესაძლო ავანგარდში პროლეტარიატის ნაცვლად გლეხობას ხედავს და კრემლის ლიდერების მითითებით, უკვე თავისი არსებობის პირველსავე თვეებში განსაზღვრა საქართველოში ბოლშევიკური რევოლუციის ძირითადი ორიენტირები: გლეხობა და არა-ქართველი მოსახლეობა, რომლის ინტერესები, რუსული პრესის აზრით, მკვეთრად შელახა საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ. ასე ჩაეყარა საფუძველი მანიპულაციას რუსეთის საზოგადოებრივ აზრზე, რომელსაც, ამის შემდეგ, უკვე აღარ უნდა გაჰკვირვებოდა საქართველოსა და ამიერკავკასიაში მოსალოდნელი საბჭოთა გადატრიალება.

**რუსეთის ბოლშევიკური პრესა 1918-1921
წლების საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური
მდგომარეობის შესახებ**

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ და მისი ხელისუფლების საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის რადიკალურმა ცვლილებამ ბოლშევიკური რუსეთის აშკარა გაღიზიანება გამოიწვია, რაც კარგად აისახა საბჭოთა პრესის კალმოსანთა გესლიან სტატიებში. რუსი ჟურნალისტები სხვადასხვა პრობლემასთან ერთად (საგარეო პოლიტიკური ორიენტაცია, გლეხთა „ომები“, ეროვნებათაშორისო ურთიერთობები და სხვ.) დიდ ყურადღებას უთმობდნენ საქართველოში არსებულ უმძიმეს ეკონომიკურ ვითარებასაც და ამის ფონზე აქტიურად ცდილობდნენ სოციალური კლასები და ფენები ერთმანეთისადმი დაპირისპირებულად წარმოეჩინათ. 1918 წლის 1 ოქტომბრის გაზეთი „პრავდა“ წერდა: „საქართველოში სურსათზე დიდი გაჭირვებაა, ასანთი 1 მან. 20 კაპ. ღირს, ჩექმა – 800-1000 მანეთი, პური ფუნტი – 5-7 მან. ჩაი 100-120 მან. მანუფაქტურა თითქმის არ არის. გასაცვლელი ფულიც არ არის.. არც მარკა, არც კერენსკები და არც ნიკოლოზის დროს გამოშვებული ბონები.“ „პრავდას“ მხარს უბამდა „იზვესტია“-ც: „გლეხობა უკმაყოფილოა... მიწის საკითხის გადაწყვეტით, რომლის მიხედვით მიწები უნდა გადაეიდეს ოლქის ხელისუფლების ხელში. გლეხობამ მიწა არენდით უნდა აიღოს, აზნაურობამ მიიღო ნადელები 7-დან 15 დესეტინამდე, მაგრამ ისინი ძველებურად იღებენ შემოსავლებს, ასევე აქეთ მიწების გაყიდვის უფლება“¹.

გაზეთ „იზვესტიის“ კორესპონდენტები განსაკუთრებულ აქცენტს ამახვილებდნენ გლეხების სოციალურ გაჭირვებაზე. ისინი ხაზგასმით აღნიშნავდნენ, რომ: „საქართველოს სოფლის მცხოვრებლებმა ვერ შეიგრძნეს მენშე-

ვიკური წყობის სიკეთეები, უკმაყოფილონი არიან მიწის რეფორმით, უარს ამბობენ ქართულ ბონებზე და მათ წრეში შეიმჩნევა ფარული მღელვარება². არის ასეთი შეფასებაც: „გლახობა ხელავს, რომ ძველ რეჟიმსა და ახალს შორის განსხვავება არ არის. თავს მოხეყული მექრთამე კომისრები (იგულისხმება მენშევიკების მიერ დანიშნული კომისრები – კ. წენგუაშვილი.) ხალხის უკმაყოფილებას იწყვენ“³.

რუსეთის ოფიციალური პრესის ყურადღების ცენტრში მოექცა და ფართოდ გაშუქდა ამიერკავკასიის რკინიგზის რუსი ეროვნების მუშების 1918 წლის 2 ივნისის კრების რეზოლუცია, რომელიც აპროტესტებდა, საქართველო-თურქეთის ხელშეკრულების საფუძველზე, რკინიგზის ტრანსპორტისა და მომსახურე პერსონალის თურქეთის სარდლობისადმი დაქვემდებარების საკითხს. როგორც ჩანს, რუსი მემანქანეები წინააღმდეგნი იყვნენ რუსეთის რესპუბლიკის ინტერესების საზიანოდ მიმართული ყოველგვარი ეკონომიკური თუ სამხედრო ჭმედებისა. აქედან გამომდინარე, იმუქრებოდნენ სარკინიგზო გზების დაზიანებებით, რადგან ის მიანდათ რუსეთის ხაზინის საკუთრებად⁴.

რუსი ჟურნალისტების „მახვილ თვალს“ არ გამოჰპარვია თბილისის თვითმმართველობის მოსამსახურეთა გაფიცვაც. გაზეთი „იზვესტია“ წერდა: „იყო ბევრი დაპატიმრება... გაფიცვა არ შემწყდარა, ქალაქის სხვადასხვა პროფკაეშირი აქტიურად უჭერდა მხარს გაფიცულებს, იღებდნენ მათ მხარდამჭერ რეზოლუციებს“⁵. თვითმმართველობის მშრომელების გარდა სოციალურ პროტესტს გამოხატაუდნენ სხვა სფეროს მუშებიც. განსაკუთრებით დიდი რეზონანსი გამოიწვია ტყიბულის მეზახტეთა პროტესტმა. „რა თქმა უნდა, მუშების მღელვარება საქართველოში არ ცხრება, სულ უფრო ორგანიზებულ სახეს იღებს. ბევრს ახსოვს ტყიბულის მეზახტეების გაფიცვა. სა-

ქართველოს მთავრობა იძულებული გახდა დათმობაზე წასულიყო⁶.

1920 წლის 8 დეკემბრის „იზეესტიამ“ გამოაქვეყნა სტატია „ეკონომიკური ნგრევა“, რომელშიც ქართველი სოციალისტ-ფედერალისტების გაზეთ „სახალხო საქმე“-დან მოყვანილია შემდეგი ამონარიდი: „ჩვენ გოაცებულნი ვიყავით ნგრევის იმ საშინელებით რაც ხდებოდა რუსეთში. ახლა ჩვენ ვუახლოვდებით იგივეს გიგანტური ნაბიჯებით“, ამით რუს კორესპონდენტებს სურდათ ობიექტურობის ილუზია შეექმნათ, რახან საქართველოს ხელისუფლების მიმართ ოპოზიციურად განწყობილი პარტიის გაზეთს აცოტირებდნენ.

ასეთი შინაარსის პუბლიკაციების ტირაჟირება რუსეთის ხელისუფლებას სჭირდებოდა რუსეთის საზოგადოებაში ისეთი შთაბეჭდილების შესაქმნელად, რომ თითქოს საქართველოში სოციალისტური რევოლუციისათვის ყველაფერი მზად იყო. სწორედ ამას მიგვანიშნებს შემდეგი შენიშვნაც: „მთელი კავკასია წარმოადგენს ერთ უზარმაზარ აბოპოქრიფულ კრატერს, რომელიც ყოველ წუთს მზადაა ამოსაფრქვევად“⁷.

რუსი კორესპონდენტების პუბლიკაციების მიხედვით იქმნება ილუზია, რომ თითქოს რუსეთი თვითონ წარმატებული იყო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მხრივ და ნაკლსა თუ შეცდომებს მხოლოდ მეზობელი ქვეყნის მიერ გატარებულ პოლიტიკაში ხედავდა. სწორედ ეს არის იმჟამინდელი რუსეთის ოფიციალური პრესის ძირითადი მახასიათებელი. ამ შეხედულების საწინააღმდეგოდ მოვიტანთ ცნობილი ქართველი საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწის გაბრიელ ხუნდაძის შენიშვნას: „ავიღოთ თუნდაც საბჭოთა ხელისუფლება, უკმაყოფილება ამ ხელისუფლებით განფენილია მთელი რუსეთის მასშტაბით...

გლესთა აჯანყებები და მუშათა ფარული მღელვარება უკვე მესამე წელია არღვევს საბჭოთა ხომალდს⁸.

მიუხედავად საკუთარი ურთულესი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემებისა, ბოლშევიკურმა რუსეთმა 1918-1919 წლებში არაერთხელ სცადა თავისი აგენტურის დახმარებით დაემსო დემოკრატიული მთავრობა საქართველოში და დაემყარებინა საბჭოთა მმართველობა (მხედველობაში გვაქვს, როგორც 1918 წლის დუშეთის აჯანყება, ისე 1919 წლის ბოლშევიკური გადატრიალების მცდელობა), მაგრამ ყველა მისი ძალისხმევა იმ პერიოდში მარცხით დასრულდა.

რა თქმა უნდა, სოციალური ფონი საქართველოში 1918-1920 წლებში არ იყო დამაკმაყოფილებელი, მაგრამ ამას გარკვეულწილად ობიექტური მიზეზები ჰქონდა: 1. პირველი მსოფლიო ომის ტრაგიკული შედეგები; 2. რუსეთის იმპერიის ნგრევა, რის გამოც მოიშალა ტრადიციული ეკონომიკური ურთიერთობები და ფინანსური სისტემა; 3. ხელისუფლების უუნარობა – სწრაფად გადაეწყვიტა სოციალური პრობლემები, შეექმნა სამუშაო ადგილები და უზრუნველყო მოსახლეობა ცხოვრების ნორმალური პირობებით და ა. შ.

საბჭოთა ისტორიოგრაფია, იდეოლოგიური პრინციპებიდან გამომდინარე, დემოკრატიული საქართველოს ხელისუფლების სოციალურ-ეკონომიკურ პოლიტიკას ცალსახად უარყოფითად აფასებდა: „მენშევიკურ საქართველოში წარმოების პროცესი იმდენად დიდი შეფერხებებით მიმდინარეობდა, რომ არა თუ გაფართოებულ, – მარტივ კვლავწარმოებასაც ვერ უზრუნველყოფდა“⁹. სოციალ-დემოკრატების ეკონომიკურ პოლიტიკას ასევე უარყოფითად აფასებდნენ ცნობილი ეკონომისტი პ. გუბუშვილი¹⁰, ისტორიკოსი ა. სურგულაძე¹¹ და სხვ.

უნდა აღინიშნოს, რომ სოციალ-დემოკრატების ეკონომიკური კრიტიკა შესამჩნევია პოსტსაბჭოთა ისტორიოგრა-

ფიაშიც. პროფ. ალ. ბენდიანიშვილი მიუთითებს: „ეკონომიკის დაცემა, სამუშაო ადგილების შემცირება საყოველთაო მოვლენა იყო...“¹². მკვლევარი იმასაც მიუთითებს, რომ: „საქართველოს რესპუბლიკის ხელისუფლება, რა თქმა უნდა, კარგად ხედავდა ქვეყნის ეკონომიკის მოშლას, მაგრამ ვერ ახერხებდა მდგომარეობის გამოსწორებას“. პროფ. შ. ვადაჭკორია თავის ნაშრომში: „ქართული სოციალ-დემოკრატიის 1917-1921 წლებში“ გვიჩვენებს ქართველი სოციალ-დემოკრატების მიერ შემუშავებული სოციალური პროგრამის რეალიზაციისათვის გადადგმულ ნაბიჯებსა და კონკრეტულ ღონისძიებებს¹³.

დემოკრატიული რესპუბლიკის ეკონომიკური პოლიტიკის შეფასებისას, ჩვენი აზრით, არცერთმა ისტორიკოსმა არ უნდა დახუტოს თვალი, 1920წ. 13 ოქტომბრის რესპუბლიკის ეკონომიკურ თათბირზე, ნ. ჟორდანიას მიერ გაკეთებულ განცხადებაზე: „ჩვენ ვამბობდით, რომ ეკონომიურის მხრივ კატასტროფისაკენ მივისწრაფვით. ბევრს არ სჯეროდა ამ აღიარებისა და ეგონა, რომ მათ ჩვენ მხოლოდ ვაშინებდით, დღეს ეს სიტყვა უკვე გამართლებულია; დღეს თვითოეული ჩვენთაგანი გრძნობს, რომ ჩვენ არა თუ მიუღივართ კატასტროფისაკენ, – ჩვენ უკვე მივედით იქამდე“¹⁴. ეს სასოწარკვეთილი შეძახილი აშკარად მიუთითებს, რომ საქართველოს ხელისუფლება კრიტიკულად ეკიდებოდა საკუთარ ეკონომიკურ პოლიტიკას, თუმცა სოციალური მდგომარეობის რადიკალურ გაუმჯობესებას ვერ ახერხებდა.

რა თქმა უნდა, საქართველოს პირველი რესპუბლიკის ხანმოკლე არსებობის პერიოდში, ურთულესი საშინაო და საგარეო ვითარების ფონზე, ვერ მოხერხდებოდა ისეთი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება, რომელიც უმცირეს დროში რადიკალურად გააუმჯობესებდა საქართველოს მრავალეროვანი მოსახლეობის მატერიალურ

მდგომარეობას. ამისათვის საფუძველი თითქმის არ არსებობდა. ჩვენს მიერ ზემოთ ჩამოთვლილი ობიექტური მიზეზები, არა მარტო საქართველოში, არამედ ევროპის მოწინავე ქვეყნებშიც იწვევდა გაჭირვებას, უმეშვერობასა და ეკონომიკურ სტაგნაციას. ყოველივე ამასთან ერთად, საქართველოში ეს პროცესები გაჯერებული იყო სოციალ-დემოკრატიული იდეოლოგიითა და ილუზიებით. უმძიმესი ეითარების მიუხედავად, სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლების ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია საზოგადოების განვითარების მარქსისტულ პრინციპებს ეფუძნებოდა, რაც ხშირად იწვევდა მცდარი, არარეალური პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ნაბიჯების გადადგმას. ასეთმა ქმედებებმა მათ ოპონენტებს – ეროვნულ-დემოკრატებს შემდეგი ათქმევინა: „მმართველმა პარტიამ ათი თვის პარტიული მოღვაწეობის ყოველივე საშუალება ამოწურა და დღევანდელი საერთო მდგომარეობით ეჭვის შეუტანლად გამოააშკარავა თავისი სახელმწიფოებრივი უნიათობა, პარაქათ გამოღეული, დამშეული ხალხი სასოწარკვეთას მიეცა რადგან იმედი დაკარგა ყოფა-ცხოვრების გაუმჯობესებისა, მობეზრდა სოციალ-დემოკრატების ახსნა-განმარტება აუტანელი სიძვირისა“¹⁵.

ქვემოთ შევეცდებით არგუმენტებით დავასაბუთოდ თუ რამდენად ობიექტური იყო რუსეთის ოფიციალური პრესა, სად უშეებდა გადაცდომებს ან სად მიმართავდა აშკარა სიცრუეს თავისი პოლიტიკური მოსაზრებების დასამტკიცებლად. ამისათვის განვიხილავთ იმ ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების თანამშრომლების სოციალურ პრობლემებს, რომლებიც რუსი კორესპონდენტების ყურადღების ცენტრში მოექცნენ.

რკინიგზა. რკინიგზა საქართველოში თავიდანვე მრავალეროვანი სახაზინო ორგანიზაცია იყო, სადაც ძირითადად რუსულენოვანი მოსახლეობა იყო დასაქმებული, ერ-

თიან ხელმძღვანელ ცენტრს ექვემდებარებოდა და საქმის წარმოებაც რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა. ამიერკავკასიაში დამოუკიდებელი რესპუბლიკების ჩამოყალიბების შედეგად რკინიგზა სამ დამოუკიდებელ ნაწილად გაიყო. პირველმა მსოფლიო ომმა და ეკონომიკურმა კოლაფსმა რკინიგზა მძიმე ვითარებაში ჩააგდო, რის გამოც სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლება იძულებული გახდა შტატების რადიკალურ შემცირებაზე წასულიყო. ამასთან დაკავშირებით თავად ოფიცირი გაზეთი „ერთობა“ წერდა, რომ შტატების შემცირებამ „აუარებელი მოსამსახურე დატოვა სამსახურის გარეთ“¹⁶. როგორც ჩანს, სამსახურის გარეშე დარჩნენ „არასაიმედო და უეარგისი“ თანამშრომლები. გაზეთი არ აკონკრეტებს, მაგრამ „არასაიმედოში“ უნდა ვივარაუდოთ მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელიც უკმაყოფილო იყო საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებით და საბოტაჟით თუ დაუმორჩილებლობით ცდილობდა ამ სტრატეგიულ უბანზე დეზორგანიზაციის შეტანას.

საქმეში ჩახედულები იმასაც მიუთითებდნენ, რომ ხელისუფლება ვერ ახერხებდა რკინიგზაზე სათანადო წესრიგის დამყარებას, რომ: „კახეთის რკინიგზას ნაძირალები დაეპატრონენ, მატარებლები არყის მზიდევებმა და სპეკულანტებმა ჩაიგდეს ხელში და როგორც უნდათ ისე დათარეშობენ“¹⁷.

დოკუმენტურად დასტურდება, რომ იმუამად რკინიგზის მუშები საქართველოში ყველაზე უფრო დაჩაგრულ კატეგორიას განეკუთვნებოდნენ: „საშუალო ჯამაგირი 300 მან. იყო. 400 მანეთს მხოლოდ 4 კაცი ღებულობდა. რკინიგზის მუშებს გაფიცვა უნდოდათ, მაგრამ მაღალი პოლიტიკური შეგნება ამის შესაძლებლობას არ აძლევდა“¹⁸.

ამრიგად, საქართველოს რკინიგზაში მართლაც მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება იყო.

ტყიბულის მეშახტეები. მძიმე მატერიალურ პირობებში იმყოფებოდნენ ტყიბულის ქვანახშირის საბადოების მუშეები. მათ შესახებ, როგორც ენახეთ, სპეციალურად წერდნენ რუსი ჟურნალისტებიც. სოციალური სიღუბეების გამო ტყიბულის მეშახტეები, მართლაც, არაერთხელ გაიფიცნენ და მთავრობას ახალახალი მოთხოვნები წაუყენეს¹⁹. საქართველოს ოფიციალური პრესა ცდილობს გაფიცული მეშახტეები მუშათა არისტოკრატიად წარმოაჩინოს, რომლებიც დანარჩენი მუშების ხარჯზე ცდილობენ თავიანთი მდგომარეობის გაუმჯობესებას. რატომ მიეცა ამ სოციალურ პროტესტს ასეთი კვალიფიკაცია? როგორც ჩანს, გაფიცულებმა ხელფასის მომატებასთან ერთად მოითხოვეს სხვადასხვა საგნების ნატურით გადახდა. ეს კი იმჟამად, ძნელი შესასრულებელი ამოცანა იყო. გაზეთ „ერთობის“ კორესპონდენტი ასეთ საქციელს შემდეგ შეფასებას აძლევს: „ამ შემთხვევაში ისინი დანარჩენ მოქალაქეებს, განსაკუთრებით კი მუშებს, პირიდან ლუკმას სტაცებენ“²⁰.

ამრიგად, ტყიბულის შახტებში მართლაც მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა იყო.

ქალაქის თვითმმართველობა. 1919 წ. ქალაქის თვითმმართველობის მოსამსახურენი გაიფიცნენ. ჩვენ ენახეთ, რომ ამ გაფიცვასაც სწრაფად გამოეხმაურა რუსეთის ბოლშევიკური პრესა. ეს აქცია ყურადღების მიღმა არც ეროვნულ-დემოკრატების გაზეთ „საქართველო“-ს დარჩენია. საინტერესოა მათი თვალსაზრისი გაფიცვასთან დაკავშირებით: თვითმმართველობაში „ბევრი მტერია დაბუდებული, მომენტია საჭირო, რომ ყველამ ხელი მიჰყოს საქართველოსადმი ჯაერის ამოყრას“²¹. აშკარაა, რომ გაზეთი გაფიცვის ინსპირატორებად მიიჩნევს თვითმმართველობის აპარატში მომუშავე საკმაოდ მრავალრიცხოვან არაქართველ წინოენიკებს. მეფის ხელისუფლების შემწეობით

საქართველოს საქალაქო ორგანოების ხელმძღვანელობაში მრავლად იყვნენ თაემოყრილნი სხვა ეროვნების წარმომადგენელნი, რომლებსაც სოციალური პრობლემები უფრო მეტად აღელვებდათ, ვიდრე ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობის მშენებლობა. ამიტომაც მათი მზერა მუდამ ჩრდილოეთისაკენ იყო მიპყრობილი.

ამრიგად, აშკარაა, რომ ამ შემთხვევაში რუსი კორესპონდენტი „აისბერგის“ მხოლოდ ზედა ნაწილს ხედავდა და მასზე აქცენტირებით ცდილობდა მკითხველში ყალბი შეხედულების ჩამოყალიბებას. მოვლენის არსის გარკვევა (რასაც აკეთებს გაზეთ „საქართველოს“ რედაქცია) მას არ აინტერესებს.

მუშათა კლასი და ინტელიგენცია. როგორც ქართული ოფიციალური თუ არაოფიციალური პრესის მიმოხილვიდან ჩანს, საერთო ეკონომიკური ვითარება ქვეყანაში განუხრელად მძიმდებოდა. „ჩვენი ქვეყანა დიდ კრიზისს განიცდის, როგორც საფინანსოს, ისე სურსათის სფეროში“²²; „საზოგადოების არცერთი კლასი არ იმყოფება ისეთ აუტანელ მდგომარეობაში, როგორც მუშათა კლასი და ინტელიგენციაა. პირველსაჭიროების ნაწარმზე ფასი ერთი ათად და ოცად გაიზარდა. პურის ფასი კი ერთი ასად, ამავე დროს სამუშაოს ქირა, დღიური ხელფასი ერთი ოთხად ან ხუთად – წერდნენ გაზეთები²³. არის ასეთი შეფასებაც: „დღეს ყველასათვის ცხადია, რომ დაქირავებული კლასის მდგომარეობა აუტანელი შეიქმნა, იგი საარსებო მოთხოვნასაც კი ვერ იკმაყოფილებს“²⁴ ვითარება ვერ განიშუხტა შემდგომ ხანებშიც: „პროლეტარიატი გადაშენების გზაზეა დამდგარი, არათუ მისი კულტურული, არამედ თვით ფიზიკური არსებობაც კი საფრთხეშია ჩავარდნილი“²⁵ და სხვა.

ამრიგად, როგორც ჩანს, ყველაზე მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაში იყო მუშათა კლასი და ინტე-

ლიგენცია, მაგრამ მათი მაღალი პოლიტიკური შეგნება (განსაკუთრებით ინტელიგენციის) არ აძლევდა მათ პროტესტის გამოცხადების საშუალებას.

ასეთმა რთულმა ვითარებამ და მუშათა კლასის დეკლასირებამ მოშალა შრომითი დისციპლინა, დაეცა შრომის ნაყოფიერება. როგორც მიმომხილველები აღნიშნავენ: „საერთაშორისო ეკონომიკურ კატასტროფას ვერც პატარა საქართველო გადაურჩა“²⁶.

სოფლის მეურნეობა – სერიოზული პრობლემები არსებობდა სოფლადაც. 1919 წ. 6 ივლისის „ერთობა“ წერდა: „ბორჯომის სახაზინო მამულში მომუშავე მუშებსა და აღმინისტრაციას შორის მოხდა უთანხმოება ჯამაგირის მომატების შესახებ.“ ასევე მიუთითებენ, რომ: „მიწათმფლობელებსა და გლეხებს შორის კონფლიქტები კელავ გრძელდებოდა“²⁷. არსებულ ვითარებას კიდევ უფრო აუტანელს ხდიდა მოუსაველიანობა. 1918 წ. 14 აგვისტოს „ერთობა“ საგანგებოდ აღნიშნავდა: „გურიაში ლიხაურის თემში მოუსაველიანობამ შიმშილობა გამოიწვია.“ და ა.შ. სოფლად მდგომარეობა იმ პერიოდში იმდენად შემაშფოთებელი ჩანს, რომ გაზეთი „ერთობა“ კონსტატაციას უკეთებს შემდეგ ფაქტს: „საქართველოს სოფელში ისეთი ვითარებაა, რომელიც ბოლშევიზმისათვის ქართულ სოფელს მიდრეკილს ხდის. თანასწორობა მას დღესეუ უნდა“²⁸ ეს აღიარება მიუთითებს სოციალ-დემოკრატების აგრარული პოლიტიკის უსუსურობაზე, რამაც ქართველი გლეხების გარკვეული გულისწყრომა და არაერთი გამოსვლა გამოიწვია 1918-1919 წლებში.

საერთო სოციალურ ფონს ამძიმებდა სასურსათო პროდუქციაზე ფასების შეუჩერებელი ზრდაც. 1919 წ. 8 ივნისს თბილისის ქალაქის გამგეობამ დაამტკიცა შემდეგი ფასები პირველადი საჭიროების საგნებზე: „ძროხის ხორცი 9 მანეთი, ფუთობით 330 მანეთი; კამეჩის ხორცი 7 მანეთი,

ფუტობით 250 მანეთი; ცხერის ხორცი 12 მანეთი, ფუტობით 450 მანეთი. თევზი: ორაგული 12 მანეთი, ზუთხი 10 მანეთი, სეერიუგა 9 მანეთი, საზანი 4 მანეთი. რძე მოუხდელი კრუჟა 2 მან. 50 კაპ. მოხდილი 1 მან. 50 კაპ. ყველი ადგილობრივი 15 მანეთი, იმერული 12 მანეთი, შვეიცარიული 25 მანეთი; კვერცხი ცალობით 1 მან. 70 კაპიკი; წითელი ლობიო 2 მან. 80 კაპ. გურული ლობიო 3 მანეთი; მარილი დაფქვილი 60 კაპიკი; ნახშირი 20 მან. ფუთი“²⁹.

საქართველოს ეკონომიკის წინაშე მდგარ პრობლემებს ათვითცნობიერებდა სოციალ-დემოკრატიული მთავრობაც. ნ. ხომერიკი ხაზგასმით აღნიშნავდა: „საქართველო... რყევასა და ქრონიკულ კრიზისში იქნება, სანამ... ვერ მოაგვარებს თავის ეკონომიკურ ცხოვრებას, სანამ თავის არსებობას მტკიცე მატერიალურ საფუძველზე არ დააყენებს“³⁰.

საქართველოს დამფუძნებელი კრების 1919 წლის 21 მარტის სხდომაზე მთავრობის მიერ წარმოდგენილ დეკლარაციაში ოფიციალურად იყო ნათქვამი: „მთავრობა შეეცდება ფართო ასპარეზი გაუხსნას კერძო ინიციატივას, როგორც წარმოების, ისე აღებ-მიცემობის სფეროში“³¹. მიუხედავად ამისა სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლების მარქსისტული იდეოლოგიური პოსტულატები ხშირ შემთხვევაში ანულირებდნენ ჩანაფიქრს. არაბოლშევიკი ოპონენტები, მაგალითად სპირიდონ კედია არაერთხელ მიუთითებდა ხელისუფლებას: „ჩვენ სასიკვდილოდ ეაზიანებთ მრეწველობის ინტერესს და გადაჭარბებით ვიცავთ მუშას“³². ერიონულ-დემოკრატი ალ. ასათიანი კი მოუწოდებდა: „საჭიროა დაუყოვნებლივ შევედგეთ უფრო საფუძვლიან მოლაპარაკებას კაპიტალისტებთან, რომ ისინი მოვიზიდოთ ჩვენსკენ... შეექმნათ ისეთი პირობები, რომ მწარმოებელნი კი არ იხიზნებოდნენ აქედან, არამედ მოდიოდნენ ჩვენში“³³.

წარმოდგენილი მასალიდან ნათლად ჩანს, რომ 1918-1920 წლებში საქართველოში რთული სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება იყო. საზოგადოებრივი ფენები და კლასები განიცდიდნენ უდიდეს მატერიალურ გაჭირვებას, რის შესახებაც მუდმივად საუბრობდა არასოციალისტური ოპოზიცია, რასაც ასევე კარგად ამჩნევდა ხელისუფლება და გამოსაყალს ეძებდა შექმნილი სიტუაციიდან, მაგრამ არსებობის თითქმის სამნახევარი წლის მანძილზე სოციალ-დემოკრატიულ მთავრობას არ შეეძლო დასახული რეფორმების იმ დონეზე განხორციელება, რომ რადიკალურად შეეცვალა სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება საქართველოში. ამის პარალელურად, სამთავრობო პრესა ცდილობდა თავისებურად აეხსნა ზოგიერთი სოციალური კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზი (მაგ., ტყიბულის მეშახტეთა კანონიერი მოთხოვნები) და მარქსისტული პოსტულატების გამოყენებით მოეხდინა „მუშათა არისტოკრატიის“ დისკრედიტაცია.

ამრიგად, აშკარაა რომ რუსეთის ბოლშევიკური პრესა ძირითადად სამართლიანად მიუთითებს საქართველოში არსებულ მძიმე სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებზე (რკინიგზა, ტყიბულის შახტები, საქალაქო თვითმმართველობა, სოფელი და სხვ.), რომლის არსებობასაც საქართველოს ხელისუფლებაც არ მაღაყდა. ამასთან, ისიც ცხადია, რომ რუსული პრესა შეგნებულად არ უღრმავებოდა მოვლენის შინაარსს, არ გამოკვეთდა სოციალურ კონფლიქტში მონაწილეთა მიზანდასახულობებს. იგი ქმნიდა ილუზიას, რომ სოციალური პროტესტის მონაწილენი სამართლიანად ილაშქრებდნენ არსებული ხელისუფლების წინააღმდეგ. ამით რუსეთის საზოგადოებას უქმნიდნენ მცდარ წარმოდგენას, თითქოს საქართველოში უფრო მძიმე სოციალური ფონი იყო, ვიდრე საბჭოთა რუსეთში, რაც არ შეესაბამებოდა სინამდვილეს.

საპროვნებათაშორისო ურთიერთობების პრობლემები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში და მოსკოვის ოფიციალური პრესა

საკითხებს შორის, რომელსაც გამორჩეულ ყურადღებას აქცევდნენ კომუნისტური რუსეთის იდეოლოგიური სამსახურები და ცდილობდნენ მათ გამოყენებას საკუთარი პარტიული თუ სახელმწიფო ინტერესებისათვის, ეს იყო დემოკრატიულ საქართველოში ეროვნებათაშორისო ურთიერთობის პრობლემები, მათ მოსაწესრიგებლად სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლების მიერ გადადგმული ნაბიჯების კრიტიკული შეფასება, ამ სფეროში დაშვებული შეცდომებისა თუ ნაკლოვანებების წარმოჩენის დაუოკებელი სურვილი და, აქედან გამომდინარე, ადგილობრივი არაქართველი მოსახლეობის ბედით ზედმეტად დაინტერესება.

ეს დაინტერესება არ უნდა იყოს გასაკვირი, რადგან, როგორც უკვე წინა თავებშიც აღინიშნა, ბოლშევიკური რუსეთი საოცრად კრიტიკულად შეხვდა ამიერკავკასიისა და განსაკუთრებით საქართველოს ახალი ხელისუფლების მხრიდან ბოლშევიკური რუსეთისაგან ამ მხარის ჩამოშორების ინტენსიურ პროცესს და მიაჩნდა ქართველი სოციალ-დემოკრატების ეს პოლიტიკა რუსეთის დიდი რევოლუციის პრინციპებისადმი დაღატად და საოცრად სურდა ამ პროცესის შეჩერება, მისი გამოსწორება, ამ საქმეში ამიერკავკასიასა და საქართველოში მცხოვრები პრორუსულად განწყობილი ეთნიკური ჯგუფების ლიდერების გამოყენება საკუთარი ინტერესებისათვის და ა.შ.

უკეთ რომ გავიგოთ რუსეთის ბოლშევიკური პარტიის მესვეურებისა თუ რიგითი კორესპონდენტების მხრიდან საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლების სამართლიანი თუ უსამართლო კრიტიკის არსი, ორიოდ სიტყვით უნდა შევეჩერდეთ რუსეთისა და საქართველოს რევოლუციუ-

რი სოციალ-დემოკრატიის ეროვნებათაშორისო ურთიერთობების განმსაზღვრელ იდეოლოგიურ პრინციპებს, რომლებიც საფუძველად დაედო მათ ეროვნებათაშორისო პოლიტიკას. ამ პრინციპების მთავარი საფუძველი იყო მარქსისტული მოძღვრება პროლეტარიატის საერთაშორისო ძმობის, პროლეტარიატის ინტერნაციონალური კავშირის აუცილებლობის შესახებ, ეროვნულ პრობლემასთან შედარებით პროლეტარიატის საერთაშორისო მიზნის – ბურჟუაზიის წინააღმდეგ უკომპრომისო ბრძოლის უპირატესობის დოგმის აღიარების შესახებ. მოვიტანთ რამდენიმე ფუძემდებლურ გამონათქვამს მარქსიზმის კლასიკოსების შრომებიდან, რომელიც ამ თეალსაზრისს დაადასტურებს. მაგალითად, კ. მარქსი მკაცრად მიუთითებდა: „თუ ბალკანეთის სლავი ხალხის მოძრაობა პროლეტარიატის ინტერესებთან კოლიზიაში აღმოჩნდება... მე ვიტყვი, შესდექით! თქვენ შეგიძლიათ იმდენივე მოითმინოთ, რამდენსაც ევროპის პროლეტარიატი ითმენდა. როცა ის განთავისუფლდება, თქვენც თავისუფალი გახდებით“¹.

აშკარაა, რომ ამ შემთხვევაში მარქსიზმის კლასიკოსი დათმობისაკენ, ეროვნული ინტერესზე უფრო მაღლა კლასობრივი სოლიდარობის იდეის დაყენებისაკენ მოუწოდებს. ამ დოგმატის უზენაესობას ადასტურებს რსდმპ პარტიის ის რეზოლუციები და დადგენილებები, რომლებიც მიღებული იყო 1903 წლიდან 1917 წლამდე, მათ შორის ქართველი სოციალ-დემოკრატების – ჟორდანიას, ჩხეიძის, ჩხენკელის, წერეთლის აქტიური მონაწილეობით და ეს დოკუმენტები ხაზგასმით მიუთითებენ, რომ პროლეტარიატის რევოლუციურ ბრძოლაში მთავარია კაპიტალიზმის წინააღმდეგ სხვადასხვა ერის მუშათა კლასის ერთობლივი ძალისხმევა პროლეტარიატის საერთაშორისო უნიტარული რესპუბლიკის შესაქმნელად. საყოველთაოდ ცნობილია რუსი სოციალ-დემოკრატების (მათ შორის ქართველებისაც)

უკომპრომისო ბრძოლა სახელმწიფოს მოწყობის ფედერალიზმის პრინციპების წინააღმდეგ რევოლუციათშორის ხანაში. ამის შესახებ არსებობს უამრავი ლიტერატურა.

მაგრამ ამასთან ერთად, არის ბევრი გამონათქვამი, დებულება, რომლებიც მარქსიზმის კლასიკოსების ეროვნული პრობლემებისადმი სათანადო ყურადღებას და მათი გადაჭრის უდიდეს მნიშვნელობას მიანიშნებენ. აი მაგალითი: „ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ ვართ მოწოდებულნი... შთაეგონოთ მათ, თითქოს ეროვნული დამოუკიდებლობა ინტერნაციონალიზმის თვალსაზრისით იყოს მეტად მეორეხარისხოვანი საქმე მაშინ, როდესაც იგი პირიქით, ყოველგვარი ინტერნაციონალური თანამშრომლობის საფუძველია“². აი, ეროვნული საკითხით მათი დაინტერესების კიდევ უფრო თვალსაჩინო გამოხატულება: „ევროპელი ერების ჭეშმარიტად საერთაშორისო თანამშრომლობა იმ პირობებშია შესაძლებელი, როცა თვითოეული მათგანი მთლიანად იქნება განმკარგულებელი თავის საკუთარ სახლში“³.

მოტანილი ამონარიდები აშკარად მიუთითებენ, რომ მართალია, მარქსისტული მოძღვრებისათვის წამყვანი იყო პროლეტარიატის ინტერნაციონალისტური შეკავშირება, მაგრამ ზოგ შემთხვევაში ეროვნულ დამოუკიდებლობასაც ისინი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. მაგრამ არ შეიძლება არ დავინახოთ, რომ ამ ორ პოლიტიკურ მიზანს შორის გარკვეული ანტაგონიზმი არსებობს – თუ ერთი განხორციელდება, მეორის რეალიზაცია საეჭვო ხდება, მაგრამ მარქსისტული ეკონომიკური დეტერმინიზმიდან გამომდინარე – რაც მარქსიზმისათვის აქსიომაა – სოციალ-დემოკრატია მომხრეა ძლიერი, დიდი სახელმწიფოებისა, უარყოფს სეპარატიზმის, პროლეტარიატის განცალკევების ნებისმიერ გამოვლენას, რაც დაასუსტებს პროლეტარიატის საერთაშორისო ბრძოლას კაპიტალის წინააღმდეგ. განცალკევება, ეროვნული საკითხის გაფეტიშება მარქსიზმისათვის ფეო-

დალური პარტიკულარიზმის გადმონაშთია, რაც უნდა წარმატებით დაძლიოს მუშათა კლასმა და მხოლოდ ამის საფუძველზე მომავალში ჩამოყალიბდება ახალი საუფლო – პროლეტარიატის საერთაშორისო მსოფლიო რესპუბლიკა.

თუ ეს ასეა, მაშინ რუს ბოლშევიკებს გარკვეული „მორალური“ უფლება ჰქონდათ შეეძახათ თავისი ყოფილი ქართველი თანაპარტიელებისათვის („მენშევიკებისათვის“) მარქსისტული მოძღვრების მათ მიერ განხორციელებული „რევიზიის“, მსოფლიოში ახლადშექმნილ პოლიტიკურ ეთარებაში მათი მსოფლმხედველობითი ცვლილებების გამო.

რომ ეს, საქართველოს დამოუკიდებლობისაკენ მათ მიერ გადადგმული ნაბიჯი, მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიისათვის არ იყო ადვილი და ის სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მკვეთრმა პოლიტიკურმა ცვლილებამ გამოიწვია, ამას აღიარებდნენ თვითონ ქართველი სოციალ-დემოკრატებიც. ისინი გაზეთ „ერთობაში“ ხაზგასმით მიუთითებდნენ: „ჩვენი დემოკრატია, რომელიც იბრძოდა რუსეთის დემოკრატიასთან ერთად და მზად იყო კვლავ ამ ძველი, ნაცადი გზით ეელო, დღეს იძულებული შეიქმნა (ხაზგასმა ჩვენია – ა.დ.) თავისი მოქმედების ასპარეზი საქართველოს საზღვრებით განესაზღვრა... ერთი მხრივ საერთაშორისო მდგომარეობამ, გარეშე მტრის საფრთხემ და, მეორე მხრივ, ამიერკავკასიის მთლიანობის დარღვევამ აიძულა (ხაზგასმა ჩვენია – ა.დ.) ქართული დემოკრატია გამოეცხადებინა საქართველოს დამოუკიდებლობა“⁴.

ქართველი სოციალ-დემოკრატების ამ „იძულებითმა“ ნაბიჯმა ისე გაანაწყენა რუსი ბოლშევიკები და მათი იდეოლოგიური სამსახურები, რომ ინტენსიურად ადევნებდნენ თვალს ქართველი „ამხანაგების“ საქმიანობას და კრიტიკულ ქარცეცხლში ატარებდნენ მათ მიერ განხორციელებულ რეფორმებს, პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს, საში-

ნათუ საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვან თუ უმნიშვნელო პრობლემასაც კი.

გაზეთების „პრავედისა“ და „იზეესტიის“ ჩვენთვის საინტერესო ნომრების შესწავლა მიანიშნებს, რომ საქართველოს ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართულ კრიტიკულ წერილებში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი სეგმენტი სწორედ ეროვნებათაშორისო ურთიერთობის პრობლემაა. და აქედანაც აშკარად თვალშისაცემია: აფხაზეთის, ოსების, მაჰმადიანი მოსახლეობის ინტერესების „დამცველის“ ფუნქცია, სამხრეთ კავკასიაში „მომრიგებელი მოსამართლის“ და სამართლის ბოლო ინსტანციის ფლობის დაუოკებელი წყურვილი, საქართველოს დაქუცმაცებისა და დანაწევრების მიზანი.

საქართველოში მიმდინარე საეროვნებათაშორისო პრობლემებისადმი ყურადღება რუსეთის ბოლშევიკური პრესისათვის დამახასიათებელია როგორც მისთვის უმძიმეს – 1918-1919 წლებში, ისე შედარებით მისთვის „უკეთეს“ პერიოდში – 1920-1921 წლებშიც, როცა რუსეთის პრესა უკვე ინტენსიურად ჩაება საქართველოსა და ამიერკავკასიის ოკუპაციის იდეოლოგიური შემზადების საქმეში და ამ მიმართულებით გარკვეულ შედეგებსაც მიაღწია.

დავიწყოთ სულ თავიდან.

რუსეთის ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანები იძლევიან ინფორმაციას საქართველოს მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობის შესახებ: „საქართველოში 2 300 000 მცხოვრებია. მარტო მოსკოვშია ამდენი. ამასთანავე, საქართველოში ცხოვრობენ პატარა ეროვნებები და იყოფიან აფხაზეთად, ოსეთად, სამეგრელოდ, იმერეთად და ა.შ.“⁵ „ქართველების გარდა ძველი ნაციონალური კულტურის მფლობელები საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობენ ოსები, მეგრელები, იმერლები, აფხაზები“⁶ – გვამცნობენ კომუნისტი კორესპონდენტები.

თუ კარგად დაეუკუირდებით, ორივე პუბლიკაციაში ერთი და იგივე ეთნოსია დასახელებული – ოსები, მეგრელები, იმერლები, აფხაზები, რაც მიუთითებს, რომ კორესპონდენტები ცუდად არიან ჩახედული იმჟამინდელი საქართველოს დემოგრაფიულ პრობლემებში. საქართველოში 1918 წლის ოფიციალური სტატისტიკით ცხოვრობდა 3 069 545 კაცი, ტერიტორია შეადგენდა 93 933 კვ.კმ.⁷

მკვლევართა ნაწილი ამ აღწერას, იმჟამად არსებული რთული სოციალურ-პოლიტიკური ვითარებისა და აღწერის ორგანიზაციის სიძნელეების გამო, მაინცდამაინც დიდ ნდობას არ უცხადებს⁸. 1897 წლის აღწერით საქართველოში ცხოვრობდა სულ 1 913,9 ათასი კაცი და მართლაც ძნელი წარმოსადგენია, რომ სულ რაღაც ოც წელიწადში ეს მაჩვენებელი ასე მნიშვნელოვნად გაზრდილიყო.

მაგრამ არ შეიძლება არ გავითვალისწინოთ ისიც, რომ 1926 წლის აღწერით საქართველოში უკვე ცხოვრობდა 2 667 ათასი კაცი⁹, ხოლო საქართველოს სხვადასხვა მიზეზის გამო ჩამოჭრილი პქონდა ტერიტორიები, რომლებიც 1918 წელს მის შემადგენლობაში შედიოდა (თეორიულად მაინც): ლორე, ტაო-კლარჯეთი, კოლა-არტაანი, ოლთისი და ა.შ., ასეთ ვითარებაში 1918 წლის ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემი – 3 069 545 კაცი შეიძლება ჩაითვალოს ჭეშმარიტებასთან მართლაც მიახლოებულ ციფრად.

1918 წლის საეროვნებათაშორისო სტატისტიკის შემდგენლები (ეს მონაცემები ინახება დემოკრატიული საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო მასალაში) გამოყოფენ ქრისტიან ქართველებს (1 843 600 კაცი) და მაჰმადიან ქართველებს (255 809 კაცი). ამათ გარდა საქართველოში ცხოვრობდა 39 221 აფხაზი, 113 055 ქართველი სომეხი, 24 281 ქართველი ებრაელი, 216 676 სომეხი, 148 611 რუსი, 107 456 თურქი, 106 083 ოსი, 86 058 ბერძენი, 10 856 გერმანელი, 45 926 ლეკი და ა.შ.¹⁰

მოტანილი მასალა მიუთითებს, რომ საქართველო პოლიეთნიკური ქვეყანაა და ამასთან მას რუსეთის ერთიან იმპერიაში თანაცხოვრების საუკუნოვანი გამოცდილება ჰქონდა. ეს კი უპირობოდ გულისხმობს ამ პერიოდში რუსეთის იმპერიული საეროვნებათაშორისო პოლიტიკის პრიმატს, როცა ეროვნებათაშორისო პოლიტიკის რეალიზაციის დროს მთლიანად იყო უგულებელყოფილი ქართველების (საქართველოს) ეროვნული ინტერესები, როცა ხელოვნურად ღვივდებოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ანტიქართული ტენდენციები (აფხაზეთი, აჭარა, მესხეთ-ჯავახეთი, კოლა-არტაანი და ა.შ.), იმპერიული მიზნებისათვის გამოიყენებოდა დივერსიული მიგრაციული პოლიტიკა, როცა თავისუფალ მიწებზე ასახლებდნენ თურქეთიდან დევნილ სომხებს, ბერძნებს, რუსეთიდან დევნილ მოლოკნებსა და სტაროვერებს, ოსებს, ევროპიდან წამოსულ მოახალშენებს – გერმანელებს, ესტონელებს და ა.შ. რა თქმა უნდა, ამ ხალხებს არაფერი არ აკავშირებდათ საქართველოსთან, ქართველებთან და ისინი მუდამ ჩინებულ რეზერვს წარმოადგენდნენ რუსეთის ხელისუფლების ანტიქართულ საქმიანობაში, სულ ერთია ეს იქნებოდა „თეთრი“, თუ „წითელი“ რუსეთი.

მოსკოვის ოფიციალური პრესის გაცნობა ადასტურებს, რომ ბოლშევიკური პრესის მესვეურებისათვის ჩინებულად იყო ცნობილი საქართველოს ეს ისტორიული თავისებურება: ქართველი ბოლშევიკები რუსეთის კომუნისტური პარტიის მნიშვნელოვანი და ავტორიტეტული ნაწილი იყვნენ. ისინი ეროვნებათაშორისო ურთიერთობის საკითხების დრმა ცოდნითაც გამოირჩეოდნენ (მაგალითად, ი. სტალინი) და თავიანთ პუბლიცისტურ მოღვაწეობაში აქტიურად იყენებდნენ იმ გამოცდილებას, რაც მათ დააგროვეს საქართველოში პარტიული მოღვაწეობის დროს.

ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ოქტომბრის შემდგომი პერიოდის ი. ბ. სტალინის ერთ-ერთი ადრეული პუბლიკაცია, სადაც ის სამხრეთ კავკასიაში ეროვნებათაშორისო ურთიერთობებს ეხება და აღნიშნავს: „არც ერთ ნაციონალურ ჯგუფს არა აქვს ნაციონალური ტერიტორიის მკვეთრად მოხაზული საზღვრები, ისინი ყველანი დაქუცმაცებულია, ერთმანეთში შერეულად ცხოვრობენ, და არა მარტო ქალაქებში, არამედ სოფლებშიც. არსებითად ამით აიხსნება, რომ ამიერკავკასიის ნაციონალური ჯგუფების საერთო ბრძოლა რუსეთის ცენტრის წინააღმდეგ ძალიან ხშირად იწოდება მათი გააფრთხილებული ბრძოლით ერთმანეთს შორის“¹¹.

მეტად საგულისხმო აღიარებაა: რუსეთის ბოლშევიკურმა ხელმძღვანელობამ (ი. სტალინმა) კარგად იცის რომ ამიერკავკასიაში არიან „ნაციონალური ჯგუფები“ და რომ მათი „საერთო ბრძოლა რუსეთის ცენტრის წინააღმდეგ ძალიან ხშირად იწოდება მათი გააფრთხილებული ბრძოლით ერთმანეთს შორის“. ეს საგულისხმო აღიარებაა.

სამწუხაროდ ეს ჭეშმარიტება კარგად არ ჰქონდათ შეგნებული ქართველ სოციალ-დემოკრატებს, რომლებიც თვლიდნენ, რომ საქართველოში ცხოვრობდნენ არა „ნაციონალური ჯგუფები“, არამედ „ერები“. ამ მსოფლმხედველობითმა გაუგებრობამ თავისი ასახვა პოვა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტშიც კი, სადაც ხაზგასმულია: „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა განვითარების თავისუფალ ასპარეზს გაუხსნის მის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს“.

ეს მოსაზრება – „მის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს“ – არასწორია. თვით სოციალ-დემოკრატიული იდეოლოგიის პრინციპებიდან გამომდინარე საქართველოში ცხოვრობდა მხოლოდ ერთი ერი – ქართველი ერი და ეროვნებად ფორმირების სტადიაში მყოფი აფხაზი (აფსუა)

ხალხი. დანარჩენი არაქართველი მოსახლეობა – ეს იყო „ნატეხი ერები“, დიასპორები, რომელთა ძირითადი ეთნოსი სხვა სახელმწიფოში ცხოვრობდა (იგულისხმებიან ოსები, სომხები, აზერბაიჯანელები, აისორები, ბერძნები, ებრაელები, რუსები და ა.შ.).

ასეთი არასწორი შეხედულება ქართველ მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებს აიძულებდა ეროვნებათაშორისო ურთიერთობის მცდარი პოლიტიკა შეემუშაებინათ, რაც „ნაციონალურ ჯგუფებს“ ანუ „ნატეხ ერებს“ – ე. ი. დიასპორას ანიჭებდა იგივე სტატუსს, რაც ეკუთვნოდა რუსეთის იმპერიაში მცხოვრებ ერებს (რუსეთის იმპერიაში მართლაც ცხოვრობდნენ მთელი ერები და ეს ჭეშმარიტება ავტომატურად არ უნდა გადმოეტანათ საქართველოზე – ამან ბევრი გაუგებრობა გამოიწვია).

მეორე მნიშვნელოვანი თეზა, რომელიც მეტად პოპულარული იყო ბოლშევიკურ პრესაში, ეს ზემოთ უკვე აღნიშნული საკითხიდან გამომდინარეობდა და გულისხმობდა საქართველოს დაყოფას „ეროვნულ ტერიტორიებად“: „ამასთან საქართველოში ცხოვრობენ პატარა ეროვნებები და იყოფიან აფხაზეთად, ოსეთად, სამეგრელოდ, იმერეთად და ა.შ.“. არის ასეთი შენიშვნაც: „ქართველების გარდა ძველი ნაციონალური კულტურის მფლობელები საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობენ ოსები, მეგრელები, იმერელები, აფხაზები“.

აშკარაა, რომ ამ შემთხვევაში კომუნისტი კორესპონდენტი ავითარებს რუსეთის იმპერიის შოვინისტი იდეოლოგიების მცდელობას საქართველოში არსებული ეთნოგრაფიული კუთხეები წარმოადგინოს ერის ნიშნების მატარებლად, რომელზეც აუცილებლობით უნდა გაერცყელდეს ეროვნული თვითგამორკვევის ის პოლიტიკა, რაც სოციალ-დემოკრატების საპროგრამო მოთხოვნა იყო. ეს საფუძველშივე მცდარი დოქტრინაა, რომელიც XIX საუკუნის დასას-

რუქს დაიბადა რუსეთის იმპერიის იდეოლოგიურ სამსახურებში, რადგან უფრო ადრე, რუსეთის იმპერიის ადგილობრივი სტატისტიკური სამმართველოს ჩინოსნებმა კარგად იცოდნენ, თუ რომელი ეთნოგრაფიული ჯგუფებიდან შედგებოდა ქართველი ერი. მაგალითად, 1869 წელს თბილისში დაბეჭდილ სტატისტიკური აღწერის მოსამზადებლად და ჩასატარებლად გამოცემული სარეკომენდაციო კრებულის შემდგენელმა ჩინებულად იცოდა, რომ ქართლები, იმერლები, მეგრელები, კახელები, სვანები, მაჰმადიანი ქართველები ეს ერთი ერის – ქართველი ერის გაუყოფელი ნაწილებია¹².

მაგრამ მოგვიანებით, რუსეთის იმპერიის დაშლის პანიკური შიში რუსეთის იმპერიული მანქანის იდეოლოგებს აიძულებდა მოექმნათ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წინააღმდეგ მიმართული ქმედითი საშუალება. და ეს საშუალება აღმოჩნდა ერთიანი ერის ეთნოგრაფიულ კუთხეებად დაშლის მცდელობა, კუთხური ენებისათვის ანბანისა და ლიტერატურის ხელოვნური შექმნა, ურთიერთდაპირისპირების ტენდენციის გაღვივება. და ა.შ. რა თქმა უნდა, ამ ქმედებას გარკვეული ისტორიული საფუძველი ეძებნებოდა – საქართველოში ფეოდალური დაქსაქსულობის პერიოდი დროში ზედმეტად გაჭიანურდა, ვერ მოხერხდა XV-XVIII სს. საკუთარი ძალით ერთიანი ეროვნული სახელმწიფოს ფორმირება, იყო საქართველოს პოლიტიკური მოღვაწეების საბედისწერო შეცდომებიც, მოხდა ისე, რომ ფაქტობრივად რუსეთის მიერ მოხერხდა სრულიად ქართული მიწების თავმოყრა და რუსეთის სახელმწიფოს ორ გუბერნიად ჩამოყალიბება, რაც მოგვიანებით, უკვე ავტომატურად მემკვიდრეობით მიიღო დემოკრატიულმა საქართველომ.

ამჟამად – როგორც კი იცვლება საქართველოს პოლიტიკური ვექტორი ჩრდილოეთიდან დასავლეთისკენ, რუ-

სეთის სახელმწიფოს მესევეურთა მცდელობა, დაანაწილოს საქართველო ეთნოგრაფიული კუთხეების საფუძველზე, უკვე რეალურ საფრთხედ წარმოჩინდება.

ისიც უნდა აღინიშნოს ხაზგასმით, რომ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლება, მარქსისტული დოგმატიკიდან გამომდინარე, თავისი არსებობის მანძილზე, თავისი მცდარი მარქსისტული შეხედულებების გამო, ვერ შეელა თავის ეროვნებათაშორისო პოლიტიკაში ეროვნული თვითგამორკვევის თეზისის კულტივირებას. „სახელმწიფოს შემადგენლობაში შემავალი ყველა ერის თვითგამორკვევის უფლება“ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიის საპროგრამო მოთხოვნა იყო. სოციალ-დემოკრატებს გულუბრყვილოდ მიაჩნდათ, რომ თუ მიანიჭებდნენ ერებს ამ უფლებას, ისინი კი არ გაითიშებოდნენ, არამედ მტკიცედ დაირაზმებოდნენ სოციალ-დემოკრატიის გარშემო და შექმნიდნენ მტკიცე პროლეტარულ ძმობას ჩაგერისა და ექსპლუატაციის წინააღმდეგ.

მსგავსი შეხედულებები ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიისათვისაც იყო დამახასიათებელი, განსაკუთრებით ხელისუფლებაში მოსვლის პირველ ეტაპზე. მაგალითად, გაზეთი „ერთობა“ 1918 წელს წერდა: ჩვენ არ შეგვბრძოლებით ოსობას, თუნდაც მან სრული განცალკევება მოითხოვოს, ოღონდ ეს იყოს ხალხის სურვილი და არა ბოლშევიზმის დროშის ქვეშ მდგომი მონარქისტების და შავრაზმელების სურვილი¹³. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სწორედ „ერთა თვითგამორკვევის“ სოციალ-დემოკრატიული პრინციპის გამოვლენასთან, რაც ამ შემთხვევაში ყოველგვარ ისტორიულ ლოგიკას არის მოკლებული, რადგან „ოსობა“, რომელიც საქართველოში ცხოვრობდა, იყო არა ერი, არამედ „ჩამონატეხი“ ეთნიკური ჯგუფი, რომელსაც ძირითადი სამშობლო კავკასიის მთებს იქით ჰქონდა და საქართველოში ოსების უმრავლესობა ში-

და ქართლის გარეთ, ქართველებთან ინტენსიურ ეკონომიკურ თუ ყოფით ურთიერთობით იყო გაერთიანებული.

მსგავსი შეხედულებები დამახასიათებელი იყო ბოლშევიკური აზროვნებისთვისაც, განსაკუთრებით ოქტომბრის რევოლუციის შემდგომ პირველ პერიოდში, როცა ეგონათ, რომ „ერთა თვითგამორკევეის უფლების“ გამოყენება, „გამოყოფის უფლების“ მინიჭებით, შექმნიდა ჩინებულ საფუძველს კაპიტალის წინააღმდეგ რუსეთის იმპერიის ყველა ერის გაერთიანებისათვის. ამ თვალსაზრისით მეტად საინტერესოა 1917 წლის ნოემბერში ი. ბ. სტალინის სიტყვა ფინეთის სდმპ ყრილობაზე: „ჩვენ გვაშინებენ რუსეთის დაშლით, მისი დაქუცმაცებით მრავალ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, ამასთან გადაკერით მიგვითითებენ სახალხო კომისართა საბჭოს მიერ გამოცხადებულ ერთა თვითგამორკევეის უფლებაზე, როგორც „დამღუპველ შეცდომაზე“. მაგრამ მე საესებით კატეგორიულად უნდა განვაცხადო – ჩვენ დემოკრატები არ ვიქნებოდით... რუსეთის ხალხთა თავისუფალი თვითგამორკევეის უფლება რომ არ გვეცნო“¹⁴. ცოტა მოგვიანებით სტალინი იტყვის: სახალხო კომისართა საბჭოს არ შეეძლო სხვაგვარად მოქცეულიყო, ვინაიდან თუ ხალხი, თავისი წარმომადგენლების სახით, მისი დამოუკიდებლობის აღიარებას მოითხოვს, პროლეტარიატის მთავრობამ ხალხებისათვის თვითგამორკევეის უფლების მინიჭების პრინციპის მიხედვით, უნდა დააკმაყოფილოს ეს მოთხოვნა“¹⁵.

აშკარაა, რომ გაზეთ „ერთობის“ თვალსაზრისი ოსების თვითგამორკევეასა და სტალინის შეხედულება ხალხთა თვითგამორკევეის შესახებ ძალიან უახლოვდებიან ერთმანეთს და ეს ყველაფერი რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ძველი საპროგრამო დებულებების იდენტობით უნდა აიხსნას.

თუმცა ბოლშევიკებმა ძალიან მაღლე ფაქტობრივად უარი თქვეს ამ პრინციპზე, რადგან რუსეთის იმპერიის ხალხებისათვის დამოუკიდებლობის მინიჭების შემდეგ, მაინცდამაინც დიდი ლტოლვა რუსეთის გარშემო მათი ხელახალი გაერთიანებისა არ შეიმჩნეოდა და ბოლშევიკებს დასჭირდათ იარაღის გამოყენება ამ ერთიანობის მისაღწევად. ამიტომაც ბოლშევიკების მიერ „ერთა თვითგამორკვევის უფლება“ ძალიან მაღლე უკვე აშკარა ფიქციად გადაიქცა.

კელაე ვიმეორებთ: რუსეთის იმპერიაში, სადაც მართლაც ერები ცხოვრობდნენ და რუსეთის ცარიზმის აგრესიული პოლიტიკის შედეგად მასში ძალით იყვნენ გაერთიანებულნი, მართლაც უნდა ყოფილიყო დაცული „ეროვნული თვითგამორკვევის უფლება“. მაგრამ საქართველოში, სადაც სხვის მიმართ ტერიტორიული ექსპანსია არასოდეს განუხორციელებიათ, ხოლო თავის ტერიტორიაზე მუდამ იფარებდნენ სხვა სახელმწიფოებიდან ჩაგვრასა და დევნას გამოქცეულ არაქართველ მოსახლეობას, რომელთაც, ამასთან, სამშობლო სხვაგან ჰქონდათ, დამოკიდებულება ამ სოციალ-დემოკრატიული პრინციპის მიმართ სხვაგვარი უნდა ყოფილიყო. მიგვაჩნია, რომ აფხაზების გარდა, რომლებიც ეროვნებად ფორმირების სტადიაზე იყვნენ, არცერთ სხვა ეთნოსზე არ შეიძლებოდა გაგრცელებულიყო „ერთა თვითგამორკვევის უფლების“ ეს სოციალ-დემოკრატიული პრინციპი.

მაგრამ, როგორც გაზეთ „ერთობის“ პუბლიკაციიდან დავინახეთ, ქართველი სოციალ-დემოკრატებისათვის მაინც ძვირფასი იყო სოციალ-დემოკრატიული ლოზუნგი „ერთა თვითგამორკვევის შესახებ“ და მას ვერ შეეღწეოდნენ.

ამ ვითარებას კარგად გრძნობდნენ ბოლშევიკური რუსეთის კორესპონდენტები და თავის პუბლიკაციებში ამაზე ყურადღებას ამახვილებდნენ. მაგალითად, გაზეთ „იზვესტიას“ კორესპონდენტი წერდა, რომ „ნაციონალური

თვითგამორკვევის ღოზუნგის წამოყენებას არ შეიძლება არ მოეტანა შედეგად აუცილებელი თვითგამორკვევა. მაგალითად, ჯაფაში ოსების ყრილობა, რომელმაც ნათელყო მტრული დამოკიდებულება ქართული პეგემონიისადმი. გავა დრო და თვითგამორკვევის ღოზუნგი, რომელმაც საქართველოში საქართველოს რესპუბლიკის ფორმა მიიღო, იქნება წყარო რიგი რესპუბლიკად დაშლისა¹⁶.

აშკარაა, რომ ბოლშევიკური რუსეთის კორესპონდენტები მათთვის ჯერ დაუმორჩილებელი საქართველოს წინააღმდეგ, „ეროვნული თვითგამორკვევის ღოზუნგის“ ამოქმედების იმედით და მის საფუძველზე, საქართველოს მომავალ დაშლას ვარაუდობდნენ. ამ მიმართულებით მათ მკვეთრად განსაზღვრული ორიენტირებიც გამოკვეთეს: აფხაზები, ოსები, მაჰმადიანი მოსახლეობა. მეტად მნიშვნელოვანია, რომ რუსი კორესპონდენტები თითქმის არაფერს წერდნენ საქართველოში მცხოვრები რუსების, ებრაელების, ჩეჩნების (ქისტების), ლეკების შესახებ, არ არის მცდელობა საქართველოს ჩამოაშორონ იმერეთი, კახეთი, გურია. თუ რატომ ხდება ასე, ამის შესახებ ჩვენ მოგვიანებით გვექნება მსჯელობა. ჯერ დავიწყოთ საუბარი აფხაზებისა და ოსების შესახებ, რომელთა პოლიტიკურ მდგომარეობაზე, ცენტრალურ ხელისუფლებასთან დაპირისპირებაზე რუსეთის კომუნისტურ პრესაში ძალიან საყურადღებო მასალაა.

აფხაზეთი და აფხაზები. უკვე 1918 წლის 23 მაისს გაზეთი „პრავდა“ აქვეყნებს ი. ბ. სტალინის წერილს „მდგომარეობა კავკასიაში“, რომელშიც ის აფხაზეთში განვითარებულ მოვლენებსაც ეხება. საქართველოს დამოუკიდებლობა ჯერ გამოცხადებული არ არის, ძალაუფლებას ფლობს ამიერკავკასიის სეიმი, რომელიც, ფაქტობრივად, დაშლის პირას არის მისული. ოქტომბრის გადატრიალებამ რუსეთში საფუძველი დაუდო სამოქალაქო ომს, ანარქიას.

მაგრამ კომუნისტი ლიდერებისათვის ყოველგვარი პროკომუნისტური გამოსვლა, ამბოხება – პროგრესის გამოვლენაა. ამიტომაც ასე დაუფარავი სიხარულით აღნიშნავენ კომუნისტების ლიდერი: „აღარას ვამბობ გმირ აფხაზეთზე, შავი ზღვის სანაპიროზე, რომელიც ერთსულოვნად აჯანყდა თბილისის „მთავრობის“ შავი ბანდების წინააღმდეგ და იარაღით ხელში იცავს მათ წინააღმდეგ სოხუმს. „მთელი აფხაზეთი – დიდი და პატარა – აჯანყდა სამხრეთიდან მოსულ დამპყრობთა ორიათასიანი ბანდის წინააღმდეგ და უკვე 8 დღეა იცავს სოხუმის მისადგომებს 20 ვერსზე სოხუმის სამხრეთით“, – გეწერს სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტის თავმჯდომარე ეშბა“ – ხაზგასმულია ამხანაგ სტალინის საგაზეთო წერილში¹⁷.

20 ივნისის „პრადა“ დამატებით იუწყება: თბილისში ჩამოვიდა აფხაზეთის დელეგაცია, რომელსაც ინჟინერი კახუბაევა ხელმძღვანელობს, რომელმაც საქართველოს ხელისუფლებას წამოუყენა მოთხოვნები. მთავარი არის ის, რომ აფხაზები იმ ტერიტორიაზე, რომელზეც მოსახლეობენ, თვლიან თავს სუვერენულად და სურთ იცხოვრონ და მართონ თავისი ქვეყანა დამოუკიდებლად საქართველოს ხელისუფლებისაგან...“.

18 ივლისს გაზეთი მკითხველს უკვე აწვდის შედეგ ინფორმაციას: „აფხაზეთის ჯარები გადავიდნენ შეტევაზე გერმანულ-ქართულ შეიარაღებულ რაზმებთან, დაამარცხეს მძიმე ბრძოლებში, ხელში იგდეს 6 ქვემეხი. ამხ. ანტონოვის მეთაურობით დაიკავეს გუდაუთა და მიემართებიან მეგრელების საშველად.“

ეს არის ის მწირი ინფორმაცია აფხაზეთზე, რასაც იმ დრამატული პერიოდის შესახებ კომუნისტური პრესა აწვდის თავის მკითხველს. მთავარი აქ ის არის, რომ დამტკიცოს მკითხველს – ოქტომბრის რევოლუციის იდეები სულ უფრო ახალ მომხრეებს იძენენ, მათ შორის არის

გმირი აფხაზი ხალხი, რომელიც „ერთსულოვნად აჯანყდა თბილისის „მთავრობის“ შავი ბანდების წინააღმდეგ და იარაღით ხელში იცავს სოხუმს“.

თუ წარმოდგენილი ინფორმაციის შინაარსს დაეაკვირდებით, აშკარა ხდება, რომ რუსეთის კომუნისტური პრესა ორ მომენტს აქცევს ყურადღებას – პროკომუნისტური გამოსვლები აფხაზეთში და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარების მცდელობა. მოდი განვიხილოთ, თანამედროვე ისტორიოგრაფიული ცოდნის მოშველიებით, სად არის სიმართლე და სად აშკარად დეზინფორმაცია.

უკვე იშემადა, იდეოლოგიის კლიშეებიდან გამომდინარე, ოფიციალური მოსკოვის მიერ (ხოლო მოგვიანებით – მისი „კარის ისტორიკოსების“ მიერ) ყოველი პროკომუნისტური გამოსვლა ითვლებოდა საზოგადოებრივი პროგრესის მაჩვენებლად, ხოლო მოწინააღმდეგენი რეაქციონერებად და კონტრრევოლუციონერებად ცხადდებოდნენ. მაგრამ დღეს თვითონ რუსი ისტორიკოსები აღიარებენ, რომ ბოლშევიკური გადატრიალება, კომუნისტური დიქტატურა – ეს იყო საზოგადოებრივი განვითარების ობიექტური კანონებიდან გადახვევა, რამაც უდიდესი ბოროტება მოუტანა რუსეთს და მთელ მსოფლიოს. ამიტომ გარკვეულწილად უნდა გადაფასდეს მოვლენათა რიგი, რაც საბჭოთა ისტორიკოსების მიერ დადებითად ფასდებოდა. და თუ ეს ასეა, 1918 წელს მიმდინარე პრობოლშევიკურ მოვლენების მიმართ ისტორიკოსთა შეფასებები რადიკალურად უნდა შეიცვალოს და საქართველოში შეიცვალა კიდევც.

სიმართლეს უფრო შეეფერება ი. ბ. სტალინის მტკიცება 1918 წლის აპრილ- მაისში ბოლშევიკების მიერ სოხუმის აღების შესახებ. როგორც დასტურდება, დაახლოებით ამ პერიოდში აფხაზეთის გარკვეულ ნაწილს რუსეთიდან შემოჭრილი ბოლშევიკები მართლაც დაეუფლნენ. ხელისუფლების ბოლშევიკურმა ორგანომ – რევოლუციურმა კომი-

ტეტმა აფხაზთა სახალხო საბჭო ფაქტობრივად დაშალა, მისი თავმჯდომარე და წევრები დააპატიმრა. ამიერკავკასიის სეიმისა და მთაწერობის დაეალებით ეროვნულმა გეარდამ ვ. ჯუღელის მეთაურობით 1918 წლის 17 მაისს ქ. სოხუმი გაათავისუფლა¹⁸. მოგვიანებით ბოლშევიკებმა აფხაზეთში არაერთხელ სცადეს ხელისუფლების ხელში ჩაგდება.

სინამდვილეს არ შეეფერება და აშკარად დეზინფორმაციაა გაზ. „პრავდის“ 1918 წლის 20 ივნისს თბილისში აფხაზეთის დელეგაციის მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებლობის მოთხოვნის შესახებ ინფორმაცია. ივნისის დასაწყისში თბილისში მართლაც ჩამოვიდა აფხაზეთის სახალხო საბჭოს დელეგაცია რ. კაკუბას (და არა ინჟინერი კახუბავას, როგორც „პრავდა“ ამტკიცებს) მეთაურობით, რომელიც როგორც დასტურდება, არა საქართველოდან გამოყოფას და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებას ითხოვდა, არამედ დემოკრატიულ საქართველოსთან ნორმალური ურთიერთობის დამყარებას ესწრაფოდა. რ. კაკუბა სწორედ იმ აფხაზების წარმომადგენელი იყო, რომელსაც საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან ურთიერთობაზე ჰქონდა ორიენტაცია აღებული. ამას მიუთითებს დელეგაციის მიერ თბილისში 11 ივნისს გაფორმებული ხელშეკრულება¹⁹.

თუმცა იმის მტკიცება, რომ აფხაზეთში ყველა იზიარებდა რ. კაკუბას მოსაზრებას, არ იქნებოდა სწორი, რადგან ფაქტები ადასტურებენ, რომ იმუამად აფხაზეთში თანაარსებობდა პროთურქული, პრობოლშევიკური, პროდენიკინული და პროქართული პოლიტიკური მიმართულებები და ვითარება ხშირად კალეიდოსკოპივით იცვლებოდა. თუ ამას დაეუმატებთ რეგიონში ინგლისის სამხედრო წარმომადგენელთა ზედმეტ აქტიურობას, მათ პროდენიკინულ განწყობილებას, აშკარა გახდება, რომ საქართველოს ხე-

ლისუფლებას აფხაზეთში შექმნილი რთული ვითარების განმუხტვა ხშირად უწევდა.

როგორც აღენიშნეთ, საქართველოს მმართველი პოლიტიკური ძალა აღიარებდა ერთა თვითგამორკვევის უფლებას. ამიტომაც აფხაზებსაც გაუჩნდათ სურვილი გამოეყენებინათ ეს უფლება. როცა საქართველო რუსეთის სახელმწიფოს შემადგენლობაში იყო, ეს სურვილი აშკარად არ ვლინდებოდა. როგორც სამართლიანად არის შემჩნეული თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში: „ეროვნულ საკითხებში ძირითადი ქართული პარტიების შეთანხმების, ინტერპარტიული საბჭოს დაარსების (1917 წ. აგვისტო) და I ეროვნული ყრილობის მოწვევის მზადების დაწყებისთანავე, ისევ და ისევ შოვინისტთა წაქეზებით აფხაზთა გააქტიურება, ჩრდილოეთ კავკასიური ორიენტაციის გაძლიერება მოჰყვა“²⁰.

ეს პერიოდი ქართველი პოლიტიკოსებისთვისაც რთული იყო. მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები, მარქსისტული შეხედულებებიდან გამომდინარე, პროლეტარიატის საერთაშორისო ძმობაზე საუბრობდნენ და ოქტომბრის გადატრიალებამდე რუსეთის სახელმწიფოს ერთიანობას იცავდნენ. ასეთ ვითარებაში საქართველოს ეროვნულ საბჭოსა და აფხაზთა ეროვნულ საბჭოს შორის მოლაპარაკება შედარებით ნაყოფიერი ჩანს. პრობლემები ნაკლებია ამიერკავკასიის სეიმის დროსაც. მაგრამ ვითარება მკვეთრად იცვლება საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე.

მიგვაჩნია, რომ ამ ვითარების ჭეშმარიტ შინაარსს ბოლომდე არ ვაცნობიერებთ. საქმე კი ასეა: აფხაზები თანახმანი არიან ქართველებთან ერთად იყვნენ კავკასიის, ამიერკავკასიის ფედერაციაში თანასწორ უფლებრივ ვითარებაში. მათ არ სურთ იყვნენ მარტოდმარტო ქართველებთან, დაქვემდებარებულ – ავტონომიურ მდგომარეობაში.

დამოუკიდებელი საქართველოს არსებობა მათ ამბიციებს კუდს უკვეცავს, ტოვებს რა მათ ქართველი ერის ამარა. ამ ფსიქო-სოციალურ ვითარებას იწვევს ქართულ საერთო სახელმწიფოში ყოფნის ისტორიული მეხსიერების დაკარგვა, ქართველებთან კულტურულ-რელიგიური თანაცხოვრების პრაქტიკის მოშლა, ჩრდილო კავკასიასთან გენეტიკური კავშირის არსებობა და ტენდენცია-სურვილი ამ კავშირის განმტკიცება-განვითარებისა.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ აფხაზურ-ქართული ურთიერთობების კონკრეტული საკითხები 1918-1921 წლებში ჩინებულად არის შესწავლილი ქართულ ისტორიოგრაფიაში და ისტორიკოსს აქვს საშუალება ამ ურთიერთობის თითქმის ყოველდღიურ ფაქტებს გაადევნოს თვალი. შემჩნეულია ამ ურთიერთობების ნაკლოვანი, დანაშაულებრივი მომენტებიც. სხვადასხვა მიზეზის გამო (ბოლშევიკების ავანტიურა, დენიკინის შემოტევა) საქართველოს მხედრონის მონაწილეობით 1918 -1919 წლებში აფხაზეთში რამდენიმე სამხედრო ოპერაცია განხორციელდა. ამ დროს ზოგჯერ ადგილი ჰქონდა ძალის გადამეტების ფაქტებსაც. ეს შემჩნეულია თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაშიც. მიუთითებენ, რომ ქართველთა „სამხედრო ოპერაციას თან ახლდა ზედმეტად მკაცრი და რეპრესიული ზომები მშვიდობიანი მოსახლეობის მიმართ“²¹ და ა.შ.

უნდა აღინიშნოს, რომ აფხაზების წინააღმდეგ ჩადენილ შეცდომებზე უკვე იმ წლებში ოფიციალური „ერთობაც“ მიუთითებდა, როცა წერდა: „შეუცდომელი არავინაა და ჩვენ არ უარყოფთ, რომ შეცდომები იყო დაშვებული, შეიძლება დიდი შეცდომებიც“ (ხაზგასმა ჩვენია – ა. დ.)²².

გაზეთი არ აკონკრეტებს „რა დიდი შეცდომები“ იყო დაშვებული აფხაზებთან მიმართებაში, მაგრამ ჩვენ შევეცდებით ერთ-ერთ მათგანზე შევაჩეროთ მკითხველის ყუ-

რადღება. ეს არის აფხაზეთის ავტონომიის საკითხი, რაც დღესაც აზრთა სხვადასხვაობას იწვევს.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამტკიცებენ, რომ უკვე 1918 წლის 11 ივნისის ხელშეკრულების საფუძველზე „რეალურად აფხაზეთი იქცა საქართველოს ავტონომიურ ერთეულად“²³.

მიგვაჩნია, რომ ამ დასკვნისათვის რეალური საფუძველი არ არსებობს. მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებისთვის „ავტონომია“, როგორც ეროვნული საკითხის გადაწყვეტის ფორმა მიუღებელი იყო. მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიის პრინციპი არ იყო ერთიანი სახელმწიფოს დაქუცმაცება ტერიტორიულ-ავტონომიური გაერთიანებებით. მათი მიზანი იყო დემოკრატიის პრინციპების საფუძველზე ყველა ერისა და ხალხის გაერთიანება პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის დროშის ქვეშ.

მხოლოდ 1921 წლის თებერვალში, როცა საბოლოოდ ჩამოყალიბდა საქართველოს კონსტიტუცია, მასში აისახა ავტონომიის აუცილებლობის საკითხი საქართველოს ზოგიერთი ტერიტორიისათვის (აფხაზეთი, სამუსლიმანო საქართველო). თანაც ისიც ხაზგასასმელია, რომ ამ დროისათვის არ იყო განსაზღვრული ამ ავტონომიის შინაარსი, არ იყო გამიჯნული ცენტრისა და ადგილობრივი მმართველობის უფლებები, რისი გაკეთებაც მომავალში ცალკე საგანგებო კანონით იგეგმებოდა²⁴.

უნდა ისიც აღინიშნოს, რომ გაუგებრობებს წარმოშობდა თვითონ დემოკრატიული საქართველოს ხელისუფალთა გამოსვლები და მტკიცებულებები, რომლებიც წინააღმდეგობის შემცველია. მაგალითად, დიდი ბრიტანეთის დელეგაციასთან (გენ. ბრიგსი, გენ. ბიჩი) შეხვედრისას საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წარმომადგენლობა (ე. გუგუშკორი, ნ. რამიშვილი და სხვ.) 1919 წლის 23

მაისს აღნიშნავს: „დღევანდელ დღეს აფხაზეთი ავტონომიურად იმართება აფხაზეთის სახალხო საბჭოს მიერ...“²⁵.

თითქმის იმავე დროს ოფიციალურად გაზ. „ერთობა“ აფხაზეთის შესახებ აცხადებს შემდეგს: „ამ ოლქის საკითხის გადაჭრა შეუძლებელია ნაციონალურ-ტერიტორიულ ნიადაგზე“²⁶. 1919 წლის 2 აგვისტოს დამფუძნებელი კრების ტრიბუნიდან ნ. რამიშვილი აცხადებდა: „აფხაზეთის მოსახლეობის უმრავლესობა მხარს უჭერს საქართველოს ფარგლებში კონსტიტუციით გარანტირებული (ხაზგასმა ჩვენი – ა.დ.) ავტონომიურ მართვა-გამგეობას“²⁷. რამდენადაც კონსტიტუცია ჯერ არ იყო დამტკიცებული, ამჯერად ნ. რამიშვილის ნათქვამი მხოლოდ მომავლის კეთილ სურვილად უნდა იქნეს გაგებული. აქედან გამომდინარე ინგლისის დელეგაციასთან ქართველი ხელისუფლები ამ საკითხში არ იყვნენ ბოლომდე გულწრფელნი.

ის რომ აფხაზეთს არავითარი ავტონომია არ ჰქონდა, ამ შეხედულებას აძლიერებს 1920 წლის 4 ნოემბერს (დამოუკიდებლობის დაკარგვამდე დარჩა 4 თვე) სახელმწიფოს ლიდერის ნ. ჟორდანიას შემდეგი განცხადება: „...აფხაზეთის ავტონომიის საკითხი ეჭვგარეშეა, კონსტიტუციის შემუშავების პრეროგატივა კი მხოლოდ დამფუძნებელ კრებას ეკუთვნის. აფხაზეთს ავტონომია უნდა მიეცეს საერთო კონსტიტუციის მიღების შემდეგ“²⁸.

ამრიგად აშკარაა, რომ მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები ბოლომდე ერთგულნი დარჩნენ თავისი „ცენტრალიზებული ერთიანი სახელმწიფოს“ მარქსისტული გაგებისა და მხოლოდ მმართველობის დასასრულს იძულებულნი გახდნენ დათანხმებულიყვნენ ავტონომიური მოწყობის საკითხს.

მიგვაჩნია, რომ იმჟამად „ავტონომია“ (როგორც აფხაზეთის, ისე სამუსლიმანო საქართველოს) პირობებში იყო გარკვეული სატყუარა, რითიც კვებავდა სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლება ოპონენტებს და მხოლოდ მმართვე-

ლობის დასასრულს შეიტანეს ავტონომიის მოთხოვნა კონსტიტუციაში ისე, რომ არ დააზუსტეს მისი შინაარსი.

ამრიგად, აშკარაა, რომ საქართველოს მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიულ ხელისუფლებას სერიოზულად ჰქონდა გართულება აფხაზეთშიც, რაც ზოგჯერ შეიარაღებული კონფლიქტებით მთავრდებოდა, რასაც ჩინებულად აფიქსირებდა კომუნისტური რუსეთის ოფიციალური პრესა, თუმცა, დეზინფორმაციასაც არ ერიდებოდა.

ოსები და ოსების პრობლემა. ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანები დიდ ყურადღებას უთმობენ შიდა ქართლის ოსებით დასახლებულ რეგიონში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებს, ადგილობრივი ოსების ეთნოკრატიის მცდელობას ჩამოაშორონ ეს კუთხე საქართველოს და შეუერთდნენ რუსეთს.

1918 წლის 18 ივლისს გაზეთი „პრაედა“ წერდა: „ოსეთის ინტერპარტიული საბჭოს დელეგატი ამხ. იასონ აბაევი აღწერს ქ. ცხინვალში, გორის მაზრაში, მიმდინარე მოვლენებს. 28 აპრილს ამიერკავკასიის სეიმის დროს, მის მიერ გამოცემული იყო დადგენილება გლეხობის მიერ თავადაზნაურთათვის მოსავლის ერთი მეოთხედის გადახდის შესახებ. გლეხობამ ამაზე უარი თქვა. ახლა ხანს საქართველოს მთავრობამ ამ დადგენილების სარეალიზაციოდ გააგზავნა თავისი ჯარების 5 ბატალიონი, 4 ქვემეხი, 2 ყუმბარმტყორცნი, 2 მზვერავი აეროპლანი. ისინი აქ სამი დღე იყვნენ. გლეხებმა ძასოხოვისა და ცხოვრებოვის ხელმძღვანელობით კვლავ დაადასტურეს თავისი ძველი გადაწყვეტილება. ამის შემდეგ დაიწყეს ამბოხებულთა დასჯა. ქართველებმა თავისი ძალები ასე განალაგეს – 2 ტყვიამფრქვევი ტაძართან გიორგი მაჩაბლის ხელმძღვანელობით, 2 ტყვიამფრქვევი და 2 ქვემეხი – ცხინვალის ხიდთან შაქრო მაჩაბლის ხელმძღვანელობით. 2 ქვემეხი სოფელ ზღუდერთან. ჯარები განათავსეს სერიოზულ ნაგებობებში.

გლეხებს, რომელთაც არ პქონდათ სათანადო შეიარაღება, გადაწყვიტეს გმირულად მომკედარიყვნენ. ყიჟინით „ურა“ შეუდგნენ ბრძოლას. ცხინვალის აღების დროს აჯანყებულებმა 200 კაცი ტყვედ აიყვანეს, ამასთან 4 ქვემეხი, 4 ტყვიამფრქვევი, 2 ყუმბარმტყორცნი, 100 შაშხანა, მოწინააღმდეგეთაგან დაიღუპა 30 კაცი, დანარჩენი გაიქცა“.

ცოტა მოგვიანებით გაზეთი „იზვესტია“ იგივე მოვლენის შემდეგ ინტერპრეტაციას იძლევა: „აქ (იგულისხმება შიდა ქართლი – ა.დ.) მენშევიკების კომისრები მემამულეთა ინტერესებს გამოხატავენ. ამან გლეხობის აჯანყება გამოიწვია, რაც გაიწელა 18 ვერსზე. გლეხობამ მოითხოვა მენშევიკური კომიტეტის გადაცემა, უარი რომ მიიღო, ბრძოლით აიღო ქალაქი ცხინვალი. მენშევიკების ხელმძღვანელები (მაჩაბელი, კეცხოველი, კოზიევი) მოკლულნი არიან. თბილისიდან გამოგზავნეს შეიარაღებული რაზმები. გადაიწვა ბევრი სოფელი. აჯანყებულები იძულებული გახდნენ მთებში გახიზნულიყვნენ. დაახლოებით 150 ქალი და ბავშვია მოკლული. ახლა სამეგრელოს სოფლებს აოხრებენ...“²⁹.

1918 წლის 13 ივლისს გაზეთი „იზვესტია“ აცნობებდა მკითხველს, რომ: „...ჯავაში ოსების ყრილობამ ნათელყო მტრული დამოკიდებულება ქართველთა ჰეგემონიისადმი...“, ხოლო 1918 წლის 30 ნოემბერს იგივე გაზეთი წერდა მენშევიკების წინააღმდეგ განსაკუთრებით გამოდიან ოსები. მთავრობის მიერ გაგზავნილმა დამსჯელმა რაზმებმა მიზანს ვერ მიაღწიეს – ვერ განაიარაღეს ოსები, ამ დროს ოსების მთავარი ქალაქი ცხინვალი გადაიწვა (ხაზგასმა ჩვენია – ა. დ.)“.

ეს ბოლო ინფორმაცია აშკარად არ შეესაბამება ჭეშმარიტებას. კორესპონდენტი ცდილობს შექმნას მცდარი ილუზია, რომ ცხინვალი „ოსების მთავარი ქალაქია“, რომ „ცხინვალი გადაიწვა“. მკითხველს ავტომატურად უნდა გაუჩნდეს აზრი, რომ „ოსების მთავარი ქალაქი“ გადაწვეს

ქართველებმა. მაგრამ ქართველები მას არ გადაწყვედნენ – იმუამად ცხინვალში სულ რამოდენიმე ოსი მოსახლე იყო, ძირითადად აქ ცხოვრობდნენ ქართველები და ებრაელები. ცხინვალში გადაიწვა სწორედ ამბოხებული ოსების კანონ-საწინააღმდეგო მოქმედების შედეგად.

უნდა აღინიშნოს, რომ ვითარება საქართველოს ჩრდილოეთ საზღვართან, ოსებით დასახლებულ რეგიონში, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე დაიძაბა. ოსების ეთნოკრატიის ერთი ჯგუფი თავიდანვე უარყოფითად შეხედა საქართველოს დამოუკიდებლობას და ძალიან მალე დაიბადა რუსებთან შეერთების, ჩრ. ოსებთან პოლიტიკური ურთიერთობის დამყარების სურვილი. საქმე იმაშია, რომ ფრონტიდან დაბრუნებულმა ოსმა ჯარისკაცებმა ჩამოიტანეს ბოლშევიკური განწყობილებები, რევოლუციური მაქსიმალიზმი და სხვისი ქონების დაუყოვნებლივ გადანაწილების იდეა.

საქართველოში მცხოვრებ ოსებში, როგორც დღეს, ისე პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში, ორი არათანაზომიერი ჯგუფი გამოიყოფოდა – ძირითადი და მნიშვნელოვანი ნაწილი ოსებისა ცხოვრობდა ქართლ-კახეთის რეგიონში, თბილისში ქართველებთან უადრესად მჭიდრო ეკონომიკური და ნათესაური კავშირების ვითარებაში, ისინი კარგად ფლობდნენ ქართულ ენას, იყვნენ ქრისტიანები და ქართული კულტურულ გარემოს განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენდნენ (ეს პროცესი საბჭოთა ხელისუფლების წლებში კიდევ უფრო გაძლიერდა).

პრობლემას ქმნიდნენ ჯავასა და მის რეგიონში მცხოვრები ოსები, რომლებიც ქართულ სამყაროსთან ნაკლებად იყვნენ დაკავშირებულნი და თავის ინტერესს რუსეთის სახელმწიფოს სამსახურში ხედავდნენ (ამჯერად ეს ბოლშევიკური რუსეთი იყო)

უკვე 1918 წლის ზაფხულში ოსების ერთმა ჯგუფმა შეძლო მოსახლეობის ნაწილის აყოლიება და ბოლშევიკური ლოზუნგებით აჯანყება მოაწყეს. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ამავე დროს და დაახლოებით ამავე რეგიონში (დუშეთში, საჩხერეში), სამეგრელოში სერიოზული ანტისამთავრობო გამოსვლები მიმდინარეობდა. ჩვენი აზრით, ამის მიზეზი ბოლშევიკურ პროპაგანდასთან ერთად, გახდა მწვავე სოციალური პრობლემები, მმართველი პოლიტიკური პარტიის – მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიის პოლიტიკური ორიენტაციის მკვეთრი შემობრუნება, რუსეთთან პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირის გაწყვეტა, მათი პოლიტიკური მიზნებისა და ამოცანების სწრაფი შეცვლა. მოსახლეობის გარკვეულმა ჯგუფებმა (მათ შორის ქართველებმაც) ვერ გაიგეს, თუ რატომ გახდნენ ასე სწრაფად რუსეთზე მუდამ ორიენტირებული და რუსეთის მთლიანობის მომხრე მენშევიკები, პროდასავლური, პროგერმანული ორიენტაციის, რატომ დაიწყეს მოსახლეობიდან იარაღის ამოღება, როცა პარტიულ პროგრამაში ხალხის ტოტალურ შეიარაღებაზე საუბრობდნენ და ა.შ.

გუფიქრობთ, რომ ეს დაპირისპირება შეიძლება ნაკლები ან სულაც არ ყოფილიყო, რომ საქართველოს ხელისუფლებაში მოსულიყო ის ძალა, რომელიც დიდი ხანი საქართველოს დამოუკიდებლობას ქადაგებდა და ამ მიზნით სერიოზულ პოლიტიკურ ნაბიჯებს დგამდა (მაგალითად, საქართველოს ეროვნულ-პატრიოტული ძალები).

როცა კომუნისტური დიქტატურა არსებობდა და ისტორიკოსებისაგან აუცილებლობით მოითხოვდნენ ისტორიული მოვლენებისადმი კლასობრივი მიდგომის პრინციპების დაცვას, ბოლშევიზმის აპოლოგიას, 1918-1921 წლებში ოსების, დუშეთისა და საჩხერის, სამეგრელოს მოსახლეობის და სხვა ანტისამთავრობო გამოსვლები დადებით ის-

ტორიულ მოვლენად ითვლებოდა, ხოლო მენშევიკების ქმედება – უარყოფითად ფასდებოდა.

როგორც ზემოთ, აუხაზეთთან დამოკიდებულებაში აღენიშნეთ, აქაც გაეიმეორებთ: 1918-1921 წლებში ნებისმიერი ანტიბოლშევიკური ძალისმიერი ქმედება უნდა შეფასდეს პროგრესად, საზოგადოების განვითარების ობიექტური კანონების დაცვად, ანარქიისა და პოლიტიკური ქაოსის წინააღმდეგ მიმართულ აუცილებელ ქმედებად. ასეთია ისტორიის ლოგიკა.

დღეს, როცა მავანნი ცდილობენ დემოკრატიული საქართველოს პერიოდში ოსების წინააღმდეგ ჩატარებული სამხედრო ოპერაციები წარმოადგინონ როგორც „გენოციდი“ (რასაც არავითარი სამართლებრივი, პოლიტიკური და ლოგიკური საფუძველი არა აქვს (ამის შესახებ იხ. ო. ჯანელიძის პუბლიკაცია³⁰) – მათ უნდა აღიარონ, რომ ეს იყო საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან ანარქიისა და ბოლშევიკური ილუზიების წინააღმდეგ მიმართული სრულიად კანონიერი მოქმედება.

ჩვენ ზემოთ აღენიშნეთ, რომ ოსი მოსახლეობის საკმაოდ დიდი ნაწილი, რომელიც ცხოვრობდა საქართველოს სხვა, ქართველებით დასახლებულ რეგიონებში, თავიდანვე გაემიჯნა თავისი ერთი მუჭა თანამემამულეების ავანტიურისტულ მოქმედებას. სწორედ მათ თვალსაზრისს ავითარებდა საქართველოს ოსი მოქალაქე, რომელიც გაზეთ „ერთობაში“ წერდა: „ვინ არ იცის, რომ ჩვენ ოსები საუუწუების განმავლობაში ქართველ გლეხობასთან ერთად ერთ ტაფაში ვიწვოდით... თუ ეს ასეა, რა მოსაზრებით ფიქრობენ ის არამკითხე პოლიტიკოსები, რომ ოსები უნდა გამოეყოს საქართველოს... ასეთ საქმეს ხელს უწყობენ ერთი მუჭა ხალხი (წყაროს სტილი დაცულია – ა. დ.)³¹.

სამწუხაროდ, როგორც XX საუკუნის 90-იან წლებში, ისე 1918-1920 წლებშიც საქართველოს ხელისუფლებამ

ეფექტიანად ვერ გამოიყენა პროქართულად განწყობილი ოსების დიდი უმრავლესობის შესაძლებლობები (პირადი სოციალურ-ეკონომიკური ინტერესებიდან გამომდინარე პროქართული ტენდენცია, ამიტომაც საკმაოდ ძლიერი) და სურვილები, კონფლიქტის გარეშე ეცხოვრათ და ეშრომათ ქართველების გვერდით. სამაგიეროდ სოციალ-დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ გამოიყენა რევოლუციური დათრგუნვის მეთოდები. მართალია, იგივე მეთოდები გამოიყენა ხელისუფლებამ საჩხერის, დუშეთის, სამეგრელოში ქართველი მოსახლეობის გამოსელების წინააღმდეგ, მაგრამ ისტორიას მაინც ცუდად შემორჩა ვალიკო ჯუღელის სამხედრო ექსპედიცია ოსების წინააღმდეგ.

ამრიგად, ოსი მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილთან დემოკრატიულ საქართველოს ხელისუფლებას დაძაბული ურთიერთობა ჰქონდა, რასაც ყურადღების მიღმა არ ტოვებდა რუსეთის ოფიციალური კომუნიისტური პრესა, თუმცა, დეზინფორმაციასაც არ ერიდებოდა.

სომხურ-ქართული ურთიერთობების თავისებურებანი. რუსეთის კომუნიისტურ პრესას ყურადღების მიღმა არ დარჩენია საქართველოში ეროვნებათაშორისო ურთიერთობის ეს სეგმენტიც, რაც თავიდანვე გარკვეული დაძაბულობით ხასიათდებოდა და საქართველოსთვის ის ტრაგიკულად დასრულდა.

1918 წლის 22 აგვისტოს გაზეთი „იზვესტია“ ავრცელებს ინფორმაციას, რომ „თბილისში ანტაგონიზმი ქართველებსა და სომხებს შორის ყოველდღიურად ძლიერდება. საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ მოითხოვა, რომ სომხურმა ჯარებმა დატოვონ საქართველოს ტერიტორია, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის იმუქრება მათი განიარაღებით. ქართველებმა დააპატიმრეს სომეხთა ეროვნული საბჭო“.

გაზეთი „პრავდა“ 1918 წლის 19 ოქტომბერს მკითხველს ატყობინებდა, რომ 25 სექტემბერს საქართველოს

შეიარაღებულმა ძალებმა აღეცა შემოარტყეს სომეხთა საოლქო საბჭოს და განახორციელეს ჩხრეკა, მოითხოვდნენ ირადის ამოღებას. ამის გამო შინაგან საქმეთა სამინისტროში გაიგზავნა პროტესტი.

რაშია საქმე? რა გართულებებზეა აქ საუბარი?

მოდი დავიწყოთ იქიდან, რომ იმჟამად სომხები საქართველოში მცხოვრებ არაქართველ ეთნოსებს შორის ყველაზე მრავალრიცხოვანი ეთნოსია. მისი თავისებურება ის იყო, რომ იყოფოდა ორ მნიშვნელოვან შემადგენელ ნაწილად – საქართველოში უხსოვარი დროიდან მოსახლე სომხებად, რომლებიც ძირითადად საქართველოს შიდა ტერიტორიებზე, დიდ ქალაქებში ცხოვრობდნენ და რომლებიც ადაპტირებულნი, ბევრ შემთხვევაში გაქართველებულნიც კი იყვნენ. მათ მარტო გრიგორიანული სარწმუნოება აკავშირებდათ ეთნიკურ სომხებთან, და მეორე, ასევე ძალიან დიდი ჯგუფი სომხებისა, რომლებიც XIX საუკუნეში საქართველოს რუსეთის აგრესიული აღმოსავლური პოლიტიკის შედეგად შემოეხიზნენ და იმჟამად ცხოვრობდნენ საქართველოს სასაზღვრო ტერიტორიაზე – ახალქალაქსა და ლორეში, აფხაზეთში, აჭარასა და ბათუმში. ისინი არ იყვნენ ინტეგრირებულნი საქართველოს საზოგადოებასთან, ამიტომაც ადვილად პეყებოდნენ როგორც სომეხი, ისე რუსი პოლიტიკოსების მკდელობებს – მათი საცხოვრებელი გარემო საქართველოს ძირითადი ორგანიზმისაგან ჩამოეშორებინათ.

რუსეთის იმპერიის არსებობის პერიოდში ხელისუფლების დივერსიული დემოგრაფიული პოლიტიკის წყალობით სომეხი ბურჟუაზიის ნაესაყუდელი თბილისი გახდა, რომელიც ასევე ითავსებდა სომხების კულტურულ-ეკონომიკური ცენტრის თავსმოხვეულ ფუნქციასაც. თბილისში ცხოვრობდნენ და საქმიანობდნენ იმპერიის მასშტაბით ცნობილი საფინანსო და ეკონომიკური წრეების წარმომად-

გენლები: მირზოიანი, ბოზარჯიანი, ენფიანჯიანი, იარალოვი, ხატისოვი (ეს უკანასკნელი თბილისის ქალაქის თავი იყო), ადელხანოვი და მრავალი სხვა.

I მსოფლიო ომის შედეგებმა, რადიკალურმა პოლიტიკურმა ძვრებმა, ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნამ ძალიან მალე გამოავლინა ინტერესთა კონფლიქტი, რამაც სომხებთან დაკავშირებით მეტად საშიში ხასიათი მიიღო.

მართალია, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთანავე, მეტად გავლენიანმა სომხურმა პოლიტიკურმა ორგანიზაციამ „დაშნაკციუტუნმა“ უკვე 1918 წლის 31 მაისს თავის ერთ-ერთ ოფიციალურ შეკრებაზე განაცხადა: „ვიღებთ რა საქართველოს დამოუკიდებლობას, როგორც აღსრულებულ ფაქტს, კრება რჩევას აძლევს პარტიულ ამხანაგებს ლოიალური დამოკიდებულება იქონიონ საქართველოს სახელმწიფოსთან და გაუწიონ მას დახმარება დემოკრატიულ საფუძვლებზე მოწყობაში... კრება საჭიროდ ცნობს აღნიშნოს, რომ საქართველოს საზღვრებში მცხოვრებ სომხებს, მუსლიმანებს და სხვა ერებს (ხაზგასმა ჩვენია – ა.დ.) უნდა მიეცეთ ისეთივე უფლებები, როგორითაც ისარგებლებენ ქართველი მოქალაქეები“³².

არ შეიძლება არ აღვნიშნოთ, რომ ამ განცხადებაში დაფიქსირებული სიტყვა „სხვა ერებს“ შეიძლება გადმოტანილია საქართველოს „დამოუკიდებლობის დეკლარაციიდან“, რომელშიც ეს სოციალ-დემოკრატიული გაუგებრობა გაიპარა და ახლა უკვე სომეხი ნაციონალისტები (ასეთი იყო ამ პარტიის არსი) ცდილობენ დააყენონ „ქართველები“ – ქვეყნის ძირითადი მოსახლეობა და საქართველოში სხვადასხვა დროს შემოხიზნული სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფი, რომელიც ვერავითარ შემთხვევაში ვერ იქნებოდა „ერი“, ერთ პოლიტიკურ სიბრტყეზე.

მიუხედავად ლოიალური ტონისა, „დაშნაკციუტუნის“ ლიდერების ეს განცხადება ლიტონი სიტყვა აღმოჩნდა. ეს მალე გამოავლინა I მსოფლიო ომში გერმანიის სასტიკი დამარცხების შემდეგ ახლადშექმნილი სომხური სახელმწიფოს მესვეურების ექსპანსიურმა პოლიტიკამ (რომელსაც თუ არ მფარველობდა, არც აშკარად ამუხრუჭებდა დიდი ბრიტანეთი). სომხეთის პოლიტიკურმა წრეებმა, მათ შორის „დაშნაკციუტუნის“ ლიდერებმა ჩათვალეს, რომ საქართველოს მეგობრის – გერმანიის იმპერიის დამარცხება და „ანტანტის“ გამარჯვება, რომლის ლიდერები უკვე შემჩნეულნი იყვნენ პროსომხურ ორიენტაციაში, ხელს შეუწყობდა სომხეთს განეხორციელებინა ისტორიული ოცნება – აღედგინა ტიგრან დიდის „დიდი სომხეთი“ საკუთარი მეზობლების ტერიტორიების მითვისების ხარჯზე.

1918 წლის დეკემბერში სომხეთის სამხედრო ექსპედიციამ სამხრეთ საქართველოში, ლორეს მოსახლეობის აშკარა მხარდაჭერამ და მონაწილეობამაც კი ამ ავანტიურაში, „დაშნაკციუტუნის“ თბილისის ორგანიზაციის ძირგამომთხრელმა საქმიანობამ, რა თქმა უნდა, საქართველოს მთავრობის ადეკვატური რეაგირება გამოიწვია.

პირველ რიგში გაიჩხრიკა „სომეხთა ეროვნული საბჭოს“ ოფისი, სადაც დიდძალი იარაღი აღმოჩნდა. გაიჩხრიკა სომხეთის სახელმწიფოს ოფიციალური წარმომადგენლის სამხედრო ატაშე პოლკოვნიკ დოღუხანოვის რეზიდენციაც, სადაც ასევე მიაგნეს დოკუმენტებს, რომლებიც ადასტურებდნენ პოლკოვნიკის ანტიქართულ მოღვაწეობას, მის მიერ თბილისის სომეხი მოსახლეობის გადაბირების ფაქტებს³³.

თბილისელი სომხების პოლიტიკური ლიდერების უპასუხისმგებლო, ანტიქართულმა საქმიანობამ აიძულა საქართველოს ხელისუფლება 1919 წლის 5 იანვარს განეხორციელებინა თბილისში, სომხებით დასახლებულ უბნებში, მა-

სიური ჩხრეკა და სომეხი მოსახლეობის ერთი ჯგუფის დაპატიმრება.³⁴

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საეცრაზმების ასეთმა ქმედებამ გააღიზიანა ცნობილი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატი არშაკ ზურაბოვი (რსდმპ II ყრილობის მონაწილე) და მან ნოე ჟორდანიას საპროტესტო ღია წერილი გაუგზავნა. წერილში დაგმობილია ის „ვაკხანალია“ რასაც თბილისის ქუჩებში ადგილი ჰქონდა 5 იანვარს, როცა „მილიციის აგენტები აჩერებდნენ ქუჩებში გამომვლელებს, პასპორტებს უსინჯავდნენ და ეკითხებოდნენ: „სომეხი ხომ არა ხარო“.

გაზეთ „ერთობის“ კომენტატორები ა. ზურაბოვის ამ წერილს „დაშნაკურს“ უწოდებენ და ქართული მხარის მოქმედებას ამართლებენ ომის ვითარებით – „ვეძებდით იმ სომეხებს, რომლებიც აშკარად ცნობილნი იყვნენ საქართველოს რესპუბლიკის მოძულეობით“³⁵.

საომარი დაპირისპირება მალე შეწყდა და ინგლისელების დახმარებით (რომლებმაც გერმანელები შეცვალეს ამიერკავკასიაში და აშკარად პროსომხური ორიენტაცია ჰქონდათ) დაპირისპირებული მხარეები მორიგდნენ – შეიქმნა საქართველოსათვის არცთუ სახარბიელო – ლორეს ნეიტრალური ზონა.

აშკარაა, რომ რუსეთის კომუნისტური პრესის ზემოთმოტანილი მინიშნებები გარკვეულწილად ასახავს სომეხ-ქართველთა დაპირისპირების წინა პერიოდს, მის მოსამზადებელ ხანას.

საქართველოს დემოკრატიულ ხელისუფლებას გულუბრყვილოდ სჯეროდა, რომ სამხედრო კონფლიქტი შედეგი იყო სომეხი კაპიტალისტებისა და ნაციონალისტების ძალისხმევის, რომ სომხური დემოკრატია, სომეხი პროლეტარიატი კვლავ მტკიცედ დადგებოდა ქართული დემოკრატიისა და საქართველოს პროლეტარიატის გვერდით. სწო-

რედ ამაზე მიუთითებს ის ნაბიჯები, რაც საქართველოს მთავრობამ გადადგა ომის დამთავრებისთანავე კონფლიქტურ რეგიონში – ბორჩალოში. იქ გაიგზავნა სპეციალური კომისია, რომელსაც უნდა შეესწავლა ადგილობრივი სომეხი მოსახლეობის გუნება-განწყობილება, მთავრობასთან ლოიალობის ხარისხი. კომისიამ მთავრობის მოლოდინი გაამართლა და დაადასტურა: „არავითარი ადგილობრივი მიზეზი აჯანყებისა... არ იყო. არც ადგილობრივი ქართული ადმინისტრაციის, არც საქართველოს არმიის მოქმედება, არც პოლიტიკური თუ ეკონომიკური საკითხები არ იქმნოდა ამის საფუძველს“³⁶.

კომისიის ანგარიშში მოტანილია მასალა ადგილობრივ სომეხ მოსახლეობაში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგებისა, სადაც დასტურდება ლოიალური დამოკიდებულება თბილისის ხელისუფლების მიმართ. ჩვენი აზრით, ამ კომისიის მუშაობის მასალები არ ასახავენ რეგიონში არსებულ ჭეშმარიტ ვითარებას და სასურველს რეალობად ასაღებს. რეალობა კი განსხვავებული ჩანს: ამას ადასტურებს დამფუძნებელი კრების წევრის ს. ბრულის მოხსენებითი ბარათი, სადაც აღნიშნულ რეგიონში არსებული ვითარება ფეთქებად საშიშად არის ჩათვლილი.

ამ, ისტორიაში პირველი, სომეხ-ქართველთა შეიარაღებული დაპირისპირების შემდეგ, 1919 წლის აგვისტოში თბილისში დააპატიმრეს გავლენიანი სომეხი ბიზნესმენები: ა. მანთაშევი, ს. მანთაშევი, ო. მანთაშევი, პ. მირზოიანცი, ლ. აივაზოვი, და სხვები³⁷. იყო სომეხი კაპიტალისტების ტაიროვისა და ალიხანოვის ქარხნების გაჩხრეკის ფაქტებიც³⁸. ასეთი იყო საქმის ჭეშმარიტი ვითარება.

სხვა, ანალოგიური ფაქტი დაპირისპირებისა, 1921 წლის თებერვლის ღორეს პროვოკაციამდე, ადგილობრივ სომეხებთან საქართველოს ხელისუფლებას აღარ ჰქონია.

საქართველოს მაჰმადიანი მოსახლეობა. რუსეთის ბოლშევიკური პრესის ფლაგმანებს მხედველობიდან არ გამოორჩენიათ საქართველოს მოსახლეობის ის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელსაც განსხვავებული რელიგიური აღმსარებლობა – მაჰმადიანური სარწმუნოება ჰქონდათ. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მათ შესახებ ინფორმაცია ძირითადად 1919 წლიდან ჩნდება. ეს იმით უნდა აიხსნას, ალბათ, რომ ეს მხარე ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულებით ჯერ თურქეთის მიერ იყო ოკუპირებული, ხოლო შემდეგ – საკმაოდ დიდხანს (1920 წლის ზაფხულამდე) მას ინგლისის საექსპედიციო კორპუსი აკონტროლებდა.

პირველივე ინფორმაცია მეტად საყურადღებოა. გაზეთ „იზვესტიას“ კორესპონდენტი, ვინმე მოსკოვსკი აღნიშნავს, რომ საქართველოში „მიმდინარეობდა ნაციონალური დაპირისპირება ქართველებს, სომეხებს, თათრებს შორის“. და ამ კონტექსტში კორესპონდენტი წინ წამოწევს ერთ საყურადღებო გარემოებას: „ახალქალაქი და ახალციხე ძირძველი ქართული მიწებია. დიახ, ეს ასეა, მაგრამ ახალქალაქში მეტი სომეხია, ვიდრე ქართველი, ხოლო ახალციხეში ქართველები – მუსლიმანები არიან, რომლებიც თათრების შეურაცხყოფაა, რომ მათ ქართველი დაუძახო. აი ფაქტი, 1918 წლის დასაწყისში ამიერკავკასიის კომისარიატის წარმომადგენელს ახალციხის მაზრაში ქართველმა მუსლიმანებმა არ დართეს ქართულად ლაპარაკის უფლება, მას უნდა ესაუბრა რუსულად და მათთვის გადაეთარგმნათ თურქულად. ასევე ეპყრობიან ქართველებს აჭარლები. რამდენიმე საუკუნის წინ მათ მიიღეს მუსლიმანობა, რამაც ისინი ფეოდალური ვალდებულებებისაგან გაანთავისუფლა. ამისათვის ისინი თავისი რელიგიის ერთგულები არიან“.

უფრო მოგვიანებით, 1920 წლის 12 ოქტომბერს გაზეთი „პრავდა“ იტყობინებოდა, რომ „აჯანყებამ ბათუმსა და

აჭარაში საქართველოს წინააღმდეგ სამოქალაქო ომის ფორმა მიიღო და ენთუზიაზმით ადანტებს მუსლიმან აჭარლებს“. უკვე 1921 წლის თებერვლის ტრაგიკული მოვლენების წინ, იანვარს „იზუესტია“ ატყობინებდა მკითხველს, რომ „ბათუმში იფეთქა არეულობამ“.

მოდით აქაც გაეარკვიოთ: რა არის ტეშმარიტება და რა – დეზინფორმაცია.

მაჰმადიანი მოსახლეობა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მცხოვრებთა მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენდა. თავისებურება ის იყო, რომ ამ მოსახლეობის ძალიან დიდ ნაწილზე საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების პერიოდისათვის არ ვრცელდებოდა თბილისის ძალაუფლება – თითქმის მთელი სამუსლიმანო საქართველო თურქების მიერ იყო ოკუპირებული. მათ ძალმომრეობის გამოყენებით მოახერხეს ბათუმის ოლქში რეფერენდუმის ჩატარება, რომელიც თურქეთისათვის სასარგებლოდ ჩაითვადა. თურქეთის ემისრები მაჰმადიან ქართველებში ავრცელებდნენ ანტიქართულ განწყობილებებს. უფრო რთულად იყო ვითარება ახალციხეში, ართვინის, კოლა-არტაანის მხარეში, სადაც თურქეთის პროპაგანდას ბევრი მაჰმადიანი ქართველიც (ეროვნულცნობიერება დაკარგულები) აჰყვა. უნდა აღინიშნოს, რომ თურქეთის ძალადობრივმა მეთოდებმა ამ ოკუპირებულ მხარეში გამოიწვია რუსეთის საგარეო საკმეთა კომისრის – გ. ჩიჩერინის 1918 წლის სექტემბრის საპროტესტო ნოტა, რომელშიც დაგმობილია ოლქში თურქების მიერ ჩატარებული რეფერენდუმის დროს ჩადენილი ძალადობა და რეფერენდუმის კანონიერება ეჭვის ქვეშ არის დაყენებული. ამ დოკუმენტს თავისი ისტორიული მნიშვნელობა დღესაც არ დაუკარგავს.³⁹

ჩვენი აზრით, ეს ძირძველი ქართული ტერიტორიები, რომელიც მეფის რუსეთმა თურქეთს XIX საუკუნის წარმა-

ტებული ომების საფუძველზე წაართვა და თავის იმპერიას შეუერთა, საქართველოს მიერ დიდი ხნის დაკარგული იყო. მისი დაბრუნება საქართველოსათვის დიდი მნიშვნელობის ისტორიული მოვლენაა და ამ დაბრუნებაში ქართულმა მილიციამ გარკვეული როლიც შეასრულა, მაგრამ უნდა გვახსოვდეს (ამას ხშირად ივიწყებენ), რომ ეს ტერიტორიები რუსეთმა არა საქართველოს (ასეთი რამ XIX საუკუნის ბოლოს იურიდიულად არ არსებობდა), არამედ საკუთარ იმპერიას, კავკასიის სამეფისნაცვლოს შემოუერთა და ყველანაირად ცდილობდა იქ საბოლოოდ აღმოეფხვრა პროქართული განწყობილება, რაც ისედაც შესუსტებული იყო თურქეთის მხრიდან აქტიური სოციალურ-ეკონომიკური და რელიგიური პოლიტიკის გატარების შედეგად.

ამ ახლადშემოერთებულ ტერიტორიებზე მეტად რთული სოციალურ-ეკონომიკური, რელიგიური, ეთნიკური და პოლიტიკური ვითარება იყო. რუსეთის ადმინისტრაცია ყოველმხრივ აფერხებდა ქართველი პატრიოტების მცდელობას ამ კუთხეში აეღორძინებინათ ქართული ცნობიერება. რუსეთის სინოდის ერთი გავლენიანი წარმომადგენელი აშკარად აცხადებდა: „რაც შეეხება ქართველთა მონდომებას, რომ ამ მხარეში ქართული მართლმადიდებლობა გაძლიერდეს, ეს ჩვენთვის არ არის მისაღები და მათ ამაში ხელი უნდა შეეუშალოთ, რადგან ქართველები ნაციონალისტები არიან და ისინი დაიწყებენ ამ ახალ შემოერთებულ მხარეში ნაციონალისტური იდეების ქადაგებას და ეს კი ჩვენთვის სახიფათოა“⁴⁰.

რუსეთის მცდელობასთან ერთად, ქართველთა ერთიანობის წინააღმდეგი იყო მაჰმადის რჯული, შარიათი, მაჰმადიანური ყოფა და ტრადიციები. სამართლიანად შენიშნავს დიდი ქართველი მამულიშვილი მ. აბაშიძე: „ჩვენ მიზნად დავისახეთ ქართველი მუსლიმანების ნაწილში შეგვეტანა ეროვნული ცნობიერება, რაც უკიდურესად გაძნე-

ღებულის იყო და ჩვენთვის არც თუ მთლიანად უხიფათო, რადგან... სიტყვა „ქართველი“ ჩვენი მუსლიმანებისათვის იყო ქრისტიანობის სინონიმი... ჩვენმა პირველმა გამოსვლებმა ამ მიმართულებით განიცადა დიდი მარცხი“⁴¹.

სამუსლიმანო საქართველოში ეს სირთულეები, როგორც აღინიშნა, რელიგიური განსხვავებებით იყო ნაკარნახევი და ისიც გასათვალისწინებელია მაჰმადიანი ქართველების გარკვეულ ნაწილს ეროვნულ ცნობიერებასთან ერთად დაკარგული ჰქონდა ეროვნული – ქართული ენა (მაგალითად. მესხეთ-ჯავახეთში), რაც კიდევ უფრო აძნელებდა მათთან მუშაობას, მხოლოდ მაჰმადიანი ქართველების გარკვეულ ჯგუფს ჰქონდა შემორჩენილი სამეტყველო ქართული ენა. ასეთი ვითარება სამუსლიმანო საქართველოს მაჰმადიან მოსახლეობას იმუამად უფრო თურქეთისკენ ორიენტირებულს ხდიდა, რაც სერიოზულ პრობლემებს უქმნიდა თბილისს.

მდგომარეობას კიდევ უფრო ძაბავდა ბათუმის ოლქის განსაკუთრებული გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა, ბაქო-ბათუმის ნავთობსადენი (იმუამად მსოფლიოში ნავთობის მოპოვების 40 პროცენტი ბაქოზე მოდიოდა), რომელიც ყველა ჯურის იმპერიალისტს იზიდავდა და მის ხელში ჩაგდებას ლაშობდა. აქ ეკონომიკური ინტერესები ჰქონდა დასავლეთ ევროპელ კაპიტალისტებს (როტშილდს, ნობელს), რუს და სომეხ საქმოსნებს, თურქეთის სახელმწიფოს და ა.შ. ყველა ამ არსებულ თუ შესაძლო პატრონს ბათუმის ოლქში თავისი აგენტურული ქსელი ჰქონდა და მოსახლეობაში გავლენის მოპოვებას, საკუთარი ინტერესების რეალიზებას ცდილობდა. ასე იყო რუსეთის იმპერიის არსებობის პერიოდში. ეს გეოსტრატეგიული ინტერესები კიდევ უფრო გამწვავდა პირველი მსოფლიო ომისა და რუსეთის იმპერიის დაშლის, სამოქალაქო ომის ესკალაციის პარალელურად.

ბათუმის ოლქში პროთურქული პოლიტიკური პარტია „სედაი მილეთი“, რუსული სათვისტომო, პროაზერბაიჯანული და პროსომხური პოლიტიკური ძალები ცდილობდნენ ეს მნიშვნელოვანი გეოსტრატეგიული რეგიონი საკუთარი სახელმწიფოს იურისდიქციისათვის დაექვემდებარებინათ.

იმპერიალისტურ ომში გერმანიის დამარცხებისა და ბათუმის ოლქის ინგლისის მიერ ოკუპაციის შემდეგ, სერიოზული პრობლემები შეიქმნა სამცხე-ჯავახეთშიც. 1919 წლის თებერვალში ეს ტერიტორია შევიდა დასავლეთ ამიერკავკასიის „სახელმწიფოში“, რომლის ცენტრი გახდა ყარსი. ამ ხელოვნური სახელმწიფო გაერთიანების მიზანი იყო მაჰმადიანი მოსახლეობის გაერთიანების საფუძველზე შეექმნა თურქეთზე დამოკიდებული ბუფერული სახელმწიფო. ამ, აშკარად ანტიქართული სახელმწიფოს ლიდერი იყო სერეერ ბეგ-ათაბაგი (ჯაყელი). ის თავის პროკლამაციებში მოუწოდებდა ქართველ მაჰმადიანებს არ ჩაებარებინათ საქართველოს მთავრობისათვის იარაღი, არ მიეღოთ მონაწილეობა დამფუძნებელი კრების არჩევნებში და ა.შ.⁴²

ამ ხელოვნური სახელმწიფო გაერთიანების აგიტაციონური სარგებლობდნენ რეგიონში შექმნილი ვითარებით, დადიოდნენ სოფელ-სოფელ და პროთურქულ, ანტიქართულ რეზოლუციებს აღებინებდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას.

უნდა აღინიშნოს, რომ იმაყმად ადგილობრივი მაჰმადიანი მოსახლეობა გამოირჩეოდა დაბალი კულტურულ-საყოფაცხოვრებო დონით, რელიგიური ფანატიზმით, პოლიტიკური უმწიფრობით, რის გამოც ხშირად ხდებოდა, რომ ერთსა და იმავე სოფელში იღებდნენ სხვადასხვა შინაარსის, პოლიტიკური ორიენტაციის ამსახველ რეზოლუციას: ხან პროთურქულს, ხან პროაზერბაიჯანულს, ხანაც პროქართულს. ამ მოვლენის ტიპური მაგალითია ქობულეთის მცხოვრებთა შეკრების გადაწყვეტილება. იმაყმად იქ ძალი-

ან აქტიურობდა ასერბაიჯანის ბურჟუაზიული სახელმწიფოს აგენტურა, რომელმაც მოახერხა ადგილობრივი მოსახლეობის თაყვრილობის მოწყობა. კრებამ მიიღო შემდეგი რეზოლუცია: 1. ჩვენ უნდა განვახორციელოთ ცხოვრებაში ვილსონის (აშშ პრეზიდენტი – ა.დ.) პრინციპების მიხედვით თვითგამორკევეის უფლება...; 2. ჩვენ პროტესტს ეუცხადებთ საქართველოს მთავრობას, რომელიც პრეტენზიებს აცხადებს ბათუმზე და ბათუმის ოლქზე; 3. ჩვენი ხალხის უმრავლესობის მტკიცე გადაწყვეტილებაა, რათა შეიქმნას ჩვენი ოლქისაგან სახელმწიფო აჭარისტანი, რომელშიც შევა ბათუმიც...⁴³

მაჰმადიან ქართველებში ძალიან პოპულარული იყო „ფართო ავტონომიის“ იდეა⁴⁴. მისი ავტორი და დამცველი იყო მ. აბაშიძეც, რომელმაც მოახერხა და 1919 წლის აგვისტოში შეიკრიბა მაჰმადიანი ქართველების ავტორიტეტული წარმომადგენლების სხდომა, რომლის დადგენილებაში არის გამოთქმული გადაწყვეტილება საქართველოსთან ფართო ავტონომიის საფუძველზე ბათუმის ოლქის შეერთების შესახებ. კრებას 85 დელეგატი ესწრებოდა, აქედან 40-მა ხელი არ მოაწერა ამ დადგენილებას⁴⁴. ქართულ ისტორიოგრაფიაში არ არის ერთი აზრი ამ კრების ლეგიტიმურობის შესახებ⁴⁵.

აღსანიშნავია, რომ მ. აბაშიძემ კრების გადაწყვეტილების საფუძველზე სპეციალური წერილით მიმართა დიდი ბრიტანეთის კონსულს თბილისში ი. უორდროპს და მოითხოვა ბათუმის ოლქის საქართველოს იურისდიქციაში დაბრუნება⁴⁶. მაგრამ ინგლისის, და საერთოდ „ანტანტის“ პოზიცია ბათუმის საკითხში პრორუსული იყო. პირველ მსოფლიო ომში გამარჯვებულები იმედოვნებდნენ, რომ რუსეთში მალე აღდგებოდა ლეგიტიმური ხელისუფლება და ამიერკავკასიას რუსეთის შემადგენლობაში მოიაზრებდნენ (არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ იმუამად ინგლისიც და

საფრანგეთიც უზარმაზარ კოლონიურ იმპერიებს ფლობდნენ და მათ დაშლა-დაქუცმაცებას არ აპირებდნენ).

ინგლისის ამ პოზიციის გამო ბათუმის ოლქში ჩინებული პირობები შეექმნათ რუსეთის ერთიანი იმპერიის აღდგენის მსურველებს. იმჟამინდელი ქართული პრესა იმაზეც ამახვილებდა ყურადღებას, რომ ბათუმის ინგლისურ ადმინისტრაციაში განსაკუთრებით მოუხშირეს სტუმრობა აზერბაიჯანელმა ემისრებმა. რომლებიც ეკონომიკური მოსაზრებებით (ბაქო-ბათუმის ნავსადგური), რელიგიური ფაქტორით და ა.შ. ასაბუთებდნენ ამ კუთხის აზერბაიჯანისათვის გადაცემის აუცილებლობას⁴⁷.

საქართველოს ამ ისტორიულ მიწაზე სერიოზულ პრეტენზიას აცხადებდა სომხეთის ახლადშექმნილი სახელმწიფო, რომელსაც სურდა შავ ზღვაზე გასასვლელი.

ამ რთულ ვითარებაში საქართველოს დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ მხარი დაუჭირა მ. აბაშიძის პოლიტიკურ დაჯგუფებას, მაგრამ მაინცდამაინც არ მოსწონდა „ფართო ავტონომიის“ აბაშიძისეული პროექტი, რადგან ეს ძირეულად ეწინააღმდეგებოდა მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატების ეროვნულ პროგრამასა და პრაქტიკას. ჩვენი აზრით, სწორედ ამიტომაც გაჭიანურდა მ. აბაშიძის პროექტზე მუშაობა, რითაც საქართველოს მთავრობამ მ. აბაშიძის კრიტიკა დაიმსახურა⁴⁸.

რეგიონში ვითარება კიდევ უფრო დაიძაბა, როცა 1920 წლის ზაფხულში ინგლისი იძულებული გახდა დაეტოვებინა ეს კუთხე და ტერიტორია საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას გადასცა. ქართული ჯარი ბათუმში შევიდა. ადგილობრივ მოსახლეობაში გაერთიანების გამო ეიფორია ძალიან მაღე შეიცვალა იმედგაცრუებით. ამაზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულია შეხედულება⁴⁹.

საქმე იმაშია, რომ დაპირების მიუხედავად საქართველოს ხელისუფლება ოლქისათვის „ფართო ავტონომიის“

მიცემას იმ ეტაპზე აღარ ეარაუდობდა. აჭარის უმაღლესი კომისარი ბ. ჩხიკეიშვილი საჯაროდ აცხადებდა, რომ „არ ეთელი საჭიროდ ამ საკითხის გადაჭრას, რადგან ეს მისთვის მიუღებელი იყო“. ბათუმის საქალაქო საბჭოში დეპუტატი კ. გოგოლაძე უმტკიცებდა აჭარელ დეპუტატებს, რომ ავტონომიის საკითხის დაყენება ნაადრეულია⁵⁰. თვითონ ოფიციალურად, გაზეთი „ერთობაც“ აღნიშნავდა, რომ „არსებულ პირობებში ოლქში შესაძლებელია მხოლოდ საგანგებო მართვა-გამგეობის შეყარდება სამხედრო წესებთან...“⁵¹.

საქართველოს ხელისუფლების ორტოფობამ, დაპირების გადაცადებამ ახალი ძალები შემატა რეგიონში ანტიქართულ პროპაგანდას, დაიწყო საუბარი ბათუმის ოლქის თურქეთთან შეერთებაზე, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, არსებობდა დამოუკიდებელი აჭარისტანის სახელმწიფოს შექმნის იდეაც. აჭარაში დაფიქსირდა საუბარი: „ქართული ხელისუფლება მატყუარაა, რადგან ის ხალხს დაპირდა ავტონომიას და არაფერი არ გაუკეთებია“. იყო ასეთი საუბარიც, რომ „მათთვის მიუღებელია გურჯების ხელისუფლება, რადგან ის არამამამდიანურია“. ზოგი იმასაც ამბობდა, რომ „ოსმალეთი კელავ შემოიერთებს ჩვენს მხარეს. ის გურჯებივით ხალხს კი არ მოატყუებს, არამედ შეუსრულებს იმას, რასაც დაპირდა, მხედველობაში მაქვს ჩვენი მხარისათვის ნამდვილი ავტონომიის მინიჭება“. „ოსმალეთის ჯარები მალე ბათუმში შემოვლენ და ჩვენი კუთხე კელავ ჩვენ თანამოქმედებს შეუერთდება“⁵².

ვითარება ბათუმსა და მის ოლქში რომ იყო დაძაბული, ფეთქებადი – ამის შესახებ ხელისუფლების ყურადღებას ამახვილებდა დამყუძნებელი კრების წევრი პ. გელეიშვილიც: „ამ ოლქში, რა თქმა უნდა ბათუმის გამოკლებით, არც ერთი ახალი მომხრე და მოყვარე ჩვენი ქვეყნისა, არ შეგვიძენია და რაცა გვეყავდა, სულ საერთოდ მოგ-

ვიმდურებია და მტრისა და მოწინააღმდეგის ბანაკში გადაგვირეკია“⁵³.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, აშკარაა, რომ რუსეთის კომუნისტურ პრესაში გამოთქმული მოსაზრებები საშუალოდ საქართველოში შექმნილი მდგომარეობის შესახებ გარკვეულწილად ასახავს იმ დამაბულობას, რაც არსებობდა რეგიონში.

ხაზგასმით გვინდა აღვნიშნოთ, რომ კომუნისტური რუსეთის პრესაში იმ წლებში საქართველოს შესახებ საერთოდ მეტად ხშირ და ფაქტოლოგიური მასალით მდიდარ ინფორმაციებში აშკარად შესამჩნევია საქართველოში მცხოვრები რუსების შესახებ ინფორმაციის ნაკლებობა. არ შეიძლება ეს ვითარება აიხსნას მხოლოდ იმით, რომ რუსები დემოკრატიული საქართველოს არსებობის წლებში აშკარად არ დაპირისპირებიან საქართველოს ხელისუფლებას, არ აჯანყებულან და ლოდინის პოზიციას ინარჩუნებდნენ. გაზეთი „პრავდა“ 1918 წლის ზაფხულში აქვეყნებს ინფორმაციას, რომ „საქართველოს რკინიგზების რუსმა მოსამსახურეებმა მიიღეს რეზოლუცია, რომელშიც ამიერკავკასიის ახლადშექმნილი სახელმწიფოების ხელმძღვანელებს შეახსენებდნენ, რომ მათთვის შეურაცხყოფელია მონაწილეობა მიიღონ ისეთ ქმედებებში, რაც მიმართული იქნება რუსეთის რესპუბლიკის წინააღმდეგ“. ამასთან ისინი იმუქრობდნენ კიდევ – წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი მოახდენდნენ ამ რკინიგზების ლიკვიდაციას, რადგან ეს რკინიგზა, მათი აზრით, რუსეთის სახელმწიფოს ქონებას წარმოადგენდა⁵⁴. ამ მოკლე ინფორმაციის შემდეგ იგივე პრავდა“ ბეჭდავს ინფორმაციას, რომ თბილისში დაიხურა ესერების გაზეთი „ტრუდავოე ზნამია“. სხვა, რამდენადმე საყურადღებო ინფორმაცია საქართველოში მცხოვრები რუსების შესახებ რუსულ კომუნისტურ პრესაში არ იძებნება.

რა შეიძლება ამასთან დაკავშირებით ითქვას.

რუსები – რუსეთის იმპერიის გაბატონებული და პრივილეგირებული ერი, რომელიც გაჯერებული იყო იმპერიული აზროვნებით (ალბათ, მცირე გამოწვევის გარდა: სოციალ-დემოკრატიული და ინტელიგენციის გარკვეული ნაწილი), ისინი მუდამ „ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის“ იდეის დამცველები და ცხოვრებაში გამტარებელნი იყვნენ. საქართველოში, რა თქმა უნდა, იყვნენ სოციალ-დემოკრატიული შეხედულებების მქონე რუსი მუშები, ინტელიგენციის ცალკეული წარმომადგენლები, მაგრამ საქართველოში უფრო მეტი იყვნენ რუსი ჩინოვნიკები, ოფიცრები, პოლიციისა და სპეცსამსახურების თანამშრომლები. ისინი ძირითადად უარყოფითად შეხედნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას და განსაკუთრებით უმაცოფილონი იყვნენ მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატების პოლიტიკით. რატომ?

როგორც ზემოთ არაერთხელ აღვნიშნეთ, საქართველოს მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატია 1917 წლის ოქტომბრის გადატრიალებამდე მტკიცედ იცავდა რუსეთის სახელმწიფოს ერთიანობას – არა რომანოვებისათვის, არამედ პროლეტარიატის საერთაშორისო ინტერესებიდან გამომდინარე. ჩვენ ვვარაუდობთ, რომ როცა 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, კავკასიის მეფისნაცვალმა, დიდმა მთავარმა ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძემ სასახლეში ერთ-ერთი პირელები ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატების ლიდერებიც დაიბარა, სწორედ იმით უნდა აიხსნას, რომ იმედოვნებდა – ისინი რუსეთის სახელმწიფოს არ დაანგრევდნენ. ეს იმედი მას, მართლაც, გაუმაღლდა. ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები აქტიურად მონაწილეობდნენ „ახალი რუსეთის“ მშენებლობაში და დროებით მთავრობაშიც კი შევიდნენ (ირაკლი წერეთელი), ხელმძღვანელობდნენ პეტროგრადის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოსაც (კარლო ჩხეიძე) და ა.შ.

მაგრამ ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ კავკასიაში და საერთოდ რუსეთში შექმნილმა პოლიტიკურმა და სამხედრო ვითარებამ საქართველოს მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიას სულ სხვა მიზანი – დამოუკიდებელი საქართველოს მშენებლობა დააკისრა და მათ ეს ნაბიჯი გადადგეს: როგორც აღინიშნა, ჯერ ამიერკავკასია ჩამოაცილეს რუსეთს, შემდეგ საქართველო გამიჯნეს დანარჩენი რესპუბლიკებისაგან. ამ პოლიტიკურმა ნაბიჯმა საქართველოში მცხოვრები ბევრი რუსის აშკარა თუ ფარული უკმაყოფილება გამოიწვია. თბილისში შეიმჩნეოდა რუს მოსახლეობაში საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებასთან დაკავშირებით ირონიით გაჟღენთილი სარკასტული საუბრები. მაგალითად, თბილისის სახაზინო თეატრის კომისარმა მთავრობასთან დაასმინა რუსი მომღერლების ჯგუფი, რომლებიც არაკორექტულად საუბრობდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობისა და მისი ლიდერების შესახებ⁵⁵. მომღერლები სასამართლოს სანქციის გარეშე დააპატიმრეს, რამაც თბილისის თეატრალურ წრეებში უკმაყოფილება გამოიწვია. სცენის მუშაკთა პროფკავშირმა გააპროტესტა ეს არადემოკრატიული აქტი და მოითხოვა მათი დაუყოვნებლად გათავისუფლება⁵⁶.

ქართველმა მილიციელმა რევოლუციური მეთოდით – სასამართლოს გარეშე დააპატიმრა რუსი მოქალაქე, რომელიც თავის სახლის ეზოში მღეროდა „ბოჟე ცარია ხრანი!“⁵⁷ ასეთი ქმედება ყოველად დაუშვებელია დემოკრატიული ქვეყნისათვის.

ფაქტები ადასტურებენ, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების პირველსავე დღეებში საქართველოს ოფიციალურ ხელისუფლებას სერიოზულად გაურთულდა საქმე რუსების დიასპორასთან. ის იძულებული გახდა დაეხურა რუსულენოვანი გაზეთები, ზოგი რამდენიმე თვით, ზოგი – საერთოდ. მათ ხელისუფლება „კონ-

ტრრევოლუციური იდეების პროპაგანდას“ აბრალებდა. დამოუკიდებლობის გამოცხადების პირველსავე დღეებში დაიხურა რუსული გამოცემები: „ზნამია ტრუდა“, „ვოზროუდენიე“ და ა.შ.⁵⁸ უნდა აღინიშნოს, რომ „ზნამია ტრუდა“ (ესერების გაზეთი) დახურეს იმის გამო, რომ გაზეთმა გამოაქვეყნა სტატია „К объявлению независимости Грузии“, რომელშიც ქართველ მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებს შეახსენებდნენ იმ ფიცს, რომელსაც ისინი უცხადებდნენ პროლეტარიატის საერთაშორისო ერთობას და რუსეთის სახელმწიფოს დემოკრატიული ძალების მთლიანობას სულ რამდენიმე თვის წინ, რაც, სტატიის ავტორების აზრით, ქართველმა მენშევიკებმა დაივიწყეს, წამოეგნენ „ნაციონალისტურ განწყობილებას“ და შექმნეს ამიერკავკასიაში ანარქიის საფრთხე.

რუსების დიასპორის აშკარა დაპირისპირება და უკმაყოფილება საქართველოს ხელისუფლების მიმართ ძალიან მალე შეიცვალა „ლოდინის პოზიციით“, როცა შეიქმნა „რუსების ეროვნული საბჭო“ და ცხოვრება შედარებით ნორმალურ კალაპოტში ჩადგა. ამ ორგანიზაციას შეფარებული რუსები ხან დენიკინის თეთრგვარდიელებს ელოდნენ, ხან ინგლისელების შემოსეულას, ხანაც ბოლშევიკური რუსეთის ჯარებს.

ამრიგად, რუსეთის კომუნისტურ პრესას ჰქონდა საშუალება (მასალა) გამოეყენებინა საქართველოში რუსეთის დიასპორის საპროტესტო განწყობილება უფრო აქტიურად, ის სათანადოდ აესახა კიდევ, მაგრამ მან ეს არ გააკეთა. რატომ?

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ეს „სინუმე“, ეს მოჩვენებითი „უყურადღებობა“ საქართველოში მცხოვრები რუსი ეთნოსის წარმომადგენლებით შეიძლება აიხსნას, არა კომუნისტური რუსეთის ინდიფერენტობით თავისი თანამემამულეების მიმართ, არამედ სურვილით – მიკერძოებაში არ დას-

დოს ბრალი მკითხველმა იმ დროს, როცა არის სხვა მასალა, მათთვის უფრო საჭირო, რასაც კომუნისტური რუსეთის იდეოლოგიები ჩინებულად იყენებდნენ საქართველოს დემოკრატიული სახელმწიფოს წინააღმდეგ – სომხების, აფხაზების, ოსების პერმანენტული გამოსვლები და აჯანყებები, მაჰმადიანი მოსახლეობის „ჩაგვრისა და შევიწროების“ მაგალითები. რუსი კორესპონდენტებისათვის (და უფრო მეტად რუსეთის კომუნისტური პარტიის იდეოლოგიებისათვის) უფრო მისაღები იყო, რომ მსოფლიოს თვალში („პრავდას“ და „იზვესტიას“ იმჟამად ინტერესით ეცნობოდნენ დასავლეთში) რუსი კომუნისტები ყოფილიყვნენ „ჩაგრული ერების“ ინტერესების დამცველები, რომლებსაც უფრო აწუხებთ აფხაზების, სომხების, ოსების გასაჭირი „ბურჟუაზიულ საქართველოში“.

რუსეთის კომუნისტური პრესის მუშაკებს მხედველობიდან არ გამორჩენიათ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების მიერ საეროვნებათაშორისო პრობლემების მოსაწესრიგებლად შექმნილი ისეთი უჯრედის საქმიანობა, როგორიცაა „ეროვნული საბჭოები“. საქართველოში, მართლაც, არსებობდნენ ეროვნული საბჭოები: სომხების, მაჰმადიანი ქართველების, ოსების, აფხაზების, აისორების და ა.შ. აი რას წერდნენ მათ შესახებ რუსული გაზეთები. უკვე 1918 წლის 20 მარტს გაზეთი „პრავდა“ აქვეყნებს ინფორმაციას, რომ „ეროვნული ჯგუფების კოალიციისათვის კლასებს შიგნით ჟორდანიას მეთაურობით იქმნება ეროვნული საბჭოები ქართული, თათრული, სომხური...“ რუსი კორესპონდენტების მახვილ თვალს არც „საბჭოებში“ არსებული პრობლემები გამოპარვია: „თბილისში დაშლილად გამოცხადდა აზერბაიჯანის ნაციონალური საბჭო, რომელსაც ჯერ კიდევ ადრე გამოეყო ფრაქცია გუმეთი (ახლო ბოლშევიკებთან) და მუსლიმანთა სოციალისტური ბლოკი“. არის ასეთი ინფორმაცია: „საქარ-

თველოს შეიარაღებულმა ძალებმა ალყა შემოარტყეს სომეხთა საოლქო საბჭოს და მოახდინა ჩხრეკა. მოითხოვედნენ იარაღის გადაცემას“.

რა თქმა უნდა, ეს ფრაგმენტალური ცნობები მკითხველს ვერ შეუქმნის სრულ წარმოდგენას მოვლენაზე, „ეროვნულ საბჭოებზე“, მის ფუნქციურ დანიშნულებაზე დემოკრატიული საქართველოს პირობებში და იმ სერიოზულ პრობლემებზეც, რაც ამ ორგანიზაციების ფუნქციონირებამ გამოიწვია საქართველოში.

ეს პრობლემა მოითხოვს განმარტებას. თებერვლის რევოლუციის შემდეგ, ისარგებლეს რა თავისი პოლიტიკური ზეგავლენით, მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებმა მთელი რუსეთის მასშტაბით, მათ შორის ამიერკავკასიაშიც, ხელი შეუწევეს ეროვნული საბჭოების შექმნას. მათი მტკიცე რწმენით, ეს საბჭოები ერთიანი სახელმწიფოს შიგნით უზრუნველყოფდნენ ერის (სადაც უნდა ეცხოვრა მას) ეროვნული და კულტურულ-საგანმანათლებლო ინტერესების დაცვას.

ძალიან ნიშანდობლივია, რომ საქართველოს ეროვნული საბჭოც სწორედ ამ მიზნით შეიქმნა და მოგვიანებით ფაქტობრივ-პარლამენტად გადაკეთდა.

როგორც აღინიშნა, 1917 წლის თებერვალ-დეკემბრის პერიოდში საქართველოს მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატია კვლავ იდგა რუსეთის რევოლუციაში პროლეტარული პარტიების ერთიანობის თვალსაზრისზე, წინააღმდეგი იყო სეპარატიზმისა და ეროვნულ საბჭოებს ანიჭებდნენ მხოლოდ უფლებას ყოფილიყვნენ ექსტერიტორიული ორგანიზაციები, რომლებიც მხოლოდ კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობას გასწევდნენ და დაიცავდნენ თავის ერის წარმომადგენლების ინტერესებს რუსეთის ერთიანი სახელმწიფოს ნებისმიერ კუთხეში.

ოქტომბრის გადატრიალებამ, ბოლშევიკების მიერ ძალაუფლების უზურპაციამ და მათ მიერ დამყუდნებული კრების გარეკვამ, ამიერკავკასიაში შექმნილმა პოლიტიკურმა და სამხედრო ვითარებამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აიძულა ქართველი სოციალ-დემოკრატები (რომლებიც ვითარების გამო ხელისუფლების სათავეში აღმოჩნდნენ) სწორედ საქართველოს ეროვნული საბჭოს საფუძველზე გამოეცხადებინათ საქართველოს დამოუკიდებლობა, რაც მათ ძალიან არ უნდოდათ.

ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები თვლიდნენ, რომ ეროვნული (ნაციონალური) საბჭოების შექმნა ეროვნული საკითხის მოწესრიგების აპრობირებული და საუკეთესო ფორმა იყო. „ეროვნული კონგრესები“, „ეროვნული სეიმები“, „ეროვნული საბჭოები“ – ეს ავსტრია-უნგრეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მიგნება იყო და მის საფუძველზე ცდილობდნენ ეროვნული საკითხის გადაჭრას ამ მრავალეროვან იმპერიაში. ეს პროგრამა მოსწონდათ ქართველ მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებსაც და ის საქართველოში საეროვნებათაშორისო ურთიერთობის გადაჭრის საშუალებად გამოიყენეს.

მაგრამ ის, რომ ეროვნული საბჭო ზრუნავს „საკუთარი ერის“ პრობლემების გადასაწყვეტად, საქართველოს სინამდვილეში ნონსენსია და აშკარად მიუთითებს მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიის ეროვნული პროგრამის ნაკლოვანებებზე, რომლის აღიარებაც, ფაქტების მიუხედავად, პარტიის ლიდერებსა და იდეოლოგებს არ უნდოდათ. ამის შესახებ მოკლედ...

როცა რუსეთის უკიდუგანო იმპერიაში შეიქმნებოდა „ქართველების ეროვნული საბჭო“, ის გააკონტროლებდა და შექმნიდა ხელსაყრელ პირობებს ყველა ქართველის კულტურულ-საგანმანათლებლო თუ სხვა ყოველდღიური საკითხის მოსაწყესრიგებლად, სადაც უნდა ეცხოვრა მას –

იქნებოდა ეს შორეული აღმოსავლეთი, პეტროგრადი, ქუთაისი თუ ბაქო. ეს გარკვეულწილად სამართლიანი გადაწყვეტილება იყო. ასევე „სომეხთა ეროვნულ საბჭოს“ უნდა ეზრუნა ოდესელი, მოსკოველი, თბილისელი, ერევნელი და სხვა ტერიტორიებზე მცხოვრები სომხების კულტურულ-საგანმანათლებლო მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, მას უნდა გაეერთიანებინა მთელი სომხობა.

მაგრამ ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ, როცა რადიკალურად შეიცვალა კონკრეტულ-ისტორიული ვითარება, „ეროვნული საბჭოების“ ფუნქციები კვლავ ძველებური დარჩა (ე.ი. ერის ინტერესების გამოხატვა), რაც რეალური საფრთხის შემცველი იყო, რადგან დაშლილ იმპერიის ნაწილში – საქართველოში უკვე საბჭოების უფლებები და ამოცანები ერცელდებოდა „ჩამოტეხილ ერებს“ ანუ დიასპორაზე, რომელიც მხოლოდ მცირე ნაწილი იყო ერისა. ასეთ შემთხვევაში ასეთ „ჩამოტეხილ ერებს“ არ შეიძლება ობიექტურად ისეთივე სურვილები და ამოცანები ჰქონოდათ, როგორიც ჰქონდა მთელ ერს.

აქედან გამომდინარე, საქართველოში დარჩა „ჩამოტეხილი ერების“ საბჭოები, რომელთაც ჰქონდათ საქართველოს „ეროვნული საბჭოს“ გამოცდილება, რომელმაც სახელმწიფოს პარლამენტის ფუნქცია შეიძინა და ამავე დროს ჰქონდათ იგივე უფლებები და მიზნები, რაც ჰქონდა რუსეთის ერთიანი სახელმწიფოს დაშლამდე: უნდა ეხელმძღვანელათ ერის კულტურულ-საგანმანათლებლო მოთხოვნებისათვის, ყოფილიყვნენ საკუთარი „ერების“ წარმომადგენლები ცენტრალურ ხელისუფლებაში. ეს კიდევ უფრო სერიოზული საფრთხის შემცველი იყო. ჩვენი აზრით, მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიას უნდა გადაესინაჯა თავისი დამოკიდებულება „ეროვნული საბჭოებისადმი“, ან უნდა გაეუქმებინა ისინი, ან უნდა შეეზღუდა მისი უფლებამოსილება. მაგრამ ეს არ გაკეთდა.

„ნაციონალურმა საბჭოებმა“ რომ ძალიან მალე შეეუბნეს პრობლემები საქართველოს ხელისუფლებას, ეს ძალიან მალე გამოჩნდა...

ხელისუფლების ორიენტაცია „ნაციონალური საბჭოებისადმი“ დიდხანს არ შეცვლილა. 1919 წლის აგვისტოშიც შეიქმნა ახალი – ასირიელების ნაციონალური საბჭო. დემოკრატიული საქართველოს არსებობის პირობებში მოხდარუსული, სომხური ნაციონალური საბჭოების რამდენჯერმე გადარჩევა, გარკვეული ორგანიზაციული პრობლემები ჰქონდა ასირიელთა ეროვნულ საბჭოს⁵⁹.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ საქართველოში „ეროვნული საბჭოების“ არსებობამ არ გაამართლა. ის საქართველოს პოლიტიკური სისტემის მეხუთე, უსარგებლო ბორბალი გახდა და მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი საქართველოში მცხოვრები ეთნოსების დაპირისპირებას, კონფლიქტებს, ეთნიკურ ომებს.

„ეროვნულ საბჭოებში“ რომ საქმე საგანგაშოდ იყო, ამას ოფიციალურად გრძნობდა. პირველი სერიოზული უკმაყოფილება გამოვლენდა 1918 წლის ოქტომბერში. გაზეთ „ერთობის“ მოწინავეში ხაზგასმულია: „ისინი (ე.ი. „ეროვნული საბჭოები“ – ა.დ.) თავისი ერის კულტურულ-საგანმანათლებლო ინტერესების სამსახურით როდი კმაყოფილებიან. მათ გადაუწყვეტიათ როგორც საშინაო, ისე საგარეო საქმეებში თავისი ეროვნების წარმომადგენლობა იკისრონ“⁶⁰. „სამხრეთ ოსეთის ეროვნულმა საბჭომ... მოინდომა ძალაუფლების ხელში ჩაგდება“⁶¹, „აფხაზეთის ეროვნული საბჭო საესებით ვერ ახორციელებს თავისი მოქმედების სწორ ხაზს“⁶². მსგავსი შინაარსის არა ერთი წერილი გამოქვეყნდა იმ წლებში. რაში იყო საქმე? ჰქონდა საფუძველი საქართველოს ხელისუფლებას ყოფილიყო უკმაყოფილო „ეროვნული საბჭოების“ მუშაობით?

მასალების შესწავლა ადასტურებს, რომ უკმაყოფილებისათვის საფუძველი ნამდვილად იყო. „ეროვნული საბჭოები“ (განსაკუთრებით საქართველოში მცხოვრები მნიშვნელოვანი ეთნოსების წარმომადგენლები) აშკარად ძალაუფლებისაკენ მიისწრაფოდნენ, უნდოდათ ყოფილიყვნენ საკუთარი ეთნოსის ერთადერთი წარმომადგენელი, ცდილობდნენ ჰქონოდათ შეიარაღება, შეექმნათ თავისთვის და საკუთარი დიასპორისათვის პრივილეგიები. აი მაგალითიც, თბილისში, ე.წ. „არამიანცის სახლში“ განლაგებულ სომხების ეროვნულ საბჭოში, მიმდინარეობდა თბილისელი ახალგაზრდა სომხების ჩაწერა სომხეთის არმიაში, რომელიც მაშინ საქართველოს ეომებოდა⁶³.

რუსების ნაციონალურმა საბჭომ 1919 წლის 9 სექტემბერს გაუგზავნა საქართველოს მთავრობას თხოვნა, რომ მონაწილეობა მიეღო ბორჩალოს ნეიტრალური ზონის მართვის აპარატში, რათა დაეცვა როგორც თავისი, ისე ლორეს რუსი მოქალაქეების ინტერესები⁶⁴.

მიუხედავად ოსების ეროვნული საბჭოს მიმართ სხვადასხვა დროს გაკეთებული შემრიგებლური განცხადებებისა, 1919 წლის ივნისში საქართველოს ხელისუფლება იძულებული გახდა ეღიარებინა: „სამხრეთ ოსეთის (ასეა დოკუმენტში. საერთოდ ამ სახელწოდებას დემოკრატიულ საქართველოში ბრტყალების გარეშე ხმარობდნენ, რაც, რა თქმა უნდა, დაუშვებელი იყო – ა.დ.) ეროვნულმა საბჭომ მოინდომა ძალაუფლების ხელში ჩაგდება, რომელმაც ადგილობრივ ცხოვრებაში ისევ არევ-დარევა შეიტანა და ამით ფართო ნიადაგი მოუშადა ძარცვა-გლეჯას“⁶⁵. ასევე, „აფხაზთა ეროვნული საბჭო საეხებით ვერ ახორციელებს თავისი მოქმედების სწორ ხაზს, მაგრამ ეს გამოუცდელით მოსდის“⁶⁶.

ამრიგად, 1919 წლის მეორე ნახევარში უკვე აშკარად გამოჩნდა, რომ „ეროვნულმა საბჭოებმა“ თავისი ამოცანა,

ანუ საქართველოს ხელისუფლების იმედები ვერ შეასრულეს და გადაიქცნენ ეთნიკური ეროვნებათაშორისო ურთიერთობების გამწვავების მნიშვნელოვან ფაქტორად. ამას ადასტურებს ისიც, რომ 1921 წლის კონსტიტუციაში აღარ ვხვდებით „ეროვნულ საბჭოებს“ როგორც საეროვნებათაშორისო ურთიერთობების მოწესრიგების საშუალებას. მათ ადგილს იკავენ „ეროვნული კავშირები“ (რაც ჩვენი აზრით არაფერს არ შეცვლიდა და სახელმწიფოს კი სერიოზულ ზიანს მოუტანდა)⁶⁷. რატომ არ დადგა მათ მიმართ დამოკიდებულების რადიკალური შეცვლის ან თუნდაც მათი საერთოდ ლიკვიდაციის საკითხი 1921 წლამდე უფრო ადრე?

მიზეზი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიის იდეურ შეხედულებებში უნდა ვეძებოთ, განსაკუთრებით კი ეროვნულ პროგრამაში, რომლის საფუძველი იყო მარქსისტული დოგმა „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“. ოფიციალური, გაზეთი „ერთობის“ იმჟამინდელი ნომრების გაცნობა ადასტურებს, რომ მართალია საქართველოს მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატია „შეიფერა“ ერის წინამძღოლობა, პრაქტიკულ მოქმედებაში ხშირად მაინც მარქსისტული დოგმატიკით იფარგლებოდა. თავისი მმართველობის არცერთ ეტაპზე მათ უარი არ უთქვამთ პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის მარქსისტულ დოგმაზე. ამაზე აშკარად მიუთითებს მათი იმდროინდელი პუბლიკაციები, სადაც ისინი აშკარად უპირისპირდებოდნენ „ქართული საქმის“ მკეთებლებს, ეროვნულ-პატრიოტულ ძალებს მათ ნაციონალისტებსა და შოვინისტებს უწოდებდნენ და სომეხ, რუს ნაციონალისტებთან აწყვილებდნენ: „ყველა ერის ნაციონალისტებს – ქართველ ზუბრებს, სომეხ შოვინისტებს, რუს შავრაზმელებს ისე არ ახარებთ, როგორც ეს ტენდენცია ქართველი ერის დემოკრატიაში ნაციონალისტური მიდრეკილებების გამოვლიძების. ამ პროვოკაციას ჩვენ არ წამოვეგებით...“⁶⁸. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ მმართველი

პარტია ეროვნული მიდრეკილებების გამოვლენას პროუოკაციად თვლიდა.

დრომ, მკაცრმა პოლიტიკურმა ვითარებამ მაინც დიდი ხნის განმავლობაში ვერ შეაძვლევინა მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიას მარქსისტული დოგმატიკური შეხედულებები, მით უფრო, რომ მათმა შეიღობილმა „ეროვნულმა საბჭოებმა“, მათივე აღიარებით, „თავის უფლებებს გადააჭარბეს“ და ვერ შეძლეს საქართველოს დემოკრატიული სახელმწიფოს გარშემო საქართველოში მცხოვრები ეთნოსების გაერთიანება. მოხდა კი პირიქით. ამ ვითარებას აუცილებლად უნდა დაეყენებინა მათი ეროვნული პროგრამისა და პოლიტიკის შეცვლის საკითხი. მაგრამ ეს ასე არ მოხდა...

1919 წელსაც გაზ. „ერთობა“ ხაზგასმით აცხადებდა: „სოციალ-დემოკრატიული პარტია ქადაგებს და ახორციელებს კიდევ ცხოვრებაში ძმობა-ერთობისა და ხალხთა შორის სოლიდარობის იდეას, აწარმოებს სასტიკ ბრძოლას ყოველივე ნაციონალისტური მიმდინარეობის წინააღმდეგ, რომლებიც გეზს უბნევენ მუშათა კლასობრივ თვითშეგნებას და აღვივებენ ნაციონალისტურ შუღლს“⁶⁹. წყარო დანამდვილებით რომ არ ვიცოდეთ, ვიფიქრებდით იმ წლების „პრაუდიდან“ ან გვიანდელი „კომუნისტიდან“ არის აღებულიო. უფრო მეტიც...

დამფუძნებელი კრების საარჩევნო პლატფორმაში (რომელიც ჩვენი აზრით ძალიან მოკლეა) ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა საკუთარი ეროვნული პროგრამა და პოლიტიკა სულ რამდენიმე სიტყვით ჩამოაყალიბეს: „სოციალ-დემოკრატები წინააღმდეგნი არიან ერთი ერის მიერ მეორე ერის დაჩაგრვისა და შევიწროების. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საზღვრებში ყველა ერი (ხაზგასმა ჩვენია – ა.დ.) თანასწორი უნდა იყოს და თვითოეულ მათგანს სრული საშუალება მიეცეს თავისი ეროვნული მოთხოვნების დაკმაყოფილებისა (ხაზგასმა ჩვენია – ა.დ.)⁷⁰.

საარჩევნო პლატფორმის ეს პუნქტი, ჩვენი აზრით, ძალიან ზერელეა და კელავ მარქსისტული დოგმატიკის პრინციპებს ეყუძნება. ეს მიაჩნებოდა, რომ ქართველი სოციალ-დემოკრატია (მისი ძირითადი, ხელმძღვანელი ნაწილი) ეროვნულ საკითხში კელავ იდგა დოგმატიკურ პრინციპებზე და ქვეყანაში სოციალურ-პოლიტიკური და ეროვნული ურთიერთობების ცვალეზადობის მიუხედავად, რაც მოითხოვდა ეროვნული პოლიტიკის კარდინალური მიმართულებების ევოლუციას, განვითარებას, სრულყოფას, რადიკალურ შეცვლასაც კი, ამას ვერ ახერხებდა, რაც ხელს უწყობდა ქვეყანაში არსებულ „მუხუთე კოლონას“ გაძლიერებულიყო და ხელი შეეშალა სახელმწიფოს კონსოლიდაციის პროცესისათვის.

ამრიგად, აშკარაა – რუსეთის ბოლშევიკური პრესა აქტიურად იყენებს საქართველოში არსებულ ეროვნებათაშორისო ვითარებას თავის სასარგებლოდ, „ამხელს“ სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლების ნაკლს ამ მიმართულებით და სახაეს თავისთვის საჭირო ორიენტირებს: აფხაზების, ოსების, მაჰმადიანი მოსახლეობის ინტერესების „დამცველის“ ფუნქცია, სამხრეთ კავკასიაში „მომრიგებელი მოსამართლის“ და სამართლის ბოლო ინსტანციის ფლობის დაუოკებელი წყურვილი, საქართველოს დაქუცმაცებისა და დანაწევრების მიზანი.

რუსეთის კომუნისტური პრესა თავის კორესპონდენციებში აქცენტს აკეთებს საქართველოში მცხოვრები იმ ეთნიკური ჯგუფების ლიდერებისა თუ ცალკეული ჯგუფების მოქმედებებზე, რომლებიც განსაკუთრებით გამოირჩევიან პრორუსული (პრობოლშევიკური) ორიენტაციით (აფხაზები, სომხები, ოსები).

მასალის შესწავლა ადასტურებს, რომ გამოქვეყნებული ინფორმაცია, გარკვეულწილად, ასახავს საქართველოში ეროვნებათაშორისო ურთიერთობაში არსებულ რთულ

ვითარებას, თუმცა არც დეზინფორმაციაა გამორიცხული. საქართველოს დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ, თავისი მარქსისტული შეზღუდულობიდან გამომდინარე, ვერ მოახერხა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპებზე უარის თქმა, რაც საფუძველი გახდა ეროვნებათაშორისო ურთიერთობის საქმეში სერიოზული შეცდომების და გაუგებრობების.

ასეთი პუბლიკაციებით რუსეთის კომუნისტურმა პრესამ თავის თავზე აიღო საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების „დაცვის“ ფუნქცია, რის საფუძველზეც ის ამზადებდა იდეოლოგიურ ნიადაგს კომუნისტური სახელმწიფოს მხრიდან საქართველოში აგრესიის განსახორციელებლად.

ის, რომ საქართველოს დემოკრატიული სახელმწიფოს მესვეურთა ეროვნებათაშორისო პოლიტიკა ქმედითუნარმოკლებული აღმოჩნდა, დაადასტურა არა მარტო 1918-1921 წლებში საქართველოში მიმდინარე ეროვნებათაშორისო ურთიერთობამ, არამედ რუსების „ეროვნული საბჭოს“ ოფიციალურმა განცხადებამაც, რომელმაც საქართველოს ოკუპაციის მეორე დღესვე, 1921 წლის 26 თებერვალს, თავისი თავი დაშლილად გამოაცხადა შემდეგი მოტივით: „რადგან ხელისუფლება გადავიდა ახალი მთავრობის ხელში, რომელიც მმართველობის ორგანიზაციას ახორციელებს საბჭოთა სისტემის საფუძველზე, რაც იძლევა კანონის წინაშე ყველა ერის თანასწორობის გარანტიას“⁷¹. აშკარაა, რომ თბილისელ რუსებსა და მათ ლიდერებს ტოტალიტარული რუსეთი ერჩიათ, დემოკრატიულ საქართველოს. ამით „ეროვნულმა საბჭომ“ ჩინებულად გამოავლინა პოტენციაში არსებული ანტიქართული მუხტი, რომელსაც თავისი არსებობის მთელ მანძილზე გულდასმით ნიღბავდა ლოიალობის მანტიის ქვეშ.

აქ კი კომენტარი უკვე ზედმეტია.

სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოების პოლიტიკური ურთიერთობები და რუსეთის ბოლშევიკური პრესა

ზემოთ არა ერთხელ ხაზგასმით აღვნიშნეთ, რომ მიუხედავად ბოლშევიკების მიერ ერთა თვითგამორკვევის პრინციპის აღიარებისა, ისინი მის რეალიზაციას მჭიდროდ უკავშირებდნენ ბურჟუაზიის წინააღმდეგ პროლეტარიატის საერთაშორისო ბრძოლის ამოცანებს და მიაჩნდათ, რომ ერთა თვითგამორკვევის უფლების დეკლარირება, კაპიტალისტური ურთიერთობების დამხობისთანავე, ყველა ერის დემოკრატიულ მოძრაობას მჭიდროდ ურთიერთ თანამშრომლობისათვის განაწყობდა. როგორც ისტორიულმა გამოცდილებამ ცხადყო – ეს გულუბრყვილო აზრი იყო და ბოლშევიკებმა ძალიან მალე თქვეს მასზე უარი. მათ, რა თქმა უნდა, არ სურდათ რუსეთი ავსტრია-უნგრეთის იმპერიას დამსგავსებოდა, რომელიც მსოფლიო მნიშვნელობის იმპერიიდან ჯუჯა სახელმწიფოდ გადაიქცა. ბოლშევიკები რუსეთის ცალკეული მხარეების, ტერიტორიების ჩამოცილებას 1917-1920 წლებში საგარეო ფაქტორს (ჯერ გერმანიის იმპერიის აგრესიას, შემდეგ ინგლის-საფრანგეთის მცდელობებს) უკავშირებდნენ.

ამაში იყო სიმართლის ელემენტი, რადგან გერმანია რუსეთის პოტენციური მტერი იყო და ჯერ კიდევ I მსოფლიო ომისათვის მზადების პერიოდში, როგორც ეს ზემოთაც დავინახეთ, წინასწარ ამზადებდა პირობებს რუსეთის იმპერიის ხალხებში სეპარატისტული ტენდენციების გაღვივება-განვითარებისათვის. ჩვენ ისიც აღვნიშნეთ, რომ რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შემავალი ხალხების ზოგიერთი პოლიტიკური ჯგუფი იმედოვნებდა სწორედ გერმანიის დახმარებით საკუთარი ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვებას. მაგრამ იყვნენ პრორუსული პოლიტიკუ-

რი ძალები: განსაკუთრებით სოციალ-დემოკრატები (როგორც მემარჯვენე, ისე მემარცხენეები), არამკვიდრი ეროვნების წარმომადგენლეთა პოლიტიკური ელიტა და ა.შ., რომლებიც რუსეთის ერთიანობის იდეას ახალი იდეოლოგიის საფუძველზე გაგებით ეკიდებოდნენ.

ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ, სამოქალაქო ომის ესკალაციის ზრდასთან ერთად, სამხრეთ კავკასია (ამიერკავკასია) ობიექტური გარემოებების გამო, ფაქტობრივად ჩამოშორდა რუსეთს. რუსეთის არმია დაიშალა. თბილისში ამიერკავკასიის სეიმის ხელისუფლება გამოცხადდა. ეს, რა თქმა უნდა, მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატიული გადაწყვეტილება იყო, რომლებიც იმედოვნებდნენ ამიერკავკასიის მრავალეროვანი მოსახლეობის გაერთიანებას დემოკრატიული ფასეულობების გარშემო, მათ დარაზმეას, ერთობლივ შრომასა და ბრძოლას ახალი ფედერაციული სახელმწიფოს განსამტკიცებლად. აშკარად ქართველი სოციალ-დემოკრატების კარნახით არის მიღებული ამიერკავკასიის სეიმის 1918 წლის აპრილის მანიფესტი, რომელშიც ნათქვამია: „...ოსმალეთის საზავო მოლაპარაკების დაწყებამდე ჩვენ ვამბობდით: ამიერკავკასიის ერებს ზავი სწყურია, მაგრამ ეს ერები არ დათანხმდებიან ეს ზავი იყიდონ მონობისა და შერცხევის საფასურად... მუშებო! განა იმისთვის ააფრიალეთ თქვენ რევოლუციის დროშა, რომ ის ტალახში ამოსვაროს დამპყრობლის ფეხმა?... ყველამ იარაღს მოჰკიდეთ ხელი! ყველა გაეშურეთ ფრონტისაკენ! გამოდით ყველანი თავისუფლებისა და სამშობლოს დასაცავად!“¹. ამ მოწოდების ყველა სიტყვა სოციალ-დემოკრატიული პროპაგანდის არსენალიდან არის აღებული. სწორედ ამიტომ მან საერთოდ არ იმუშავა. თურქეთის აგრესიას ამიერკავკასიის დემოკრატებმა ვერაფერი დაუპირისპირა. ამიტომაც სამხრეთ კავკასიის ხალხთა ერთობა ძალიან სწრაფად დაიშალა.

საქართველოს მესვეურებმა ეს მზარდი ტენდენცია ძალიან კარგად დაინახეს უკვე ტრაპიზონის კონფერენციის დროს. კავკასიის ფრონტზე შექმნილმა რთულმა სამხედრო-პოლიტიკურმა ვითარებამ, ბრესტ-ლიტოვსკის სეპარატულმა ხელშეკრულებამ რუსეთ-გერმანიას შორის, თურქეთის სამხედრო აგრესიამ საქართველოს მართვის სათავეში მყოფი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატები დააბნია და ისინი დათანხმდნენ ჯერ ამიერკავკასიის, ხოლო მოგვიანებით საქართველოს დამოუკიდებელ არსებობას, რისი პრინციპული მოწინააღმდეგენიც სულ რამდენიმე თვის წინ იყვნენ. ამან ქვეყანაში გამოიწვია გარკვეული ფსიქო-სოციალური ვითარება, რაც ხელისუფლებისათვის მთლად სასურველი არ იყო: არაქართველი ეროვნების პოლიტიკური მოღვაწეები მათ აბრალებდნენ ამიერკავკასიის ხალხების ერთიანობის გაწყვეტას, გერმანიის იმპერიალიზმთან ალიანსს, ნაციონალიზმის პოზიციებზე დაშვებას და ა.შ. ასეთ მოსაზრებებს გამოთქვამდნენ რუსები თუ სომხები თბილისში გამომავალ რუსულენოვან გაზეთებში². რა თქმა უნდა, საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მშენებლობა რომ დაეწყო იმ პოლიტიკურ ძალას (მაგალითად, ეროვნულ-დემოკრატიულ პარტიას), რომლის წევრები ჯერ კიდევ პარტიის შექმნამდე, XX საუკუნის დასაწყისიდან იღვწოდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის, შეიძლება ამ დამოუკიდებლობის გამოცხადებას ასეთი მევეთრი რეაქცია არ გამოეწვია.

მაგრამ ისტორიის ლოგიკა ამიერკავკასიის ქვეყნებს დამოუკიდებლობისაკენ მიაქანებდა: აზერბაიჯანელები აშკარად ემხრობოდნენ თურქეთს და მათ სუზერენიტეტს აღიარებდნენ, ეს პოზიცია სომხებისათვის მთლიანად მიუღებელი იყო, რადგან თურქეთთან მათი კავშირი იმუამად ყოველმხრივ გამორიცხული ჩანდა. აი, როგორ აღწერს ნ. ჟორდანიას ამ სიტუაციას: „ბათუმიდან მივიღე დეპეშა, ჩა-

მოდიო. ჩავედი. დამხედა შემადრწუნებელი სურათი: ერთი მხრით სეიმის დელეგაცია, მეორე მხრით მუსულმანების კერძო დელეგატები, არ დაგეტოვოთ, ჩვენ თქვენი ვართ, ევედრებოდნენ სტამბოლს. სომხებს არაეინ ყურს არ უგდებდა, ხოლო ქართველები მჭერმეტყველობით ამიერკავკასიის დამცველი იყვნენ, რასაც არაეითარი ფასი არ ჰქონდა. ამ ნაირათ აზერბაიჯანმა გაარღვია რა ჩვენი ტერიტორიალური მთლიანობა და გადაბარგდგა მტრის ბანაკში, დაინგრა სეიმის დელეგაცია, რასაც უნდა მიჰყოლოდა თვით სეიმიც... მივედით იმ დასკვნამდე, რომ შექმნილი მდგომარეობიდან ერთადერთი გამოსავალია: სეიმის დაშლა და სამი ერის მიერ თავ-თავისი დამოუკიდებლობის გამოცხადება³.

ამრიგად, აშკარაა, რომ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის 1918 წელს ისეთი გადაულახავი წინააღმდეგობები დაგროვდა, რომ ერთ სახელმწიფო ორგანიზმში ცხოვრება მათთვის შეუძლებელი გახდა. ეს წინააღმდეგობები იყო როგორც ისტორიული ხასიათის (სომეხ-თათართა დაპირისპირება), ისე მიმდინარე მომენტის თავისებურებებიდან გამომდინარე (აზერბაიჯანის პროთურქული პოზიცია).

ეს ასეც მოხდა. 1918 წლის 26 მაისს გამოცხადდა ჯერ საქართველოს, ხოლო სულ მალე – სომხეთისა და აზერბაიჯანის სახელმწიფოების დამოუკიდებლობა. ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ რუსეთის ბოლშევიკური სახელმწიფო, მისი ოფიციალური პრესა მკვეთრად უარყოფითად შეხვდა ამიერკავკასიის ჩამოშორებას და ეს ქართველ მენშევიკებს რუსეთის რევოლუციის ღალატში ჩაუთვალა. მაგრამ აღსანიშნავია ისიც, რომ რუსეთი, როგორც „წითელი“, ასევე „თეთრი“ სამხრეთ კავკასიიდან წასვლას არ აპირებდა, მიაჩნდა ეს მხარე რუსეთის გეოსტრატეგიული ინტერესების მნიშვნელოვან პლაცდარმად და ყველაფერს

აკეთებდა, რომ ეს მხარე კელავ რუსეთის გავლენის სფეროში დაეტოვებინა.

1918 წელს ბოლშევიკურ რუსეთს სერიოზული პრობლემები ჰქონდა – სამოქალაქო ომის ესკალაცია აიძულებდა მას სამხრეთ კავკასია დროებით ყურადღების მიღმა, ადგილობრივი ბოლშევიკების ამარა დაეტოვებინა, თუმცა ოფიციალურ პრესაში, დიპლომატიური არხებით ცდილობდა სამხრეთ კავკასიაში ერებს შორის უკვე არსებული დაპირისპირება კიდევ უფრო გაედრმავებინა და გადაულახავი გაეხადა, რომ არ მოხდარიყო ამ ქვეყნების პოლიტიკური ელიტის გაერთიანება.

სომეხ-თათართა შორის ამის გაკეთება დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენდა. მთავარი იყო საქართველოს გარშემო არ მომხდარიყო ამიერკავკასიის ერების კონსოლიდაცია. ისტორიულად საქართველო მუდამ ახერხებდა ამას და გარკვეული ისტორიული გამოცდილებაც ჰქონდა. ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა ხომ მცირე ხნით მაინც მოახერხეს „ამიერკავკასიის სეიმის“ მმართველობის პერიოდში ამის მიღწევა. მიმდინარე მომენტის ეს თავისებურება კარგად ჰქონდა შეგნებული საქართველოს ხელისუფლებას. ნ. ჟორდანიას წერდა: „ამ საერთო კოალიციაში ხელმძღვანელი როლი ისევ ჩვენ გერჩება, როგორც არბიტრებს თათარ-სომეხთა დავაში“⁴.

ამ კოალიციაში „ხელმძღვანელი როლის“ მოშლა, საქართველოს ისტორიული მისიის დაკნინება სამხრეთ კავკასიაში გახდა რუსეთის დიპლომატიის და მისი რუპორის – რუსეთის ოფიციალური ბოლშევიკური პრესის მთავარი ამოცანა. ამ საქმეში ჩინებულად იყენებდნენ დეზინფორმაციის ნაცად მეთოდს.

პირველი ასეთი სატყუარა გახდა ინფორმაცია იმის შესახებ, რომ გერმანიის საოკუპაციო ხელისუფლება აპირებს საქართველოს გადასცეს ბაქო თავისი მდიდარი ნავ-

თობის სარეწებით. აი, რას წერდა გაზეთი „პრავდა“ 1918 წლის ზაფხულში: „ეჭვები იმასთან დაკავშირებით, რომ მენშევიკები ჩხენკელის სახით გაურიგდნენ გერმანელებს ბაქოს შესახებ, დადასტურდა. გერმანელებს სურთ რუსეთისაგან ამოქაონი „შავი ოქრო“. დატოვონ რუსეთი ნავთის გარეშე, საპოხის გარეშე, ბენზინის გარეშე. ამისათვის მათ აჩუქეს ბაქო დამოუკიდებელ საქართველოს და ახლა დაეხმარებიან საქართველოს „დაკლას საჩუქარი“. ქართველი მენშევიკები პრეტენზიას აცხადებენ „ქართულ“ ბაქოზე, თუმცა ქართველობა იქ მხოლოდ 2-3 პროცენტია. ისიც მხოლოდ მედუქნეები“⁵. ცოტა მოგვიანებით იგივე გაზეთი იტყობინებოდა: „გერმანელებმა „აჩუქეს“ ბაქო მენშევიკურ საქართველოს. ვერ ვიტყვით, რომ ასეთი საჩუქარი შეერგებათ ბატონ წერეთლებს. ასეთი კაკლისთვის მათ გარჯა მოუხდებათ... მაგრამ დიდი იმედები ნუ ექნებათ მათ, ვინც თბილისიდან უკვე ბაქოს ნავთობის კოშკურებს ხედავს“⁶.

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ჯერჯერობით ქართული ისტორიოგრაფია ვერ ადასტურებს 1918 წელს გერმანია-საქართველოს შორის რაიმე მოლაპარაკებას ბაქოს თაობაზე. ამიტომ, ეს ინფორმაცია დეზინფორმაციად უნდა ჩაითვალოს, რომლის მთავარი მიზანია საქართველო-აზერბაიჯანის ურთიერთობის გაუარესება, აზერბაიჯანელებში ანტიქართული ტენდენციის გაძლიერება – „ქართველები დედაქალაქს გვეცილებიანო“.

უნდა აღვნიშნოს, რომ რუსეთის დიპლომატიას მაინცდამაინც არ დაჭირებია დიდი ძალისხმევის გამოჩენა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების ხელმძღვანელთა წასაკიდებლად: ამისთვის ნიადაგი ნაყოფიერად იყო შემზადებული. ეს იყო, პირველ რიგში ტერიტორიული პრეტენზიები, რაც საკმაოდ სწრაფად და საკმაოდ აგრესიულად იყო გამოხატული მეზობელი ქვეყნების საგარეო პოლიტიკურ ურთიერთობებში. ამ საკითხში სამივე ქვეყანა სცოდავდა:

აზერბაიჯანს თვალი ეჭირა ზაქათალის ოლქზე, საქართველოში მაჰმადიანებით დასახლებულ ტერიტორიებსა და ბათუმზეც – როგორც ევროპაში ნავთობის გატანის უმნიშვნელოვანეს ცენტრზე. ეს პრეტენზია განსაკუთრებით ინგლისელების მიერ ბათუმის ოკუპაციის შემდეგ გახდა აშკარა. სომხეთის სახელმწიფოს თვალი ეჭირა ეთნიკური სომხებით დასახლებულ საქართველოს ტერიტორიებზე, რაც თითქმის მთელ ისტორიულ ქვემო ქართლსა და მესხეთ-ჯავახეთს მოიცავდა. ქართული მხარე აპელირებდა საქართველოს ისტორიული ტერიტორიებით, თავის ტერიტორიებში აერთიანებდა თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებს, ზაქათალას, აფხაზეთს, ტაო-კლარჯეთს, ართვინს, კოლა-არტაანს, მაგრამ არ ითვალისწინებდა მიმდინარე პოლიტიკურ რეალიებს, რომ საუკუნოვანმა რელიგიურმა, სახელმწიფოებრივმა გაუცხოებამ, რუსეთის დემოგრაფიულმა დივერსიულმა პოლიტიკამ, საქართველოს სახელმწიფოს ერთსაუკუნოვანმა პოლიტიკურმა არარსებობამ გარკვეული ეთნო-დემოგრაფიული და მორალურ-ფსიქოლოგიური ცვლილებები გამოიწვია ამ ისტორიულ ტერიტორიებზე და საჭირო იყო ხანგრძლივი მუშაობა, რომ იმ ოლქებსა და მხარეებს გასჩენოდათ საქართველოს პოლიტიკურ ფარგლებში ყოფნის სერიოზული მოტივაცია. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა საქართველოს დაზვერვის აგენტურის ინფორმაცია ზაქათალის ოლქის შესახებ, რაც წარედგინა საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს 1918 წლის 16 აგვისტოს. დოკუმენტში ნათქვამია, რომ „ზაქათალას ოლქი ოფიციალურად უკვე შედის ადერბაიჯანის რესპუბლიკის შემადგენლობაში. ამისათვის ოსმალეთის მთავრობას გამოგზავნილი ყავს გარკვეული პირები აგიტაციისათვის. ეს მოხდა ჯერ კიდევ ამიერკავკასიის რესპუბლიკის დროს. ოსმალეთის ორიენტაციას მხარს უჭერდნენ ადგილობრივი მოღვაწეები და ბეგები. მათ ზაქათალის დემოკრატია ჩაითრი-

ეს ამ ორიენტაციაში სხვადასხვა დაპირებით. ფაქტობრივად დღეს ზაქათალა შეკავშირებულია ადერბაიჯანის რესპუბლიკასთან, რომელსაც ყავს გამოგზავნილი ზაქათალაში ასეული ოსმალის ჯარისკაცი.

ზაქათალაში ცხოვრობს შესამჩნევი რიცხვი ქართველი ინგილოების (რამდენიმე სოფელი), რომლებიც საქართველოს რესპუბლიკასთან კავშირს აღიარებენ. ეკონომიკური და თვით პოლიტიკური მდგომარეობა კი პირდაპირ უკარნახებს ზაქათალას ოლქის მუსლიმანებს იყოს საქართველოს რესპუბლიკის საზღვრებში, ვინაიდან მათი ნაწარმის გამსაღებელი თბილისის გუბერნიაა, განსაკუთრებით კი სიღნაღის მაზრა“.

დასასრულს ინფორმატორი ასკენის შემდეგს: „ერთადერთი გზა, რომლითაც ჩვენ შეგვიძლია ზაქათალის ოლქის გადმოხრა – ეს არის ეკონომიკური მხარე მათი. მეორე გზა – ეს არის ძალით შემოერთება, რაც გამოიწვევდა ადერბაიჯანის რესპუბლიკასთან შეჯახებას, რადგან ფაქტობრივად უკვე შეკავშირებულია მათთან და თუ ზაქათალას ოლქი ადერბაიჯანის რესპუბლიკის ნაწილად დარჩა, მაშინ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ უნდა იზრუნოს ინგილოების ბედზე, რადგან ისინი მუდამ შევიწროებულნი იქნებიან ადერბაიჯანის რესპუბლიკის საზღვრებში“⁷.

საკმაოდ ინფორმაციატევადი და ობიექტური დასკვნაა. ავტორი საქმის ცოდნით მიმოიხილავს მდგომარეობას და აშკარად სოციალ-დემოკრატიის გამოცდილებით (ეკონომიკური ცხოვრების დეტერმინიზმის მარქსის კანონი) სთავაზობს საქართველოს ხელისუფლებას კონკრეტულ გზას საქართველოს ამ ისტორიული მიწის შემომატკიცების მიზნით. სამწუხაროდ, I მსოფლიო ომის ეკონომიკური შედეგებიდან გამომდინარე იმუამად საქართველოს

ეკონომიკური ბერკეტების ამოქმედების შესაძლებლობები ნაკლებად ჰქონდა.

ანალოგიური ვითარება იყო სამხრეთ საქართველოში, სადაც მრავალრიცხოვანი სომეხი მოსახლეობა ჩინებული სამიზნე იყო სომხეთის ახლადშექმნილი სახელმწიფოსათვის, რომელსაც ტერიტორიული სიმცირე სტანჯავდა და ერთადერთი გამოსავალი საქართველოს ისტორიული მიწების მისაკუთრებაში დაინახა.

რუსეთის ბოლშევიკური პრესა, როგორც დასტურდება, ჩინებულად იყო ინფორმირებული სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის არსებული ურთიერთობების შესახებ და მაქსიმალურად ცდილობდა აესახა ეს თავის პუბლიკაციებში და დაეპირისპირებინა ერთმანეთისათვის სამი ძირითადი სამხრეთ კავკასიელი ერი. ბოლშევიკი პროპაგანდისტი ლ. სასნოვსკი თავის წერილში „ტფილისი და ბაქო“ სწორედ დაპირისპირების გაღრმავებას აპირებს, როცა წერს: „ბაქომ და ტფილისმა აღმართეს სხვადასხვა დროშა. ტფილისი, რომელიც გამოეყო რუსეთს, გერმანო-თურქული მფარველობის ქვეშ, გადაიქცა საკრებულოდ, სადაც მოისწრაფიან მემამულეები, კაპიტალისტები, ყველა ერის პარაზიტები... ბაქომ, რომელმაც ამაყად აღმართა რუსეთის საბჭოთა ფედერაციის წითელი დროშა, თავის გარშემო იკრებს ყველა ეროვნების მშრომელს“ (აქ იგულისხმება ბაქოს კომუნის არსებობის მცირე პერიოდი – ად.)⁸.

მოსკოველ კორესპონდენტებს არ გამოპარვიათ ქართულ-სომხური დაპირისპირების მომწიფებაც. გაზ. „პრავდა“ უკვე 1918 წლის სექტემბერში იუწყებოდა, რომ ქართველმა სამხედროებმა ალყა შემოარტყეს სომხეთის საოლქო ეროვნული საბჭოს შენობას თბილისში და იარაღის აღმოჩენის მიზნით განახორციელეს ჩხრეკა.⁹

ამრიგად, ორიენტირები ჩინებულად შეირჩა. ახლა საჭირო იყო, თუ სამხრეთ კავკასიელი პოლიტიკური მოღვა-

წეები როგორ წარმართავენ ურთიერთობებს, ამაღლდებოდნენ თუ არა ნაციონალისტურ ცრურწმენებზე მაღლა და თუ შეძლებდნენ ამიერკავკასიის ხელში ჩაგდების ყველა მოტრფიალის წინააღმდეგ ერთიანი ფრონტის განმტკიცებას.

ეს ამოცანა კიდევ უფრო ძნელი შესასრულებელი აღმოჩნდა სამხრეთ კავკასიელი ხალხების პოლიტიკური ელიტის გეო-პოლიტიკური ორიენტაციისა, ეთნო-რელიგიური მსოფლმხედველობითი თუ კულტურულ-ინტელექტუალური ფასეულობებიდან გამომდინარე.

ამასთან დაკავშირებით თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულია შემდეგი მოსაზრება: „ამ პერიოდში საქართველოს მთავრობა გამოდის საკმაოდ საინტერესო ინიციატივით. კავკასიის ირგვლივ შექმნილი რთული პოლიტიკური მდგომარეობის გამო იგი მოითხოვს კავკასიის კონფერენციის მოწვევას და სთავაზობს აზერბაიჯანის, სომხეთის და მთიელთა რესპუბლიკის მთავრობებს სამხედრო კავშირის დადებას... აზერბაიჯანმა და სომხეთმა მხარი არ დაუჭირეს საქართველოს ინიციატივას, ვინაიდან ამ რესპუბლიკების საგარეო კურსი სულ სხვა მიმართულებით ჰქონდათ აღებული. ერთი თურქულ, ხოლო მეორე რუსულ ორიენტაციას ადგა“¹⁰.

ამ ეტაპზე კავშირის დამყარება, მართლაც, გაძნელდა. მაგრამ ქართულ მხარეს მცდელობა არ შეუწყვეტია. საერთოდ მიჩნეულია მნიშვნელოვან მიღწევად საქართველო-აზერბაიჯანის 1919 წლის ხელშეკრულების შემზადება და მისი ხელმოწერა. ამის აუცილებლობა გამოიწვია აზერბაიჯანის ბუნებრივი მოკავშირის – თურქეთის დამარცხებამ მსოფლიო ომში და თეთრგვარდიელი გენერლის, დენიკინის მოხალისეთა არმიის წარმატებებმა ჩრდილო კავკასიაში, როცა შეიქმნა აშკარა საფრთხე, რომ დენიკინი სამხრეთ კავკასიაში შემოიჭრებოდა.

საქართველოსა და აზერბაიჯანის შორის ხელშეკრულება 1919 წლის 16 ივნისს გაფორმდა და ის გულისხმობდა: „ამ შეთანხმების დამდები სახელმწიფოები ვალდებული არიან ერთად გამოვიდნენ ყველა თავის შეიარაღებული ძალებით და სამხედრო საშუალებით, რომელიც ემუქრება შეთანხმების მონაწილე ერთ ან ორსავე რესპუბლიკათა დამოუკიდებლობას ან ტერიტორიულ მთლიანობას“¹¹.

ეს, რა თქმა უნდა, ჩინებული სურვილი იყო, მაგრამ ხელშეკრულებაში ხაზგასმულია გარემოება – „ამ შეთანხმების დამდები მხარენი ვალდებული არიან ყოველი უთანხმოება, რომელიც შეიძლება ჩამოვარდეს მათ შორის საზღვრების გამო შეთანხმებით ან არბიტრაჟის საშუალებით გადასწყვეტონ და ეს გადაწყვეტილება უნდა მიჩნეულ იქნეს საბოლოოდ და საუღრმესოდ ორივე მხარისათვის“¹².

გფიქრობთ, რომ ეს გარემოება აშკარა ნაღმია – ორი სახელმწიფო სამხედრო თავდაცვით ხელშეკრულებას დებს და არა აქვთ გარკვეული ერთმანეთში ტერიტორიული საზღვრები, ერთმანეთისაგან მოვლიან გაუგებრობებსა და უთანხმოებას საზღვრების გამო – რა სამოკავშირო სიმტკიცეზე შეიძლება საუბარი ამ შემთხვევაში?

გფიქრობთ, ქვეყნებს ჯერ უნდა მოეწესრიგებინათ ერთმანეთთან ტერიტორიული პრეტენზიები (ჩვენ ზემოთ ვნახეთ, რომ ასეთი პრობლემა არსებობდა), ხოლო შემდეგ დაედოთ სამხედრო-პოლიტიკური ხელშეკრულება. ჩვენი ვარაუდი რომ მართალია, ამაზე მიუთითებს ის გარემოებაც, რომ ძალიან მალე მათ შორის ტერიტორიული პრეტენზიები აშკარად წამოტივტივდა: საქართველომ რუკაში, რომელიც წარედგინა ჯერ პარიზის სამშვიდობო კონფერენციას, ხოლო შემდეგ „ერთა ღიგას“ შესული იყო ზაქათალა, საქართველოს ისტორიული ტერიტორია, რომელსაც

როგორც დავინახეთ, საქართველო 1918 წელს ფაქტობრივად არ აკონტროლებდა.

ასევე საეჭვოდ იქცეოდა აზერბაიჯანიც, რომელიც საქართველოს გვერდის ავლით ცდილობდა ინგლისის საოკუპაციო ხელისუფლებასთან მიედწია იმისთვის, რომ ბათუმი და მისი ოლქი გადასულიყო აზერბაიჯანის შემადგენლობაში. აი რას წერდა გაზეთი „ერთობა“ ხელშეკრულების დადების წინ: „აზერბაიჯანის პრესა და ოფიციალურ პირებს (ხან-ხოისკის და აზერბაიჯანის წარმომადგენელს საქართველოში ვექილოვს) ბათუმთან დაკავშირებით ერთი აზრი აქვთ – ხელში ჩაგდება – ბათუმი საბოლოო პუნქტია იმ გზისა, რომელიც ჩვენ ერთადერთ საშუალებას გვაძლევს ევროპასთან ურთიერთობისა. ეს კიდევ ცოტაა – აქ არის საბოლოო პუნქტი ნავთ-სადენისა“¹³.

აშკარაა, რომ სამხედრო-პოლიტიკური ხელშეკრულება ორივე მხარისათვის იყო დენიკინის წინააღმდეგ მიმართული იძულებითი ნაბიჯი, რაც უდავოდ შეიცვლებოდა, როგორც კი მთავარი საფრთხე – დენიკინის მოხალისეთა ჯარების სამხრეთ კავკასიაში შემოსვლა აღარ გახდებოდა რეალური.

ამიტომაც ჩვენ სკეპტიკურად ვუყურებთ იმჟამინდელი ქართული პოლიტიკური სპექტრის, დღევანდელი ქართული ისტორიოგრაფიის ზოგიერთი წარმომადგენლის მიერ ხელშეკრულების ცალმხრივად დადებით შეფასებას. ისტორიოგრაფიაში ცნობილია, რომ აღნიშნულ ხელშეკრულებას საქართველოს დამფუძნებელ კრებაში ცალსახად დადებითი შეფასება მისცეს როგორც ოფიციალურმა ხელისუფლებამ, ასევე ოპოზიციურმა პარტიებმა, მათ შორის ეროვნულ-დემოკრატიულმა პარტიამაც (სპირიდონ კელიამ).

ამ სამოკავშირეო ხელშეკრულებას დადებითად აფასებს მკვლევარი გრ. ბოგვერაძე, რომელიც აღნიშნავს: „ხელშეკრულების რატიფიკაციის შემდეგ, გადაუჭარბებ-

ლად შეიძლება ითქვას, რომ დაიწყო ახალი ეტაპი ქართველი და აზერბაიჯანელი ხალხების ურთიერთობებში და აქედან გამომდინარე ორი მეზობელი ქვეყნისათვის ისტორიული მნიშვნელობა აქვს¹⁴.

ასეთ ოპტიმიზმს ჩვენ ვერ გავიზიარებთ. სახელმწიფოთა შორის ხელშეკრულება ლიტერატურული ძეგლი არ არის, რომ აღფრთოვანდეს მისი ფაბულის, ლიტერატურული განვითარების, მასში ჩამოყალიბებული კოლიზიებისა და გმირთა ხასიათების გამო. სახელმწიფოთა შორის დადებული ხელშეკრულება არის პრაგმატული მნიშვნელობის საერთაშორისო იურიდიული დოკუმენტი, რომელმაც ხელშეკრულების დამდებ ორივე მხარეს (დიახ, ორივე მხარეს!) უნდა მოუტანოს კონკრეტული და მნიშვნელოვანი შედეგი. აქედან გამომდინარე, ამ დოკუმენტის გარშემო წარმოებული მაღალფარდოვანი რიტორიკა, საპარლამენტო და არასაპარლამენტო, არაფრად ღირს.

მეტად საგულისხმოდ მიგვაჩნია და ჩვენ მთლიანად ვიზიარებთ პროფ. ო. ჯანელიძის შემდეგ მოსაზრებას: „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა მზად იყო მიეცა აზერბაიჯანისათვის ბათუმის ნავსადგურის თავისუფალი ტრანზიტის უფლება, მაგრამ მეზობელი სახელმწიფოს პოლიტიკური წრეები უფრო მეტს ესწრაფოდნენ, – თითქმის მთელ სამუსლიმანო საქართველოს უმიზნებდნენ და თავიანთი პრეტენზიების დაკმაყოფილებას მოკავშირეთა უმაღლესი საბჭოს ლონდონისა თუ სან-რემოს კონფერენციებზე ცდილობდნენ. ამასთან, ბათუმის ოლქში ჩამოყალიბებული საქველმოქმედო ორგანიზაციები (საქველმოქმედო საზოგადოება და სხვ.) მოქმედებდნენ საქართველოს საზოგადოებრივი ინტერესების საზიანოდ, ადგილობრივ მაჰმადიან მოსახლეობაში ეწეოდნენ პანისლამისტურ აგიტაციას, ხელს უწყობდნენ სეპარატიზმის გაღვივებას“¹⁵.

აღნიშნული მოსაზრება, რომელიც იმუამად შექმნილი პოლიტიკური ვითარების ობიექტურ ანალიზს ეფუძნება, მიგვანიშნებს, რომ სამხრეთ კავკასიაში, თუნადაც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების მცდელობის მიუხედავად, ვერ მოხერხდა პარმონიული, მეგობრული ურთიერთობის არა ფორმალური განცხადება, არამედ ფაქტობრივი ურთიერთობის დამკვიდრება.

აქედან გამომდინარე, არ შეიძლება არ დავეთანხმოთ გაზეთ „იზვესტიას“ კორესპონდენციას, რომელიც სამხრეთ კავკასიაში შექმნილ ვითარებას ასეთ დახასიათებას აძლევს: „მთელი კავკასია წარმოადგენს საშინლად მოთუხთუხე კრატერს, რომელიც სულ მალე დაიწყებს ამოფრქვევას...“¹⁶.

შექმნილ ვითარებას კიდევ უფრო ამძაფრებდა სომხეთის ხელისუფლების (როგორც მემარჯვენე, ისე ბოლშევიკური) გაუწონასწორებელი პოლიტიკა, რომელიც თავისი გაუმართლებელი ტერიტორიული პრეტენზიებით პრობლემებს უქმნიდა როგორც საქართველოს, ისე აზერბაიჯანს და ამით აცამტკერებდა თბილისის ყოველგვარ მცდელობას მიეღწია სამხრეთ კავკასიაში თანხმობისა და მეზობლური ურთიერთგაგებისათვის.

უნდა აღინიშნოს, აზერბაიჯანისაგან განსხვავებით, რუსეთის ბოლშევიკური პრესა ქართულ-სომხურ დაპირისპირებაზე ალაპარაკდა ჯერ კიდევ მაშინ, როცა რეალურად ასეთი დაპირისპირება არ ჩანდა. 1918 წლის ზაფხულში „იზვესტია“ მკითხველს აცნობებდა, რომ „თბილისში ანტაგონიზმი სომხებსა და ქართველებს შორის ყოველდღიურად ძლიერდება. საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ მოსთხოვა სომხეთის ჯარებს დატოვონ საქართველოს ტერიტორია. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის იმუქრება მათი განიარაღებით.... ქართველების მიერ დაპატიმრებულია სომხეთის ეროვნული საბჭო“.

ეს ინფორმაცია ფაქტობრივად დეზინფორმაციაა. 1918 წლის ზაფხულში ქართულ-სომხური დაპირისპირება შესამჩნევი არ იყო. ამას აპირობებდა გერმანიის სამხედრო ყოფნა კავკასიაში, თურქეთის ფაქტორი და ახლადშექმნილი სახელმწიფოების ჩამოყალიბების სიძნელეები.

ამ პერიოდში სომხეთის ნაციონალისტური პარტია „დაშნაკციუტუნი“ ცდილობს ქართველებთან ლოიალური დამოკიდებულების დემონსტრაციას, ჯერ არაფერი არ მიგვანიშნებს დაპირისპირებაზე. პარტიის შეკრება ოფიციალურად აცხადებს: „ვალღარებთ რა საქართველოს დამოუკიდებლობას, როგორც აღსრულებულ ფაქტს, კრება რჩევას აძლევს პარტიულ ამხანაგებს ლოიალური დამოკიდებულება იქონიონ საქართველოს სახელმწიფოსთან და გაუწიონ მას დახმარება დემოკრატიულ საფუძველზე სახელმწიფოს მოწყობაში...“¹⁷.

კიდევ უფრო იმედის მომცემია საქართველოს პარლამენტის სომეხი დეპუტატების მხარდაჭერითი განცხადებები, რომლებშიც ისინი ერთგულებას და ყოველმხრივ მხარდაჭერას პირდებოდნენ საქართველოს ახლადშექმნილ სახელმწიფოს. გაზეთი „ერთობა“ წერდა, რომ პარლამენტარი ბ. ზორინიანი პარლამენტის სხდომაზე გულზე ხელს იცემდა და მემარჯვენეებს უკიუნიებდა – საქართველოს რესპუბლიკას მტერი რომ შემოესიოს ჩვენ პირველები ჩადგებით დამცველთა რიგებში და მას შეეებრძოლებითო“¹⁸. როგორც ჩანს, მსგავსი განცხადება გააკეთა დაშნაკთა პარტიის წარმომადგენლობამ თბილისში. ამ პარტიამ გამოსცა მოწოდება, რომელშიც ბრალს დებდა გაზეთებს „ერთობას“ და „ბორბას“ მათი მხრიდან საქართველოს წინააღმდეგ რაღაც შეთქმულების შესახებ. მათი აზრით ეს ხმები – უტიფარი პროვოკაციაა.

ეს ეპიზოდი ძალიან პგავს ჩეხოსლოვაკიის პარალამენტში 1938 წელს მიმდინარე მოვლენებს: მზადდებოდა

გერმანიის აგრესია, სუდეტელი გერმანელები სეპარატისტული მოთხოვნებით გამოდიოდნენ, ევროპის წამყვანი ქვეყნების ლიდერები მიუნხენში ჩასასვლელად ემზადებოდნენ, ხოლო გრაჩანაში (ჩეხოსლოვაკიის პარლამენტის ადგილსამყოფელი) გერმანელი დეპუტატები „გულზე მჯიდის კერით“ ამტკიცებდნენ: „ჩვენ მოგვედებით ჩეხოსლოვაკიისათვის, იმიტომ რომ, მართალია ვართ გერმანელები, ამასთანავე და პირველ რიგში ჩვენ ვართ დემოკრატები“¹⁹. მიუხედავად ასეთი მტკიცებებისა, ამ ამბებიდან ძალიან მალე ფაშისტურმა გერმანიამ ქვეყნის სრული ოკუპაცია მოახდინა და მთლიანად დაიმორჩილა, უკვე სამ ნაწილად დაყოფილი ჩეხოსლოვაკია. ამ საკმეში სუდეტელი გერმანელების წვლილი საკმაოდ დიდი იყო და გერმანელმა დეპუტატებმა თითოც კი არ გაანძრიეს ჩეხოსლოვაკიის დასაცავად.

მსგავსება ამ ორ ისტორიულ ფაქტს შორის – აშკარაა. იმუამად გერმანიაც და სომხეთიც იბრძოდა ტიტულიზაციის „დიდი“ და ამ მიზანს ანაცვალებდნენ ყველაფერს, სინდისსაც კი.

აშკარაა, რომ მოსკოვის ოფიციალური პრესის ცნობა 1918 წლის ზაფხულში სომხურ-ქართული დაპირისპირების შესახებ – დეზინფორმაციაა. ის მოვლენებს აშკარად წინ უსწრებს რამდენიმე თვით და სასურველს რეალობად ასალებს.

პირველ მსოფლიო ომში გერმანიის დამარცხებამ ხელი გაუხსნა სომხეთის ნაციონალისტებს, „დიდი სომხეთის“ იმპერიის შექმნაზე მეოცნებეებს, რომლებმაც დაივიწყეს დაპირებები და საქართველოს მიმართ უკანონო ტერიტორიული პრეტენზიების წამოყენებით ქართველი და სომეხი ხალხები ისტორიაში პირველად სისხლიანი შეტაკების აუცილებლობის წინაშე დააყენეს.

სომხეთის პოლიტიკურმა წრეებმა, მათ შორის „დაშნაკციუტუნის“ ლიდერებმა ჩათვალეს, რომ საქართველოს მეგობრის – გერმანიის იმპერიის დამარცხება და „ანტანტის“ გამარჯვება, რომლის ლიდერები უკვე შემწნეულნი იყვნენ პროსომხურ ორიენტაციაში, ხელს შეუწყობდა სომხეთს განეხორციელებინა ისტორიული ოცნება – აღედგინა ტიგრან დიდის „დიდი სომხეთი“ საკუთარი მეზობლების ტერიტორიების მითვისების ხარჯზე.

1918 წლის დეკემბერში სომხეთის სამხედრო ექსპედიციამ სამხრეთ საქართველოში, ლორეს მოსახლეობის აშკარა მხარდაჭერამ და მონაწილეობამაც კი ამ ავანტიურაში, „დაშნაკციუტუნის“ თბილისის ორგანიზაციის ძირგამომთხრელმა საქმიანობამ, რა თქმა უნდა, საქართველოს მთავრობის ადეკვატური რეაგირება გამოიწვია.

პირველ რიგში გაიჩხრიკა „სომეხთა ეროვნული საბჭოს“ ოფისი, სადაც დიდძალი იარაღი აღმოჩნდა. გაიჩხრიკა სომხეთის სახელმწიფოს ოფიციალური წარმომადგენლის სამხედრო ატაშე პოლკოვნიკ დოლუხანოვის რეზიდენციაც, სადაც ასევე მიაგნეს დოკუმენტებს, რომლებიც ადასტურებდნენ პოლკოვნიკის ანტიქართულ მოღვაწეობას, მის მიერ თბილისის სომეხი მოსახლეობის გადაბირების ფაქტებს²⁰.

თბილისელი სომხების პოლიტიკური ლიდერების უპასუხისმგებლო, ანტიქართულმა საქმიანობამ აიძულა საქართველოს ხელისუფლება 1919 წლის 5 იანვარს განეხორციელებინა თბილისში, სომხებით დასახლებულ უბნებში, მასიური ჩხრეკა და სომეხი მოსახლეობის ერთი ჯგუფის დაპატიმრება.²¹

საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს სპეცრაზმების ასეთმა ქმედებამ გააღიზიანა ცნობილი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატი არშაკ ზურაბოვი (რსდმპ II ყრილობის მონაწილე) და მან ნოე ჟორდანიას საპროტეს-

ტო ღია წერილი გაუგზავნა. წერილში დაგმოხილია ის „ეკახანალია“ რასაც თბილისის ქუჩებში ადგილი ჰქონდა 5 იანვარს, როცა „მილიციის აგენტები აჩერებდნენ ქუჩებში გამომეფლებს, პასპორტებს უსინჯავდნენ და ეკითხებოდნენ: „სომეხი ხომ არა ხარო“.

გაზეთ „ერთობის“ კომენტატორები ა. ზურაბოვის ამ წერილს „დაშნაყურს“ უწოდებენ და ქართული მხარის მოქმედებას ამართლებენ ომის ვითარებით – „ვეძებდით იმ სომეხებს, რომლებიც აშკარად ცნობილნი იყვნენ საქართველოს რესპუბლიკის მოძულეობით“²².

საომარი დაპირისპირება მაღე შეწყდა და ინგლისელების დახმარებით (რომლებმაც გერმანელები შეცვალებს ამიერკავკასიაში და აშკარად პროსომხური ორიენტაცია ჰქონდათ) დაპირისპირებული მხარეები მორიგდნენ – შეიქმნა საქართველოსათვის არცთუ სახარბიელო – ლორეს ნეიტრალური ზონა.

საქართველოს დემოკრატიულ ხელისუფლებას მტკიცედ სჯეროდა, რომ სამხედრო კონფლიქტი შედეგი იყო სომეხი კაპიტალისტებისა და ნაციონალისტების ძალისხმევის, რომ სომხური დემოკრატია, სომეხი პროლეტარიატი კვლავ მტკიცედ დადგებოდა ქართული დემოკრატიისა და საქართველოს პროლეტარიატის გვერდით. სწორედ ამაზე მიუთითებს ის ნაბიჯები, რაც საქართველოს მთავრობამ გადადგა ომის დამთავრებისთანავე კონფლიქტურ რეგიონში – ბორჩალოში. იქ გაიგზავნა სპეციალური კომისია, რომელსაც უნდა შეესწავლა ადგილობრივი სომეხი მოსახლეობის გუნება-განწყობილება, მთავრობასთან ლოიალობის ხარისხი. კომისიამ მთავრობის მოლოდინი გაამართლა და დაადასტურა: „არავითარი ადგილობრივი მიზეზი აჯანყებისა... არ იყო. არც ადგილობრივი ქართული ადმინისტრაციის, არც საქართველოს არმიის მოქმედება,

არც პოლიტიკური თუ ეკონომიკური საკითხები არ იძლეოდა ამის საფუძველს“²³.

კომისიის ანგარიშში მოტანილია მასალა ადგილობრივ სომეხ მოსახლეობაში ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები, სადაც დასტურდება ლოიალური დამოკიდებულება თბილისის ხელისუფლების მიმართ. ჩვენი აზრით, ამ კომისიის მუშაობის მასალები არ ასახავენ რეგიონში არსებულ ჭეშმარიტ ვითარებას და სასურველს რეალობად ასაღებენ.

ამ, ისტორიაში პირველი, სომეხ-ქართველთა შეიარაღებული დაპირისპირების შემდეგ, 1919 წლის აგვისტოში თბილისში დააპატიმრეს გაელენიანი სომეხი ბიზნესმენები: ა. მანთაშევი, ს. მანთაშევი, ო. მანთაშევი, პ. მირზოიანცი, ლ. აივაზოვი, და სხვები²⁴. იყო სომეხი კაპიტალისტების ტაიროვისა და ალიხანოვის ქარხნების გაჩხრეკვის ფაქტებიც²⁵.

სხვა, ანალოგიური ფაქტი დაპირისპირებისა, 1921 წლის თებერვლის ლორეს პროვოკაციამდე, ადგილობრივ სომხებთან საქართველოს ხელისუფლებას აღარ ჰქონია.

რა ინფორმაციას აერცვლებდა ქართველი და სომეხი ხალხის ისტორიის შავბნელი ფურცელის შესახებ რუსეთის ოფიციალური პრესა?

პირველად ქართულ-სომხურ სამხედრო დაპირისპირების შესახებ ინფორმაცია გაავრცელა გაზეთმა „იზვესტიამ“, რომელიც წერდა: „ბოლო ჟამს „დემოკრატიულ“ საქართველოსა და „დემოკრატიულ“ სომხეთს შორის ლამის დაიწყო ომი ადგილ სანაინისათვის, რომელიც თურქების გასვლის შემდეგ სომხეთის მთავრობამ დაიკავა. ორი კვირის განმავლობაში ორივე „დემოკრატიული“ მთავრობა მკაცრ ნოტებს უცვლიდა, აგზავნიდა საზღვრებზე არმიებს. ამასთან დაკავშირებით საქართველოსა და სომხეთში ძლი-

ერდება მობილიზაცია, რაც მოსახლეობაში უკმაყოფილებას იწვევს“²⁶.

შეეფერება თუ არა ეს ინფორმაცია სიმართლეს? ქართველი მკვლევარი ა. ჩაჩხიანი ხაზგასმით მიუთითებს: „წუთების სიზუსტითაა დადგენილი 1918 წლის 18-27 ოქტომბრის პერიოდში სანაინის საბრძოლო მოქმედებათა რაიონში განვითარებული მოვლენების სრული სურათი. საქართველოს შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის მიერ მყის მოხდა დაშნაკურ აგრესიაზე რეაგირება... წარდგენილი მკაცრი ულტიმატუმებისა და რამდენიმე მცირემასშტაბიანი შეტაკების შემდეგ სომხები დაფრთხნენ და ოკუპირებული ტერიტორიის დიდი ნაწილი დატოვეს, თუმცა სასაზღვრო სადგური შაღალი მათ ხელში დარჩა. ოქტომბრის შეტევა ქართული მხარის გამარჯვებით დასრულდა, მაგრამ სრული სამხედრო-პოლიტიკური წარმატება მაინც ვერ იქნა მოპოვებული.“²⁷

ამრიგად, გაზეთ. „იზვესტიას“ ინფორმაცია, ამ შემთხვევაში, ობიექტურად ასახავს სომხურ-ქართული დაპირისპირების პირველ, ე.წ. „დაზვერვით ბრძოლას“. ინფორმაციის გამოქვეყნების დროს ეს ბრძოლა ჯერ კიდევ არ იყო დასრულებული, ამიტომ სრულ ინფორმაციას, რა თქმა უნდა, არ იძლევა, მაგრამ ის რომ სომხებმა რეგიონიდან თურქების წასვლის შემდეგ (ეს მოხდა თურქების I მსოფლიო ომში დამარცხების გამო) თვითნებურად შეეცადნენ საქართველოს ისტორიული მიწების დაკავებას, სადაც ეთნიკური სომხების უპირატესობა იყო, ეს აშკარად არის მინიშნებული. ასევე მართალია, რომ „დაზვერვითი ბრძოლის“ დროს ძირითადი ორიენტირი იყო სანაინი.

ცოტა მოგვიანებით, უკვე 1919 წლის 25 იანვარს გაზეთი „იზვესტია“ წერდა: „სომეხ-ქართველთა ომი გრძელდება. ქართველებმა დაცალეს ბორჩალოს ხეობა, დაკარგეს სამი ჯავშნოსანი, ბევრი ჭურვი და ბევრიც ჩაეარდა

ტყვედ. სამაგიეროდ შალოვერდთან (ასეა ტექსტში, შეიძლება – შულავერი იგულისხმება – ა.დ.) სომხეთის არმიამ განიცადა მარცხი. ახალქალაქის მასრაში განუწყვეტელი შეტაკებები“.

ამ შემთხვევაში გაზეთი, აშკარად ცრუობს, რადგან ამ დროს სომხურ-ქართული ომი უკვე დასრულებული იყო. მკვლევარი ა. ჩაჩხიანი აღნიშნავს, რომ „1919 წლის 9 იანვარს თბილისში სამხხრივი სამშვიდობო კონფერენცია გაიხსნა სომხეთ-საქართველოს ომის შეწყვეტისა და საზავო პირობების შემუშავებაზე. 17 იანვარს მოეწერა ხელი სომხეთ-საქართველოს ომის დასრულებას და ა.წ. „ლორეს ნეიტრალური ზონის“ ფორმირების შესახებ...“²⁸.

ამრიგად, როცა ბოლშევიკური გაზეთი ზემოთმოტანილ ინფორმაციას აურცვლებდა, სამხედრო მოქმედებები საქართველო-სომხეთის საზღვარზე დიდი ხნის დამთავრებული იყო და ხელშეკრულებაც გაფორმებული. ეს არ შეიძლება არ სცოდნოდათ მოსკოვში, მაგრამ მათთვის მთავარი იყო, რომ შექმნილიყო ვითარება „დემოკრატიული“ საქართველოსა და „დემოკრატიული“ სომხეთის სახელმწიფოებს შორის გაჭიანურებული ომის შესახებ, რომელიც ეერ განმუხტა თვით ინგლისის საექსპედიციო კორპუსის ხელმძღვანელობის ჩარევამაც კი. გაზეთში მოტანილი საბრძოლო ეპიზოდები – ეს არის თავისუფალი და მეტად მოკლე ინტერპრეტაცია იმ დრამატული მოვლენების შესახებ, რაც ამ დროს საქართველო-სომხეთის საზღვრებთან მიმდინარეობდა და აწიგომ მათი ისტორიული ღირებულება უმნიშვნელოა.

სხვა ინფორმაცია, საქართველო-სომხეთის ომის შესახებ რუსულ პრესაში არ არის, გაზეთი „იზვესტია“ 1919 წლის დეკემბერში აქვეყნებს ინფორმაციას, რომ საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკებს შორის თბილისში დაიდო ხელშეკრულება, რომელიც ორივე რესპუბლიკას ავა-

ლებს ყველა სადავო საკითხი გადაწყვიტონ მოლაპარაკების გზით²⁹.

მიუხედავად ამისა, ორ ქვეყანას შორის ბოლომდე მაინც ვერ მოხერხდა ვითარების ნორმალიზება, საქართველოს სამხრეთი რეგიონების მიმართ პრეტენზიები, აშკარა თუ ფარული, სომხეთის სახელმწიფოს მუდამ ჰქონდა, რაც შეუმჩნეველი არ რჩებოდა რუსეთს. ამას ემატებოდა აზერბაიჯანისა და სომხეთის პერმანენტული დაძაბული ურთიერთობა, რომელშიც ხშირად საქართველოც იყო გარეული და ვერ ხერხდებოდა ხანგძლივი დროით საერთო მტრის წინააღმდეგ სამი ქვეყნის ძალისხმევის გაერთიანება.

ამრიგად, სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებს შორის, ობიექტური თუ სუბიექტური გარემოებების (ისტორიული დაპირისპირების გადმონაშთების, ტერიტორიული პრეტენზიების, კულტურულ-რელიგიური განსხვავებების, საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციისა და ა.შ.) გამო ვერ მოხერხდა გაერთიანება საერთო მტრის წინააღმდეგ.

ამ უთანხმოებასა და დაპირისპირებას ჩინებულად ამჩნევდა ბოლშევიკური რუსეთის ოფიციალური პრესა და თავის წერილებსა თუ მოკლე კორესპონდენციებში აქვეყნებდა როგორც ობიექტურ ინფორმაციას, ისე აშკარა დეზინფორმაციასაც, რომლის მიზანი იყო არ დაეშვა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების პოლიტიკური თუ სამხედრო გაერთიანება თბილისის გარშემო.

საქართველოს ურთიერთობა დენიკინთან და რუსეთის ბოლშევიკური პრესა

ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემა, რომელიც გარკვეულ პერიოდში განიხილებოდა ბოლშევიკური პრესის ფურცლებზე, ეს იყო დემოკრატიული საქართველოს ხელმძღვანელების ურთიერთობა დენიკინის მოხალისეთა მოძრაობასთან. ეს პრობლემა მოსკოვისათვის იმითაც იყო მნიშვნელოვანი, რომ 1919 წლის ზაფხულიდან დენიკინის მოხალისეთა არმია ბოლშევიზმის წინააღმდეგ მებრძოლ მთავარ დამრტყმელ ძალად გადაიქცა და „ანტანტის“ ხელმძღვანელებმა ძირითადად სწორედ დენიკინს დააკისრეს იმის განხორციელება, რაც ვერ შეძლო რუსეთის უმაღლესმა მმართველმა კოლჩაკმა – აუცილებლად გამოესწორებინა ოქტომბრის შეცდომა.

ბოლშევიკურ გაზეთებში ინფორმაცია საქართველოს ხელისუფლების წარმომადგენლების დენიკინთან ურთიერთობის შესახებ ბევრი არ არის, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ მათი ანალიზი გარკვეულწილად ნათელს მოაფენს იმ პერიოდში საქართველოს ხელისუფლების საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის ზოგიერთ, ჯერ კიდევ ნაკლებად ცნობილ საკითხს.

აი, რას წერდა მოსკოვის ბოლშევიკური პრესა იმ დრამატულ დღეებში: „როგორც კივეიდან იუწყებიან, ბაქოს გაზეთი „ზნამია ტრუდა“ აქვეყნებს ბრიტანეთის სამხედრო მისიის ხელმძღვანელის წერილს. ამ წერილში ბრიტანეთის მთავრობა სთავაზობს საქართველოსა და აზერბაიჯანს შეწყვიტოს სამხედრო მოქმედება დენიკინის წინააღმდეგ და დაიხიოს საზღვრებისაკენ, რომელიც მოხაზა ბრიტანეთის მთავრობამ – მდინარე ბზიფის ჩრდილოეთით, სოხუმის ოკრუგის საზღვრებამდე, თბილისისა და დაღესტნის გუბერნიების საზღვრებამდე, კასპიის ზღვის

საზღვრებამდე“¹. ცოტა მოგვიანებით დაიბეჭდა შემდეგი ინფორმაცია: „როცა ჩვენ ვებრძოდით დენიკინს, ღონის კონტრრევოლუციამ ვერ გაბედა ხელი შეეშალა საქართველოს განადგურებისათვის და როგორც მოკაეშირეს უგზავნიდა პურს (ხაზგასმა ჩვენია – ა. დ.), როცა დენიკინის პერიოდი მოვიდა და მან წარმატებებს მიაღწია, მან პურის ნაცვლად საქართველოსთან მოთხოვნები და დაშინებები დაიწყო. როცა დენიკინი კიდევ გაძლიერდა – მხოლოდ მაშინ გაიგო საქართველოს მთავრობამ, რომ კონტრრევოლუცია შუა გზაზე არ გაჩერდება და ის ბოლომდე მივა. ტელეგრაფის ლენტები იტყობინებიან რომ, როგორც იქნა საქართველომ გაიხსენა საბჭოთა ხელისუფლება და მოითხოვენ მასთან კაეშირს შემტევი მტრის წინააღმდეგ. ჩვენ შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ დენიკინის წინააღმდეგ ბრძოლის მოწოდებასთან ერთად სულ უფრო ხშირად გაისმის იმ მთავრობის წინააღმდეგ (ე.ი. საქართველოს დემოკრატიული მთავრობის წინააღმდეგ – ა.დ.) ბრძოლის მოთხოვნაც“².

უფრო მოგვიანებით, უკვე 1919 წლის სექტემბერში „პრავდა“ იტყობინებოდა, რომ „საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის დადებული ხელშეკრულების თანახმად, საქართველომ მოხალისეთა წინააღმდეგ ფრონტზე და დერბენტის მიმართულებით გააგზავნა დამოუკიდებლად რაზმი 8 ეშელონის შემადგენლობით. აზერბაიჯანულ-ქართული რაზმები იქ შეუერთდებიან დერბენტის ფრონტზე ალი-ხოჯას რაზმებს“³.

უკვე ოქტომბერში ვკითხულობთ: „დენიკინური გაზეთების მიხედვით, დენიკინის წარმატებების ზეგავლენით, ურთიერთობა მასთან და საქართველოს ხელისუფლებას შორის გაუმჯობესების სტადიაში შედის. თეთრგვარდიული გაზეთები აღნიშნავენ გარდატეხას, რაც მოხდა ქართველ მენშევიკებში მოხალისეთა არმიის მიმართ. საქარ-

თეელოსა და დენიკინს შორის იწყება დიპლომატიური ურთიერთობაც კი. როგორც „პრიაზოვი კრაი“ იუწყება, დენიკინის დიპლომატიური მისია ჩამოვიდა თბილისში“⁴.

უფრო მოგვიანებით არის ასეთი ინფორმაცია: „მენ-შევიკური ხელისუფლება ორიენტირებულია ინგლისზე. ის აწარმოებდა მოლაპარაკებას ინგლისის მთავრობასთან, თუმცა ამან არავითარი შედეგი არ გამოიღო. ინგლისის ხელისუფლება შეპირდა მათ ყოველგვარ დახმარებას, ამავე დროს აგრძელებდა მოხალისეებთან (ე.ი. დენიკინელებთან – ა. დ.) თანამშრომლობას“⁵.

აშკარად, მწირი ინფორმაციაა, თუ გავითვალისწინებთ თუ რაოდენ დამაფიქრებელი იყო მოსკოველი ბოლშევიკებისათვის 1919 წელს დენიკინის მოხალისეთა არმიის წარმატებული ლაშქრობები რუსეთის სამხრეთით და განსაკუთრებით კი მისი შესაძლო კავშირი ამიერკავკასიის დამოუკიდებელ რესპუბლიკებთან, რასაც ასე ენერგიულად ცდილობდა დიდი ბრიტანეთის მთავრობა.

როგორც მოტანილი მწირი ინფორმაციიდან ჩანს, საკვლევე პერიოდში მოსკოვს აღეგუებდა შემდეგი ძირითადი საკითხები:

1. საქართველოს ხელისუფლების მოხალისეებთან ურთიერთობის ჭკუშმარიტი მდგომარეობა;

2. ამიერკავკასიის სახელმწიფოების შესაძლო ალიანსი დენიკინის წინააღმდეგ;

3. საქართველოს მთავრობის დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარება დენიკინთან;

4. ინგლისის მედიატორული როლი დენიკინსა და ამიერკავკასიის სახელმწიფოებს შორის.

პირველი მსოფლიო ომის დამთავრების, „ანტანტის“ გამარჯვების, ინგლისის მიერ ბათუმის ოლქის ოკუპაციისა და რუსეთში სამოქალაქო ომის გამწვავების პარალელურად, მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების მთავარი

ამოცანა გახდა ბოლშევიზმის განადგურება და რუსეთში ლეგიტიმური ხელისუფლების აღდგენა თვითონ რუსების საშუალებით. აღმოსავლეთში კოლჩაკისა და სამხრეთ რუსეთში – დენიკინის მოხალისეთა არმიის შეთანხმებული საქმიანობა მათ მიზნის მიღწევის ოპტიმალურ საშუალებად მიაჩნდათ. ამიტომაც ისინი ყოველმხრივ ცდილობდნენ საერთო ფრონტის შექმნას რუსეთის სამხრეთში, მათ შორის ამიერკავკასიის სახელმწიფოების მონაწილეობითაც კი.

როგორ მიმდინარეობდა მოკავშირეთა ამ ამოცანების რეალიზაცია, რა მოხერხდა და ვერ შეძლო ინგლისურმა დიპლომატიამ, სად იყო მართალი და სად შეეშალა რუსეთის ბოლშევიკურ პრესას – ამ საკითხებზე ჩვენ შევეცდებით გავცეთ არგუმენტირებული პასუხი.

დავიწყებთ იქიდან, რომ საქართველო-დენიკინის ურთიერთობის პრობლემა აქტუალური იყო როგორც საბჭოთა, ისე პოსტსაბჭოთა ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ამ პრობლემას ყურადღებას უთმობდნენ: ა. სურგულაძე⁶, ა. ბენდიანიშვილი⁷, დ. ჭუმბურიძე⁸, შ. ვადაჭკორია⁹, ო. ჯანელიძე¹⁰, გრ. ბოგვერაძე¹¹, და სხვა ქართველი მეცნიერები. მაგრამ, რა თქმა უნდა აქცენტები, მოვლენების ხედვა და, განსაკუთრებით კი, შეფასება – რადიკალურად განსხვავებულია.

ჩვენ პირველად ყურადღებას გავამახვილებთ ახალი ქართული ისტორიოგრაფიის დამოკიდებულებას მოხალისეთა მოძრაობის მიმართ და მის ურთიერთობაზე საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკის ხელმძღვანელობასთან. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ ძირითადად ეს შეფასებები ნეგატიურია, დენიკინის მოხალისეთა მოძრაობა ცალსახად გამოცხადებულია საქართველოს დაუძინებელ მტრად, ქართული დემოკრატიის მესაფლავედ, რომლის წინააღმდეგ ბრძოლა შეესაბამებოდა ქართველი ერის ნაციონ-

ნალურ ინტერესს, ქართული დემოკრატიის ინტერესს და დადანაშაულებულია ინგლისი დენიკინის ცალსახა მხარდაჭერისათვის. მაგალითად, მიაწვდის: „ი. ინგლის-დენიკინის ალიანსი, რუსული იმპერიის აღსადგენად ამიერკავკასიის ქვეყნების დასუსტებას და წინააღმდეგობის გაუწევლად რუსეთთან მიერთებას ითვალისწინებდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის მიმართ შექმნილმა რეალურმა საფრთხემ ქართული სოციალ-დემოკრატია ინგლისისადმი ნეგატიურად განაწყო და საპირისპირო გზების ძიებაში მიიყვანა...“¹². იმასაც აღნიშნავენ, რომ „ა. დენიკინის წინააღმდეგ იმ დროისათვის მძიმე ბრძოლებს აწარმოებდა საბჭოთა რუსეთი, მაგრამ საქართველოსა და აზერბაიჯანს მისთვის დახმარება არ უთხოვიათ. საქმე იმაში იყო, რომ საბჭოები დახმარების საფასოდ ითხოვდნენ საქართველოსა და აზერბაიჯანში ბოლშევიკური იდეების ნებართვას“¹³. ხაზგასმულია ისიც, რომ „საქართველოსა და მოხალისეთა არმიის შეტაკება მოკავშირეების გეგმებს არ შეესაბამებოდა. ამ ქვეყნებში ორივე ამ ძალას ჯერ კიდევ ბოლშევიზმთან დაპირისპირებული ერთიანი ბანაკის წევრებად მოიზარებდნენ.“¹⁴

ამრიგად, თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში მიჩნეულია, რომ დენიკინი ემუქრებოდა საქართველოსა და ამიერკავკასიის სახელმწიფოების დამოუკიდებლობას და მათი მთავარი მტერი იყო 1919 წელს; მოკავშირეები კი კატეგორიულად მოითხოვდნენ საქართველოსა და ამიერკავკასიის ქვეყნებისაგან დენიკინთან საერთო ენის გამოწვევას და ერთიანი ფრონტის შექმნას ბოლშევიზმის წინააღმდეგ; მოკავშირეთა ეს სურვილი საქართველოს ხელისუფლებამ არ გაითვალისწინა, რამაც დიდი ბრიტანეთის ხელისუფლების უკმაყოფილება გამოიწვია.

უნდა აღინიშნოს, რომ დაახლოებით მსგავსი შეხედულებები აქვს პროფ. ა. სურგულაძეს საბჭოთა პერიოდში

გამოქვეყნებულ „საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ შესაბამის ადგილზე. ის ხაზგასმით მიუთითებდა: „ბრიტანეთის რეაქციული მმართველი წრეები, თავის მხრივ, ანგარიშობდნენ, რომ ამ მომენტში დენიკინსა და ამიერკავკასიის ხელისუფალთა წაკიდება ზიანის მეტს არაფერს მოიტანდა, დენიკინის ძირითადი მიზანი ბოლშევიკურ მოსკოვზე შეტევა იყო. ამიერკავკასიისათვის ომს ამ მიზნის შეფერხება მოჰყვებოდა. უმჯობესი იყო კონფლიქტის მშვიდობიანი დამთავრება და საქმის ისე მოწყობა, რომ ამიერკავკასიას დენიკინისათვის საიმედო ზურგის როლი შეესრულებინა და შეტევის პროცესში ხელი შეეწყო“¹⁵.

მოგვიანებით, როცა ა. სურგულაძემ რადიკალურად შეცვალა თავისი მსოფლმხედველობითი შეხედულებები, იგი ამტკიცებდა, რომ „ბოლშევიკები საქართველოს დემოკრატიულ მთავრობას ბრალად სდებდნენ დენიკინთან კავშირ-ურთიერთობას. ამ ბრალდებას არ ქონდა არავითარი საფუძველი“¹⁶.

ჩვენ ქართველი ისტორიკოსების საყურადღებო შეხედულებებს კიდევ არა ერთხელ დაეუბრუნდებით, ახლა მკითხველს წარმოუდგენთ ჩვენი კვლევის ძირითად შედეგებს.

საქართველოს ხელისუფლებასა და დენიკინს შორის პირველი კონტაქტები. ამ კონტაქტების შესახებ ყურადღებას ამახვილებს ა. სურგულაძე „საქართველოს ისტორიის ნარკვევების“ შესაბამის ადგილას და საკმაოდ დეტალურადაც¹⁷. სამწუხაროდ, ა. სურგულაძე ამ შეხვედრას საერთოდ არ იხსენიებს თავის 1991 წელს გამოცემულ წიგნში – ამ დროს მენშევიკების რეაბილიტაცია მიმდინარეობდა და ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლება არ მოიწონებდა დენიკინელებთან ქართველი სოციალ-დემოკრატების რაიმე მოლაპარაკებაზე ყურადღების გამახვილებას. ამ საკითხს უყურადღებოდ არ ტოვებს დ. ჭუმბურიძეც¹⁸. თუმცა დასა-

ხელეუბლი ავტორები მოლაპარაკების ყველა ნიუანსს არ ეხებიან. ჩვენ კი მიგვაჩნია, რომ ზოგჯერ სწორედ ნიუანსები ავლენს მოვლენის არსს, განვითარების თავისებურებას, პერსპექტივას, შესაძლებლობებს.

მართლაც, ჯერ კიდევ 1918 წლის 25 სექტემბერს შედგა შეხვედრა, ერთი მხრივ ყუბანის მთავრობის, მოხალისეთა კორპუსის ხელმძღვანელობასა, და მეორე მხრივ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის წარმომადგენლებს შორის. რუსეთის მხარეს წარმომადგენდნენ გენერლები: ალექსეევი, დენიკინი, ბიჩი, შულგინი და სხვ. ქართულ მხარეს: ევგენი გეგეჭკორი და გენერალი მაზნიაშვილი.

იმუამად მოხალისეთა არმიის ხელმძღვანელი გენერალი ალექსეევი იყო, რომელმაც ასე მიმართა ქართველებს: „მოხალისეთა არმიისა და ყუბანის მთავრობის სახელით მივესალმებით მეგობრულ საქართველოს მთავრობას გეგეჭკორისა და გენერალ მაზნიაშვილის სახით“.

თავის მხრივ გეგეჭკორმაც არ დაარღვია დიპლომატიური ეტიკეტი და საპასუხოდ მიმართა: „ჩვენ, მთელი მსოფლიო პატივს სცემს გენერალ ალექსეევს“.

დიპლომატიური ეტიკეტის დასრულების შემდეგ გენერალი ალექსეევი საყვედურზე გადავიდა: „გულახდილად მინდა განვაცხადო, რომ ჩვენ, რუსებმა საქართველოში დავინახეთ ისეთი მტრული გამოვლენა, რასაც ჩვენ არ მოველოდით...“¹⁹

გეგეჭკორმა სცნა ამ თვალსაზრისის უარყოფა და ხაზი გაუსვა იმ გარემოებას, რომ საქართველოში რუს ოფიცრებზე თავდასხმები არასოდეს ყოფილა (ამ თეზისს გეგეჭკორი ინგლისელებთან შეხვედრის დროსაც განაცხადებს. ამაზე ქვემოთ) და გარკვეულად „მოიბოდიშა“ კიდევ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებაზე: „მინდა გითხრათ, რომ საქართველომ თავისი დამოუკიდებლობა

გამოაცხადა მხოლოდ მაშინ, როდესაც საერთოდ დაინგრა რესეთი და შეიქმნა დაახლოებით 2000 რესპუბლიკა... ყველასგან მიტოვებული ვიყავით, ყველა თავის თავის გადარჩენას ღამობდა, საქართველო იძულებული გახდა წასულიყო ამ ნაბიჯზე“.

გაჯაერებულმა ალექსეევმა გეგეჭკორს საუბრის დასაწყისში ისიც შეახსენა, რომ მოხალისეთა ხელმძღვანელობამ ქართველ გენერალს თაყაიშვილს საქართველოში პურის გასაგზავნად გამოუყო კრედიტი 250 000 მანეთის ოდენობით და მოითხოვა ქართული მხარის მიერ რუსული მხარის ინტერესების გათვალისწინება.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მოლაპარაკება ჯერ კიდევ I მსოფლიო ომის დამთავრებამდე წარმოებდა, ბრესტ-ლიტოვსკის საზავო ხელშეკრულების პირობებში, როცა ამიერკავკასია მთლიანად გერმანია-თურქეთის მიერ იყო ოკუპირებული, რასაც რუსეთის მხარე სერიოზულად აღიქვამდა. ეს განსაკუთრებით გამოჩნდა გენერალ შულგინის სიტყვაში: „ჩრდილოეთიდან ჩვენ გვიტყევენ ბოლშევიკები, დასავლეთიდან – გერმანელები, აღმოსავლეთიდან – ბაქოს დაკავების შემდეგ, თურქები, და ახლა კი სამხრეთიდან ჩვენზე ზეწოლას იწყებს საქართველო“²⁰.

შეხვედრა ძირითადად სასაზღვრო კონფლიქტს შეეხო, რაც გამოიწვია აფხაზეთში, სოხუმში პროკომუნისტური გადატრიალების შემდეგ მოკლე ხნის განმავლობაში შექმნილმა ვითარებამ, როცა საქართველოს ცენტრალურმა მთავრობამ, აფხაზეთის ადგილობრივ ხელისუფლებასთან შეთანხმებით, რეგიონში გააგზავნა საჯარისო შენაერთები გენერალ მაზნიაშვილის ხელმძღვანელობით, რომლებმაც გარეკეს ბოლშევიკები და დენის დროს დაიკავეს სოჭი, ტუაფსე. ეს მოხალისეთა არმიამ ქართველებს აგრესიაში ჩაუთვალა და მოითხოვა დაკავებული ტერიტორიების და-

ტოვება (ეს საკითხი ჩვენ უკვე განვიხილეთ წიგნის წინათავში).

ჩვენთვის ამ შემთხვევაში ძალიან მნიშვნელოვანია საუბარი ბოლშევიკური საფრთხის შესახებ. უნდა აღინიშნოს, რომ მოლაპარაკების ორივე მხარემ ეს საფრთხე გადამწყვეტ და მნიშვნელოვნად შეაფასა. რაც შეეხება გეგეკორს მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „რაც შეეხება ბოლშევიზმთან ურთიერთობის საკითხს, მინდა განვაცხადო, რომ ბრძოლა ბოლშევიზმთან ჩვენს საზღვრებში მიმდინარეობს დაუნდობლად. ჩვენს ხელთ არსებულ ყველა საშუალებით ვახშობთ ბოლშევიზმს, როგორც ანტისახელმწიფოებრივ მოვლენას, რომელიც ემუქრება ჩვენს სახელმწიფოებრიობას“²¹.

ამრიგად – ბოლშევიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა ორივე მხარისათვის იყო მიმდინარე როგორც იდეოლოგიური, ისე სამხედრო ამოცანა. ეს მომავალი თანამშრომლობისათვის კეთილნაყოფიერ საფუძველს ქმნიდა. ამრიგად, კონფერენცია თავის დანიშნულებას ამართლებდა – ურთიერთბრალდებები და პრეტენზიები ვერ ფარავდა საერთო მტრის – ბოლშევიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის კარდინალურ ამოცანას. ეს კი სერიოზული თანამშრომლობისათვის სერიოზული საფუძველი შეიძლება გამხდარიყო.

ამაზე ხაზგასმით მიანიშნებს გენერალ დენიკინის შემდეგი განცხადება: „ყველა აქ ნათქვამიდან მე დამრჩა შთაბეჭდილება, რომ ჩვენ მიედივართ შემდეგი მნიშვნელოვანი საკითხების გადჭრისაკენ: პირველი, ურთიერთობა საქართველოსთან. როგორც ყუბანის მთავრობამ და მოხალისეებმა განაცხადეს, ისინი აღიარებენ მის დამოუკიდებლობას (самостоятельность); მეორე, დამოკიდებულება მოხალისეთა არმიის მიმართ, როგორც მე საქართველოს წარმომადგენლების ნათქვამიდან დავასკენი, საქართველოს აქვს კეთილგანწყობის“²².

ასეთ განცხადებაზე ევგენი გეგეჭკორის მხრიდან იყო შემდეგი შეთავაზება, რომ სასურველია მოხალისეთა არმიას და ყუბანის მთავრობას თბილისში გაეხსნა თავისი დიპლომატიური წარმომადგენლობა²³.

ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ კონფერენციაზე გარკვეული პრობლემები იყო (სასაზღვრო, ქართული მხედრიონის აქტიუობა ტუაფსე-სოჭის რაიონში), მაინც გამოიკეთა მთავარი: 1. მოხალისეებმა და ყუბანის ხელისუფლებამ აღიარა საქართველოს დამოუკიდებლობა (самостоятельность); 2. ბოლშევიზმი გამოცხადდა ორივე მხარის მთავარ საფრთხედ, რომლის წინააღმდეგ აუცილებელი იყო ერთობლივი ბრძოლა.

„მოკავშირეები“, დენიკინი და საქართველო. თანამშრომლობის ეს პათოსი, რაც კონფერენციაზე დაფიქსირდა, ძალიან მალე შეიცვალა, რაც მსოფლიო ომში გერმანიის დამარცხებამ და ამიერკავკასიაში ახალი მოთამაშის – დიდი ბრიტანეთის გამოჩენამ გამოიწვია. უნდა აღინიშნოს, რომ მოგვიანებით ამას ნოე ჟორდანია პირში მიახლის ინგლისის წარმომადგენელს თქვენს მოსვლამდე ამიერკავკასიაში სიმშვიდე იყო, რაც თქვენ მოხვედით – საქართველო განუწყვეტელ ომებშია²⁴.

მკვეთრად შეიცვალა დამოკიდებულება მოხალისეთა არმიის მიმართ, რაც გამოწვეული იყო იმით, რომ „მოკავშირეებმა“ დენიკინს დაავალეს ბოლშევიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ავანგარდის როლის შესრულება, დაამედეს, რომ უზრუნველყოფდნენ ამიერკავკასიის სახელმწიფოების არა მარტო ლოიალობას, არამედ მოკავშირეობასაც კი (ხომ აცხადებდა საქართველოს ხელისუფლება – ბოლშევიზმი ჩემი მთავარია მტერია, მის წინააღმდეგ ბრძოლა – მთავარი ამოცანაა).

ამიტომაც, დენიკინმა, ინგლისელების მხრიდან შეგუ-
ლიანებულმა, დაიწყო აქტიუობა ჯერ ჩრდილო კავკასიაში,
და მალე ამიერკავკასიასაც გადმოსწვდა.

დენიკინის აქტიუობას უპირველესად ინგლისელთა
დიპლომატიური აქტიუობა უსწრებდა, რომლებიც ცდილობ-
დნენ შეექმნათ საერთო ფრონტი ბოლშევიზმის წინააღ-
მდეგ. ისინი მოუწოდებდნენ ამიერკავკასიის სახელმწიფო-
თა ხელმძღვანელებს წერილმანი ტერიტორიული პრეტენ-
ზიებისა და გაუგებრობების გამო არ ეთქვათ უარი მთა-
ვარზე – დენიკინთან ერთად ებრძოლათ ბოლშევიკური
საფრთხის წინააღმდეგ.

ეს დამოკიდებულება განსაკუთრებით რელიეფურად
გამოჩნდა ინგლისის მისიის წარმომადგენლებთან ეგგენი
გეგეჰკორისა და ნოე რამიშვილის შეხვედრის დროს 1919
წლის 23 მაისს. ამ შეხვედრაზე გენერალმა ბრიგსმა არაო-
რაზროვნად ურჩია ქრთულ მხარეს შემდეგი: „ინგლისელე-
ბი და იტალიელები წავლენ, რუსეთი კი დარჩება. ამიტო-
მაც მასთან უნდა იყოთ კარგ ურთიერთობაში და აი ჩემი
რჩევა – დათმეთ თქვენი თავმოყვარეობა, გაუწოდეთ დენი-
კინს ხელი და უთხარით მას: „ჩვენ ვართ თქვენთან“. ხომ
ცნობილია, რომ პატარა სახელმწიფოები ძალიან სუსტები
არიან, მათ შორის მტრობა კი არ უნდა იყოს, არამედ ისი-
ნი უნდა გაერთიანდნენ“²⁵.

თავისი არგუმენტები რომ გაეძლიერებინათ, ინგლისე-
ლებმა ქართულ მხარეს სოჭის ოლქში საქართველოს სა-
ჯარისო ფორმირებების მიერ განხორციელებული მორო-
დიურობისა და სისასტიკის შესახებ პასუხი მოსთხოვეს,
რამაც გეგეჰკორის გაღიზიანება გამოიწვია: „მე აქ მესმის
საყვედურები, რომ ჩვენ ბოლშევიკებზე უფრო ცუდად ვიქ-
ცევით. საქართველოში რუსმა ოფიცრობამ კპოვა ბინა და
მფარველი. იმ დროს, როცა მთელს რუსეთში მიმდინარე-
ობდა შეუჩერებელი ტალღა თვითნებობებისა და მკაცრი

ანგარიშსწორების, მხოლოდ აქ, საქართველოში არ იყო რუსი ოფიცრების მიმართ ძალადობის არცერთი შემთხვევა“²⁶.

ამ ეტაპზე ინგლისელთა მცდელობას შედეგი არ მოჰყოლია. საქართველოს ხელისუფლება აშკარად გადავიდა ანტიდენიკინურ ბანაკში და დამოუკიდებლად დაიწყო ანტიდენიკინური საერთო ფრონტის შექმნის მცდელობა, რომელიც ამიერკავკასიისა და ჩრდილოეთ კავკასიის სახელმწიფოებს გააერთიანებდა.

ბოლშევიკები, ინგლის-დენიკინი და საქართველო. ინგლისისა და მოკავშირეების შორს გამიზნულ გეგმაში შედიოდა ისეთი მდგომარეობის შექმნა საქართველოში, რომ ქვეყანა მტკიცედ დაკავშირებოდა დენიკინის და არ მომხდარიყო მომავალში ბოლშევიკებთან რაიმე ალიანსი საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან.

სწორედ იმ ხანებში მოხდა ერთი საყურადღებო ინციდენტი. დენიკინის წარმატებული სამხედრო ოპერაციების შემდეგ საქართველოს საზღვარი ჩრდილოეთით, დარიალზე გადმოლახეს ბოლშევიკებმა და იძულებული გახდნენ საქართველოს მთავრობას ჩაბარებოდნენ (დაახლოებით 5000 კაცი). უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს მთავრობამ, ჰუმანიზმის პოზიციებიდან, ისინი ბანაკში მოათავსა, გამოუყო სურსათ-სანოვაგე.

ამ დროს საქართველოს ხელისუფლება, ევგენი გეგუკორი იღებს ინგლისის მისიის ხელმძღვანელის, გენერალ უოკერის დეპეშას: „როგორც ჩემს წარმომადგენელთან თქვენი გუშინდელი საუბრიდან გამოჩნდა, 12 რიცხვში საქართველოში შემოვიდა ბოლშევიკი-ლტოლეილების გარკვეული რაოდენობა ვლადიკავკაზის რაიონიდან. ამ ეტაპზე მე ვერ ვხედავ წინააღმდეგობა გაუწეო თქვენი უმაღლესობის მიერ შემოთავაზებულ ღონისძიებებს, კერძოდ: ბოლშევიკები განიარაღდნენ ყაზბეგში, სპეციალური დაც-

ვით გადაყვანილ იქნენ საქართველოს სამხედრო გზით და ინტერნირებულ იყვნენ მცხეთაში. არის ხმები, რომ თქვენ მათ გადაანაწილებთ მთელ საქართველოში. მე კი მოვითხოვ, რომ ისინი იყვნენ კონცენტრირებულნი მცხეთაში და მკაცრად დაცულნი. ისინი ჩვენი მტრები არიან – ეს უნდა გახსოვდეთ. ეს ბოლშევიკები შეიძლება დაკავშირებულნი იყვნენ 1918 წელს ელადიკაეკაზში ინგლისის მისიის წევრების დაპატიმრებასთან, ამიტომ ისინი ჩვენ უნდა გადმოგვეცეს, სულ ერთია იქნება ის ქართველი, რუსი თუ სომეხი“²⁷.

აშკარაა, რომ დეპეშის ტონი და შინაარსი არ შეესაბამება სუვერენული სახელმწიფოს დიპლომატიური სამსახურის ხელმძღვანელთან მიმართვის წესსა და ეტიკეტს. ინგლისური ქედმაღლობა აშკარაა, მაგრამ ევარაუდობთ, რომ საქართველოს ხელისუფლების მიერ ინგლისელთა ამ მოთხოვნის შესრულებით ინგლისის ადგილობრივი ხელისუფლება ვარაუდობდა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიებისათვის ბოლშევიკებთან მისასვლელი გზები საბოლოოდ გადაეკეტა (ინგლისის ხელისუფლება აშკარად ვერ ეგუებოდა საქართველოს ხელისუფლების სოციალ-დემოკრატიულ „ხაფთანს“).

როგორც ამტკიცებენ, საქართველოს ხელისუფლებამ ინტერნირებული ბოლშევიკები დენიკინელებს გადასცა²⁸. და როგორც ჩანს, არა ერთხელ. ამ ნაბიჯით, მან ამ ეტაპზე აშკარად ბოლშევიკებთან მიმავალი გზა გადაიჭრა. მით უფრო გასაკვირია ის პოლიტიკა, რასაც საქართველოს ხელისუფლება ახორციელებდა მთელი 1919 წლის განმავლობაში. ეს არის სამხრეთ კავკასიაში ანტიდენიკინური ფრონტის შექმნის ცდა.

ანტიდენიკინური ფრონტი. სოჭის რეგიონში დენიკინთან გართულებების გამო საქართველოს ოფიციალურ თუ არაოფიციალურ პრესაში დაიწყო მოხალისეთა წინააღ-

მდეუკ აშკარა კონფრონტაციული წერილების გამოქვეყნება. იმპულსი ამას მისცა ევგენი გეგუკოროს ნოტამ ინგლისის მისიის ხელმძღვანელისადმი, რომელშიც საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი ატყობინებდა ინგლისის მხარეს, რომ „სოჭის ოლქის რაიონში კონცენტრაცია ხდებოდა „მოხალისეთა ჯარის“...ჩვენ მივიღეთ ცნობა, რომ 6 თებერვალს „მოხალისეთა ჯარის“ ნაწილები ვერაგულად დაესხნენ თავს ჩვენს სამხედრო ნაწილებს“²⁹.

11 თებერვალს გაზეთი „ერთობა“ უკვე აქვეყნებს საქართველოს სამხედრო მინისტრის გიორგაძის განკარგულებას მობილიზაციის შესახებ.

ვითარების დაძაბვისა და მდგომარეობის გამწვავების კვალდაკვალ მკაცრდება ქართული პრესის ტონიც: „მოხალისეთა ლაშქარი მხოლოდ რეაქციონერთა კლასიური ლაშქარია, კლასიური თავისი შემადგენლობით, სისტემით, პოლიტიკით. მას არა აქვს რაიმე სახელმწიფოებრივი ხასიათი, არამედ ხასიათი ბრბოსი, რომელთანაც ვერავითარი მოლაპარაკება ვერ გატრის...“³⁰

არის ასეთი განცხადებაც: „დენიკინი და ბოლშევიკები – ეს ორი ანტიპოდი მჭიდროდ არის ერთმანეთზე გადაბმული. სადაც დენიკინის შავი ძალა ხარობს. იქ ბოლშევიზმის თესლები ნაყოფს იღებს... პირველის მოშორება ისე, რომ მეორე არ სძლიო, შეუძლებელია“³¹. გაზეთ „ერთობის“ ერთ-ერთ პუბლიკაციაში ხაგასმულია საქართველოს ხელისუფლების მიზანიც: „ჩვენი მიზანია დემოკრატიის საშუალებით, დემოკრატიული რევოლუციის მეთოდით დენიკინის დამხობა და ბოლშევიკური ანარქიის თავიდან აცილება“³² (აშკარად – „ორი კურდღლის მადევარი...).

აშკარაა, რომ საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლებისათვის 1919 წლის შუა ხანებში დენიკინელებსა და ბოლშევიკებს შორის უკვე განსხვავება აღარ იძებნება, მიუხედავად იმისა, რომ მოხალისეებმა ცნეს სა-

ქართველოს დამოუკიდებლობა, დამყარებულია დიპლომატიური ურთიერთობა (თბილისში მათი ორი წარმომადგენელი გამოიცივალა) და გრძელდება ეკონომიკური კავშირები. და რაც მთავარია, მოკავშირეთა ხელმძღვანელობა ხაზგასმით ურჩევს საქართველოს ხელისუფლებას დენიკინთან კავშირს და ერთობლივად ბოლშევიზმის წინააღმდეგ ბრძოლას.

საქართველოს ხელისუფლება კი ამ რჩევის საწინააღმდეგოდ თბილისში ანტიდენიკინური ფრონტის შექმნას შეეცადა. 1919 წლის მაისში თბილისში შეიკრიბნენ ამიერკავკასიისა და ჩრდილო კავკასიის ხალხების წარმომადგენლები: ნ. რამიშვილი, მ. ჯაფაროვი, ა. ხან-ხოისკი, ხ. ხან-მამედოვი, ს. მიგრანიანი, ს. არუთუნიაი, ა. კანტემირი, ბუტაევი და სხვ.

მოლაპარაკება, რომ რთულად მიმდინარეობდა, ამაზე აქცენტს გაზეთი „ერთობაც“ აკეთებს: „კონფერენციის მუშაობა კუს ნაბიჯით მიიზღაზნება... თვითოეული რესპუბლიკა მეტად განსხვავებულ თვალსაზრისზე დგას. პრობლემა – სომხეთის ერის არსებული მოსახლეობაა, რომელსაც განსაკუთრებული, მარტო სომხებით დასახლებული ტერიტორია არ მოეძებნება... მომეცით სადავო ტერიტორიები და მაშინ შევთანხმდებით – ამბობს სომხეთი. თუ არა და ყველაფერი წყალსაც წაუღია“³³.

უნდა აღინიშნოს, რომ კონფერენციაზე მთიელთა რესპუბლიკის წარმომადგენელმა ა. კანტამირმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ინგლისელები მათაც სთავაზობდნენ დენიკინთან კავშირს ბოლშევიკების წინააღმდეგ, მაგრამ როცა დენიკინი გროზნოს მოადგა, მან მთის რესპუბლიკის აღიარებაზე უარი თქვა რუსეთის დამფუძნებელი კრების ჩატარებამდე³⁴.

კონფერენციის მუშაობაში დისონანსი შეიტანა სომხეთის დელეგაციამ, რომელსაც სასაზღვრო საკითხები და

ტერიტორიული დაეები უფრო აინტერესებდა, ვიდრე დენიკინის წინააღმდეგ ერთობლივი ბრძოლა (სომხეთის მთავრობა დენიკინთან ინტენსიური პოლიტიკური ურთიერთობის რეჟიმში იმყოფებოდა). ამიტომაც სომხეთის წარმომადგენლის ს. მამიკონიანის განცხადებით: „როგორ შეიძლება ჩვენ რაიმე კავშირი დავდეთ, როცა არა გვაქვს გადაწყვეტილი საშინაო საკითხები. ქაღალდის ხელშეკრულებები არაფრად ღირს... ჩემი პრორუსული ორიენტაცია ცნობილია...“.³⁵

ნოე რამიშვილის გამოსვლაში აქცენტი გაკეთდა იმაზე, რომ „გენერალი ბრიგის სიტყვებიდან ჩანს, რომ ინგლისელებს სურთ რუსეთის აღდგენა მოხალისეთა არმიის ძალებით... ჩემი მთავრობა ვარაუდობს, რომ ჩვენ უნდა დავიცვათ დამოუკიდებლობა, მხოლოდ ამ შემთხვევაში შევინარჩუნებთ რეპუტაციურ მონაპოვარს...“.³⁶

კონფერენციაზე შეთანხმება არ მოხდა. მოგვიანებით მოხერხდა საქართველო-აზერბაიჯანის შორის ხელშეკრულების გაფორმება, რომლის ავ-კარგზეც ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ ზემოთ და რომელმაც ბოლომდე ვერ იმუშავა. მართალია, ქართული შეიარაღებული ძალები ლოკალურ სასაზღვრო ბრძოლებში იღებდნენ მონაწილეობას აზერბაიჯანის მხარეზე, ერთობლივი სამხედრო გეგმებიც მუშავდებოდა, საქართველო აწედიდა სამხედრო ტექნიკას, ამუნიციას³⁷, მაგრამ რაიმე მასშტაბური საერთო სამხედრო ოპერაცია არ ჩატარებულა: ყველაფერი მზადების რეჟიმში იყო.

დენიკინის პროქართული ახალი მცდელობები. დენიკინისათვის ამიერკავკასიაში სერიოზული დაძაბულობა არახელსაყრელი იყო. მას სჭირდებოდა მთელი ძალების კონცენტრაცია მოსკოვზე შეტყვისათვის, აუცილებლად სჭირდებოდა ამიერკავკასიის რესურსები, ამიერკავკასიის სახელმწიფოების მხრიდან ლოიალური დამოკიდებულება. ამაზე არა ერთხელ ამახვილებდნენ საქართველოს მთავ-

რობის ყურადღებას ინგლისის წარმომადგენლებიც, განსაკუთრებით ქართველი ხალხის დიდი მეგობარი, თბილისის კონსული ოლივერ უორდროპი. იგი არწმუნებდა საქართველოსა და აზერბაიჯანის მთავრობებს, რომ გენერალი ა. დენიკინი იმდენად იყო დაკავებული ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლით, რომ არც კი ფიქრობდა მათზე თავდასხმას³⁸.

იმუამად დენიკინის დროშის ქვეშ რამდენიმე ქართველი გენერალი და ოფიცერი მსახურობდა: გენერალ-მაიორი ნათიშვილი, პოლკოვნიკი ძმები ერისთავები, ოფიცრები: დადიანი, ახელედიანი, მგელაძე და სხვები. მათ შორის დენიკინის განსაკუთრებული ნდობით სარგებლობდა ქართული წარმოშობის რუსი გენერალი ნიკოლოზ ბარათოვი. სწორედ ის წარმოგზავნა დენიკინმა ამიერკავკასიაში მდგომარეობის დასაზვერად და ამიერკავკასიის ქვეყნებთან ურთიერთობის დასარეგულირებლად. 1919 წლის 3 აგვისტოს ე. გეგეჭკორმა მიიღო გენერალი ბარათოვი და პქონდა მასთან საუბარი. გენერალმა განუცხადა მინისტრს, რომ მოხალისეთა არმიის სარდლობა არ ემუქრება საქართველოს დამოუკიდებლობას, მაგრამ შეშფოთებული იყო იმით, რომ ქართული არმია ახდენდა თავდასხმებს მოხალისეთა არმიის ზურგში (ნაგულისხმევი იყო ზღვისპირეთში გამართული საბრძოლო მოქმედებები), ნ. ბარათოვმა პრეტენზია გამოთქვა იმაზეც, რომ მის ხელთ არსებული ცნობების მიხედვით საქართველოდან მოხალისეების მტრებს, კერძოდ, ინგუშებს ეგზავნებოდა საბრძოლო იარაღი.

როგორც ამტკიცებენ „ნ. ბარათოვს სოციალ-დემოკრატიებმა და მუსავატელებმა აღუთქვეს სრული სიმშვიდე ჩრდილოეთის საზღვრებზე. გენერალს ნება დართეს თავიანი ქვეყნის ტერიტორიაზე მოეხდინა თეთრგვარდიული ძალების მობილიზაცია. ნ. ბარათოვს თავისი რეზიდენციები პქონდა და შტატი ჰყავდა ბაქოში, თბილისსა და ბათუმში.

იგი დაუყოვნებლივ შეუდგა ა. დენიკინის დაეალებათა შესრულებას – მეფის არმიის ოფიცრების მობილიზაციას და მოხალისეთა შემადგენლობაში მათ გადაყენას, დენიკინელთათვის საჭირო ნედლეულისა და სურსათის მარაგის შეგროვება-გაგზავნას და სხვ.“

მაგრამ სრული ნდობის აღდგენა და კეთილი მოკავშირეობა საქართველოსა და დენიკინის შორის მაინც ვერ მოხერხდა. ამასე მიაჩნებოდა გენერალი დენიკინის 1919 წლის 29 ნოემბრის განცხადება, რომელშიც ნათქვამია: საქართველო დახმარებას უწევს რუსეთის მტრებს, საქართველო არ აკმაყოფილებს მოხალისეთა არმიის ხელმძღვანელობის ყველაზე უმნიშვნელო მოთხოვნებს. გენერალი საქართველოს ხელისუფლებისაგან კატეგორიულად მოითხოვდა: 1. საქართველოს საარმიო ქვედანაყოფების უკან დახევას მდინარე ბზიფის მეორე ნაპირამდე; 2. რუსული წარმოშობის ქონების რუსებისათვის დაბრუნებას; 3. რუსეთის ქვეშევრდომებისა და რუსული კულტურისა და ეკლესიის დევნის შეწყვეტას; 4. საქართველოს მხრიდან რუსეთის ცნობას სახელმწიფოდ, სამაგიეროდ რუსეთი აღიარებდა საქართველოს დამოუკიდებლობას რუსეთის ეროვნული ყრილობის მოწვევამდე. საქართველოს საშინაო საქმეებში ჩაურევლობას; 5. რუსი გენერალი მოითხოვდა, აგრეთვე, მოხალისეთა წინააღმდეგ სტატიების აკრძალვას ქართულ პრესაში³⁹.

საქართველოს ხელისუფლებამ ეს მიმართვა არ გაითვალისწინა, რასაც მოწმობს, რომ უკვე 1920 წლის თებერვალში თბილისში დენიკინის წარმომადგენლმა პოლკოვნიკმა დენიმ საქართველოს მთავრობაში გააგზავნა დოკუმენტი, რომელშიც კიდევ ერთხელ არის დადასტურებული „გენერალი დენიკინის მხრიდან საქართველოს ფაქტიური აღიარება“. ამასთან გენერალი საქართველოს სთავაზობდა: ხორბლის გამოგზავნას შეძლების ფარგლებში; ბოლშევი-

კების მხრიდან შესაძლო თავდასხმის შემთხვევაში საქართველოს საჯარისო ფორმირებებთან ერთობლივ მოქმედებას საქართველოს ტერიტორიის დასაცავად და ა.შ. სამაგიეროდ ითხოვდა: მოხალისეთა გემების უზრუნველყოფას ქვანახშირით; მათთვის საჭირო სამხედრო მასალების გატარებას საქართველოს ტერიტორიაზე; აუცილებლობიდან გამომდინარე უფლება მიეცეს რუსულ არმიებს იმოდრონ საქართველოს ტერიტორიაზე სამხედრო ამუნიციით. მითითებული იყო მარშრუტიც: საქართველოს სამხედრო გზა, შავი ზღვის სანაპირო⁴⁰.

ბოლშევიკების წარმატება. 1919 წლის შემოდგომაზე ბოლშევიკების მდგომარეობა ჯერ კიდევ გაურკვეველი იყო. დენიკინელებმა შეძლეს ვორონეჟის, კურსკის დაკავება, ემზადებოდნენ ორიოლზე, ტულასა და მოსკოვზე შეტევისათვის. 13 ოქტომბერს დენიკინელებმა აიღეს ორიოლი და შეუტიეს ტულას – რუსული იარაღის სამკვდლოს. შეიქმნა მეტად კრიტიკული ვითარება, მაგრამ კომუნისტებმა მოახერხეს მობილიზაცია. ს. ბუდიონის ცხენოსანმა არმიამ შეძლო წარმატების მიღწევა, ვორონეჟის განთავისუფლება. ეს უკვე გარდატეხა იყო დენიკინის წინააღმდეგ ბრძოლაში. 1919 წლის ნოემბერ-დეკემბერში დენიკინელების მდგომარეობა უკვე კრიტიკული შეიქმნა, მათ დაკარგეს ტაგანროგი, ნოვოჩერკასკი, როსტოვი⁴¹. რა თქმა უნდა, ასეთ ვითარებაში საქართველოს ხელისუფლება გადავიდა ლოდიონის რეჟიმში.

მოკავშირეთა რეაქცია. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ხელისუფლების ზედმეტად ჭირვეული დამოკიდებულება მოხალისეთა არმიის მიმართ, მისი მცდელობა ანტიდენიკინური ფრონტის შექმნისა, მოკავშირეთა რჩევების ხაზგასმით იგნორირება აღიზიანებდა ინგლისის სამხედრო მისიის ხელმძღვანელებს. ჩვენ ზემოთ დავინახეთ, რომ როგორც გენერალი ბრიგსი, ისე გენერალი უოკერი, ცნობი-

ლი დიპლომატი ოლივერ უორდროპი ყოველმხრივ ცდილობდნენ საქართველოს ხელისუფლების გადაყენებას დენიკინთან მჭიდრო თანამშრომლობის რეჟიმზე. არ შეიძლება გამოირიცხოს, რომ მოკავშირეთა ინდიფერენტობიდან საქართველოსა და ქართული დელეგაციის მიმართ პარიზის საზავო კონფერენციაზე 1919 წელს გარკვეულწილად გამოწვეული იყო იმითაც, რომ ქართველები არ თანხმდებოდნენ დენიკინთან სამხედრო თანამშრომლობას, აქტიურ მოკავშირეობას. ამ დაპირისპირებამ ბევრი ცუდი შემთხვევა გამოიწვია, რაც ძაბავდა საქართველოსა და მოკავშირეთა ურთიერთობას. მოხდა სერიოზული ინციდენტი, როცა თბილისის გარნიზონის უფროსმა დიპლომატიური მანქანიდან საფრანგეთის ნაციონალური დროშა ჩამოგლიჯა. ამან ქართულ მხარეს სერიოზული პრობლემები შეუქმნა. იყო ინგლისის წარმომადგენლობასთან მუდმივი პაექრობა, განსაკუთრებით დენიკინთან ურთიერთობის პრობლემებზე, საქართველოს ხელისუფლება არ ენდობოდა მას, არ ენდობოდა მოკავშირეთა დაპირებებს, თვითონ ცდილობდა ანტიდენიკინური ფრონტის შექმნას.

ასეთი „ჭირვეულობის“ მიზეზი შეიძლება ქართველი სოციალ-დემოკრატებისათვის მეტად ახლობელი და გასაგები მარქსის კლასობრივი ბრძოლის თეორიით აიხსნას, რომლის მიხედვით დენიკინი და მისი მოძრაობა კლასობრივ მტრად მოიაზრებოდა.

ამრიგად, ასეთი „დამოუკიდებლობა“, ჭირვეულობა ბოლომდე ჯერ კიდევ არაღიარებული სახელმწიფოს ხელმძღვანელობისაგან მოკავშირეთა ლიდერების გაღიზიანებას იწვევდა. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ის გულგრილობა, რასაც ისინი სწორედ 1920-1921 წლების მიჯნაზე აღენიშნენ საქართველოს ინტერესების მიმართ, სწორედ დენიკინის მიმართ საქართველოს მთავრობის ზედმეტად კრიტიკული დამოკიდებულება იყო.

რადიკალური შემობრუნება. 1920 წლის დასაწყისში, ყველასაგან ფარულად ნოე ჟორდანიას მთავრობამ გადაწყვიტა ბოლშევიკურ რუსეთთან გარიგებაზე წასულიყო. მან უარყო მეფის გენერლის დენიკინის შეთავაზება და ალიანსი შეჰკრა ლენინთან. თანაც ისე, ამას ქვემოთ დაეინახათ, რომ სიჩქარის გამო (მიუხედავად იმისა, რომ თითქმის ორი თვე ემზადებოდნენ) საქართველოს წარმომადგენელს გრ. ურატაძეს არც რწმუნებულების სიგელი გაატანეს და არც ხელშეკრულების წინასწარი მონახაზი (აქვე უნდა გავიხსენოთ, რომ, როგორც ნ. ჟორდანია ამტკიცებს თავის მემუარებში, პარიზის საზავო კონფერენციაზე საქართველოს დელეგაციის ხელმძღვანელს კ. ჩხეიძეს პარიზში გამგზავრებამდე სპეციალურდ ესაუბრა, დირექტივებიც მისცა და ხელშეკრულების სხვადასხვა შესაძლო ვარიანტიც დაამუშავეს). ეს კი, ჩვენი აზრით, აშკარად დაბნეულობის გამოხატულებაა. ამ პრობლემას ჩვენ ქვემოთ სპეციალურად შევხებით.

მოსაზრებები. თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფია, როგორც აღინიშნა, ცალსახად დადებითად აფასებს საქართველოს ხელისუფლების პოზიციას დენიკინთან მიმართ, მიაჩნია, რომ მისმა შეურიგებელმა პოზიციამ უზრუნველყო საქართველოსა და სამხრეთ კავკასიის ხალხების დამოუკიდებლობა. დადებითად არის შეფასებული ანტიდენიკინური ალიანსის შექმნის მცდელობაც.

მოდით, ამ მოვლენებს ცოტა განსხვავებულად შევხედოთ: მოკავშირეები, რომელთა აღიარებაზე, რომელთა მატერიალურ და დიპლომატიურ დახმარებაზე იყო დამოკიდებული საქართველოს მომავალი პოლიტიკური განვითარება, სთხოვდნენ საქართველოს ხელისუფლებას დენიკინთან, როგორც ბოლშევიკური რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლის აევანგარდთან, მჭიდრო სამხედრო ალიანსს და სადავო საკითხების გადაღებას უკეთესი მომავლისათვის.

საქართველოს ხელისუფლება დენიკინთან აწარმოებდა როგორც ეკონომიკურ, ისე დიპლომატიურ ურთიერთობას (დენიკინის წარმომადგენლობა თავისუფლად მოღვაწეობდა თბილისში, ბოლშევიკების წარმომადგენლობა – ქართველი ბოლშევიკები იყვნენ ციხეში). მოდი დავეშვათ, რომ 1919 წლის ზაფხულ-შემოდგომაზე, როცა დენიკინმა განსაკუთრებული წარმატებები მოიპოვა და უკვე ტულას უტევდა, საქართველო-აზერბაიჯანის-სომხეთის ჯარები დახმარებოდნენ მათ ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლაში და ერთობლივი ძალისხმევით დაემარცხებინათ ბოლშევიზმი, მიეღწიათ იმ მიზნისათვის, რასაც დასავლეთელი მოკავშირეები მოელოდნენ – დაესამარებინათ ბოლშევიზმი. ადვილი შესაძლებელი იყო, რომ დასავლეთის ქვეყნების უფრო აქტიური დახმარებით, საქართველო უფრო მეტ დიპლომატიურ წარმატებებს მიაღწევდა და დამოუკიდებლობასაც შეიძარჩენებდა. ამ ნაბიჯს დასავლეთ ევროპის ქვეყნები და აშშ აუცილებლად დაუფასებდნენ და უფრო აქტიურად დაეხმარებოდნენ.

ამის საწინააღმდეგოდ ნ. ჟორდანიამ და მისმა მთავრობამ ზედმეტი სოციალისტური პრინციპულობა გამოავლინეს დენიკინთან ურთიერთობაში და თავისი ანტიდენიკინური ფრონტის შექმნით, ინგლის-საფრანგეთის ხელისუფლების რჩევების იგნორირებით და გარკვეულწილად შეაფერხეს ბოლშევიკურ რუსეთთან მერძოლი მთავარი დამკერვალი ძალის – დენიკინის მოქმედება.

მოდი დავეშვათ, რომ იმ პერიოდში, როცა დენიკინის მოხალისეები ტულას უტევდნენ, მას რომ საქართველოს-აზერბაიჯანისა და სომხეთის სახელმწიფოების გაერთიანებული ჯარები დახმარებოდნენ, მეტად საეჭვოა ბოლშევიკებს შეძლებოდათ წინააღმდეგობის გაწევა. და შესაძლებელია ბოლშევიზმი, როგორც პოლიტიკური მოვლენა, საერთოდ გამქრალიყო პოლიტიკური სცენიდან. ამ მხარ-

დაჭერას ნ. ჟორდანიას მთავრობას ევროპა აშკარად დაუფასებდა.

სინამდვილეში კი მოხდა ის, რომ ევროპული ქვეყნების მიერ საქართველოსათვის გულდასმით შეთავაზებულ დენიკინ-საქართველოს ალიანსს ნოე ჟორდანიამ გაუაზრებელი და ნაჩქარევი 1920 წლის 7 მაისის რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულება ამჯობინა, რამაც დაასამარა კიდევ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა.

დასკვნები: ამრიგად, რაც შეეხება რუსეთის ბოლშევიკური პრესის მიერ საქართველო-დენიკინის ურთიერთობის ასახვას, წარმოდგენილი მასალის ანალიზი მიუთითებს, რომ მოსკოვის ბოლშევიკური პრესა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დენიკინთან ურთიერთობას გარკვეულ ყურადღებას უთმობს და ძირითადად სწორედ აშუქებს მოვლენებს. თუმცა აღსანიშნავია, რომ ნაბეჭდი მასალა მთლიანად ადგილობრივი მოხმარებისთვისაა გათვალისწინებული, ამიტომაც ადგილი აქვს შეცდომებსაც და დეზინფორმაციასაც.

სიმართელეს შეესაბამება, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა გარკვეულ ეტაპზე ეკონომიკურ და დიპლომატიურ ურთიერთობაში იყო ყუბანის რესპუბლიკასთან, რომლის ტერიტორიაზე მოქმედებდა დენიკინის მოხალისეთა არმია; სინამდვილეა, რომ თბილისში დენიკინის წარმომადგენლობა იმყოფებოდა. მაგრამ სიცრუეა, რომ დენიკინთან ურთიერთობის არცერთ ეტაპზე, ყველაზე დრამატულშიც კი – საქართველოს ხელისუფლებას არ გახსენებია ბოლშევიკური რუსეთი და არ უცდია რაიმე კავშირი დაემყარებინა მასთან. ჩვენ ვეარაუდობთ, რომ გაზეთი „პრავდის“ ცნობა „ჩვენ შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ დენიკინის წინააღმდეგ ბრძოლის მოწოდებასთან ერთად სულ უფრო ხშირად გაისმის იმ მთავრობის წინააღმდეგ (ე. ი. საქართველოს დემოკრატიული მთავრობის წინააღ-

მდეგ - ა. დ.) ბრძოლის მოთხოვნაც“, გათვლილია 1919 წლის ოქტომბერში საქართველოში ბოლშევიკური ამბოხების შესამზადებლად. ეს აჯანყება მარცხით დამთავრდა.

საქართველოს მთავრობას, 1919 წელს ამიერკავკასიაში განვითარებული მოვლენებიდან გამომდინარე, უნდა ეზრუნა არა ანტიდენიკინური ფრონტის შექმნაზე, არამედ ანტიბოლშევიკური ფრონტის შექმნასა და გაძლიერებაზე; დენიკინთან მჭიდრო სამხედრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის პირობებში საბოლოოდ დაესამარებინა ბოლშევიზმი - როგორც პოლიტიკური მიმდინარეობა (სწორედ ეს შეადგენდა მსოფლიოს დემოკრატიული ქვეყნების ხელმძღვანელების მთავარ ამოცანას). აქედან ის უფრო მეტ დივიდენდებს მიიღებდა.

ამის საწინააღმდეგოდ, საქართველოს სოციალ-დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ დაიწყო ანტიდენიკინური ფრონტის ორგანიზება, რაც ბოლომდე ვერც მოახერხა (როცა გვერდით სომხეთის პრორუსული სახელმწიფო გყავს ამას ვერასოდეს ვერ მოახერხებ) და იძულებლი გახდა ორიენტაცია შეეცვალა - აერჩია ის, რაც, მისი მტკიცებით, სულაც არ უნდოდა - დადო ხელშეკრულება ბოლშევიკებთან.

**რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის
ხელშეკრულება და რუსეთის
კომუნისტური პრესა**

ბოლშევიკებსა და მენშევიკებს შორის ურთიერთობა განსაკუთრებით გაუარესდა 1917 წლის ოქტომბრის გადატრიალების შემდეგ, როცა ლენინისა და ტროცკის მითითებით მემარცხენე იდეებით შეპყრობილმა მეზღვაურებმა და წითელ გეარდიელებმა დაიკავეს ზამთრის სასახლე, დააპატიმრეს დროებითი მთავრობა და რუსეთი სოციალისტურ რესპუბლიკად გამოაცხადეს. მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატებმა ეს ბლანკიზმად, კონტრრევოლუციურ გამოსვლად შეაფასეს და ბოლშევიკური პოლიტიკის კრიტიკა კიდევ უფრო გააძლიერეს. ამ კრიტიკას ახალი იმპულსი მისცა რუსეთის მთავარმა სოციალ-დემოკრატმა, გ. პლехანოვმა, რომელმაც პეტროგრადის მუშებს 1917 წლის 28 ოქტომბერს ღია წერილი გაუგზავნა, რომელშიც აღნიშნა შემდეგი: „ჩვენ მუშათა კლასს ჯერ კიდევ არ შეუძლია არც თავისთვის და არც ქვეყნის საჭიროებისათვის თავის ხელში აიღოს სრული პოლიტიკური ძალაუფლება. ძალით მოახვიო თავზე ეს ძალაუფლება კი ნიშნავს უბიძგო მას უდიდესი ისტორიული უბედურების გზაზე, რაც ამასთანავე იქნება მთლიანად რუსეთის უდიდესი უბედურება“.¹

გ. პლехანოვისა და რუსი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატების თვალსაზრისი ოქტომბრის გადატრიალებასა და ბოლშევიკების კონტრრევოლუციურ მოღვაწეობაზე თავიდანვე გაიზიარეს ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა, რომლებიც რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის თვალსაჩინო წარმომადგენლები იყვნენ და იმუშად ემხრობოდნენ რევოლუციური ძალების ერთიანობას, პირველი მსოფლიო ომის გამარჯვებით დამთავრებას და ა.შ. და ა.შ.

ოქტომბრის გადატრიალების პირველივე დღეებიდან ქართველმა სოციალ-დემოკრატებმა გააძლიერეს ლენინური მიმართულების ყოფილი თანაპარტიელების მწვავე კრიტიკა თავის პარტიულ პრესაში: „რა მოგეცეს ბოლშევიკებმა“, „დადუპული რუსეთი“ – მსგავსი შინაარსის სტატიები ხშირად იბეჭდებოდა გაზეთში „ერთობა“. პარტიის პუბლიცისტები მიუთითებდნენ, რომ “ბოლშევიკების ავანტიურა საბოლოოდ გაკოტრდა. შინ და გარეთ სამარცხვინოდ დამარცხდა მათი ანარქობლანკისტური ტაქტიკა და რუსეთის სახელმწიფოებრივი, მთლიანი არსებობა არარად იქცა. უპასუხისმგებლო ბოლშევიკურმა „მთავრობამ“ შინ მთლიანი დემოკრატიული ფრონტი გაგლიჯა, კონტრრევოლუციური მოქმედებით შინაურ ცხოვრებაში წარმოუდგენელი ანარქია გააბატონა, რევოლუციურ ჯარს თავდაცვის უნარი დაუკარგა და რევოლუციური თავისუფლება ვილჰელმის ჯალათების საჯიჯგნად გახადა...”².

რუსეთის რევოლუციის გაღრმავების კვალდაკვალ ქართველი სოციალ-დემოკრატები არა მარტო აგრძელებდნენ ბოლშევიზმის საშინაო და საგარეო პოლიტიკის კრიტიკას (ჩვენ ეს უკვე არაერთხელ ვნახეთ ზემოთ), არამედ ძლიერდებოდნენ იმ შეხედულებაში, რომ ამიერკავკასია უნდა ჩამოშორებოდა რუსეთს, შექმნილიყო დამოუკიდებელი ფედერაციული სახელმწიფო, რომელიც გააგრძელებდა „რუსეთის დიდი რევოლუციის მიზნებსა და ამოცანებს“ უკვე რუსეთის გარეშე.

სამწუხაროდ, ქართველი მემარჯვენე სოციალ-დემოკრატების სურვილები და ამოცანები სრულად ვერ განხორციელდა ამიერკავკასიის ხალხების პოლიტიკური ლიდერების ზედმეტად ნაციონალისტური პოლიტიკის გამო, რის შედეგადაც ამიერკავკასიაში ერთმანეთის მიმართ საკმაოდ დაპირისპირებული სახელმწიფოები ჩამოყალიბდნენ, რომლებსაც ძალიან მალე გაუჩნდათ ერთმანეთის მიმართ ტე-

რიტორიული პრეტენზიებიც კი (ამის შესახებ ჩვენ სხვა სტატიაში უკვე ვისაუბრეთ).

თავის მხრივ მოსკოვის ბოლშევიკური პრესა, როგორც ეს ჩვენ არა ერთხელ უკვე დავინახეთ, საკმაოდ კრიტიკულად აფასებდა ქართველი სოციალ-დემოკრატების „გამთიშველ, სეპარატისტულ“ მოქმედებებს და უწოდებდა მათ „რუსეთის პროლეტარიატის ინტერესების გამყიდველებს“, „სოციალ-მედუქნეებს“, „ვილჰელმის ლაქიებს“ და ა.შ.

1918-1920 წლების განმავლობაში ეს დაპირისპირება, ეს ანტიპატია არ განელებულა და ორივე ქვეყნის პარტიული პრესა ჩინებულად ასრულებდა თავისი პარტიული ღიადერების დავალებებს და საკმაოდ წარმატებით უტეხდა სახელს მოპირისპირე მხარეს: „ტილი და ნაგავი... ეს უმთავრესი და უდიდესი საკითხებია საბჭოთა რუსეთისა. ლენინი ამ საკითხით იწყებს თავის სიტყვებს და ამ საკითხით ათავენს. რუსეთი ნაგავში იხრჩობა და მოქალაქეს ტილი სჭამს. სიბინძურე გამეფდა რუსეთის ყოველ ქალაქში და სოფელში...“, – აღნიშნავდა გაზეთი „ერთობა“³.

„პრავდა“ და „იზვესტია“ კი შემდეგი სახის ინფორმაციას ავრცელებდნენ საქართველოსა და ქართველ სოციალ-დემოკრატებზე: „აღიარებენ რა ვილჰელმის უპირატესობას, თბილისელი მენშევიკები თამაშობენ „დამოუკიდებლობას“. ასე ჭირდება გერმანიის დიპლომატიას, რომ დააქუცმაცოს ამიერკავკასია ნაჭრებად. მაგრამ რა არის ეს – უბრალო ოკუპაცია თუ ჭეშმარიტი დამოუკიდებლობა?“⁴ „საწყალი ქართველი მედუქნეები დარჩნენ უცხოური შტიკის გარეშე. გერმანელი ჯარისკაცები წავიდნენ, საჭიროა ახალი „დამცველის“ მოხმობა და ყელზე ჩამოკიდება. ერთი სიტყვით, მათთვის საჭიროა ხელისუფლების შენარჩუნება და დამცველის პოვნა, ამისათვის მზად არიან „მოკავშირეებს“ მიჰყიდონ ქართველი მშრომელები“⁵.

მსგავსი შინაარსის წერილები ძალიან ხშირად იბეჭდებოდა ორივე ქვეყნის დედაქალაქების ოფიციალური პრესის ფურცლებზე და, რა თქმა უნდა, ხელს უწყობდნენ „მტრის ხატის“ ფორმირებას, საზოგადოებრივი აზრის ნეგატიურ იმპულსებს, სტერეოტიპების ჩამოყალიბებას. პროპაგანდისტული ტალღა ძლიერდებოდა იმისდა მიხედვით, თუ როგორი იყო კონკრეტული ქვეყნის საშინაო თუ საგარეო მდგომარეობა და რა ამოცანები იდგა მმართველი პარტიის წინაშე.

ერთი უნდა აღინიშნოს, ვითარება სამხრეთ კავკასიაში ისე სწრაფად იცვლებოდა, რომ საქართველოს ხელისუფლება იძულებული ხდებოდა მკვეთრი დიპლომატიური პირუეტები ეკეთებინა, რათა შეენარჩუნებინათ ქვეყნის დამოუკიდებლობა და სუვერენიტეტი. ასეთი პოლიტიკა აძლევდა ჩინებულ მასალას რუს კომუნისტ-პროპაგანდისტებს დაედანაშაულებინათ ქართველი სოციალ-დემოკრატები უპრინციპობაში, რევოლუციური იდეების ღალატში, იმპერიალისტებთან გარიგების მცდელობაში.

თავის მხრივ ქართული პრესის მუშაკები ყოველმხრივ ცდილობდნენ დაესაბუთებინათ მკითხველისათვის, რომ ქართული პოლიტიკა – ერთადერთი სწორი პოლიტიკაა, რომ რუსეთი ანარქიის ჭაობშია და აქედან დიდხანს ვერ გამოვა.

მაგრამ, მიუხედავად ასეთი მტკიცებულებისა, კომუნისტურმა რუსეთმა შეძლო სამოქალაქო ომში გამარჯვების მოპოვება და კავკასიის მთებს მოადგა – ბაქოს უნიკალური საბადოს ხელში ჩაგდება კომუნისტური რუსეთის მთავარი ამოცანა გახდა. ბაქო-ბათუმის სავაჭრო არტერიის „ანტანტისათვის“ გადაცემა კომუნისტური რუსეთისათვის სიკვდილის ტოლფასი იქნებოდა, ამიტომაც გაუფაცვიცვბით ადევნებოდა თვალს საქართველოს ხელისუფლების მცდელობას დაეინტერესებინათ ინგლისის მთავრობა ამი-

ერკაეკასიის უნიკალური გეოსტრატეგიული შესაძლებლობებით.

მაგრამ ეს მცდელობა არ გამართლდა: 1918-1920 წლების საქართველოს მესვეურთა მცდელობა მოენახათ ახალი „მფარველი“, რეალური დასაყრდენი, რუსეთის წინააღმდეგ აღმართული მტკიცე დამცავი ფარის მშენებელი, ერთგული მეგობარი – აშკარად მარცხით დამთავრდა. გერმანიაზე იძულებითმა ორიენტაციამ, საქართველოს მესვეურთა იმედმა, რომ I მსოფლიოში გერმანია და მისი ბლოკი გამარჯვებას მიაღწევდა, არ გაამართლდა. ხოლო „ანტანტის“, განსაკუთრებით კი ინგლისის სახელმწიფოს, ხელმძღვანელები „გერმანელების ყოფილ მოკავშირე საქართველოს“ ამრეზილად უყურებდნენ და უფრო პროსომხური ორიენტაციით გამოირჩეოდნენ. საქართველოსთვის, უდავოდ, სრულიად მიუღებელი იყო ამერიკის შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივნის კოლბის ნოტა, სადაც გამოთქმული იყო „ერთიანი და განუყოფელი“ რუსეთის აღდგენისა და რუსეთის ყოფილი კოლონიების დამოუკიდებლობის არ აღიარების თეზისი, რამაც აშკარად უარყოფითი როლი შეასრულა ამიერკავკასიის ხალხების ცხოვრებაში. ამ ნოტაში სახელმწიფო მდივანი ამტკიცებდა: „რაც შეეხება ახლო აღმოსავლეთის სხვადასხვა საკითხის მოგვარებას, არავითარი საბოლოო გადაწყვეტილება არ შეიძლება და არ უნდა იქნეს მიღებული რუსეთის თანხმობის გარეშე. ამ პოლიტიკის გატარების თანახმად შეერთებულმა შტატებმა უარი თქვა მოეწონებინა პარიზის უმაღლესი საბჭოს გადაწყვეტილება ეგრეთ წოდებული რესპუბლიკების – საქართველოსა და აზერბაიჯანის ცნობის შესახებ“.

ასე იყო 1920 წლის დასაწყისამდე, როცა რუსეთის კომუნისტურმა პარტიამ შეძლო სამოქალაქო ომში გამარჯვებული გამოსულიყო, ერთმანეთის მიყოლებით გაანადგურა დენიკინი, კოლჩაკი, იუდენიჩი და კავკასიას მოადგა.

ვითარებაც რადიკალურად შეიცვალა: საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელმძღვანელთა იმედი, რომ ევროპის დიდი სახელმწიფოები მის დამოუკიდებლობას ცნობდნენ და მხარში ამოუდგებოდნენ, საპნის ბუშტივით გასკდა – პარიზის საზავო კონფერენცია ისე დამთავრდა, რომ საქართველოს შესახებ დადებითი გადაწყვეტილება არ მიუღიათ, დაკმაყოფილდნენ მისი „დე ფაქტოდ“ აღიარებას. ბოლშევიკური რუსეთი კი თავისი „მესიანისტური იდეით“ არა მარტო ევროპის, არამედ მთელი ახლო აღმოსავლეთის გასაბჭოებასაც აპირებდა. ამ მიზნის მისაღწევად მას ძლიერი მატერიალური რეზერვები და ამ რეგიონში სერიოზული პოლიტიკური დასაყრდენი სჭირდებოდა. რუსეთი სამხრეთ კავკასიაში გავლენის დაბრუნებას ცდილობდა. ბაქოს უნიკალური საბადოს ხელში ჩაგდება მის უახლეს გეოსტრატეგიულ ინტერესს წარმოადგენდა, ამის შემდეგ აუცილებლად დადგებოდა საქართველოს, რაღაც ფორმით, კვლავ რუსეთის გავლენის სფეროში დაბრუნების საკითხიც.

1920 წლის დასაწყისში საბჭოთა რუსეთთან ურთიერთობა კვლავ დაძაბული ჩანს. ეს დაძაბულობა კიდევ უფრო გაამწვავა რუსეთის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის გ. ჩიჩერინის 1920 წლის 2 იანვრის შეთავაზებაზე თბილისის საკმაოდ უხეშმა უარმა. მოსკოვმა ქართულ მხარეს აშკარად შესთავაზა სამხედრო თანამშრომლობა დენიკინის მოხალისეთა არმიის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში იმ მოტივით, რომ დენიკინის მიზანი იყო „ერთიანი და განუყოფელი რუსეთის“ აღდგენა, რაც საფუძველშივე ეწინააღმდეგებოდა რუსეთის ყოფილი იმპერიის ხალხების ეროვნულ ინტერესებს. ნოტაში აღნიშნული იყო: „მიემართათ საქართველოს წინადადებით დაუყოვნებლივ დავიწყეთ მოლაპარაკება საბჭოთა მთავრობასთან ორივე მხარეს მიერ სამხედრო ხელშეკრულების გაფორმების შესა-

ხებ, რომელსაც მიზნად ექნება ერთობლივად გაანადგუროს თეთრგვარდიული არმიები რუსეთის სამხრეთში“⁷.

ქართულმა მხარემ ამ შეთავაზებაზე საკმაოდ მტკიცე უარი განაცხადა: „ქართველი ხალხი სამოქალაქო ომის დაწყებიდან მტკიცედ იდგა ამ ბრძოლაში ჩაურევლობის პოზიციაზე“ – მითითებულია ე. გეგეჭკორის საპასუხო ნოტაში, რამაც ისე გააღაზიანა რუსული მხარე, რომ დიპლომატიური შელაპარაკება, ერთმანეთის ურთიერთობაში სხვადასხვა არასასიამოვნო ფაქტების „წამოძახება“, დაყვედრება თითქმის თებერვლამდე გაიწვლა.

ამ საკმეში თავისი სიტყვა მოსკოვის კომუნისტურმა პრესამაც თქვა – გაზეთმა „პრავდამ“ გამოაქვეყნა სახალხო კომისრის გ. ჩიჩერინის ოფიციალური ნოტა, რომელშიც ნათქვამია: „გეგეჭკორის მთავრობისათვის ხომ ცნობილია, რომ დენიკინი და საერთოდ მოხალისეთა მოძრაობა მიზნად ისახავს აღადგინოს ძველი, ცენტრალიზებული, ერთიანი და განუყოფელი რუსეთი, რომელიც კვლავ ძველებურად იბატონებს იმპერიაში შემავალ ხალხებს, მათ შორის ქართველებზე. განა შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ბრძოლა დენიკინთან, რომელიც ძველი რეჟიმის აღდგენას მოითხოვს და საბჭოთა ხელისუფლებასთან, რომელიც უდავო მხარდამჭერია ერთა თვითგამორკვევის პრინციპისა, ქართველი ხალხისათვის სულ ერთია? გეგეჭკორის მთავრობის „ხელების დაბანის“ პრინციპი არ გამოიყენებოდა იმ შემთხვევაში, როდესაც საბჭოთა მებრძოლებს მოწინააღმდეგის ბრძოლის პირობებში, მოხალისეთა არმიებთან უთანასწორო ბრძოლის პირობებში მოუხდათ საქართველოს ტერიტორიის გადალახვა, აქ კი ისინი დააკავეს და გადასცეს დენიკინის ჯალათებს... უორდანიასა და გეგეჭკორის მთავრობა თანმიმდევრულად ატარებენ არა ხელების დაბანის პოლიტიკას, არამედ კონტრრევოლუციურ ძალებთან კავშირის პოლიტიკას, რომელიც ემუქრება რუ-

სეთში მუშურ-გლეხურ წყობილებას... ეს ხელისუფლება ეწევა მოლაპარაკებას ჩერჩილთან და ფოშთან, რათა მათ გამოიყენონ საქართველოს ტერიტორია ბაზად მუშურ-გლეხურ რუსეთზე ხელახალი თავდასხმისათვის...“⁸.

ეს საკმაოდ სერიოზული ბრალდებაა. მიგვაჩნია, რომ საქართველოს მხარეს შეეძლო და უნდა დაეწყო მოლაპარაკება რუსეთთან და არ ამოყარებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის ნეიტრალიტეტის პრინციპს (რაც ჩვენი აზრით აშკარად მისი შემდგენლების გულუბრყვილობაზე მიუთითებს, რადგან უმწვავეს გეოსტრატეგიულ რეგიონში მყოფ საქართველოს არც შეეძლო და ვერც შეძლო, ამის არაეაითარი რესურსი არ ჰქონდა, საერთაშორისო ომიანობაში შეენარჩუნებინა მკაცრი ნეიტრალიტეტი) და მას დაუყოვნებლივ უნდა დაეწყო მოლაპარაკება რუსეთის კომუნისტურ ხელისუფლებასთან, თუნდაც დროის მოგების მიზნით, რაც რაღაც ორიოდ თვეში მაინც დაიწყო.

ამ საკითხზე ყურადღების გამახვილება იმისთვის დაგეგმირდა, რომ ვაჩვენოთ – 1920 წლის თებერვლის ბოლომდე საქართველო რუსეთთან სამშვიდობო ხელშეკრულებაზე მოლაპარაკებას არ აპირებდა. ამაზე მიგვანიშნებს ის დუმილიც, რაც შეიმჩნევა როგორც რუსეთის, ისე საქართველოს ოფიციალური პრესის ფურცლებზე ამ უმნიშვნელოვანეს საკითხთან დაკავშირებით.

მოდოი ვნახოთ, ახალი საარქივო მასალების საფუძველზე, როგორ წარიმართა ეს მოლაპარაკება და რამდენად სასარგებლო იყო ის საქართველოსათვის.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში აღნიშნავენ, რომ საქართველოს პოლიტიკურ მოღვაწეებს რუსეთთან სამშვიდობო ხელშეკრულების დადების სურვილი გაუჩნდათ აზერბაიჯანის გასაბჭოების შემდეგ.

ჩვენ გვაქვს საფუძველი, რომ ამ მოსაზრებაში ეჭვი შევიტანოთ. აზერბაიჯანი კომუნისტურმა რუსეთმა „გაა-

წითლა“ 1920 წლის აპრილის ბოლოს. სერგო ორჯონიკიძის არქივში აღმოჩენილი სმილგასადმი მიწერილ დეპეშაში, რომელიც აპრილით თარიღდება, აღნიშნულია: „ილინი მეორედ ითხოვს პასუხს, თუ რატომ ჭიანჭურდება ურატაძის ჩასვლა“⁹.

ეს ცნობა მიაწვდის, რომ საკითხი (ურატაძის მოსკოვში ჩასვლა) დროში ისე გაიწელა, რომ საჭირო გახდა ლენინის ორი შეკითხვა და სპეციალური დეპეშის გამოგზავნაც. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მოსკოვში ურატაძის ჩასვლას მარტის ბოლოს ან აპრილის დასაწყისში ელოდნენ, ე.ი. ბოლშევიკების მიერ ბაქოს აღებაზე დიდი ხნით ადრე. და თუ ეს ვარაუდი სწორეა, აზრი ურატაძის მოსკოვში წასვლის შესახებ კიდევ უფრო ადრე უნდა გაჩენილიყო და ამის საფუძველი, უდავოდ, გახდებოდა ევროპის ინერტულობა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარების საქმეში და ბოლშევიკური რუსეთის წარმატებები სამოქალაქო ომში და ჩრდილოეთ კავკასიაზე გაბატონება.

საქართველოს მთავრობის მეთაური ნ. ჟორდანიას ამ ფაქტს ასე იგონებს: „...ევროპიდან არაფერი სანუგეშო მოგვდიოდა. ევროპის კონფერენცია გათავდა, ჩვენ კი დაერჩით უცნობი, ცხადი იყო, რუსეთს, წაქცეულ რუსეთსაც, დიდ ანგარიშს უწევდნენ (ხაზგასმა ჩენია – ა.დ.) და არ სურდათ მისი დანაწილების დადასტურება... ცხადი გახდა, საქმის ისევ რუსეთიდან დაწყების აუცილებლობა. ვიფიქრე, თუ მოსკოვმა გვიცნო, ჩვენი დამოუკიდებლობა დაადასტურა, ამ თამასუქით წარვდგებით ევროპის არეოპაგის წინაშე და ეს უეჭველად გასჭრის. გადაეწყვიტე ჩემს გულში, მოსკოვში კაცის გაგზავნა“¹⁰.

„რუსეთს, წაქცეულ რუსეთსაც, დიდ ანგარიშს უწევდნენ“ – ეს აზრი, როგორც ჩანს საქართველოს ხელმძღვანელს უკვე გვიან, ევროპის განდევნილობაში მოუვიდა და ეს მემუარებში ასახა, თორემ რაღაც ფორმით მას გამოიყე-

ნებდა უკვე 1920 წლის 2 იანვრის შეთავაზების დროს და რუსეთთან მოლაპარაკების მაგიდას მაშინვე მიუჯდებოდა.

მეორე, ჩვენი აზრით, მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება ის არის, თუ მოლაპარაკების მაგიდასთან ვისთან უნდა დამჯდარიყო ქართული მხარე – საქართველო არაღიარებული, მაგრამ ლეგიტიმური სახელმწიფო იყო, რომელსაც ლეგიტიმური მთავრობა ჰყავდა. საბჭოთა რუსეთი არც აღიარებული იყო საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ და მას, საქართველოსაგან განსხვავებით, არც ლეგიტიმური ხელისუფლება ჰყავდა – საბჭოთა რუსეთის ხელმძღვანელების მიერ დადებულ ყველა დოკუმენტს რუსეთის ლეგიტიმური ხელისუფლების (მონარქიის, დროებითი მთავრობის) ოფიციალური წარმომადგენლები (თეთრი მოძრაობა) უკანონოდ თვლიდნენ და გამარჯვების შემთხვევაში მათ შესრულებას არ აპირებდნენ.

ამ გარემოებას ყურადღება მიაქცია მკვლევარმა ო. ჯანელიძემ, როცა აღნიშნა: „ხელშეკრულების დადების მომენტში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა მართალია, მსოფლიო დიდი სახელმწიფოების მიერ არ იყო ცნობილი, მაგრამ თითქმის ასეთსავე მდგომარეობაში იმყოფებოდა საბჭოთა ხელისუფლებაც რუსეთში“¹¹.

ამრიგად, ორი არაღიარებული სახელმწიფო ცდილობდა მათთვის მისაღები, მათი ინტერესების გამომხატველი ხელშეკრულების დადებას.

ვისი საშუალებით? ვისი მონაწილეობით?

საქართველოს მხრიდან ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა გრიგოლ ურატაძემ, დამფუძნებელი კრების წევრმა. რატომ?

დიპლომატიური პრაქტიკით, როცა ორ ქვეყანას შორის იდება სასიცოცხლო მნიშვნელობის ხელშეკრულება, ის საკმაოდ დიდი ხნის განმავლობაში მზადდება და ორივე მხრიდან საკმაოდ ავტორიტეტული დელეგაციის შეხვე-

დრის, დისკუსიისა და ურთიეთდამოხების საფუძველზე მუშავდება.

აშკარაა, რომ საქართველოს მხრიდან ამ ხელშეკრულების გაფორმებას, მის მომზადებას საკმაოდ ზერელედ მიუდგნენ, არ ჩანს რომ მასში ჩააბეს საგარეო საქმეთა სამინისტროს წამყვანი მუშაკები, თვითონ საგარეო საქმეთა მინისტრი – ე. გეგეჭკორი და მოსალაპარაკებლად მთავრობის მეთაურის სურვილით შერჩეული კაცი – გრიგოლ ურატაძე შეარჩიეს. ნ. ჟორდანიას ამ ამბავს ასე იგონებს: „დეჰპანი უნდა ყოფილიყო ლენინის და მისი შტაბის ნაცნობი, სოციალ-დემოკრატი, პარტიის ყრილობაზე ნამყოფი“¹².

უნდა აღინიშნოს, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში გრიგოლ ურატაძის კანდიდატურის შერჩევის მიზანშეწონილობაზე მსჯელობისას უკრიტიკოდ იმეორებენ ნ. ჟორდანიას ამ არგუმენტს. მაგალითად, ლევან თოიძე მიუთითებს: „მოსკოვში გაემგზავრა დამფუძნებელი კრების წევრი გრ. ურატაძე, რომელიც პირადად იცნობდა ე.ი. ლენინს. ყოველ შემთხვევაში, იგი სწავლობდა იმ პარტიულ სკოლაში (ლონჩიუმი), რომელსაც სხვებთან ერთად ე.ი. ლენინი ხელმძღვანელობდა“¹³.

როგორც ჩანს, ვერც ნ. ჟორდანიას და ვერც ქართველი ისტორიკოსები გრ. ურატაძეს სხვა ღირსებას ვერ უძებნიან. მასზე კი ასეთი შეხედულება ჰქონდა საქართველოს ემიგრაციას: „გრიშა ურატაძე კარგი მოლაპარაკე და კარგი მწერალია. ჩემის აზრით, ღრმა ცოდნას მოკლებული, მაგრამ პარტიის უერთგულესი წევრი... კეთილი და თბილი დამოკიდებულება ახასიათებდა ადამიანებთან. უყვარდა კარგი ამბის მოყოლა. ეროვნულ საკითხში ცოტა მერყეობდა, მაგრამ საქმე რომ რიგიანად წავიდოდა, მისი იმედი უნდა გექსონოდა“ – იგონებდა მოგვიანებით გრ. წერეთელი¹⁴.

ჰქონდა კი გრ. ურატაძეს დიპლომატიური გამოცდილება, მოწინააღმდეგე მხარესთან საფუძვლიანი მოლაპა-

რაკების უნარი – ამ კითხვას არც იმჟამინდელი საქართველოს მესვეურები, და არც ქართველი თანამედროვე ისტორიკოსები არ აყენებენ. ეს კი აუცილებელი მოთხოვნა უნდა იყოს, რომ სახელმწიფოსათვის ასეთ მნიშვნელოვან დოკუმენტში არ გაიპაროს უსუსტობა, მოწინააღმდეგე მხარემ არ მოგახვიოს თავს საკუთარი თამაშის წესები და ა.შ. ამ საკითხს ჩვენ კიდევ დაუებრუნდებით.

მეორე პიროვნება, რომელიც ამ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით ფიგურირებს, არის ძველი ბოლშევიკი ა. კობახიძე (მირსკი), რომელიც იმჟამად თბილისის ციხეში იჯდა, იყო ე. გეგეჭკორის ძმისწული და საქართველოს ხელისუფლებას სთავაზობდა შუამდგომლობას მოსკოვთან სამშვიდობო ხელშეკრულების დადებაში. ეს სწორედ ის ცნობილი ა. კობახიძეა, რომელსაც 1922 წელს სერგო ორჯონიკიძემ სილა გააწნა, რითიც ა. კობახიძე ისტორიაში შევიდა, რადგან ეს სამარცხვინო ფაქტი ე. ი. ლენინის ერთ-ერთ ბოლო ნაშრომში აისახა. ეს „გალაწუნება“ სტალინსა და ორჯონიკიძეს ბელადის საშინელი რისხვის ფასად დაუჯდათ (ისტორიაში ეს, ალბათ, მეორე სილის გარტყმაა, რომელმაც ასეთი აუიოტაჟი გამოიწვია – პირველობა მაინც პაპი ბონიფაციუსისათვის პრინცი კოლონას მიერ გარტყმული სილა უნდა ჩაითვალოს, რომლის შემდეგ რომის პაპი ბოლმისაგან გარდაიცვალა და დასაბამი მიეცა პაპების „ავინიონის ტყეუობას“).

ქართულ დელეგაციაში შედიოდა სოციალ-დემოკრატი დავით საღირაშვილი, რომლის ფუნქცია გაურკვეველია, თუმცა მის მიერ დატოვებულმა მემუარებმა გარკვეული სამსახური გაუწიეს ქართველ ისტორიკოსებს¹⁵.

ასეთი შემადგენლობით საქართველოდან დელეგაცია გაემგზავრა მოსკოვში. თუმცა, ნ. ჟორდანიას მტკიცებით გ. ურატაძე მოსკოვში გაემგზავრა მარტო¹⁶. გაემგზავრა

ზღვით. როგორც ამტკიცებენ 1920 წლის 15 აპრილს დელეგაცია როსტოვში ჩავიდა¹⁷.

თუ გავიხსენებთ, რომ თებერელის ბოლომდე რუსეთ-საქართველოს შორის „დიპლომატიური ომი“ მიმდინარეობდა, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ რადიკალური შემოღრუნიებისა და მოლაპარაკებაზე წასულის პროცესი გარკვეულად გაჭიანურდა.

რა წაიღო გრ. ურატაძემ მოსკოვში?

როგორც ჩანს – არაფერი. მას არ გაატანეს არც ოფიციალური რწმუნებულება (დაავიწყდათ?!), არც ქართული მხარის მიერ შედგენილი ხელშეკრულების სავარაუდო ტექსტი კონკრეტული პირობებით. ეს რომ ასეა, ამას ადასტურებს მოსკოვიდან გამოგზავნილი, საგარეო საქმეთა სამინისტროს არქივში შემონახული, გრ. ურატაძის დეპეშა, რომელშიც მითითებულია, რომ გ. ჩინერიანი მასთან მოლაპარაკებას არ აპირებს, რადგან მას თან არ აქვს ოფიციალური რწმუნებულება და ითხოვდა მათ დაუყოვნებლივ გაგზავნას¹⁸.

გ. ურატაძეს მოსკოვში არ წაუღია ხელშეკრულების არავითარი ტექსტი, პირობების არავითარი ჩამონათვალი. ამაზე გარკვეულწილად ნ. ჟორდანიაც ამახვილებს ყურადღებას: „ჩვენთვის მთავარი იყო ეცნო მოსკოვს ორი დებულება: დამოუკიდებლობა და საზღვრები. ყველა დანარჩენი პირობები იქნებოდა მეორე ხარისხოვანი, რაიცა იქნებოდა საგანი მოლაპარაკების“¹⁹.

მოდო ცოტა ხნით შეეჩერდეთ...

1. საქართველოს მთავარ მოწინააღმდეგესთან მოსალაპარაკებლად გააგზავნეს არა პროფესიონალი დიპლომატი, არამედ ლენინის „ნაცნობი“;

2. „დაავიწყდათ“ ოფიციალური რწმუნებულების მიცემა;

3. არ გაატანეს ხელშეკრულების ქართული ვერსია, მისცეს მხოლოდ ზოგადი დირექტივები.

აშკარაა, რომ ეს ყველაფერი ან ქართული მხარის არასერიოზულობაზე მიანიშნებს, ან არადა აქ სხვა გარემოებასთან გვაქვს საქმე – ქართული მხარე ამ ეტაპზე მხოლოდ დაზვერვით გასაუბრებას აპირებდა, არ იგეგმებოდა სერიოზული ხელშეკრულების ხელმოწერა. ამის აუცილებლობა გაჩნდა ადგილზე, მოსკოვში, რუსული მხარის ზეწოლის შედეგად, რაც ქართულ მხარესაც ჭკუაში დაუჯდა.

ამ ვარაუდის გამოთქმის შესაძლებლობას იძლევა გ. ურატაძის მიერ თბილისში გამოგზავნილი წერილებისა და ე. გეგეჭკორის საპასუხო დეპეშების ანალიზი. მაგალითად, 8 მაისს ურატაძე დეპეშით ატყობინებს ე. გეგეჭკორს: „ხელშეკრულება იმდენად კარგად არის შედგენილი ადგილობრივი ამხანაგების თანამონაწილეობით (ხაზგასმა ჩვენია – ა. დ.), რომ თქვენი მხრიდან პრინციპულ წინააღმდეგობას არ მოველი“²⁰.

ის რომ ხელშეკრულების ტექსტს თბილისი გვიან გაცნო, ამაზე მიუთითებს 8 მაისის დეპეშის ტექსტიც, რომელიც ე. გეგეჭკორმა მოსკოვში გააგზავნა: „თქვენს მიერ გამოგზავნილი ტექსტი ტოვებს სიგელის და არა ორ თანასწორ მხარეებს შორის დადებულ ხელშეკრულების შთაბეჭდილებას“²¹. ამასთან, როგორც ირკვევა 22 მაისამდე ე. გეგეჭკორს ხელმოწერილი ხელშეკრულების სრული ტექსტი არც ჰქონდა ხელთ²².

ამ აზრს აძლიერებს გ. ჩიჩერინის 9 მაისის დეპეშის ტექსტიც, სადაც ე. გეგეჭკორს ატყობინებს, რომ „7 მაისის მოსკოვში საქართველოსა და რუსეთს შორის დაიდო ხელშეკრულება“²³ (ეს გარემოება ე. გეგეჭკორმა არ იცოდა? არ ელოდა?)

გ. ურატაძის შენიშვნა, რომ ხელშეკრულება შედგენილია „ადგილობრივი ამხანაგების თანამონაწილეობით“, შე-

იძლება ამ საქმეში სწორედ რუსული მხარის აქტიურობა ვიგულისხმოთ, რადგან ძნელი წარმოსადგენია, რომ საქართველოს დელეგაციის არაპროფესიულ (დიპლომატიური გამოცდილებიდან გამომდინარე) შემადგენლობას (დიპლომატი ხომ არც დავით საღირაშვილი იყო (!) სრულყოფილად შეედგინათ ტექსტი. საბჭოთა რუსეთის დიპლომატიას კი უკვე გარკვეული გამოცდილება ჰქონდა შეძენილი და თავის ყოფილ კოლონიებთან ხელშეკრულებებს სხვადასხვა საკითხზე საკმაოდ წარმატებით აფორმებდა ხოლმე.

დეკემბრიდან იგრძნობა გ. ურატაძის კმაყოფილება ხელშეკრულებით, რაც მის დიპლომატიურ გამოცდებობაზე მიუთითებს. ხოლო ე. გეგეჭკორი საკმაოდ უკმაყოფილოა, მას განსაკუთრებით ხელშეკრულების მეხუთე მეხლის მეხუთე და მეთექვსმეტი პუნქტი არ მოსწონს. როგორც ჩანს, მოსკოვში გამგზავრების წინ ურატაძისათვის ამ თემაზე საუბარი არ ჰქონიათ და არც არავითარი დირექტივა ამის შესახებ მას არ მიუღია. ეს მეხლი საბოლოოდ ასე ჩამოყალიბდა: „მიიღოს ზომები და განდევნოს საქართველოს ტერიტორიის საზღვრებიდან, რომელიც ამ ხელშეკრულების მეოთხე პუნქტით არის განსაზღვრული, ყოველგვარი ჯარი და სამხედრო რაზმები, რომელიც საქართველოს სახელმწიფო ჯარების შემადგენლობაში არ შედიან“²⁴.

ქართული მხარისათვის კიდევ უფრო პრობლემატური იყო ამ მეხლის მე-10 პუნქტი, რომელშიც ხაზგასმული იყო: „ამ მეხლის მე-5 პუნქტით დათქმული ღონისძიებების შესრულება უნდა დაიწყოს დაუყოვნებლივ ხელშეკრულების ხელმოწერისთანავე. საქართველო ვალდებულია კისრულობს უმოკლეს ვადაში დაამთავროს ისინი თუნდაც შეიარაღებული ძალის გამოყენებით“²⁵.

ე. გეგეჭკორი თავის დიპლომატიურ დეკემბერში სწორედ ამ საფრთხეს უსვამს ხაზს, გრძნობს სერიოზულ საშიშროებას და შეშფოთებული აღნიშნავს: „მე ვერ დაეუშ-

ვებ, რომ მან (იგულისხმება ურატაძე - ა. დ.) ხელი მოაწერა ხელშეკრულებას, რომელიც გეგაელებს ჩვენ ძალით გაეყაროთ ინგლისელები ბათუმიდან“²⁶. საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი თავისი წარმომადგენლისაგან მოითხოვს, რომ მან მიაღწიოს ამ პუნქტის კორექტირებას, რადგან სხვა შემთხვევაში „სურვილის პირობებში ამ პუნქტის მოქმედების ქვეშ ხდება საქართველოს მთავრობასთან აკრედიტებული უცხოეთის ყველა მისია“²⁷.

1920 წლის მაისში ბრიტანეთის საექსპედიციო კორპუსი ჯერ კიდევ ბათუმში იყო დისლოცირებული, ამ ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქცია არ ვრცელდებოდა, ხოლო რუსეთი ამ ხელშეკრულებით, რომელიც ბათუმს საქართველოს შემადგენლობაში აღიარებდა, ცდილობდა საქართველო აეძულებინა ჩაბმულიყო ომში „ანტანტასთან“ ბათუმის გამოსახსნელად. ეს საკმაოდ ძნელი ამოცანა იყო პატარა საქართველოს ხელისუფლებისათვის - ეს კარგად იცოდა რუსეთმა, მაგრამ ხელშეკრულების ამ მუხლის შეუსრულებლობა გამოიწვევდა რუსეთის პრეტენზიებს საქართველოს მხრიდან ხელშეკრულების დარღვევასთან დაკავშირებით. ეს კი რუსეთის ინტერესში შედიოდა, ეს რუსეთს ხელს გაუხსნიდა საქართველოს საქმეებში ჩასარევად (მოგვიანებით ეს მართლაც ასე მოახდა).

სწორედ ამ საშიშროებას გრძნობდა ე. გეგეჭკორი, ამიტომაც გამოთქვამდა ამ შეშფოთებას. ყველაფერი ეს აშკარად მიუთითებს, რომ არ იყო მართალი ნ. ჟორდანიას, რომელიც მოსკოვში გ. ურატაძის გაგზავნის დროს მხოლოდ ორი ძირითადი პუნქტის დადებითი გადაწყვეტით იფარგლებოდა: საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარება და საზღვრების საკითხი. ბოლშევიკური რუსეთის მხრიდან ხელშეკრულება იმდენი „მეორეხარისხოვანი“ პირობებით დაიტვირთა, რომ საქართველომ იმაზე, მეტი ივალდებულა, ვიდრე მისი შესრულება შეეძლო.

აშკარაა, რუსეთის მხარემ გამოუცდელი გ. ურატაძე „გააცურა“ და თავისთვის მისაღებ ხელშეკრულებაზე მოაწერინა ხელი, ხოლო ურატაძის ღრმა რწმენით, რაც მის მიერ თბილისში გამოგზავნილ დეპეშებში ჩანს, „მოღიანად ხელშეკრულება უზრუნველყოფს ყოველგვარ ჩვენს ინტერესს“²⁸.

რა თქმა უნდა, ეს ასე არ იყო. სწორედ ამაში ვლინდება გრ. ურატაძის დიპლომატიური გულუბრყვილობა. დადებული ხელშეკრულების ე.წ. „მეორეხარისხოვანი“ პუნქტები იმდენად როულ, სოგ შემთხვევაში განუხორციელებელ ამოცანას ისახავდა მიზნად, რომ მუდამ შეუქმნიდა სერიოზულ პრობლემებს საქართველოს ხელისუფლებას. მართალია, ნ. ჟორდანიამ მიაღწია მთავარს: ბოლშევიკურმა რუსეთმა აღიარა საქართველოს დამოუკიდებლობა და მისი საზღვრების შეთავაზებული კონფიგურაცია (აფხაზეთით, ზაქათალით, არდაგან-ბათუმით), მაგრამ ქართველი კომუნისტების საქმიანობის ლეგალიზაცია (რაც ფაქტობრივად ქვეყანაში „მეხუთე კოლონის“ ლეგალიზაციას გულისხმობდა), განსაკუთრებით ყბადაღებული მე-5 მუხლის მე-5 და მე-10 პარაგრაფები და სხვ. საქართველოს მთავრობას სერიოზულ პრობლემებს შეუქმნიდა და შექმნა კიდევ.

თუმცა ამ ეტაპზე საქართველოს ხელისუფლება ამაზე არ ფიქრობდა. მან ყურადღება არ მიაქცია იმასაც, რომ ხელშეკრულება დიპლომატიური ეტიკეტის დარღვევით გაფორმდა – არ არსებობს მისი ქართული დედანი, ხელშეკრულება დაიწერა მხოლოდ რუსულ ენაზე, რაც თავისებურად ლახავდა ქართული მხარის სუვერენულ უფლებას. ამაზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულია კრიტიკული შეხედულება²⁹.

ვიფორია ხელშეკრულების ხელმოწერით, მართლაც, ძალიან დიდი იყო. ამაზე თავისებური სტიმული თვითონ ხელმომწერმა – გ. ურატაძემ მისცა, როცა „სასიხარულო“

დეკემბერში ხელმოწერილი ხელშეკრულება ასე შეაფასა: „საერთოდ ხელშეკრულება ისე კარგად არის შედგენილი, რომ... პრინციპულ შენიშვნებს თქვენგან არ ევლი... ყველა პუნქტი და მთლიანად ხელშეკრულება სრულად უზრუნველყოფს ყველა ჩვენს ინტერესს (ვითომ?! – ა. დ.). ხედავთ პრაქტიკაში გამოქვეყნდება რიგი სტატია, რომელიც მიეძღვნება ჩვენს ხელშეკრულებას“³⁰.

სიხარული ვერ დამალა ნ. ჟორდანიამაც: „გილოცავთ სამშეიდობო ხელშეკრულების ხელმოწერას. გადაეცით სახკომსაბჭოს, რომ ცნობა მშეიდობის შესახებ ხალხმა აღიქვა კმაყოფილებით და აღფრთოვანებით. იმედი მაქვს მომავალში გაუგებრობები რუსეთსა და საქართველოს შორის გაქრება და ორი მეგობარი ხალხი მშეიდობისა და ურთიერთგაგების ვითარებაში ითანამშრომლებს ცხოვრების გარდაქმნის თვალსაზრისით“³¹.

ხელშეკრულება მოიწონეს დამფუძნებელი კრების დეპუტატებმა, როგორც უმრავლესობამ, ისე ოპოზიციამაც. გაზეთ „ერთობაში“ გამოქვეყნებულ საგაზეთო ინფორმაციაში ხაზგასმულია, რომ „ყველა ფრაქციის წარმომადგენლები შეთანხმდნენ იმაში, რომ ეს ხელშეკრულება არის საქართველოს დემოკრატიის უდიდესი გამარჯვება“³². ხელშეკრულება დადებითად შეაფასეს საგარეო საქმეთა მინისტრმა ე. გეგეჭკორმა, აკ. ჩხენკელმა და სხვა დეპუტატებმა. სოციალ-რევოლუციონერმა ბ. გობეჩიამ მოიწონა აღნიშნული ხელშეკრულება და თან მმართველი პარტია გააკრიტიკა – ეს ხელშეკრულება ერთი წლის წინ შეიძლება დადებულიყო.

ოფიციალური, გაზეთი „ერთობა“ აღფრთოვანებით წერდა – „ბოლშევიზმი და დემოკრატია ერთმანეთს შეურიგდნენ. ზავი ჩამოაგდეს ერთი მეორესთან. ეს ისტორიული ფაქტი მომასწავლებელია ბოლშევიკური რუსეთის სისუსტის და დემოკრატიული საქართველოს სიძლიერის (ხაზ-

გასმა ჩვენია – ა. დ.). არც ერთ ბოლშევიკების მოწინააღმდეგე კუთხეს არ გამოუჩენია ბოლშევიკებთან ბრძოლაში ისეთი ერთოსულოვნება, როგორიც გამოიჩინა საქართველომ... საქართველოს დემოკრატიამ რუსეთის ბოლშევიზმს უკან დაახვეინა იმ საერთაშორისო ასპარეზიდან, რომელზეც ის იდგა მთელი თავისი „რევოლუციის“ დროს“³³.

როგორი იყო რეაქცია რუსეთის პრესაში?

გ. ურატაძის მოლოდინის საწინააღმდეგოდ, რუსეთის ოფიციალური პრესა: „პრავდა“, „იზეესტია“ ჩუმად შეხედნენ ამ ხელშეკრულებას. არც ერთ ამ გაზეთში ჩვენ ვერ წავაწყდით რაიმე მინიშნებას რუსეთ-საქართველოს მოლაპარაკების მიმდინარეობის, ხელშეკრულების გაფორმების შესახებ. სამაგიეროდ ს. ორჯონიკიძის ფონდში გადავაწყდით რუსეთის მხრიდან ხელშეკრულების ხელმომწერი მხარის – ლ. კარახანის დეპეშას, მიწერილს სერგო ორჯონიკიძისადმი ხელშეკრულების გაფორმების თითქმის მეორე დღესვე, რაც გარკვეულწილად აგვიხსნის ამ იდუმალებას ბოლშევიკური პრესის ფურცლებზე. ლევ კარახანის დეპეშაში მითითებულია: „წინადადება ბათუმში ჯარების გატარებაზე, ისევე როგორც საქართველოში გამოცხადდეს საბჭოთა ხელისუფლება ცეკამ უარყო. ჩვენთვის უფრო სასარგებლოა, რომ ინგლისელები ბათუმიდან განიდევნონ ბურჟუაზიული საქართველოს ხელით, ვიდრე ჩვენი ჯარები ჩაებნენ ინგლისთან ომში. საქართველო ჩვენ გეჭირდება როგორც დროებითი ბუფერი. ის რომ საბჭოთა იყოს, ვერ შეასრულებდა იმ მნიშვნელოვან როლს. თუ აზერბაიჯანთან არსებობს ურთიერთხელსაყრელი ხელშეკრულება, აღადგინეთ. მხოლოდ ნავთობის მიწოდება ისე უნდა მოაწყოთ, რომ ისინი მუდამ ხელში გყავდეს. დადებული ხელშეკრულებით მათ უნდა განდევნონ ინგლისელები. თუ მათ ეს არ გააკეთეს, ჩვენ ნავთობს გადავუკეტაეთ. ეს სერიოზული მათრახი იქნება მათთვის. გადაეცით ჩვენებს (იგუ-

ლისხმება ქართველი ბოლშევიკები - ა.დ.) ძალიან სწრაფად ნუ აღადგენენ გაზეთებსა და ლეგალურ საქმიანობას. გეაცნობთ ვინ გაათავისუფლეს, რომ შევამოწმოთ თუ რამდენად ასრულებენ ისინი ვალდებულებას³⁴.

ლ. კარახანის ეს დეპეშა ააშკარავენს რუსეთის მხარის ჭეშმარიტ მიზნებს: ხელშეკრულების დროებით ხასიათს, მის პრაგმატულ მხარეს - „ჩვენთვის უფრო სასარგებლოა, რომ ინგლისელები ბათუმიდან განიდევნონ ბურჟუაზიული საქართველოს ხელით, ვიდრე ჩვენი ჯარები ჩაებნენ ინგლისთან ომში.“ საყურადღებოა, რომ ლ. კარახანი არ მაღავეს - ხელშეკრულება მათ აძლევს საშუალებას „ისინი (ე.ი. საქართველოს ხელისუფლება - ა.დ.) მუდამ ხელში გყავდეს. დადებული ხელშეკრულებით მათ უნდა განდევნონ ინგლისელები. თუ მათ ეს არ გააკეთეს, ჩვენ ნავთობს გადაუყეპტავთ. ეს სერიოზული მათრახი იქნება მათთვის“.

თუ რამდენად პრაგმატული იყო რუსეთისათვის ეს ხელშეკრულება, ლევ კარახანსე უკეთ ნამდვილად არავის ეცოდინებოდა. ამრიგად, ხელშეკრულება რუსეთის მხრიდან მხოლოდ იმიტომ დაიდო, რომ მორიდებოდა ინგლისთან შესაძლო კონფლიქტს, საქართველო ხელში „პყოლოდა“ და, როცა დასჭირდებოდა, გამოეყენებინა მათრახიც - ბაქოს ნავთობი.

ლევ კარახანის აღნიშნული დეპეშა სერგო ორჯონიკიძისადმი შეიძლება იმ მიზანსაც ემსახურება, რომ გაეფანტა სერგო ორჯონიკიძის უარყოფითი დამოკიდებულება ხელშეკრულების მიმართ.

ის, რომ ს. ორჯონიკიძე უარყოფთად განეწყო ხელშეკრულების მიმართ - ეს თვალსაზრისი გ. ურატაძისაგან მოდის, თავის მოგონებებში ის ეხება მოსკოვში მოგზაურობის გაჭიანურებაში სერგო ორჯონიკიძის ხელშემწყობ როლს³⁵.

ძნელად გასაზიარებელი მოსაზრებაა, თუ გაეიხსენებთ სმილგასადმი ს. ორჯონიკიძის დეპეშას, სადაც ის სწორედ გ. ურატაძის მოსკოვში ჩასვლის დანქარებას მოითხოვს. ს. ორჯონიკიძე საკმაოდ პოლიტიკური ადლოს მქონე მოღვაწე იყო და ლ. კარახანზე არანაკლებად შეეძლო განეკერითა, თუ რამდენად ხელსაყრელი იყო აღნიშნული ხელშეკრულება როგორც კომუნისტური რუსეთისათვის, ისე ქართველი კომუნისტებისათვის.

ცალკე საკითხს წარმოადგენს – ქართველი კომუნისტების დამოკიდებულება რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულებისადმი. მიჩნეულია, რომ ქართველი კომუნისტები ამ ხელშეკრულების სასტიკი მოწინააღმდეგენი იყვნენ და ხელშეკრულება მათგან ფარულად მომზადდა. ამ მოსაზრებას საფუძველი ნ. ჟორდანიას მემუარებში მოტანილმა ფრაზამ დაუდო – „საქართველოს კომუნისტებს არ გაეგოთ არაერთი შემთხვევაში, თვარა უეჭველად ჩაშლიდნენ“³⁶.

ეს საკითხი საკამათოა და ნ. ჟორდანიას მოსაზრებანაკლებად გასაზიარებელი. ჯერ ერთი, თვითონ ნ. ჟორდანიას აღნიშნავს, რომ მოლაპარაკების ერთ-ერთი ინიციატორი იყო ა. კობახიძე (მირსკი) – ქართველი ბოლშევიკი. 1919 წლის წარუმატებელი გადატრიალების შემდეგ ქართველი ბოლშევიკების ღიდი უმეტესობა ციხეში იყო გამოძევდებული, პარტიული ორგანიზაციები – დანგრეული. ხელშეკრულება მათ სთავაზობდა თავისუფლებას, ლეგალურ მოღვაწეობას, საკუთარი იდეების პროპაგანდას და ახლო მომავალში, სულ რამდენიმე თვეში – ხელისუფლებასაც. რატომ უნდა ყოფილიყვნენ ამის წინააღმდეგი? ადგილობრივ ქართველ ბოლშევიკებს საკმაოდ გონებაგახსნილი და პოლიტიკური ადლოს მქონე ხელმძღვანელები ჰყავდათ (მ. ორახელაშვილი, ა. სვანიძე, შ. ელიავა, ბ. კვირკველია და

სხე.). მათ მხედველობიდან არ გამორჩეობდათ ამ ხელშეკრულების პოზიტივი მათი პარტიული მოღვაწეობისათვის.

მეორე - ქართველი ბოლშევიკები დემოკრატიული ცენტრალიზმის ლენინურ პრინციპებს აღიარებდნენ, რაც უცილობლად გულისხმობდა ზემდგომი პარტიული ინსტანციების გადაწყვეტილების უდავო შესრულებას. აქედან გამომდინარე, მათ ხელშეკრულება რომ არ მოსწონებოდათ კიდევ, თუ დაუმტკიცებდნენ რომ მისი დადება აუცილებელია მსოფლიო პროლეტარული რევოლუციის მოსაახლოებლად, ისინი ერთხმად დაუჭერდნენ მას მხარს.

სპეციალურად უნდა განვიხილოთ ი. ბ. სტალინის დამოკიდებულება რუსეთ-საქართველოს სამშვიდობო ხელშეკრულებისადმი. ის, როგორც დასტურდება, ამ ხელშეკრულების წინააღმდეგი არ ყოფილა. ქართული დელეგაციის წევრები შეხვდნენ მას. ამ შეხვედრაზე სტალინს არაორაზროვნად უკითხავს: „...მე რატომ უნდა ვიყო საქართველოს დამოუკიდებლობის წინააღმდეგი?“³⁷.

ცნობილია, რომ სტალინი საქართველოს დამოუკიდებლობას, გარკვეული პირობებით, უკვე 1918 წელს უჭერდა მხარს. ცნობილია მისი გამოთქმა: „უკიდურეს შემთხვევაში შეიძლება ეცნოთ საქართველოს დამოუკიდებლობა, ოღონდ კი გერმანიამ ოფიციალურად აღიაროს, რომ ყუბანის, სომხეთის, აზერბაიჯანის საკითხი საშინაო საკითხია რუსეთისა, სადაც გერმანელებმა ცხვირი არ უნდა ჩაყოთ“³⁸.

მკვლევარი ლ. თოიძე იმოწმებს სტალინის სემინარიული მეგობრის ი. ირემაძის მემუარებიდან ერთ შენიშვნას: „...პატივმოყვარეობა უბიძგებდა საქართველოზე ბატონობისაკენ, სადაც მშვიდობიანი, გონიერი მოსახლეობა ურყევი სიმტკიცით ეწინააღმდეგებოდა მისი დამანგრეველი პროპაგანდის წარმატებას მას ძილს უფრთხოვდა იმის წადილი, რომ შური ეძია მენშევიკების ბელადებზე...“ და მას ასეთ კომენტარს უკეთებს: „იოსებ ირემაშვილი იოსებ სტალინ-

ზე განაწყენებულია, ამიტომ სტალინზე მისი თავისებური მსჯელობა შეიძლება სრულ ობიექტურობას ვერ იცავდეს, მისი ზოგიერთი აზრი, შეიძლება, უფრო მეტად ემოციებს ეფუძნება, მაგრამ უნდა ვაღიაროთ, რომ ამ საკითხში სტალინის პოზიციას იგი, ძირითადად, მაინც სწორად გადმოგვცემს³⁹.

ეს შეხედულება, ჩვენი აზრით, კომენტარს საჭიროებს. ჩვენ დავინახეთ, რომ ი. სტალინი 1918 წელს და 1920 წელსაც, გარკვეული პირობებით, საქართველოს დამოუკიდებლობის მომხრეა. ეს პირობები კი არის – საქართველო არ უნდა გახდეს პლაცდარში ანტისაბჭოთა მოქმედებისათვის. საბჭოთა ხელისუფლება ამ წლებში ყალიბდებოდა, და მას ჯერ კიდევ ძლიერი პქონდა თვითგადარჩენის ინსტინქტი. ამიტომ ეს პირობა, ეს მოთხოვნა სრულიად გასაგებია. 1918-1921 წლების დამოუკიდებელი საქართველოს საგარეო პოლიტიკურ კურსი ქანქარასავით იხრებოდა: ჯერ იყო პროგრესიანი ორიენტაცია, შემდეგ ის პროინგლისურმა და პროფრანგულმა ორიენტაციამ შეცვალა. იმ წლებში დამოუკიდებელი საქართველო ობიექტური მიზეზების გამო სრულ დამოუკიდებლობას, ანუ მის მიერ ოფიციალურად აღიარებულ ნეიტრალიტეტს, ვერ ინარჩუნებდა. ამიტომ, იყო საფრთხე, რომ საქართველო, თავისი სისუსტის გამო, რომელიმე ევროპული ქვეყნის სატელიტი გამხდარიყო.

სტალინი, რომელიც საბჭოთა რუსეთის ერთ-ერთი (და არა ერთადერთი – როგორც ეს 30-იან წლებში იყო) ხელმძღვანელი იყო, ვაღიარებელი იყო დაეცვა საბჭოთა რუსეთის ინტერესები, ის რუსეთის პოლიტიკური მოღვაწე იყო და ღრმად სწამდა მის მიერ განხორციელებული პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის პროგრესულობა, მას მიაჩნდა, რომ მხოლოდ საბჭოთა სისტემა უზრუნველყოფს მშრომელი ხალხის ჭეშმარიტ ბედნიერებას. ამიტომ,

არაფერი არ არის გასაკვირი, რომ მას უნდოდა ამ ბედნიერების თანამონაწილე მისი მშობელი ხალხიც ენახა, რომ რუსეთთან, უკრაინელებთან, ბელორუსებთან, აზერბაიჯანელებთან და სხვებთან ერთად ქართველებსაც განეცადათ კომუნისტური ყოფის ბედნიერება. ასეთ მოსაზრებასაც აქვს არსებობის უფლება. ამიტომ ი. ირემაშვილის შეხედულებაზე პროფ. ლ. თოიძის დადებით დასტურს შეიძლება კრიტიკულად მივუდგეთ.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ რუსეთთან ხელშეკრულების გაფორმებამ საოცარი ეიფორია გამოიწვია საქართველოს მმართველ პარტიაში და ამ საქმეში მას ოპოზიციაც აჰყვა.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დადებითი შეფასება დამახასიათებელია ქართული ისტორიოგრაფიისათვის, განსაკუთრებით საბჭოთა სისტემის დამხობის პირველ წლებში, როცა დამოუკიდებელი საქართველოს პოლიტიკოსთა ყველა ნაბიჯი მხოლოდ დადებით შეფასებას იმსახურებდა. მაგალითად, მკვლევარი ლ. თოიძე ხელშეკრულებას „საქართველოს დიპლომატიის გამარჯვებას“ უწოდებს⁴⁰. ა. და პ. სურგულაძეებისათვის „1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება იყო დიდმნიშვნელოვანი სამართლებრივი აქტი, რაც საქართველოს სტატუსს მსოფლიო ასპარეზზე განამტკიცებდა და ხელშეკრულებამ გაზარდა საქართველოს საერთაშორისო ნდობა“⁴¹.

შ. ვადაჭკორია მიუთითებს: „ამ ფაქტით დამოუკიდებლობის გზაზე დამდგარმა ქვეყანამ თავისი კუთვნილი ადგილის მოთხოვნისათვის, საერთაშორისო არენაზე სამართლებრივი უფლებები მოიპოვა. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ მომხდარ ფაქტს ევროპის სახელმწიფოები გარკვეულ ანგარიშს უწევდნენ. თუკი ამ კონტექსტში განვიხილავთ რუსეთ-საქართველოს სამშვიდობო ხელშეკრულებას

ბას, დავრწმუნდებით რომ უარყოფითს დადებითი აშკარად ჭარბობს“⁴².

პროფ. ალ ბენდიანიშვილის აზრით საქართველოს „იმ კონკრეტულ სიტუაციაში არ შეეძლო უარი ეთქვა აგრესიულად განწყობილ მეზობელთან თუნდაც დროებით დასავეებაზე. მით უმეტეს, რომ ყოფილი მეტროპოლია იურიდიულად სცნობდა ყოფილი კოლონიას, ახლად ჩამოყალიბებული სახელმწიფოს დამოუკიდებლობასა და ტერიტორიულ მთლიანობას, რაც თავისთავად დიდად ამაღლებდა საქართველოს რესპუბლიკის საერთაშორისო პრესტიჟს“⁴³.

ცოტა მოგვიანებით, როცა ქართული ისტორიოგრაფია კიდევ უფრო ჩაუღრმავდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორიის კარდინალურ პრობლემებს, როცა გამოქვეყნდა ბევრი ახალი დოკუმენტი და მემუარული მასალა, ქართველმა ისტორიკოსებმა უფრო კრიტიკული თვალით დაუწყეს ხელშეკრულებას განხილვა. დ. ჭუმბურიძე მიუთითებს, რომ „7 მაისის ხელშეკრულებით რუსეთმა ახალი ავანტიურა წამოიწყო საქართველოს მიმართ. მასში ჩადებული მუხლები წინასწარ გულისხმობდა ბოლშევიზმის გააქტიურებას“⁴⁴ და ჩვენც ვეთანხმებით ამ მოსაზრებას. ოთარ ჯანელიძე სამართლიანად მიუთითებს, რომ „ხელშეკრულება შეიცავდა საქართველოს სახელმწიფო ინტერესების შემლახავ პუნქტებსაც... რაც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისათვის საბედისწერო გამოდგა“⁴⁵.

რას ვფიქრობთ ჩვენ რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებაზე? სანამ ამ საკითხს შევეხებით, მინდა მკითხველს გავაცენო გ. ხუნდაძის (რუსეთში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პირველი ელჩის) წიგნიდან ერთი ამონარიდი: „ჩვენ მშვენივრად გვესმოდა და გვესმის, რომ მიმდინარე ეპოქაში, როცა ნაკერებზე ირღვევიან უზარმაზარი სახელმწიფოები, ფორმალური შე-

თანხმებები და ხელშეკრულებები არ წარმოადგენენ არავითარ ღირებულებას, ყოველ შემთხვევაში ისინი არ განსაზღვრავენ ფაქტობრივ ურთიერთობებს⁴⁶.

ჩინებული ნათქვამია! მსოფლიო ომებისა და გაჩაღებული სამოქალაქო დაპირისპირების ვითარებაში, მართლაც, ფორმალური შეთანხმებები და ხელშეკრულებები არ წარმოადგენდნენ არავითარ ღირებულებას

გ. ხუნდაძის ეს წიგნი გამოქვეყნდა თბილისში 1920 წელს, რა თქმა უნდა, მას საქართველოს პოლიტიკური ელიტა საეარაუდოდ გაეცნობოდა და უნდა გაეთვალისწინებინა ბოლშევიკური რუსეთის შიდაპოლიტიკური სამზარეულოს ჩინებული მცოდნე დიპლომატის საგულისხმო შეხედულებები. ჩვენს მიერ აქ მოტანილი ამონარიდი კარგად მიუთითებს, რომ საქართველოს პოლიტიკური ელიტის ერთი ნაწილი (კრიტიკულად მოაზროვნე ნაწილი) რეალურად ხედავდა შექმნილ ვითარებას და გულუბრყვილო ილუზიებით არ იკვებებოდა. პირველი მსოფლიო ომის შედეგებით განადგურებული ევროპის სახელმწიფოები, დამარცხებულებიც და გამარჯვებულებიც, ისეთ გამოუვალ ქაოსსა და სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებში გახლართულნი აღმოჩნდნენ, რომ ბევრ შემთხვევაში სერიოზულად ვერც აღიქვამდნენ შექმნილ სიტუაციებს. იდებოდა სხვადასხვა ხელშეკრულება – რომლებიც არ სრულდებოდა, იქმნებოდა სახელმწიფოები, რომლებიც მხოლოდ ქაღალდზე არსებობდნენ, ახლად შექმნილ სახელმწიფოებს მხარს უჭერდნენ ერთნი, ეწინააღმდეგებოდნენ – მეორენი. პოლიტიკური რუკა ყოველდღიურად იცვლებოდა, ადგილი ჰქონდა მეზობელი სახელმწიფოების მიმართ კანონიერ თუ უკანონო ტერიტორიულ პრეტენზიებს.

ასეთ ქაოტურ ვითარებაში იბადებოდა ახალი, ბოლშევიკურ-კომუნისტური იდეოლოგია, რომელიც მესიანისტურ პრეტენზიებს აცხადებდა და საოცარი ამბიციებით

გამოირჩეოდა. მას ბევრი მომხრე გამოუჩნდა თითქმის ყველა ევროპულ ქვეყანაში, სადაც მსოფლიო ომის შედეგებს განსაკუთრებით მტკივნეულად იშუშებდნენ. ეს იყო პოლიტიკური ცხოვრების განახლების ძიების პერიოდი, როცა არაფერი არ იყო მყარი და ერთხელ და საბოლოოდ მოცემული. ყველანი ცხოვრობდნენ დღევანდელი დღით. რა იქნებოდა ხვალ – გაურკვეველი პერსპექტივა იყო. ამიტომაც სამართლიანია გ. ხუნდაძის ეს შეხედულება, რომ ასეთ რთულ ვითარებაში დადებულ ხელშეკრულებას არ შეიძლება სერიოზული მნიშვნელობა მინიჭებოდა.

ამასთან ერთად, არა უკანასკნელი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებასაც, რომ საქართველოს სახელმწიფოს მმართველი გუნდი – სოციალ-დემოკრატია თავიდანვე მკვეთრად გაემიჯნა რუსულ ბოლშევიზმს, გამოაცხადა ის მარქსიზმის რევიზიად, ბლანკიზმად, ამკობდა ყველა შესაძლო უარყოფითი ეპითეტით, მიაჩნდა ისინი „აღმოსავლეთის ფანატიკოსებად“, რომლებმაც დაანრგიეს, გაანადგურეს რუსეთის „დიდი რევოლუციის“ იდეები, გააბატონეს კონტრრევოლუცია და რუსეთი ქაოსში ჩააგდეს. ასეთივე, მკვეთრად უარყოფითი დამოკიდებულება ქართველი „მენშევიკების“ მიმართ აქონდათ კრემლის იდეოლოგებსაც. ასეთი დამოკიდებულების ვითარებაში, რა თქმა უნდა, ამ ორი ქვეყნის პოლიტიკურ ელიტას შორის არ შეიძლებოდა დამყარებულიყო ისეთი ურთიერთობა, რომელიც უზრუნველყოფდა ხანგრძლივ მშვიდობას. მით უფრო, იმ არგუმენტების შემდეგ, რომელიც ჩვენ ზემოთ უკვე მოვიტანეთ. ნათელია, რომ რუსეთისათვის აღნიშნული ხელშეკრულება ფარატიანა ქაღალდი იყო, პრაგმატული მოსასრებებიდან გამომდინარე დადებული, რომელსაც კრემლში დიდ მნიშვნელობას არც ანიჭებდნენ.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში საუბარია დადებული ხელშეკრულების რაღაც მითიური სამართლებრივი მნიშ-

ენელობის შესახებ, რაც „საქართველოს სტატუსს მსოფლიო ასპარეზზე განამტკიცებდა“ და რომელმაც „გაზარდა საქართველოს საერთაშორისო ნდობა“. აღნიშნავენ იმასაც, რომ „მომხდარ ფაქტს ევროპის სახელმწიფოები გარკვეულ ანგარიშს უწევდნენ“. მიგვაჩნია, რომ ასეთი შეფასებისათვის არავითარი ობიექტური საფუძველი არ არსებობს. ეს შეხედულება მართალი იქნებოდა იმ შემთხვევაში, თუკი მის საფუძველზე საქართველო შეძლებდა თავისი დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას, მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოები დაიცავდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას 1921 წლის თებერვლის აგრესიული თავდასხმისაგან. როცა 1939 წელს სტალინმა გერმანიასთან თავდაუსხმელობის ხელშეკრულება დადო, ამან, ხელშეკრულების ოდიოზურობის მიუხედავად, უზრუნველყო მეორე მსოფლიო ომში საბჭოთა ქვეყნის შედარებით გვიან ჩაბმა. ამით ქვეყანამ გარკვეული პრაგმატული შედეგი მიიღო.

სახელმწიფოთა შორის დადებული ხელშეკრულება მხატვრული პოემა არ არის, რომ მას დამოუკიდებელი ესთეტიკური მნიშვნელობა ჰქონდეს. ის მკაცრად პრაგმატული მნიშვნელობის დოკუმენტია, რომელმაც ხელშეკრულების დამდებ ორივე მხარეს რაღაც პოზიტივი უნდა მოუტანოს. ჩვენ კი კარგად დავინახეთ, რომ ხელშეკრულებას მხოლოდ ერთი მხარისთვის, რუსეთისათვის მოჰქონდა დადებითი დივიდენდები.

რა შედეგი მიიღო საქართველომ 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებით? რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულებამ ხომ ვერ იმუშავა, მას არავითარი საერთაშორისო გარანტია არ ჰქონდა, იგი საქართველოს მხარემ ვერაფერში ვერ გამოიყენა და როცა ბოლშევიკურ რუსეთს დასჭირდა, ის თვალისდაუხამხამებლად დაარღვია კიდევ.

ხელშეკრულება, როგორც დავინახეთ, ქართული მხარის მიერ მომზადდა უპასუხისმგებლოდ, ნაჩქარევად, ფაქ-

ტობრივად, როგორც დასტურდება, საქართველოს ხელისუფლება მის ტექსტს არც იცნობდა. მასში გაპარულია ანტისახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის არა ერთი მუხლი, რაც ქართულ მხარეს ისეთ ვალდებულებებს აკისრებდა, რასაც ის ვერ შეასრულებდა და ამის გამოყენება მის საწინააღმდეგოდ ადვილად შეიძლებოდა (მაგალითად, ხელშეკრულების მე-5 თავის მე-5 და მე-10 მუხლები და ა.შ.).

ხელშეკრულებამ ლეგალური მუშაობის შესაძლებლობა მისცა აშკარად ანტისახელმწიფოებრივად განწყობილ ჯგუფს – ქართველ ბოლშევიკებს, რომლებმაც გააძლიერეს პროკომუნისტური პროპაგანდა და თავისი რაოდენობრივი სიმცირის მიუხედავად, შექმნეს საფუძველი ქვეყანაში „მეხუთე კოლონის“ რეალურად მოქმედების, რაც საქართველოს პირველი რესპუბლიკისათვის მეტად ცუდად დამთავრდა.

ხელშეკრულება მომზადდა როგორც საქართველოს, ისე რუსეთის მასმედიის სრული დუმილის პირობებში, რაც აშკარად მიაჩნებოდა, რომ ყოფილ თანაპარტიელებს (ბოლშევიკებს და მენშევიკებს) გარკვეულ შემთხვევაში საჯაროობასა და მასმედიის თავისუფლებაზე მაინც მსგავსი წარმოდგენები ჰქონდათ.

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება საქართველოს პირველი რესპუბლიკის დასამარების ერთ-ერთი უპირველესი მექანიზმი გახდა.

1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დადების შემდეგ, რუსეთის ბოლშევიკური პრესა გარკვეულ „ტიმი-აუტს“ იღებს: საქართველოს შესახებ ინფორმაცია თითქმის აღარ გვხვდება – არც კარგი, არც ცუდი. ეს, ალბათ, იმით უნდა აიხსნას, რომ დასავლეთში, პოლონეთის წინააღმდეგ წარუმატებელი „რევოლუციური ომის“ გამო რუსეთს რთული მდგომარეობა შეექმნა: რიგის (1920 წ.) ხელშეკრულებით საბჭოთა რუსეთმა აღიარა დამარცხება არა მარტო პოლონეთთან, არამედ დათმო ბალტიისპირეთის სახელმწიფოები – ლიტვა, ლატვია, ესტონეთი, რომლებიც მას უკვე გასაბჭოებული და თავის დიქტატს დამორჩილებული ეგულებოდა (1918 წ. ნოემბერი – 1920 წ.).

უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის ოფიციალური პრესისათვის სრულიად უყურადღებოდ დარჩა თბილისში კომუნისტური რუსეთის საელჩოს შექმნა, თანაც საკმაოდ დიდი შემადგენლობით; ის რომ სტალინის პირადი მეგობარი ს. მ. კიროვი ელჩის პოსტზე შეცვალა სალდაფონმა ა. შეინმანმა; რომ რუსეთის საელჩო დიპლომატიური მისიისათვის შეუფერებელი საქმეებით იყო დაკავებული – ეწეოდა სოციალისტური რევოლუციის რუსული მოდელის იმპორტს და ა.შ.

მხოლოდ 1920 წლის აგვისტოდან, როცა გაზეთმა „პრადამ“ გამოაქვეყნა მ. ბარსოვის (მიხა ცხაკაიას) შთაბეჭდავი წერილი (ამ წერილზე ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ ზევით), კვლავ იწყება ინტენსიურად წერილების ბეჭდვა საქართველოს, მისი ხელისუფლების, ქვეყნის საგარეო და საშინაო პოლიტიკის აქტუალური საკითხების შესახებ. როგორც აღინიშნა, თვალსაჩინო ქართველმა ბოლშევიკმა რუს მკითხველს გააცნო საქართველოში არსებული ვითარება და ქრთველი კომუნისტების უახლოესი ამოცანები,

დამოკიდებულება ხელისუფლებასთან, უახლესი მიზნები და ა.შ. წერილის დასასრულს მიხა ცხაკაია ახმოვანებს თავის სურვილს, რომ თითქოს საქართველოს მოსახლეობის უქონელი ნაწილი „მოუთმენლად ელის ბოლშევიკების „მეორედ მოსვლას“!.

ამ წერილის შემდეგ პუბლიკაციები როგორც „პრაგ-დაში“, ისე „იზვესტიასში“ საქართველოს შესახებ უფრო მრავალრიცხოვანი, უფრო მასშტაბური და სიტყვაუხვია. კომუნისტი პროპაგანდისტები ხელსაყრელ შემთხვევას არ უშვებენ გააშუქონ დემოკრატიული საქართველოს ცხოვრების თითქმის ყველა მხარე – მოსკოვის საგარეო პოლიტიკურმა ინტერესმა ამ პერიოდში აშკარად დასაველოთ ევროპიდან ახლო აღმოსავლეთში გადმოინაცვლა. ბაქოს გასაბჭოების შემდეგ დადგა საკითხი მთლიანად სამხრეთ კავკასიის „სოვეტიზაციის“ შესახებ. ამის აუცილებლობას აყენებდა უკვე კომუნისტური რუსეთის (რომელმაც ორგანულად შეითვისა მეფის რუსეთის გეოსტრატეგიული მიზნები და ის კომუნისტური იდეოლოგიას დაუქვემდებარა) როგორც ეკონომიკური, ისე პოლიტიკური ინტერესები.

ბაქოს ნაეთობის უნიკალური საბადოს ხელში ჩაგდება, რა თქმა უნდა, დღის წესრიგში დააყენა მისი ტრანზიტის უმნიშვნელოვანესი ფორპოსტის – ბათუმის აკვატორიაზე კონტროლის საკითხიც, რაც აუცილებლად რუსეთის სასარგებლოდ უნდა გადაწყვეტილიყო. კრემლის წინაშე საქართველოს ინკორპორაციის საკითხი კვლავ მთელი აუცილებლობით დადგა. ამ ამოცანის რეალიზაცია რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულების დადების შემდეგ უკვე აღარ წარმოადგენდა შორეულ პერსპექტივას, რადგან საქართველოს კომუნისტებმა მიიღეს ლეგალურად მუშაობის, პროპაგანდის უფლება და რუსეთის საელჩოს სახით პყავდათ ერთგული მოკავშირე, მფარველიც და ფარული დამფინანსებელიც.

სერიოზული იმპულსი ანტიქართულ ისტერიას რუსეთის გაზეთებში მისცა სტალინის საკმაოდ არგუმენტირებულმა წერილმა გაზეთში „პრავდა“, რომელშიც კომუნისტური რუსეთის ერთ-ერთი ლიდერი (1920 წლის მდგომარეობით) აკეთებს მეტად საინტერესო ანალიზს სამხრეთ კავკასიაში მიმდინარე სოციალურ-პოლიტიკური ვითარების შესახებ და ეხება საქართველოს საკითხსაც. ის აღნიშნავს: „რევოლუციისათვის კავკასიის დიდი მნიშვნელობა განისაზღვრება არა მარტო იმით, რომ იგი ნედლეულის, სათბობისა და სურსათის წყაროა, არამედ მისი მდებარეობითაც ევროპასა და აზიას შუა, კერძოდ, რუსეთსა და თურქეთს შუა, აგრეთვე უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური და სტრატეგიული გზების არსებობით (ბათუმი-ბაქო. ბათუმი – თავრიზი, ბათუმი-თავრიზი-არზრუმი)... ბოლოს და ბოლოს ვინ მოიკიდებს ფეხს კავკასიაში, ვინ ისარგებლებს ნავთითა და აზიის სიღრმეში მიმავალი უაღრესად მნიშვნელოვანი გზებით, რევოლუცია თუ ანტანტა – ეს არის მთელი საკითხი“².

საკმაოდ გულწრფელი და ობიექტური აღიარებაა, მარქსისტულ-ლენინური თვალსაზრისის კონცენტრირებული გამოხატულება, რომელშიც ეკონომიკური დეტერმინიზმიც იგრძნობა, და ნიჭიერი პოლიტიკოსის შორსგამიზნული გეგმებიც. ამ შემთხვევაში ქართველი სოსო ჯუგაშვილი მთლიანად კომუნისტი იოსებ სტალინით არის ჩანაცვლებული, რომელიც მომავალ „მსოფლიო პროლეტარულ რევოლუციაზე“ აქტიურად ფიქრობს.

ეს სტატია იმითაცაა საინტერესო, რომ დემოკრატიულ საქართველოს ი. სტალინი რამდენიმე ბრალდებას უყენებს, რომლებსაც შემდგომ აქტიურად აიტაცებენ რუსი კორესპონდენტები და იდეოლოგები. ეს ბრალდებებია:

1. „თბილისის გადაქცევა კონტრრევოლუციური მუშაობის ბაზად; აზერბაიჯანის, დაღესტნისა და თერგის ოლ-

ქის მთიელთა ბურჟუაზიული მთავრობების ჩამოყალიბება, რა თქმა უნდა, ანტანტის სახსრებითა და ბურჟუაზიული საქართველოს დახმარებით; ქემალისტებთან ლაცვი და თურქეთის პროტექტორატით კავკასიის ხალხთა ფედერაციის იდეის ქადაგება; სპარსეთში სამინისტროების ოთურმა, რასაც ანტანტა აწყობს, და სპარსეთის აესება სიპაებით, – ყოველივე ეს იმას მოწმობს, რომ ანტანტის ბებერი მგლები არ თვლემენ...”

2. „საქართველოს კატასტროფული სამეურნეო მდგომარეობა ფაქტია, რასაც ახლანდელი საქართველოს მესვეურებიც კი აღნიშნავენ. ანტანტის ბადეში გახვეული საქართველო, რომელმაც ამის გამო დაკარგა როგორც ბაქოს ნავთი, ისე ყუბანის პური, საქართველო, რომელიც ინგლისისა და საფრანგეთის იმპერიალისტური ოპერაციების ძირითად ბაზად გადაიქცა და ამიტომ საბჭოთა რუსეთთან მტრული ურთიერთობა დაამყარა, – ეს საქართველო ამჟამად თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ დღეებს ითვლის... არ გვგონია საეჭვო იყოს, რომ მძიმე წუთს ანტანტა ისევე მიატოვებს საქართველოს, როგორც სომხეთი მიატოვა“³.

ამრიგად, კრემლს სერიოზულად აღელვებდა საქართველოს ხელისუფლების პროდასავლური პოლიტიკა და ანტანტასთან შესაძლო შეთანხმების მიღწევა; საქართველოს მაკონსოლიდირებელი როლი ამიერკავკასიისა და ჩრ. კავკასიის ხალხთა გაერთიანების საქმეში; საქართველოს გეოსტრატეგიული მდებარეობა, რომელიც შეიძლება ანტანტას, ქართველი სოციალ-დემოკრატების დახმარებით, აქტიურად გაეკონტროლებინა, რაც კომუნისტური რუსეთისათვის კატასტროფული შედეგების მომტანი იქნებოდა; რუსეთს უკვე სჭირდებოდა ასპარეზი, პლაცდარმები ახალი რევოლუციური ექსპორტისათვის მახლობელ აღმოსავლეთში, რასაც ის საქართველოს გარეშე ვერ შეძლებდა, თუ გავიოვალისწინებთ საქართველოს გამორჩეულ გეოს-

ტრატეგიულ მდებარეობას. სწორედ ამიტომაც იყო დიდი ინტერესი საქართველოში მიმდინარე პროცესების მიმართ.

პოზიცია, რომელიც სტალინმა ჩამოაყალიბა თავის საგაზეთო წერილში, არ იყო მარტო სტალინის. ის გამოხატავდა რუსეთის კომუნისტების ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიუროს – პოლიტიკური გუნდის თვალსაზრისს. ამ შეხედულებას ჩინებულად უწევდნენ პროპაგანდას რუსი ჟურნალისტები, რომლებიც ცდილობდნენ დაემტკიცებინათ, რომ 1. საქართველო არღევს რუსეთ-საქართველოს 7 მაისის ხელშეკრულებას; 2. საქართველო თანამშრომლობს კომუნისტური რუსეთის მტრებთან: ა) ვრანგელთან; ბ) ჩრდილო კავკასიის „ბურჟუაზიულ მთავრობების“ ნაშთებთან; 3. საქართველო არის ანტანტის მთავარი პლაცდარმი სამხრეთ კავკასიაში; 4. საქართველოს ხელისუფლება გასაქანს არ აძლევს ქართველ კომუნისტებს – მიმართავს ზეწოლის ბარბაროსულ მეთოდებს.

რუსული კომუნისტური ჟურნალისტიკის თვალსაჩინო ნიმუშია ვინმე ნიკოლაევის წერილი „საქართველო და საბჭოთა რუსეთი“. ეს საკმაოდ დიდი წერილი „პრავდის“ ორ ნომერში დაიბეჭდა. ის ოდნავ წინ უსწრებდა სტალინის ცნობილ პუბლიკაციას ამავე გაზეთში და მეტად საყურადღებოა თავისი შინაარსით. ჟურნალისტი წერს: „საქართველოში მე მოვიასრებ არა მთელ ქვეყანას, არამედ მხოლოდ იმ პრივილეგირებულ ნაწილს, რომელიც პოლიტიკური და ეკონომიკური ცხოვრების სათავეში დგანან.“ წერილის მთავარი არსი ის არის, რომ „საქართველოს მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი უკმაყოფილოა არსებული მდგომარეობით, თავისი გუნებაგანწყობით საბჭოთა რუსეთისაკენ არის მიდრეკილი. ისინი არ არიან განწყობილნი ვრანგელის მიმართ სიმპატიით“.

წერილში მეტად საინტერესოა საქართველოს მმართველი ელიტის ჟურნალისტური შეფასებაც: „გარდაუვალი

სოციალური რევოლუციის ზიზნარევედ მომლოდინე საქართველოს (ხომ უკვე თქვა წერილის ავტორმა – „საქართველოში“ მე ვგულისხმობ პოლიტიკურ ელიტასო, ე.ი. ამ შემთხვევაში – „საქართველო“, ეს ნოე ჟორდანიას პოლიტიკური დაჯგუფებაა – ა.დ.) მისთვის დამახასიათებელი მეშინური სულისკეთებით, საბჭოთა რუსეთი სძულს ჯიუტად, მხეცური გრძნობით“⁴.

ეს წერილი შეიძლება ჩაითვალოს გარკვეულ ეტაპად, საიდანაც რუსი ჟურნალისტები გადადიან საქართველოში მომავალი სოციალისტური რევოლუციის იდეოლოგიური შემზადების რეჟიმში. პირველ რიგში აღნიშნავენ, რომ საქართველო არღვევს რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულებას, რადგან აქვს ურთიერთობა ვრანგელთან, თეთრი მოძრაობის დარჩენილ ძალებთან, ხელს უწყობს ჩრდილო კავკასიის ბურჟუაზიული მთავრობების წარმომადგენლებს, იფარებს და მფარველობას უწევს მათ.

ამ შემთხვევაში მოსკოვის „პრავდა“ საქართველო-ვრანგელის ურთიერთობის დასადასტურებლად აქვეყნებდა ინფორმაციას: „ყირიმის გაზეთებში გამოჩნდა ცნობა, რომ საქართველოს კონსულმა გადასცა ვრანგელს თავისი მთავრობის მეგობრობის დამადასტურებელი განცხადება. თავის მხრივ ვრანგელი, თავისი ჯარისკაცული პირდაპირობით, იძლევა განკარგულებას შეწყდეს საქართველოზე თავდასხმები გაზეთებში... სევასტოპოლის გაზეთებში მოულოდნელად გაწყდებით სტატიებს „თბილისის ძალიან ჭკვიან მთავრობაზე“⁵. აქედან გამომდინარე კორესპონდენტი ასკენის – „ნათელი ხდება, რომ ეს ურთიერთობა პლატონური არ არის, რომ ამიერკავკასიის მშვენიერი ქალი აშკარად უკანონო კავშირშია ყირიმელ ახალგაზრდა ჯ. ელთან“

კომუნისტი ჟურნალისტი თავის ქართველ კოლეგებს იმაშიც ადანაშაულებს, რომ ისინი ქართულ მასმედიაში

წერდნენ აღფრთოვანებულ წერილებს, როცა ვრანგელმა წარმატებული დესანტი გადასხა ყირიმში, დაიკავა ნოვო-როსიისკი, ტუაფსე, სოჭი, ხოლო როცა დაიწყო საბჭოთა ჯარების წარმატებული ლაშქრობები ვრანგელის წინააღმდეგ, საქართველოს პრესა ამაზე უკვე არანაირ ინფორმაციას აღარ აქვეყნებდა.

უდავოა, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებას ცოტა გაურკვეველი პოზიცია ეკავა მოხალისეთა მოძრაობის მიმართ. ამ თემას ჩვენ უკვე შევეხეთ წინა პარაგრაფში და გავიმეორებთ – ქართველი სოციალ-დემოკრატების პოზიცია ამ საკითხში აშკარად იყო მარქსისტული, კლასობრივი და არ შეესაბამებოდა მსოფლიოს დემოკრატიული განვითარების ინტერესებს, რომლის დაცვასაც ინგლისელები ჯიუტად ითხოვდნენ საქართველოს ხელისუფლებისაგან. ჩვენი აზრით, საჭირო იყო დენიკინთან მჭიდრო კავშირი და თანამშრომლობა სამხრეთ კავკასიის სამივე რესპუბლიკის მთავრობების მხრიდან, რათა ერთობლივი ძალისხმევით გამოსწორებულიყო ოქტომბრის შეცდომა. სამწუხაროდ, ეს ასე არ მოხდა, ხოლო ქართველი სოციალ-დემოკრატების ორჭოფობა – უფრო ამძიმებდა რეგიონში ვითარებას და, რაც მთავარია, საქართველოს აშკარად კომუნისტური რუსეთის ინკორპორაციისაკენ მიაქანებდა.

ის, რომ საქართველოს ხელისუფლება, სხვადასხვა, ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო, მთლიანად ვერ ახერხებდა ანტირუსული ფრონტის დატოვებას, ამაზე მიანიშნებს რუსეთის ელჩის ს. კიროვის 1920 წლის 21 ივლისის ნოტის ერთ-ერთი არგუმენტი: რუსეთის ელჩი საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრის ყურადღებას ამახვილებდა ახლადშემოერთებულ ბათუმსა და ბათუმის ოლქში საფრანგეთის მისიონის მიერ მოხალისეებთან დაკავშირებულ, რუსეთისათვის მიუღებელ აქტივობაზე, რო-

ცა საფრანგეთის გემ „კოზილ-არკატის“ საშუალებით ყირიმში ვრანგელთან გადაიყვანეს 800 მოხალისე. ამასთან, როგორც ჩანს საფრანგეთის სხვა გემებს ყირიმში გადაქონდათ ნავთი, ბენზინი და ა.შ.⁶

ასევე საყურადღებოა, რომ უკვე ს. კიროვის შემცველი, რუსეთის ახალი ელჩი ა. შეინმანი კრემლს ატყობინებდა რუსი გენერლის კ. თუმახოვის საიდუმლო წერილის შინაარსს, სადაც აღნიშნული იყო: “მე წარმოვადგენ თერგის ოლქიდან და ჩრდილო კავკასიიდან ბოლშევიკების განდევნის კომიტეტს. იქ დიდი კავშირები გვაქვს და ვამზადებთ აჯანყებას. საქართველოს მთავრობამ ამის შესახებ იცის. მე მას გადავეცი ჩვენი მოღვაწეთა სია. ჩვენ გვჭირდება სასწრაფოდ ფული. მე გიგზავნით ფრანგების დახმარებით რადიოგრამას ვრანგელისათვის. თავის მხრივ საქართველოსაც შეეწყობა ხელი იმით, რომ ყირიმიდან შემოვა პური. გამოვგზავნე 40-80 ათასი ფუთი.”⁷

უდავოა, თუ კი საქართველოს ხელისუფლებას რაიმე ურთიერთობა ექნებოდა მოხალისეთა არმიასთან, ან მის ნაშთებთან – ყირიმში, ეს მკაცრად იქნებოდა გასაიდუმლოებული. არ არის გამორიცხული, რომ საქართველოს კომპარტიის ლეგალიზაციის შემდეგ, ქართველი კომუნისტები, ჩვეული ენერგიით, ახერხებდნენ საიდუმლო ინფორმაციების მოპოვებას და მოსკოვში – ს. ორჯონიკიძესთან, თბილისში – ს. კიროვთან და ა. შეინმანთან აგზავნიდნენ. ამიტომაც მოსკოვის ხელისუფლება გარკვეულად ობიექტურ ინფორმაციას ფლობდა საქართველოში შექმნილი ვითარების შესახებ.

ჩვენ გვინდა მკითხველის ყურადღება გავამახვილოთ სტალინის წერილის იმ მონაკვეთზე, სადაც აღნიშნულია: „აზერბაიჯანის, დაღესტნისა და თერგის ოლქის მთიელთა ბურჟუაზიული მთავრობების ჩამოყალიბება, რა თქმა უნდა, ანტანტის სახსრებითა და ბურჟუაზიული საქართვე-

ლოს დახმარებით; ქემალისტებთან ლაციცი და თურქეთის პროტექტორატით კავკასიის ხალხთა ფედერაციის იდეის ქადაგება“

ევარაუდობთ, კრემლისათვის ასევე ცნობილი იყო, რომ რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულების დადებამდე ცოტა ხნით ადრე (1920 წ. 1 და 15 მარტს) თბილისში მართლაც შედგა საქართველოს მთავრობის წარმომადგენელთა შეხვედრა ჩრდილო კავკასიის ხელისუფალთა და პოლიტიკოსთა ერთ ჯგუფთან, რომლის მიზანი იყო „საბჭოთა აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთობლივი საკითხები“⁸.

ამ თათბირს დონელი, ყუბანელი და თერგის კაზაკთა წარმომადგენლები ესწრებოდნენ, მაგრამ, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს პროფ. ა. ბენდიანიშვილი „კავკასიელთა ანტისაბჭოთა კოალიცია ვერ ჩამოყალიბდა“.

ამის გამომწვევი მიზეზი მეტად ბანალურია: იმდენი განსხვავებული ინტერესი იყო და დღესაც არის ჩრდილო და სამხრეთ კავკასიის ხალხებსა და სახელმწიფოებს შორის, რომ არა ერთი მცდელობის მიუხედავად, ჯერჯერობით საერთო ინტერესების (ანტირუსული ფრონტის) გარშემო მათი მტკიცე გაერთიანება ვერ ხერხდება, სურვილი სურვილად რჩება.

1920 წლის დეკემბერში მოსკოვის გაზეთებმა ძალიან მოუხშირეს საქართველოში კომუნისტების წინააღმდეგ მიმართული ძალმომრეობის ამსახველი წერილების წერას. გაზეთი „იზვესტია“ 4 დეკემბერს აქვეყნებს ინფორმაციას: „ბათუმში დააპატიმრეს კომუნისტების დიდი რაოდენობა. თბილისში კომუნისტების დაპატიმრებები გრძელდება. დააკავეს III ინტერნაციონალის კონგრესის წევრი ვაშაკიძე“. 8 დეკემბერს „იზვესტია“ მკითხველს აცნობდა შემდეგს: „თბილისში დაიწყო დაპატიმრებები სპეკულიანტების (დამშეული მუშების მოთხოვნით) და კომუნისტების, ასევე

დაშნაკების, რაც დაკავშირებული უნდა იყოს სომხეთის გასაბჭოებასთან. დაპატიმრებულია 1000 კაციზე მეტი, ძალიან ბევრი რუსია, დააპატიმრეს ქართველებიც. კომუნისტების გარდა ყველა გაანთავისუფლეს“. 15 დეკემბერს „იზვესტია“ იმოწმებს ქართველი კომუნისტების გაზეთს „საქართველოს კომუნისტს“, რომელმაც გამოაქვეყნა წერილი, თუ როგორ სცემა განსაკუთრებულმა რაზმმა ქართველი კომუნისტები. როგორც ამტკიცებენ, განსაკუთრებული რაზმის უფროსმა „ბაკარცშეაძე“ (აშკარად გვარი არასწორია. ალბათ შეიძლება იყოს ბაქარ ჩივაძე ან რაიმე ამგვარი - ა.დ.) დაემუქრა კომუნისტებს, რომ მოაჭრიდა მათ ცხვირს, ყურებს, შეურჭობდა ფრჩხილებში ნემსებს. 11 ნოემბერს ქუთაისში გააგზავნეს თბილისში დაპატიმრებული კომუნისტების მეორე ჯგუფი - 60 კაცი. საქართველოს კომპარტიის ბევრი რაიონი მთლიანად დარბეულია“.

ეს ინფორმაცია კი სინამდვილეს შეეფერება. 1920 წლის ნოემბერ-დეკემბერში, განსაკუთრებით სომხეთის გასაბჭოების შემდეგ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელმძღვანელობა აშკარად შეამჩნევდა, რომ რკალი ვიწროვდება და რომ მათი დრო უკვე დათვლილი იყო. ამიტომაც ისინი განსაკუთრებით ცდილობდნენ ლეგალურად მოქმედი ქართველი კომუნისტების განეიტრალებას, აპატიმრებდნენ მათ, მათ მომხრეებს. მთელი რეგიონები მთლიანად გაწმენდილი იყო კომუნისტებისაგან. მათი რაოდენობა კატასტროფულად შემცირდა - საქართველოს გასაბჭოების წინ საქართველოს კომპარტიაში მხოლოდ 9000 კაცი იყო გაერთიანებული, ბევრი ორგანიზაცია - დარბეულ-განადგურებული. ქართველი კომუნისტების წინაშე მდგომი პრობლემების შესახებ ისაუბრა რკპ (ბ) ცკ კავშიუროს სხდომაზე ქართველი კომუნისტების ლიდერმა მ. ორახელაშვილმა, რომელმაც დაუფარავად განაცხადა შემდეგი: „ჩვენ არ ვწყვეტთ მცდელობას აღვადგინოთ დანგრე-

ული ორგანიზაციები“. მ. ორახელაშვილი იმაზეც ამახვილებდა ყურადღებას, რომ არსებობდა გარკვეული უთანხმოება საქართველოს კპ ცენტრალურ კომიტეტსა და ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტებს შორის, რომ „ქუთაისის სოფლებში პარტიული ორგანიზაციები არსებობენ მხოლოდ იმიტომ, რომ მიიღონ სუბსიდიები „პროფესიონალების“ შესანახად“⁹.

აშკარაა, რომ დარბეული, დანგრეული კომუნისტური ორგანიზაციები რევოლუციის ექსპორტის განხორციელების ამოცანას ვერ შეასრულებდნენ და საჭირო იყო მათი ჩანაცვლება. მოსკოვმა ეს ჩამნაცვლებელიც ძალიან მალე გამოწახა.

ჩვეულებრივი, ჟურნალისტური ხერხი იყო საქართველოში მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობით სპეკულაცია. მოსკოვის გაზეთებში იბეჭდებოდა წერილები, რომლებშიც საქართველოს რიგითი ადამიანების გაუსაძლის ყოფაზეა მინიშნება. ისინი იმოწმებდნენ ქართველი სოციალისტ-ფედერალისტების გაზეთს „სახალხო საქმეს“ და ყურადღებას ამახვილებდნენ საქართველოში მიმდინარე „ეკონომიკურ ნგრევაზე“, რომელიც ძალიან უახლოვდებოდა რუსეთში არსებულ ეკონომიკურ ვითარებას. რუსი ჟურნალისტები გულისწყრომით ბრალს დებდნენ ქართველ კოლეგებს, რომ ისინი ავრცელებდნენ არასწორ ინფორმაციას რუსეთის ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ, თითქოს სუხარევსკის ბაზრობაზე ადამიანის ხორციით ვაჭრობდნენ და ა.შ. თუმცა ეს ინფორმაცია გარკვეულად სიმართლეს შეეფერებოდა, რადგან ვოლგისპირეთში განვითარებული შიმშილობის ვითარებაში რუსეთში არა ერთ ადგილზე დაფიქსირდა კანიბალიზმის შემთხვევა, რაც რკპ (ბ) ცკ პოლიტბიუროს მსჯელობის საგანიც კი გახდა.¹⁰

საქართველოში არსებული მძიმე ეკონომიკური მდგომარეობა მართლაც განიხილა ეკონომიკურმა თათბირმა,

სადაც ნ. ჟორდანიამ არაორაზროვნად აღნიშნა: „ჩვენ ვამბობდით, რომ ეკონომიურის მხრივ კატასტროფისაკენ მივისწრაფვით. ბევრს არ სჯეროდა ამ აღიარებისა და ეგონა, რომ მათ ჩვენ მხოლოდ ვაშინებდით, ღდეს ეს სიტყვა უკვე გამართლებულია; ღდეს თვითოეული ჩვენთაგანი გრძნობს, რომ ჩვენ არა თუ მიუდევართ კატასტროფისაკენ, – ჩვენ უკვე მიუვლით იქამდე“.

საქართველოში ეკონომიკური მდგომარეობა მძიმე იყო, მაგრამ რუსეთზე უარესი არა. რუსეთში ინფლაციის მასშტაბები კიდევ უფრო კატასტროფული იყო და მოსახლეობის საერთო მდგომარეობა – კიდევ უფრო გაუსაძლისი, მაგრამ რუსეთის ჟურნალისტებს ამაზე ფიქრი არ სურდათ. ისინი საქართველოში არსებულ პრობლემებზე საუბრობდნენ: „აჯანყება აჭარაში“ – აჯანყებამ ბათუმსა და აჭარაში საქართველოს წინააღმდეგ სამოქალაქო ომის ფორმა მიიღო და ადანთებს ენთუზიასმით მუსლიმან აჭარლებს“¹¹.

1921 წლიდან ანტიქართული შინაარსის სტატიები კიდევ უფრო გახშირდა – იგრძნობოდა, რომ რუსეთი შეტევისათვის ემზადებოდა.

1921 წლის 22 იანვარს გაზეთმა „პრავდა“ გამოაქვეყნა დიდი წერილი „რუსეთთან დადებული ხელშეკრულების დარღვევა“, რომელიც ეხებოდა საქართველოს მხრიდან რუსეთისათვის კუთვნილი მოხალისეთა ხომალდების გამოცემის პროცესის გაჭიანურებაზე, საელჩოს თანამშრომლებზე განხორციელებულ ზეწოლასა და რეპრესიებზე. გამოაქვეყნდა წერილი, რომელშიც გაპროტესტებულია საქართველოს კომპარტიის გაზეთის რედაქციის შენობაზე განხორციელებული თავდასხმა ქართული საგანგებო რაზმის მიერ, რომლის დროს „განხრიკეს უჯრები, კონფისკაცია გაუკეთეს კონფიდენციალურ მასალებს“¹².

აშკარაა, რომ რუსეთის ხელისუფლება საქართველოს ინკორპორაციისათვის ემზადება და კომუნისტური პრესის ავანგარდები – „პრავდა“ და „იზეესტია“ ცდილობენ ამისათვის შექმნან იდეოლოგიური ფონი.

მეტად საყურადღებოდ გვეჩვენება და გამოჩენილი ისტორიული ღირებულება აქვს საქართველოს მუდმივი წარმომადგენლის ბ. მახარაძის მიერ გაკეთებულ რუსეთის კომუნისტური პრესის ფლაგმანების საკმაოდ ვრცელ კრიტიკულ ანალიზს, რაც მან საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროში გამოაგზავნა და საქართველოს არქივსაცავეში ინახება. წერილში ნათქვამია: “საბჭოთა პრესა უკანასკნელ ხანებში ყურადღებას აქცევს საქართველოს: იბეჭდება დეპეშები თბილისიდან, წერილები და მოწინავეები, სადაც აღწერილია საქართველოს საშინაო მდგომარეობა და ეკონომიკური გაჭირვება და აღნიშნულია, რომ საქართველოს მთავრობა არ ერიდება რუსეთთან დადებული ხელშეკრულების დარღვევას. მეორდება ხმები ინგლის-საქართველოს შეთანხმების და ბათუმის არენდით გაცემის შესახებ. მოყვანილი იყო ცნობები, რომ საფრანგეთის სამხედრო მისიას ყირიმსა და საქართველოში განზრახვა ჰქონდა გადაესხათ ვრანგელის ჯარი ბათუმში, რომ წითელ არმიას მოულოდნელად არ გაენადგურებინა ისინი. საბჭოთა პრესა გარკვევით აღნიშნავდა, რომ საქართველო თავისი სისუსტის გამო მორჩილ იარაღად შეიქმნა ანტანტისათვის და მას არ შეუძლია უზრუნველყოს მოულოდნელი თავდასხმისაგან თავისი ტერიტორიის მოსახლეობა. უკანასკნელ რიცხვებში მოთავსებული იყო კავკასიის მდგომარეობის შესახებ საუბარი სტალინთან, რომელიც ახლახანს დაბრუნდა ამიერკავკასიიდან. სტალინი თავის საუბარში ჩვეული კილოთი ახასიათებდა საქართველოს და აღნიშნავდა, რომ ანტანტის ბრტყალებში მოყოლილი საქართველო თავის უკანასკნელ დღეებს განიცდისო. საბ-

ჭოთა რუსეთის ყურადღება საქართველოსადმი გამოწვეული იყო ამ უკანასკნელ ხანებში განსაკუთრებით მახლობელ აღმოსავლეთსა და ამიერკავკასიაში შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობით. საბჭოთა პოლიტიკოსები აღნიშნავენ, რომ „ინგლისი აიღებს ბათუმს, საქართველო გადაიქცევა საბჭოთა რუსეთის წინააღმდეგ საბრძოლველ ახალ ბაზად. კავკასიაში ახალი ფრონტის შექმნა ძლიერ აფიქრებს საბჭოთა რუსეთის ხელმძღვანელობას. პრესა მოითხოვს, რომ ყოველგვარი მოულოდნელი თავდასხმისაგან რუსეთი მზად უნდა იყოს ამიერკავკასიაში, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას შეუძლია ბაქო და სამხრეთ რუსეთი კონტრრევოლუციის ბუდედ გადააქციოს...“¹³.

საკმაოდ ობიექტური შეფასებაა, დაკვირვებული დიპლომატის თვალთ დანახულ-გასიგრძელებული. ის ზუსტად ესადაგება იმ ინფორმაციას, რაც ჩვენ ვნახეთ რუსეთის ბოლშევიკური პრესის ფურცლებზე საკვლევ პერიოდში და მართლა მიაწინებს რუსეთის ხელისუფლების სერიოზულ შიშზე, რომ სუსტი საქართველოს დახმარებით ანტანტას მისთვის სამხრეთში, მეტად მნიშვნელოვან გეოსტრატეგიულ რეგიონში, არ შეექმნა ახალი სერიოზული დაძაბულობის კერა, ახალი პლაცდარმი ანტიკომუნისტური მოძრაობის განსავითარებლად..

სწორედ ამიტომაც რუსეთის კომუნისტურ ხელმძღვანელობაში გაიმარჯვა „დასწრების“ პოლიტიკამ¹⁴.

ამიტომაც თბილისიდან, რუსეთის საელჩოდან მოსკოვში, ერთმანეთზე მიყოლებით, იგზავნებოდა დაშიფრული დეპეშები: „ბოლო სამი დღის განმავლობაში დააპატიმრეს 70 კომუნისტი, ყველა გააგზავნეს ქუთაისში. ბათუმში მასობრივი რეპრესიებია. მისიის ცალკეულ თანამშრომლებზე რეპრესიები გრძელდება“¹⁵; „ქართველ კომუნისტებს წაუყენეს ბრალდება – შეიარაღებული აჯანყების მოწყობა, შპიონაჟი და სხვა ქვეყნის ფულის გამოყენება“¹⁶;

„საქართველოს ხელისუფლებამ მე (ა. შეინმანი - ა. დ.) გადამიჭრა ტელეფონის ხაზი ბათუმთან, ბაქოსთან, ვლადიკავკაზთან. ერევანთან, მოსკოვთან. იძულებული ვარ კურიერული მიმოსვლა დავამყარო აღსტაფასა და თბილისს შორის. კომუნისტების დევნა შეიმჩნევა ყველგან...“¹⁷; „ლეგრანის (გავლენიანი სომეხი კომუნისტი - ა.დ.) მატარებელი თანამშრომლებით და ავტომობილით რამდენიმე დღის წინ ჩამოვიდა. განსაკუთრებულმა რაზმმა მთელ ამ მატარებელს ალყა შემოარტყა. ფაქტობრივად დაპატიმრებული არიან. ჩვენი თანამშრომლების დაპატიმრება გრძელდება, გუშინ დააპატიმრეს „კომუნისტის“ რედაქცია... ახლა ქალაქში მიმდინარეობს დაპატიმრებები სპეკულაციის მოტივით. მეც (რუსეთის საელჩოს მდივანი ოდოვესკი - ა.დ.) დამაკავეს, მაგრამ რადგან დიპლომატი ვარ გამათავისუფლეს“¹⁸.

აქედან გამომდინარე, ძალიან მკაცრი გახდა მოსკოვიდან თბილისში გამოგზავნილი დეპეშების ტონი, საგაზეთო წერილების შინაარსი, კრემლის ლიდერების მოწოდებების ხასიათი. 1921 წლის 22 იანვარს (თებერვლის ტრაგედიამდე ერთი თვეა დარჩა) გაზეთი „პრავდა“ აქვეყნებს წერილს „რუსეთთან ხელშეკრულების დარღვევა“, რომელშიც გაცხადებულია კრემლის ოფიციალური პოზიცია: საქართველოს მთავრობა არღვევს 7 მაისის ხელშეკრულებას, არა აქვს სურვილი რუსეთს გადმოსცეს ვრანგელის გემებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანი, რომლებიც შევიდნენ საქართველოს პორტებში, აგრძელებენ რეპრესიებს წარმომადგენლობის თანამშრომლებზე, რომლებიც ქუთაისის ციხეში არიან დაკავებული, ირღვევა კომუნისტებისათვის თავისუფალი მოქმედების სახელშეკრულებო პუნქტი, ხდება მათი დაპატიმრება მხოლოდ იმიტომ, რომ პარტიას ეკუთვნიან, რუსეთის დროშის შეურაცხყოფა ბათუმში სახელმწიფო მოხელეების მიერ, ხოლო ამის შესახებ არ იყო ოფიცია-

ლური პასუხი, რუსეთის მისიის კურიერის ძარცვა და დამ-
ნაშავეების მიმართ ლოიალობა და ა.შ. და ა.შ.

ყველაფერ ამის გამო ლენინი მკაცრ წერილებს უზ-
ზაენის საქართველოს ხელისუფალთ და კიდევ უფრო
მკაცრ განცხადებებს აკეთებს: „ქართველი მენშევიკების
ხელში იყო სომეხი გლეხობის სურსათის გასაღები – სა-
ერთო რკინიგზა, არავის არ ეყოფა მოთმინება წაიკითხოს
ის დეპეშები, განცხადებანი და პროტესტები, რომლებითაც
ჩვენ მივმართავდით საქართველოს ამის გამო“¹⁹.

სწორედ სომეხი გლეხები და სომეხი კომუნისტები
აღმოჩნდნენ რუსეთის ის მოკავშირე ძალა, რომელმაც ხე-
ლი შეუწყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის
დამხობას. პროვოკაციის ადგილსამყოფლად სომხებით და-
სახლებული ლორეს ნეიტრალური ზონა შეირჩა, სადაც
სომეხმა კომუნისტებმა ენერგიული მუშაობა გაშალეს.
1920 წლის 20 დეკემბერს სომხეთის კომპარტიის ცენტრა-
ლური კომიტეტი ზონაში ამბოხების მოსაწყობად აგზავნის
კომუნისტების ჯგუფს ი. ლაზიანის ხელმძღვანელობით²⁰.

კომუნისტურმა აგენტურამ მოახერხა ქართველი სა-
ჯარისო ფორმირების ყურადღების მოდუნება, ისარგებლეს
ქართული გენერალიტეტის საბედისწერო შეცდომით (7000
კაციანი ქართული საჯარისო ფორმირება მთელ ნეიტრა-
ლურ ზონაში იყო გაბნეული ანუ დასუსტებული, დაქსაქ-
სული) და 1921 წლის 11-12 თებერვალს ღამით დაიწყეს
საბრძოლო მოქმედება. მოულოდნელობამ გარკვეულად და-
აბნია ქართული მხედრობა, თუმცა არის ცალკეული
ბრწყინვალე სამხედრო ოპერაციების მაგალითებიც (ეგუ-
ლისხმობთ ვორონცოვკის რაიონში გამართულ ბრძოლებს),
მაგრამ სულ მალე რუსეთის XI არმია შემოვიდა ამბოხე-
ბულთა მხარდასაჭერად და ვითარება რადიკალურად შე-
იცვალა.

1921 წლის 16 თებერვალს შულავერში შეიქმნა საქართველოს რევოლუციური სამხედრო კომიტეტი ფილიპე მახარაძის ხელმძღვანელობით. უთანასწორო ბრძოლებში საქართველოს სამხედრო ძალები უკან იხევდნენ. 25 თებერვალს ქართველი კომუნისტები რუსული ხიშტის დახმარებით თბილისში შევიდნენ. საქართველოში დამყარდა საბჭოთა ხელისუფლება.

ბოლშევიკური რუსეთის ოფიციალური პრესა
ამიერკავკასიის, საქართველოს
დამოუკიდებლობის გამოცხადების შესახებ
(1918 წ. მარტი – ივნისი)

1. ი. ბ. სტალინი, თხზ. ტ. 6, გვ. 55-70.
2. ა. სურგულაძე, საქართველო ამიერკავკასიის კომისარიატისა და სეიმის პერიოდში, იხ. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VI, თბ., 1972, გვ. 550-551.
3. ა. და პ. სურგულაძეები, საქართველოს ისტორია, თბ., 1991, გვ. 191; შ. ვადაჭკორია, ქართული სოციალ-დემოკრატიკა 1917-1921 წლებში, თბ., 2001, გვ. 57.
4. ი. ბ. სტალინი, თხზ. ტ. IV, გვ. 57.
5. იქვე, გვ. 58.
6. იქვე, გვ. 64.
7. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 11 აპრილი.
8. გაზ. „პრაუდა“, 1918 წ. 20 ივნისი.
9. გაზ. „პრაუდა“, 1918 წ. 20 ივნისი.
10. გაზ. „პრაუდა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
11. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 1 აპრილი.
12. გაზ. „პრაუდა“, 1918 წ. 20 ივნისი.
13. გაზ. პრაუდა, 1918 წ. 28 ივნისი.
14. იქვე.
15. გაზ. „პრაუდა“, 1918 წ. 30 ივნისი.
16. იქვე.
17. გაზ. „პრაუდა“, 1918 წ. 20 ივნისი.
18. გაზ. „პრაუდა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
19. იქვე.

20. იქვე.
21. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 23 მაისი.
22. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
23. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
24. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 27 მარტი.
25. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 27 მარტი.
26. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 28 ივნისი.

რუსეთის ბოლშევიკური პრესა ქართველი „მენშევიკების“ შესახებ

1. Л. Д. Троцкий, К вопросу русской революции, М., 1990, с. 116.
2. ა. დაუშვილი, მოყვარეს პირში უძრახე... თბ., 2009, გვ. 26.
3. ა. ბენდიანიშვილი, საქართველოს ისტორია, XIX საუკუნე, თბ., 2000. გვ. 220-222.
4. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 20 ივნისი.
5. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
6. იქვე.
7. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 12 ივლისი.
8. გაზ. „ერთობა“, 1917 წ. 18 სექტემბერი.
9. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 4 ივნისი.
10. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 30 ივნისი.
11. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 1 ოქტომბერი.
12. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 18 ივლისი.
13. გაზ. „იზვესტია“, 1921 წ. 16 იანვარი.
14. შ. ვადაჭკორია, საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XX საუკუნე), წიგნი II, თბ., 2006, გვ. 145.
15. გაზ. „იზვეტია“, 1919 წ. 27 თებერვალი.
16. გაზ. „პრავედა“, 1921 წ. 13 იანვარი.
17. ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 32. გვ. 189.

საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციები და რუსული პრესა

1. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 20 ივნისი.
2. იქვე.
3. იქვე.
4. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
5. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 7 სექტემბერი.
6. ლ. ბერია, ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების ისტორიის საკითხისათვის, თბ., 1938 წ. გვ. 192.
7. ა. სურგულაძე, ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ამიერკავკასიაში (1917-1918 წწ), თბ., 1957, გვ. 506.
8. ა. სურგულაძე, პ. სურგულაძე. საქართველოს ისტორია. თბ., 1991, გვ. 212.
9. საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევები, თბ., 1971. გვ. 420-421.
10. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი (შემდგომში: სცსა), ფ. 1863, აღ. 1, ს. 2, ფურც. 147.
11. ა. სურგულაძე, ბრძოლა სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისათვის ამიერკავკასიაში (1917-1918 წწ), თბ., 1957, გვ. 503.
12. იქვე, გვ. 502.
13. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 29 ივნისი.
14. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 24 ოქტომბერი.
15. შ. ვადაჭკორია, საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XX საუკუნე), წ. II, თბ., 2006, გვ. 361-362.
16. გაზ. „პრავედა“, 1920 წ. 5 აგვისტო.
17. რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 64, აღ. 1, ს. 82, ფურც. 1.

18. ნ. ჟორდანიას ჩემი წარსული, თბ.1990, გვ. 103; გვ. 107-108.
19. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 14 აპრილი.
20. გაზ. „პრავედა“, 1918 წ. 23 მაისი, იხ.: ი.ბ. სტალინი, თხზ. ტ. 4, გვ. 104.
21. რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 85, აღ. 18, ს. 41, ფურც. 5-7.

ქართული „ვანდა“ და მოსკოვის ბოლშევიკური პრესა

1. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
2. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 30 ივნისი.
3. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 1 თებერვალი
4. გაზეთი „იზვესტია“, 1918 წ. 28 სექტემბერი.
5. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 2 სექტემბერი.
6. გაზეთი „იზვესტია“, 1918 წ. 28 სექტემბერი.
7. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 27 ივლისი.
8. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 10 სექტემბერი.
9. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
10. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 26 ივნისი.
11. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 10 სექტემბერი.
12. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 1 თებერვალი.
13. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 20 თებერვალი.
14. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 17 თებერვალი.
15. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 21 სექტემბერი.
16. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 27 ივლისი.
17. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. ივლისი.
18. გაზეთი „საქართველო“, 1918 წ. 5 მარტი.

19. გაზეთი „პრაედა“, 1918 წ. ივნისი.
20. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 25 სექტემბერი.
21. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 15 სექტემბერი.
22. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 11 სექტემბერი.
23. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 13 სექტემბერი.
24. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 18 სექტემბერი.
25. გაზეთი „პრაედა“, 1918 წ. 23 ივნისი.
26. გაზეთი „იზვესტია“, 1918 წ. 28 სექტემბერი.
27. გაზეთი „პრაედა“, 1918 წ. 23 მაისი.
28. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ. 21 სექტემბერი.

**რუსეთის ბოლშევიკური პრესა 1918-1921 წლების
საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური
მდგომარეობის შესახებ**

1. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 7 სექტემბერი.
2. გაზ. „იზვესტია“, 1919 წ. 12 ივნისი.
3. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 5 ივნისი.
4. გაზ. „პრაედა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
5. გაზ. „იზვესტია“, 1919 წ. 22 ივნისი.
6. გაზ. „იზვესტია“, 1919 წ. 22 ივნისი.
7. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 24 ოქტომბერი.
8. Г. Хундадзе. Советская власть и грузинское посольство, Тб., 1920, стр. 10.
9. კ. ჩარკვიანი, ქართველი მენშევიკების ანტიხალხური ეკონომიური პოლიტიკის შესახებ, თბ., 1970.
10. საქართველოს სსრ სახალხო მეურნეობა 1921-1967, კ. გუგუშვილის რედაქციით, თბ., 1967.
11. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VI.
12. ა. ბენდიანიშვილი, საქართველოს პირველი რესპუბლიკა 1918 - 1921 წლებში, გვ. 221.

13. შ. ვადაჭკორია, საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XXს), წიგნი II, თბ., 2006.
14. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VI. გვ. 600.
15. გაზ. „საქართველო“, 1919 წ. 30 მარტი.
16. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 21 ივლისი.
17. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 28 ივლისი.
18. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 3 აგვისტო.
19. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 20 ნოემბერი.
20. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 30 მარტი.
21. გაზ. „საქართველო“, 1919 წ. 30 მარტი.
22. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 25 ივნისი.
23. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 27 აგვისტო.
24. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 28 აგვისტო.
25. იქვე.
26. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 25 სექტემბერი.
27. ო. ჯანელიძე, ნარკვევები საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ისტორიიდან, თბ., 2002, გვ. 310.
28. გაზ. „ერთობა“ 1918 წ. 24 სექტემბერი
29. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 11 ივნისი.
30. შ. ვადაჭკორია, საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XXს), წიგნი II, თბ., 2006, გვ.286.
31. შ. ვადაჭკორია, საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხები (XXს), წიგნი II, თბ., 2006, გვ. 287.
32. ო. ჯანელიძე, ნარკვევები საქართველოს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ისტორიიდან, თბ., 2002, გვ. 352.
33. იქვე, გვ. 353.

საეროვნებათაშორისო ურთიერთობების პრობლემები
საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში
და მოსკოვის ოფიციალური პრესა

1. К. Маркс, Ф.Энгельс, соч.т.IV, с. 371.
2. К. Маркс, Ф.Энгельс, соч.т.XXXV, с. 221.
3. К. Маркс, Ф.Энгельс, соч.т.XXII, с. 290.
4. გაზ.„ერთობა“ , 1918 წ. 4 ივნისი.
5. გაზ.„პრედა“, 1918 წ. 20 ივნისი.
6. გაზ „იზვესტია“, 1918 წ. 13 ივლისი
7. სცია, ფ. 1863, აღ. 1, ს. 245, ფურც. 45.
8. ა. ხაჩიძე, საქართველოს მოსახლეობის ზრდისა და სტრუქტურის მაჩვენებლები და 1970 წლის აღწერის ამოცანები, თბ., 1969. გვ. 9.
9. იქვე, გვ. 13.
10. სცია, ფ. 1863, აღ. 1, ს. 245, ფურც. 45.
11. ი. ბ. სტალინი, თხზ. ტ. 4, გვ. 55.
12. Сборникъ статистическихъ свѣдѣний о Кавказѣ, т.1 Тиф-
ლისъ. 1869, стр.23.
13. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 11 აგვისტო.
14. ი. ბ.სტალინი. თხზ. ტ. 4. გვ. 34.
15. იქვე, გვ. 25.
16. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 13 ივლისი.
17. ი. ბ. სტალინი, თხზ. ტ. 4, გვ. 104.
18. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, აფხაზეთი, თბ.,
2007, გვ. 288.
19. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი, თბ.,
2007, გვ. 291.
20. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი, თბ.,
2007, გვ. 288
21. იქვე, გვ. 292.

22. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 17 აგვისტო.
23. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი, თბ., 2007, გვ. 291.
24. საქართველოს კონსტიტუცია მიღებული საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის 21 თებერვალს: კ. და ა. სურგულაძეები, საქართველოს ისტორია, თბ., 1991, გვ. 361.
25. სცია, ფ. 1863, ს. 726, ფურც. 2.
26. გაზ.„ერთობა“, 1919 წ. 22 ივლისი
27. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი, თბ., 2007, გვ. 304.
28. იქვე, გვ. 308.
29. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 5 ივნისი.
30. О. Джанелидзе, Осетинский вопрос в Демократической Республике Грузия (1918-1921), в сб. статей «Некоторые вопросы истории осетин Шиди Картли», Тб., 2010, ст. 366-381.
31. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 27 ივნისი.
32. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 31 მაისი
33. სცია, ფ. 1863, აღ. 1, ს.17, ფურც. 23.
34. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 12 იანვარი.
35. იქვე.
36. იქვე.
37. სცია, ფ.1863, ს. 359, ფურც.1.
38. სცია, ფ. 1863, ს. 4, ფურც. 12.
39. ამის შესახებ იხ.: კ. წენგუაშვილი, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკური ორიენტაცია და რუსეთის ბოლშევიკური პრესა, „ანალები“, 2009 წ. №4, გვ. 263.
40. ო. გოგოლიშვილი, ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების მოღვაწეობა ბათუმის ოლქში XIX საუკუნის 80-90 წლებში, „ანალები“, 2009, № 5, გვ. 89.

41. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, აღ. 1, ს. 854, ფურც. 18.
42. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 1 თებერვალი.
43. გაზ. „ერთობა“, 1920 წ. 2 მარტი.
44. იხ. ა. დაუშვილი, აჭარის უახლესი ისტორიის საკითხები, თბ., 2009, გვ. 10-12.
45. იქვე, გვ. 179.
46. გაზ. „ერთობა“, 1920 წ. 2 მარტი.
47. გაზ. „ერთობა“, 1920 წ. 17 მარტი.
48. ა. დაუშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 17.
49. ო. გოგოლიშვილი, სოციალური და ეროვნული მოძრაობა საქართველოში მეოცე საუკუნის პირველ მესამედში, სადოქტორო დისერტაციის ხელნაწერი, ბათუმი, 2001, გვ. 192.
50. ა. დაუშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 40.
51. გაზ. „ერთობა“, 1920 წ. 5 აგვისტო.
52. ო. გოგოლიშვილი, სოციალური და ეროვნული მოძრაობა საქართველოში მეოცე საუკუნის პირველ მესამედში, სადოქტორო დისერტაციის ხელნაწერი, ბათუმი, 2001, გვ. 192.
53. პ. გელეიშვილი, პოლიტიკური სიტუაცია აჭარაში, თბ., 1998, გვ. 11.
54. გაზ. „პრავდა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
55. სცია, ფ. 1863, აღ. 1, ს. 197, ფურც. 1.
56. იქვე, ფურც. 4.
57. სცია, ფ. 1863, აღ. 1, ს. 100, ფურც. 1.
58. იქვე, ს. 479, ფურც. 14.
59. სცია, ფ. 1863, ს. 846, ფურც. 6.
60. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 26 ოქტომბერი.
61. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 5 ივნისი.
62. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 11 ივნისი.
63. სცია, ფ. 1863, აღ. 1, ს. 17, ფურც. 2.

64. იქვე, ს. 473, ფურც.26.
65. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 5 ივნისი.
66. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 11 ივლისი.
67. საქართველოს კონსტიტუცია მიღებული საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ 1921 წლის 21 თებერვალს, იხ.: პ. და ა. სურგულაძეები, საქართველოს ისტორია, თბ., 1991, გვ. 361.
68. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 21 ივლისი.
69. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 16 ივლისი.
70. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 22 იანვარი.
71. სცია, ფ. 1863, ს. 565, ფურც. 16.

**სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოების
პოლიტიკური ურთიერთობები და რუსეთის
ბოლშევიკური პრესა**

1. „ერთობა“, 1918 წ. 5 აპრილი
2. საქართველოს ისტორიის არქივი (შემდგომში: სია.) ფ. 1863, ს. 212 ფურც. 3-4.
3. ნ. ჟორდანია, ჩემი წარსული, თბ., 1990, გვ. 88.
4. იქვე, გვ. 106
5. გაზ. „პრავდა“, 1918 წ. 30 ივნისი.
6. გაზ. „პრავდა“, 1918 წ. 13 ივლისი.
7. საქართველის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1863, აღ.1, საქ. 9, ფურც. 50.
8. გაზ. „პრავდა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
9. გაზ. „პრავდა“, 1918 წ. 13 ოქტომბერი.
10. გრ. ბოგვერაძე, საქართველო-აზერბაიჯანის სამხედრო-პოლიტიკური ურთიერთობა 1918-1920 წლებში, ქუთაისი, 2005, გვ. 35.
11. იქვე, გვ. 68.

12. იქვე, გვ. 69.
13. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 5 მარტი.
14. გრ. ბოგვერაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 75.
15. ო. ჯანელიძე, საქართველოს ახალი და თანამედროვე ისტორია, თბ., 2009, გვ. 132.
16. გაზ. „იზვესტია“, 1919 წ. 22 ივნისი..
17. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 31 მაისი.
18. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 14 ნოემბერი.
19. Женеваева Табуи, 20 лет дипломатической борьбы, М., 1960. с. 380.
20. სცია, ფ. 1863, აღ. 1, ს.17, ფურც. 23.
21. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 12 იანვარი.
22. იქვე.
23. სცია, ფ. 1833, ს. 1833, ფურც.129
24. სცია, ფ.1863, ს. 359, ფურც. 1.
25. სცია, ფ. 1863, ს. 4, ფურც. 12.
26. გაზ. „იზვესტია“, 1918 წ. 24 ოქტომბერი.
27. ა. ჩაჩხიანი, ბრძოლა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის 1918-1919 წლებში (სომხეთ-საქართველოს ომი), ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2006, გვ.12.
28. ა. ჩაჩხიანი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 21.
29. გაზ. „იზვესტია“, 1919 წ. 27 დეკემბერი.

საქართველოს ურთიერთობა დენიკინთან და რუსეთის ბოლშევიკური პრესა

1. გაზ.„პრავედა“, 1919 წ. 29 ივლისი.
2. გაზ.„პრავედა“, 1919 წ. 17 აგვისტო.
3. გაზ.„პრავედა“, 1919 წ. 21 სექტემბერი.

4. გაზ., „პრავედა“, 1919 წ. 3 ოქტომბერი.
5. იქვე.
6. ა. სურგულაძე, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. VI.
7. ა. ბენდიანიშვილი, საქართველოს პირველი რესპუბლიკა, თბ., 2000.
8. დ. ჭუმბურიძე, ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა XX ს-ის დასაწყისში, 1918-1921 წლები, თბ., 2003.
9. შ. ვადაჭკორია, ქართული სოციალ-დემოკრატია 1917-1921 წლებში, თბ., 2001.
10. ო. ჯანელიძე, საქართველოს ახალი და თანამედროვე ისტორია, თბ., 2009.
11. გრ. ბოგვერაძე, საქართველო-აზერბაიჯანის სამხედრო-პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორია, ქუთაისი, 2005.
12. შ. ვადაჭკორია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 386.
13. გრ. ბოგვერაძე, დასახ. ნაშრომი. გვ. 67.
14. ო. ჯანელიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 140.
15. ა. სურგულაძე. მენშევიკური მთავრობა და თეთრგვარდიული კონტრრევოლუცია, იხ. „საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“, ტ. VI, თბ., 1972, გვ. 625.
16. ა. სურგულაძე, პ. სურგულაძე, საქართველოს ისტორია, თბ., 1991. გვ. 221.
17. ა. სურგულაძე. მენშევიკური მთავრობა და თეთრგვარდიული კონტრრევოლუცია, იხ. „საქართველოს ისტორიის ნარკვევები“, ტ. VI, თბ., 1972, გვ. 624.
18. დ. ჭუმბურიძე, ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა XX ს-ის დასაწყისში, 1918-1921 წლები, თბ., 2003, გვ. 150.
19. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, აღ. 1, ს. 40, ფურც. 5.
20. იქვე, ფურც. 9.

21. იქვე, ფურც.20.
22. იქვე, ფურც. 11ა.
23. იქვე, ფურც. 20.
24. ნ. ჟორდანიას, ჩემი წარსული, თბ., 1990, გვ. 105.
25. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1863, აღ. 1, ს.726, ფურც. 7.
26. იქვე, ფურც. 2-3.
27. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, აღ. 1, ს.33, ფურც. 15.
28. საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის ნარკვევები, თბ., 1971, გვ.439.
29. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 5 ივნისი.
30. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 19 ივნისი.
31. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 14 ივლისი.
32. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ. 24 მაისი.
33. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, აღ. 1, ს.735, ფურც.3.
34. იქვე, ფურც.10.
35. იქვე, გვ. 6.
36. გრ. ბოგვერაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 89.
37. იქვე, გვ. 91.
38. იქვე, გვ.93.
39. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, აღ. 1, ს.59, ფურც.26.
40. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, აღ. 1, ს.19, ფურც.122.
41. История коммунистической партии Советского Союза, книга I, М., 1968. стр.365

რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის ხელშეკრულება და რუსეთის კომუნისტური პრესა

1. Г.В. Пашков, История России, М., 2000. с. 117.
2. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 9 თებერვალი.
3. გაზ. „ერთობა“, 1918 წ. 6 მაისი.
4. გაზ. პრავედა“, 1918 წ. 28 ივნისი.
5. გაზ „იზვესტია“, 1918 წ. 30 ნოემბერი.
6. ნ. კირთაძე, ევროპა და დამოუკიდებელი საქართველო, თბ., 1997, გვ. 96.
7. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864. აღ. 1, საქ. 100, ფურც. 12.
8. გაზ. „პრავედა“, 1920 წ. 3 თებერვალი.
9. რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფ.85, оп.18, д.36, стр.1.
10. ნ. ჟორდანია, ჩემი წარსული, თბ., 1990, გვ. 112.
11. ო. ჯანელიძე, რუსეთ-საქართველოს სამშვიდობო ხელშეკრულება, გაზ. „ახალგაზრდა ივერიელი“, 1991 წ. 21 მაისი.
12. ნ. ჟორდანია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 112.
13. ლ. თოიძე, ინტერვენციაც, ოკუპაციაც, ძალდატანებითი გასაბჭოებაც, ფაქტობრივი ანექსიაც, თბ., 1991, გვ. 17-18.
14. ციტირებულია, გ. შარაძე, ნამდვილი და ყალბი ისტორია. წერილი მეორე, გაზ.„კომუნისტი“, 1989 წ. 23 ივლისი.
15. დ. ჭუმბურიძე, ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლა XX ს-ის დასაწყისში. 1918-1921 წლები, თბ., 2003, გვ. 188-189.
16. ლ. თოიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 19.
17. ო. ჯანელიძე, დასახ. ნაშრომი.

18. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, ს. 100, ფურც. 93.
19. ნ. ჟორდანია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 113.
20. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, ს. 100, ფურც. 80.
21. იქვე, ფურც. 85.
22. იქვე, გვ. 62.
23. იქვე, გვ. 35.
24. იხ. ა. სურგულაძე, პ. სურგულაძე, საქართველოს ისტორია, თბ., 1991, გვ. 341-342.
25. იქვე.
26. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, ს. 100, ფურც. 62.
27. იქვე, ფურც. 79.
28. იქვე, ფურც. 80.
29. გ. გეწაძე, 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების შესახებ, „ახალგაზრდა ივერიელი“, 1991 წ. 7 მაისი.
30. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, ს. 100, ფურც. 80.
31. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, ს. 100, ფურც. 77.
32. გაზ. „ერთობა“, 1920 წ. 13 მაისი.
33. გაზ. „ერთობა“ 1920 წ. 14 მაისი.
34. რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 85, იმ. 15, დ. 6, სტ. 14; დ. 14, სტ. 16-17.
35. ციტირებულია: გ. შარაძე, მასალები საქართველო-რუსეთის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებისათვის. იხ. გაზ. „კომუნისტი“, 1989 წ.
36. ნ. ჟორდანია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 112.

37. ციტირებულია, დ. ჭუმბურიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 188.
38. ციტირებულია, ლ. თოიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 27
39. იქვე, გვ.20-21.
40. იქვე, გვ. 19.
41. ა. სურგულაძე, პ. სურგულაძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 224.
42. შ. ვადაჭკორია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 424
43. ა. ბენდიანიშვილი, დასახ. ნაშრომი, გვ. 310.
44. დ. ჭუმბურიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 189.
45. ო. ჯანელიძე, დასახ. ნაშრომი, გვ. 142.
46. Габриель Хундадзе, Советская власть и грузинское посольство в России. Тифлис, 1920. с. 25-26.

დასასრული

1. გაზ.„პრაედა“, 1920 წ. 5 აგვისტო.
2. ი. ბ. სტალინი, თბზ. ტ. 4. გვ.444.
3. იქვე, გვ. 446-447.
4. გაზ.„პრაედა“, 1920 წ. 26 ნოემბერი.
5. იქვე.
6. სცსა, ფ. 1864, ს.101, ფურც. 8.
7. რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 85, აღ. 15. ს. 14. ფურც. 5.
8. ა. ბენდიანიშვილი, კავკასიელ პოლიტიკოსთა 1920 წლის მარტის თაობირი და ანტისაბჭოთა კოალიციის შექმნის მცდელობა, „ანალები“, 2007, № 1, გვ.197.
9. რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 64, აღ. 1, ს. 82, ფურც.1.
10. იქვე. ფ. 17, აღ. 3, ს. 259, ფურც. 1.
11. გაზ. „პრაედა“, 1920 წ. 12 ოქტომბერი.
12. გაზ. „იზვესტია“ , 1920 წ. 22 თებერვალი.

13. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 1864, ს.101, ფურც. 11-14.
14. ამის შესახებ: ლ. თოიძე, ინტერვენცია, ოკუპაცია, ძალდატანებითი გასაბჭოება და ფაქტობრივი ანექსიაც, თბ., 1991; ა. დაუშვილი, ლორეს პროვოკაცია, „ანალები“, 2005, № 1 და ა.შ.
15. რუსეთის სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიის ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 85, აღ. 15, სს. 14, ფურც. 3.
16. იქვე, ფ. 85, აღ. 15, ს. 14, ფურც.13.
17. იქვე, ფ. 85, აღ. 15, ს. 14. ფურც. 3.
18. იქვე, ფ. 85, აღ. 15, ს. 14. ფურც. 1.
19. ე. ი. ლენინი, თხზ, ტ. 22, გვ. 176.
20. ამის შესახებ: ა. დაუშვილი, ლორეს პროვოკაცია, „ანალები“, 2005, №1, გვ. 60.

THE FIRST REPUBLIC OF GEORGIA AND THE BOLSHEVIK PRINT MEDIA OF RUSSIA

RESUME

Study of the flagships of the Bolshevik Print Media of Russia of 1918-1921 assured us, that it contains the rich factological material from the aspect of objective observing the history of 1918-1921 years' Georgia. The publications show and reflect not only those sides of the life of Democratic Georgia, being known for us from the archive material or the pages of the periodic media, but we also came across the data pointing to the fears of the Bolshevik power of losing the geostrategical territories of Georgia, reveal those focuses having a certain value and being supporting for the Soviet Russia in Georgia and in general in the South Caucasus; They point to the process having place during the formation of the Russian social opinions and namely the development of the "Enemy image" from the democratic Georgia. For the annexation of Georgia it is very important to retrace the stages of formation of the Russian social opinions

We think, that full –bodied study of the Bolshevik Print Media of Russia enables us to fulfill the following:

1. To introduce new historical facts and phenomenon into the scientific circulation;
2. To bring forth the coverage of usage of the propagandistic methods of the Print Media by the Moscow Bolshevik authorities;
3. To compare and estimate Russian and Georgian periodicals and reveal the truth;
4. To follow the formation process of the anti-Georgian psychosis and its results;

5. To notice the mistakes and defects of the Georgian authorities;

6. To reveal the faults and misdeeds of the Russian Bolshevik power against Georgia through their Print Media;

7. To show to the modern society the propagandistic process being undertaken from the side of Soviet Russia with the aim of new annexation and occupation;

All this will undoubtedly enrich with the new material Georgian Historiography and be a further step in objective study of the history of Democratic Republic of Georgia.

The work is written on the basis of the study of the complete file of the flagships of the Bolshevik Print Media of 1917-1921 “Pravda” and “Izvestia” as well as the central archive of the social-political history of Russia (the former CPSU CC party archive), the corresponding material (the funds of Trotsky, Stalin, Dzerzhinski, RCPB CC, Caucasian Bureau archive etc.), Central historical archive of Georgia, Print Media being issued in Georgia in 1918-1921 and the thorough study and investigation of the rich Georgian historiography.

ПЕРВАЯ ГРУЗИНСКАЯ РЕСПУБЛИКА И БОЛЬШЕВИСТСКАЯ ПРЕССА

РЕЗЮМЕ

Изучение страниц флагманов большевистской прессы (газеты «Правда» и «Известия») за 1918-1921 гг. наглядно показало, что они содержат богатый фактологический материал для объективного осмысления истории Грузии в рамках указанного периода. В частности, изученные нами публикации отражают не только те стороны жизни Демократической Грузии, которые и без того были известны по местным архивным материалам или – со страниц периодической прессы, но в процессе работы были обнаружены также и новые данные, указывающие на нескрываемые волнения большевистских властей по поводу надвигающейся опасности потери грузинских геостратегических территорий. При этом выявлены ориентиры, признанные приоритетными для Советской России по отношению к Южному Кавказу и в частности – Грузии. Эти же данные отображают процесс, каким образом совершалось формирование общественного мнения в России путем создания «образа врага» в лице Демократической Грузии. В этой связи, с точки зрения аннексии Грузии, нам кажется наиболее важным, проследить за формированием различных этапов общественного мнения в России.

По нашему мнению, основательное изучение российской большевистской прессы предоставляет возможность:

1. Ввести в научный оборот множество новых, неизвестных по сей день, исторических фактов и событий;

2. Выявить степень и способы использования пропагандистских возможностей прессы со стороны московских большевистских властей;

3. Сопоставить и оценить данные российской и грузинской периодики и установить историческую истину;

4. Проследить за формированием антигрузинского психоза и его результатами;

5. Указать на ошибки и недостатки грузинских властей;

6. Разоблачить преступную деятельность российского большевистского правительства по отношению к Грузии и наглядно показать роль российской прессы в этом процессе;

7. Открыть современному обществу основу основ пропагандистского процесса, развернутого со стороны Советской России с целью новой аннексии и оккупации Грузии.

Все вышеизложенное, несомненно, обогащает грузинскую историографию новыми документальными материалами и, надо полагать, будет способствовать дальнейшему продвижению процесса объективного изучения истории Грузинской Демократической республики.

В работе использованы материалы большевистской прессы, в частности, изучены и исследованы полные комплекты газет «Правда» и «Известия» за 1917-1921 гг. Кроме того, представлены результаты изучения соответствующих материалов Центрального Архива социал-политической истории России (бывшего Партийного Архива ЦК КПСС, фонды Троцкого, Сталина, Дзержинского, Архива РКП (б) и Кавказского бюро и т. д.), а также – Центрального Исторического Архива Грузии, грузинской прессы за 1918-1921 гг. и богатой грузинской историографии.

წინასიტყვა.....	3
ბოლშევიკური რუსეთის ოფიციალური პრესა ამიერკავკასიის, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შესახებ (1918 წ. მარტი – ივნისი).....	7
რუსეთის ბოლშევიკური პრესა ძართველი „მენშევიკების“ შესახებ.....	23
საქართველოს ბოლშევიკური ორგანიზაციები და რუსული პრესა.....	35
ძართული „ვანდა“ და მოსკოვის ბოლშევიკური პრესა.....	53
რუსეთის ბოლშევიკური პრესა 1918-1921 წლების საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ.....	67
საერთოვნებათაშორისო ურთიერთობების პრობლემები საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში და მოსკოვის ოფიციალური პრესა.....	79
სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოების პოლიტიკური ურთიერთობები და რუსეთის ბოლშევიკური პრესა.....	133
საქართველოს ურთიერთობა დენიკინთან და რუსეთის ბოლშევიკური პრესა.....	155
რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის ხელშეკრულება და რუსეთის კომუნისტური პრესა.....	177

დასასრული.....207

დამოუკიდებელი ყვაროები და ლიტერატურა.....225

**THE FIRST REPUBLIC OF GEORGIA
AND THE BOLSHEVIK PRINT MEDIA OF RUSSIA.....241**

**ПЕРВАЯ ГРУЗИНСКАЯ РЕСПУБЛИКА И
БОЛЬШЕВИСТСКАЯ ПРЕССА.....244**

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge